

Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

Ústav slavistiky

Chorvatský jazyk a literatura

Bc. Lenka Šmídková

**Vliv rodinného a společenského života na
udržování identity moravských, slovenských
a gradišćanských Chorvatů**

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Helena Bočková

2013

Obsah

1	Úvod.....	4
2	Etnická identita menšin	11
3	Historie a současnost Chorvatů ve střední Evropě	19
3.1	Moravští Chorvati.....	24
3.2	Slovenští Chorvati	30
3.3	Gradišćanští Chorvati	35
4	Terénní výzkum z pohledu výzkumníka	40
5	Chorvatská rodina	51
5.1	Moravští Chorvati.....	52
5.2	Slovenští Chorvati	70
5.3	Gradišćanští Chorvati	86
6	Společenský život Chorvatů	104
6.1	Moravští Chorvati.....	104
6.2	Slovenští Chorvati	115
6.3	Gradišćanští Chorvati	124
7	Dvojjazyčná výuka v rakouském Burgenlandu	133
7.1	Dvojjazyčná výuka z pohledu učitele.....	133
7.2	Anketa mezi dětmi ve dvojjazyčné základní škole.....	141
8	Múzeum kultúry Chorvátov na Slovensku	164
9	Kiritof moravských Chorvatů.....	169
10	Závěr.....	174
11	Resumé	181
12	Seznam použité literatury.....	184
13	Přílohy	193
13.1	Seznam informátorů.....	193
13.1.1	Moravští Chorvati	193
13.1.2	Slovenští Chorvati.....	193
13.1.3	Gradišćanští Chorvati.....	194
13.2	Přepisy rozhovorů	196
13.3	Mapy	286
13.4	Fotografie.....	291

*Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala
samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.*

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Heleně Bočkové za vstřícnost, cenné rady, připomínky a především za trpělivost, s níž přistupovala k mé práci. Dále chci poděkovat všem svým informátorům a v neposlední řadě také své rodině.

1 Úvod

Ve své diplomové práci se zabývám rodinným a společenským životem moravských, slovenských a gradišćanských Chorvatů. Historie chorvatské menšiny ve střední Evropě se odvíjí od 16. století, kdy se Chorvati, utíkající před expanzí Osmanů na Balkán, usadili na území dnešního Maďarska, Štýrska, Rakouska, Slovenska a Česka. Cílem diplomové práce je sledovat udržování etnické identity prostřednictvím rodiny, společenského života a škol.

Téma udržování etnické identity Chorvatů ve střední Evropě jsem si vybrala ze dvou důvodů. Etnická identita menšin a její udržování patří v současnosti mezi diskutovaná témata, která se dostávají do popředí. Druhým důvodem pro výběr tématu je to, že se důležitostí rodinného a společenského života pro udržování a rozvíjení etnické identity moravských, slovenských a gradišćanských Chorvatů doposud nikdo nezabýval. Odborná literatura se o rodinném a společenském životě středoevropských Chorvatů zmiňuje ve většině případů pouze stručně anebo se jim nevěnuje vůbec – to je případ gradišćanských Chorvatů, o jejichž rodinném životě nenalezneme v odborné literatuře žádné zmínky. Terénní výzkum mezi třemi skupinami Chorvatů umožňuje rekonstruovat, jak vypadal a jak v současnosti vypadá rodinný a společenský život chorvatské menšiny ve střední Evropě a jaké lze nalézt v těchto dvou oblastech rozdíly mezi třemi zkoumanými skupinami Chorvatů. U gradišćanských Chorvatů se věnuji také vlivu dvojjazyčného školství na udržování etnické identity. O této problematice se odborně literatura zmiňuje pouze okrajově a věnuje se v podstatě pouze historii dvojjazyčného školství. O tom, jak vypadá dvojjazyčná výuka v současnosti, nenalezneme v literatuře prakticky žádné informace.

Označení *gradišćanští Chorvati* má dvojí význam. Někteří autoři a část Chorvatů v Burgenlandu tak označuje všechny Chorvaty na východě Rakouska, na Moravě v Česku, na západě Slovenska a na západě Maďarska. Chorvati v rakouském Burgenlandu pak toto označení používají také pro pojmenování sama sebe – chorvatské menšiny v Burgenlandu.¹ Autonymy jsou v odborné literatuře v současnosti preferovány, proto ve své diplomové práci termín gradišćanští Chorvati užívám pro označení Chorvatů v Burgenlandu.

¹ GIELER, Mirjana – KORNFEIND, Julia: *Povijest gradišćanskih Hrvata do kraja 20. stoljeća*, s. 3. Dostupné z: http://www.zigh.at/platforma.sites.djangohosting.ch/media/files/gh_novo.pdf – 13. 7. 2013.

Chorvatům v Maďarsku se z důvodu rozsáhlosti v této diplomové práci nevěnuji, přesto se sporadicky informace o nich v práci objevují.

O gradišćanských a slovenských Chorvatech se v Česku neví téměř nic. Mapování stavu obou menšin bylo zpočátku složité, informace o aktuální situaci Chorvatů v Burgenlandu a na Slovensku jsem zjišťovala prostřednictvím organizací, které je zastupují. Tyto informace a navíc komparace tří skupin Chorvatů jsou předkládány českým čtenářům vůbec poprvé.

Při psaní diplomové práce jsem musela řešit změny názvů obcí, případně jejich dvojjazyčné označení. Obec Jevišovka, ze které pochází někteří mí informátoři z moravských Chorvatů, se do padesátých let 20. století nazývala Frélichov. Ve své práci jsem se přiklonila k užívání současného názvu obce, které důsledně dodržuji. Výjimkou je příloha práce, která obsahuje přepisy rozhovorů. Zde respektuje informátory – pokud obci označují jejím starým názvem, dodávám vysvětlující poznámku. V seznamu informátorů, který se nachází v příloze, je u starší a střední generace slovenských Chorvatů uváděna jako místo narození obec Jarovce. U nejmladší generace je uváděno místo narození Bratislava – Jarovce. Důvodem rozdílného názvu je to, že Jarovce byly do roku 1971 samostatnou obcí, o rok později se pak staly městskou částí Bratislavy.² Informátoři z nejstarší a střední generace se tak narodili v době, kdy byly Jarovce ještě samostatné, nejmladší respondenti pak už v čase, kdy byly Jarovce připojeny k Bratislavě. Současné bydliště drtivé většiny informátorů ze skupiny slovenských Chorvatů jsou Jarovce – v seznamu informátorů jejich bydliště uvádím jako Bratislava – Jarovce. Gradišćanští Chorvati uváděli svá místa narození a bydliště v chorvatském dialektu. V seznamu informátorů proto uvádím tyto údaje paralelně v němčině i v chorvatštině. V samotném textu práce pak chorvatské obce v Burgenlandu označuji jejich německým názvem z toho důvodu, že němčina je v Rakousku oficiálním jazykem.

V mé práci využívám různorodé prameny. Jednak to jsou písemné prameny – odborná literatura, která zobrazuje oficiální verzi historie. Neméně důležité jsou pak také prameny empirické – vzpomínkové vyprávění mých informátorů, které umožňuje pohled zevnitř.

Literaturu o moravských Chorvatech tvoří z větší části časopisecké a novinové články. Mimoto vzniklo i několik samostatných monografií o této menšině a to

² CHLUP, Ján: *Zmeny etnického povedomia v prímestskej obci Bratislavy v Čunove*. Slovenský národopis 33, 1985, s. 223.

především v devadesátých letech 20. století. Jedná se o publikaci *Charváti ještě žijí mezi námi* od českého balkanologa Ivana Dorovského, monografii *Moravští Charváti – dějiny a lidová kultura* českého etnologa Richarda Jeřábka či o publikaci chorvatského historika Dragutina Pavličeviće s názvem *Moravski Hrvati*. Největším problémem literatury o moravských Chorvatech jsou některé protichůdné informace. Některá témata jsou zcela opomenuta nebo zmíněna jen okrajově – například, vzhledem k mé práci, školství. Naopak je v literatuře o moravských Chorvatech dostatek informací o zvycích a obyčejích této menšiny, o rodinném životě a také o činnosti Sdružení zaštiťující moravské Chorvaty.

Použitou literaturu, zabývající se slovenskými Chorvaty, tvoří z větší části časopisecké články, dále tři monografie a jeden sborník. Autorem první monografie z dvacátých let 20. století s názvem *Podunajská dedina v Československu* je český etnograf Antonín Václavík. Tato publikace je založená na autorových terénních výzkumech. Autorem dalších dvou monografií s názvem *Slovenskí Chorváti – etnokulturný vývoj z pohľadu spoločenskovedných poznatkov a Etnická história Slovenska*, která se Chorvatům na Slovensku věnuje částečně, je slovenský etnolog Ján Botík. Sestavovatelem sborníku *Chorvátska národnosť – história, onomastika, národopis* je taktéž Ján Botík. Tyto tři publikace vznikly v posledních dvaceti letech. Největším nedostatkem literatury o slovenských Chorvatech je, vzhledem k mému tématu, nedostatek informací o školství a neúplné informace o spolicích slovenských Chorvatů. Naopak použitá literatura poskytuje dostatek informací o zvycích a rodinném životě Chorvatů na Slovensku.

Literaturu o gradišćanských Chorvatech, kterou využívám ve své práci, tvoří časopisecké články a čtyři monografie, vzniklé v posledních třiceti letech. Jedná se o publikaci *Gradišćanski Hrvati između tradicije i suvremenosti* chorvatské historičky Boženy Vranješ-Šoljan, *Gradišćanski Hrvati* chorvatského historika Mirko Valentiće a o monografii *Gradišćanski Hrvati*, jejímž autorem je taktéž další chorvatský historik Tomislav Jelić. Poslední monografií o Chorvatech v Burgenlandu, kterou využívám ve své práci, je publikace s názvem *Gradišćanski Hrvati*, která vznikla ve spolupráci dvou chorvatských historiků Zvane Črnji a Mirka Valentiće a gradišćansko-chorvatského historika a publicisty Nikoly Benčiće. Největším problémem této literatury jsou chybějící informace o zvycích a rodinném životě gradišćanských Chorvatů a také časté opakování stejných informací. Naopak velkým kladem literatury o gradišćanských

Chorvatech je, vzhledem k tématu mé práce, zevrubný přehled činností chorvatských spolků a také podrobný vývoj škol gradišćanských Chorvatů od 18. století po současnost.

Těžiště mé heuristické práce spočívá v informacích, které jsem shromáždila terénním výzkumem. Základní metodou mého terénního výzkumu je biografická metoda. Tato metoda je založena na vyprávění informátora o svém životě. Historie je tak zachycena z pohledu respondenta.³ Shromaždovala jsem také faktografické informace a to především na začátku práce při svých návštěvách spolků gradišćanských a slovenských Chorvatů. Jako základní techniky výzkumu jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor a zúčastněné pozorování. Jako techniky záznamu terénního výzkumu jsem zvolila nahrávání rozhovorů na diktafon a jejich následný přepis – rozhovory čítají dohromady dvaadvacet hodin, přepisy pak dvě stědvacet tři stran. Terénní výzkum jsem uskutečnila v prosinci roku 2012 a únoru až dubnu 2013. Terénní výzkum byl časově, ale také finančně poměrně náročný. Celkově jsem v terénu strávila zhruba čtrnáct dnů. Kromě rozhovorů z tohoto terénního výzkumu využívám ve své práci také výsledky ankety ve dvojjazyčné škole, rozhovory z terénního výzkumu pro svou bakalářskou práci, přepisy rozhovorů v rámci projektu *Osudy a jazyk moravských Chorvatů* na webové stránce portálu *Paměť národa*, písemné záznamy svých zúčastněných pozorování a fotodokumentaci z terénního výzkumu, čítající přes dvě stě padesát fotografií – jde o snímky, které jsem pořídila během návštěv v obcích, kde jsem své respondenty navštívila, snímky mých informátorů pořízené při rozhovorech, přefocené fotografie z rodinných alb mých respondentů, snímky z mých dvou návštěv chorvatského kiritofu a fotografie z návštěvy dvojjazyčné školy v Burgenlandu.

Kromě rozhovorů s informátory využívám také obrazové prameny, mezi které řadím mapy oblastí, odkud Chorvati odešli, a mapy kolonizovaných oblastí, kde se usadili, fotodokumentaci z terénního výzkumu a dva televizní dokumenty České televize o kiritofu moravských Chorvatů. V diplomové práci využívám také internetové prameny – webové stránky různých organizací moravských, slovenských a gradišćanských Chorvatů, které poskytují poměrně dobrý přehled o aktivitách jednotlivých skupin Chorvatů.

³ VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel – PELIKÁNOVÁ, Hana: *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha 2007, s. 11–14.

Některá témata se ukázala jako velmi problematická pro výzkum biografickou metodou. U všech tří skupin Chorvatů se jednalo například o pravidla předávání hospodářství – dnešní pamětníci již toto v podstatě nezažili; podobně nevhodné téma byly u moravských Chorvatů krojované chorvatské svatby – pamětníci je nezažili ani před vysídlením. Podle etnoložky Jany Noskové nejsou pro výzkum biografickou metodou vhodná témata z oblasti každodenní kultury, tedy jevy, které informátoři považují za naprosto samozřejmé a rutinní.⁴

Po ohlasech na mou bakalářskou práci, která je běžně dostupná na internetu, jsem se rozhodla, že všechny mé informátory, s výjimkou etnografky z muzea slovenských Chorvatů, ponechám v anonymitě. Jak v poznámkách pod čarou u citací z rozhovorů, tak i v příloze práce se vyskytují pouze jejich iniciály. V samotném textu práce je pak jmenuji jejich křestními jmény. Anonymita je částečně zachována i u osob, které mí informátoři zmiňují v rozhovorech. U žijících osob uvádím pouze začáteční a koncové písmeno jejich jména a příjmení, naopak osoby, které již nežijí, uvádím jejich celým jménem.

První kapitola s názvem *Etnická identita menšin* se zabývá etnoidentifikačními znaky menšin, etnickým vědomím a etapám začleňování menšiny do jinoetnického prostředí. V této kapitole se věnuji také faktorům, které ovlivňují etnické změny menšiny, a okrajově také národnostní politice a menšinovým právům.

Druhá kapitola s názvem *Historie a současnost Chorvatů ve střední Evropě* je rozdělena do čtyř podkapitol – všechny vychází z odborné literatury. První podkapitola mapuje příčiny migrace, usídlení a následný vývoj Chorvatů v jednotlivých částech střední Evropy tak, jak je zobrazuje odborná literatura. Následující tři podkapitoly se jednotlivě věnují moravským, slovenským a gradišćanským Chorvatům. V těchto podkapitolách se soustředím především na odlišnosti mezi třemi skupinami Chorvatů. Shrnuji jejich historii na daném území, ale velkou pozornost věnuji také jejich současnému stavu.

Ve třetí podkapitole *Terénní výzkum z pohledu výzkumníka* shrnuji své pocity a dojmy z terénního výzkumu. Popisují přípravu, techniky a uskutečnění samotného

⁴ NOSKOVÁ, Jana: *Životní příběhy – výzkumy na pomezí mezi etnologií a historií*. Národopisný věstník 26, 2009, s. 167.

terénního výzkumu. Přibližují také osobnosti jednotlivých informátorů a okolnosti, za kterých probíhaly rozhovory.

Čtvrtou kapitolu s názvem *Chorvatská rodina* dělím do tří podkapitol na rodinný život moravských, slovenských a gradišćanských Chorvatů. Tato kapitola vychází ze především vzpomínkového vyprávění informátorů. Pokud se určité téma vyskytuje i v odborné literatuře, porovnávám tyto informace s vyprávěním informátorů. V této kapitole se zabývám výběrem partnera, sňatky, rodinnými vztahy, dělením a děděním hospodářství, přijetím chorvatské identity jinoetnickým příchozím a výchovou dětí v chorvatských rodinách.

Pátá kapitola nese název *Společenský život Chorvatů*. Stejně jako předchozí kapitola je členěna na tři podkapitoly, které se věnují společenskému životu moravských, slovenských a gradišćanských Chorvatů. Opět v ní čerpám z vyprávění informátorů, a pokud lze, porovnávám jejich vyprávění s informacemi z odborné literatury. V této kapitole se zabývám především styky s dalšími Chorvaty, zapojení se do činnosti chorvatských organizací, členství v chorvatském pěveckém či folklorním souboru, poutím, etnickému vědomí svých informátorů, výhodami a nevýhodami chorvatského původu a budoucnosti chorvatské menšiny na daném území.

Šestá kapitola s názvem *Dvojjazyčná výuka v rakouském Burgenlandu* je členěna na dvě podkapitoly. V první části kapitoly se věnuji dvojjazyčné výuce v rakouské spolkové zemi Burgenland z pohledu ředitelky dvojjazyčné základní školy. Dvojjazyčná výuka patří mezi nejdůležitější menšinová práva gradišćanských Chorvatů. O tom, jak vypadá výuka v praxi, však není dostatek informací. Ve druhé části kapitoly se zabývám výsledky ankety mezi žáky dvojjazyčné základní školy. Cílem ankety je zjistit, jaký jazyk žáci preferují, jaký mají vztah k chorvatštině a s kým hovoří chorvatsky. Kromě toho se zaměřuji také na etnickou identitu nejen žáků, ale i jejich rodičů a prarodičů.

V sedmé kapitole, která nese název *Kiritof moravských Chorvatů*, popisuji své dojmy ze dvou návštěv kiritofu, zatím jediné oficiální akci moravských Chorvatů, která se koná každoročně v Jevišovce, jedné ze tří bývalých chorvatských obcí na jihu Moravy.

V závěrečné osmé kapitole s názvem *Múzeum kultúry Chorvátov na Slovensku* čerpám z návštěvy této instituce. V kapitole popisuji výstavy a expozici o slovenských Chorvatech, umístěné v tomto muzeu, a chod muzea z pohledu jeho zaměstnankyně.

V závěru své práce se věnuji stanoveným hypotézám. V rámci rodinného života jsou to hypotézy týkající se výběru partnera, endogamie, pochorvatštění jinoetnického příchozího do chorvatské rodiny, výchovy dětí a u moravských Chorvatů změn charakteru sňatků po vysídlení. V rámci společenského života se mé hypotézy týkají užívání chorvatštiny, možnosti výuky v chorvatštině a existence chorvatských kulturních sdružení a folklorních souborů. V závěru práce se věnuji také tomu, v jaké fázi je asimilace u všech tří zkoumaných skupin Chorvatů. Zamýšlím se také nad tím, jaké téma se u moravských, slovenských a gradišćanských Chorvatů nabízí pro další výzkum.

Cílem diplomové práce je zjistit, jaký vliv měly a mají sňatky, rodinný život spolky a školy na udržování identity moravských, slovenských a gradišćanských Chorvatů. Chci tyto vlivy zobrazit tak, jak je popisují sami Chorvati v porovnání s tím, jak je popisuje literatura, pokud se danými tématy zabývá. Cílem je zjistit, jaká kritéria převažovala v minulosti a jaká dnes v rodinách moravských, slovenských a gradišćanských Chorvatů při výběru manželského partnera a při uzavírání sňatků, jak v chorvatských rodinách přijímali chorvatskou identitu jinoetnickí příchozí a zda děti byly či jsou vychovávány k chorvatství. U moravských Chorvatů, kteří byli násilně rozsídleni a liší se tímto od Chorvatů v Rakousku a na Slovensku, chci také prozkoumat, jak se sňatky a rodinný život změnil po rozsídlení. Chci také porovnat, do jaké míry se na udržování chorvatské identity podílí jednotlivé spolky moravských, slovenských a gradišćanských Chorvatů a jaký vliv má škola. Také chci zjistit, jaká je úroveň znalosti chorvatského dialektu z pohledu lingvistické antropologie – zda jsou Chorvati bilingvní či multilingvní, při jakých příležitostech a s kým Chorvati hovoří chorvatsky.

2 Etnická identita menšin

Etnická identita a identifikace patří v současnosti mezi aktuální a diskutovaná témata. Pojem identita se v sociálních a humanitních vědách začal užívat zhruba od šedesátých let 20. století. Koordinovaný výzkum etnické identity je možné zaznamenat od poloviny osmdesátých let, na území Česka a Slovenska se výzkum identit začal rozvíjet po roce 1989.⁵

Etnická identita je záležitostí majoritních společností, ale také etnických minorit, u jejichž příslušníků hraje roli možná ještě více. Vznik etnických menšin je zapříčiněn migracemi, vytvořením nebo posunem státní hranice či je menšina pozůstatkem dávného etnika – jako příklad lze uvést Basky ve Španělsku. Podle příčin lze migrace rozdělit na politicky, nábožensky, sociálně, ekonomicky a profesně motivované. Podle délky pobytu se migrace rozlišují na trvalé a dočasné. Z hlediska prostoru jsou migrace děleny na přistěhovalectví, vystěhovalectví a vnitřní migrace. Dále jsou rozlišovány migrace dobrovolné a nucené.⁶ Migrace lze rozlišovat také podle počtu migrující osob na hromadné či individuální a podle způsobu odchodu migrantů na řízené či živelné migrace. Etnické migrace vedou k tomu, že se skupiny lidí dostávají do kontaktu s odlišnými jazyky a kulturami. Existují dva způsoby teritoriálního usídlení etnických menšin. Prvním typem je enkláva – příslušníci etnické menšiny tvoří kompaktní masové osídlení. Tento typ teritoriálního usazení menšiny se vyskytuje především ve vesnickém prostředí. Druhým typem usazení menšiny je diaspora – příslušníci menšiny jsou rozptýleni v rámci většinového společenství.⁷ V minulosti tvořili enklávy například moravští Chorvati na jihu Moravy, v současnosti tvoří tato menšina v Česku diasporu – je rozptýlena především na střední a severní Moravě.

Etnická identita zahrnuje vědomí příslušníků etnika o své odlišnosti od okolí a zároveň identifikaci se svým etnikem. Tato teoretická kategorie napomáhá k vytvoření individuálního či kolektivního sebeobrazu. Kolektivní identita je chápána jako vědomá příslušnost k určité skupině, kterou spojuje pocit spolupatřičnosti a zároveň vědomí o odlišnosti od ostatních skupin. Příslušnost k určité skupině se opírá o soubor společných

⁵ KILIÁNOVÁ, Gabriela – KOWALSKÁ, Eva – KREKOVIČOVÁ, Eva (eds.): *My a tí druhí v modernej spoločnosti*. Bratislava 2009, s. 13–15.

⁶ BADE, Klaus J.: *Evropa v pohybu. Evropské migrace dvou staletí*. Praha 2005, s. 8. Srov.: KING, Russel: *Atlas lidských migrací*. Praha 2008, s. 12–13.

⁷ BOTÍK, Ján: *Dolnozemsí Slováci. Tri storočia vystahovaleckých osudov spôsobu života a identity Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku*. Nadlak 2011, s. 9.

vědomostí a společnou paměť, která je vytvářena komunikací ve společném jazyce či systémem společných symbolů – obyčejů, zvyků, tanců, oděvů, stravy a podobně. To vše napomáhá skupině k vědomí spolupatříčnosti a zároveň k odlišení se od svého okolí.⁸ Charakteristické rysy, které pomáhají diferencovat jednotlivé etnické skupiny, se nazývají etnoidentifikační znaky. Za nejdůležitější etnoidentifikační znak je obecně považován jazyk, který je nejen nástrojem komunikace, ale pomáhá také vytvářet společenské vztahy. Neplatí pravidlo, že každé etnikum má svůj vlastní jazyk – některými jazyky hovoří více etnik. Nelze tedy automaticky ztotožňovat jazyk s etnickým společenstvím. Dalším důležitým etnoidentifikačním znakem je území – určité teritorium je označeno za území daného etnika a příslušníci tohoto etnika se označují za obyvatele právě tohoto území, což opět napomáhá k jejich odlišení se od ostatních skupin. Dalším projevem etnické identity je etnonym – název etnika.⁹ Mezi základní etnoidentifikační znaky patří také kultura – její materiální i duchovní část. Kultura nebývá celistvá, bývá rozdělena na více částí podle toho, jak je rozdělené samotné etnikum – to se projevuje v existenci různých subkultur a nestálosti kulturní identity.¹⁰

Nejdůležitější složkou identity je etnické vědomí, které se předává mezigeneračně. Mezigenerační předávání etnokulturních informací je proces, který se uskutečňuje především v rodině – jedinec si v ní od dětství osvojuje kulturu a jazyk a díky ní se formuje také jeho etnické vědomí. Etnická či náboženská homogennost rodičů posiluje předávání etnokulturních informací. Na přenosu etnokulturních informací se kromě rodiny podílí také školy, spolky a média. Role rodiny v předávání etnokulturních informací je však nenahraditelná.¹¹

Součástí etnického vědomí jsou etnické stereotypy – představy a hodnotící postoje, vztahující se na vlastní etnikum i okolní etnika. Etnické stereotypy jsou projevy etnocentrismu – představ o kulturní a materiální nadřazenosti vlastního etnika nad ostatními etniky. Etnocentrismus pomáhá k formování a udržování kolektivní identity.¹² Etnické stereotypy zobecňují konkrétní jevy a většinou nevycházejí z vlastní zkušenosti.

⁸ BOTÍK, J.: *Etnická história Slovenska*. Bratislava 2007, s. 9–10.

⁹ HUBINGER, Václav: *Etnos a etnikum*. Český lid 75, 1988, s. 47–48.

¹⁰ BOTÍK, J.: *Etnická história*, s. 11.

¹¹ HEROLDOVÁ, Iva: *Předávání etnokulturních informací v etnicky homogenních a etnicky heterogenních rodinách*. Slovenský národopis 31, s. 1983, s. 494.

¹² BOTÍK, J.: *Etnicita ako základna kategória národopisnej vedy*. Slovenský národopis 39, 1991, s. 20–21.

Pokud zkušenost potvrdí opak, většinou se představa o určitém konkrétním jevu nemění, zkušenost je vnímána jako výjimka. Německý historik Hans Henning Hahn však na několika případech dokázal, že to neplatí vždy – vnímání se může na základě zkušenosti měnit. Hahn svoji teorii dokazuje na příkladu proměny negativního polského vnímání Němců za druhé světové války k dnešnímu stereotypu, který má řadu pozitivních rysů. Etnické stereotypy nejsou vrozené, ale naučené – předávají se mezigeneračně v rodinách, ale objevují se také například ve školách či médiích.¹³ Podle úhlu pohledu lze stereotypy klasifikovat do několika typů. Stereotypy sociální jsou vyjadřovány buď míněním jedné osoby o určitém etniku – jde o stereotypy individuální, anebo vyjadřují představy širší společnosti o daném etniku – pak jde o stereotypy kulturní. Kulturní stereotypy se dělí do dvou kategorií – autostereotypy, které hodnotí vlastní etnikum, a heterostereotypy, které hodnotí cizí etnika.¹⁴

Začleňování menšiny do jinoetnického prostředí lze rozdělit na čtyři etapy. Po zastavení migrace dochází k počátečnímu kontaktu mezi menšinou a většinovým etnikem. V této etapě se migrující skupina rozhoduje, zda setrvá na místě počátečního kontaktu, přesune se jinam či se vrátí nazpět do původního domova. Menšina se poté přizpůsobuje novému prostředí, ale stále ještě není zasažen etnokulturní profil ani způsob života příslušníků menšiny. Tato fáze se nazývá adaptace – umožňuje koexistenci s většinovým okolím. Třetí fází je akulturace – příslušníci menšiny si osvojují prvky kultury většinového etnika.¹⁵ Český antropolog Václav Soukup rozděluje proces akulturace do pěti stádií. Prvním je konfrontace kultur a hodnocení jejich pozitiv a negativ. Druhým stádiem je akceptování některých cizích kulturních prvků a jejich selekce. Třetí fáze je přijetí těchto vybraných kulturních prvků do svého kulturního systému. Ve čtvrté fázi dochází k přetváření vlastního kulturního systému. Závěrečná pátá fáze je charakteristická dvěma protichůdnými postoji – na straně jedné odmítáním přijetí cizích kulturních prvků do vlastní kultury a na straně druhé pozitivní reakcí na nové kulturní změny, které akulturace přináší. V této fázi již dochází ke změnám života příslušníků menšiny. V mnoha případech může vést proces akulturace k vzájemnému

¹³ UHLÍKOVÁ, Lucie: *Několik poznámek ke vzniku a zániku etnických stereotypů*. In: Toncrová, Marta – Uhlíková, Lucie (eds.): *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů*. Sborník ze stejnojmenného semináře konaného dne 23. října v Brně. Brno 2001, s. 49–53.

¹⁴ UHLÍKOVÁ, L.: *Kulturní stereotypy v etnologii a dalších společenských vědách*. In: *Kultura – společnost – tradice I*. Praha 2005, s. 13.

¹⁵ BOTÍK, J.: *Enkláva a diaspora ako zvláštne formy spoločenstva ľudí*. Slovenský národopis 21, 1973, s. 499–501.

sblížení a obohacení obou kultur, přičemž základní kulturní specifika obou kultur zůstávají zachována.¹⁶

Závěrečné stádium vývoje etnické menšiny se nazývá asimilace. Etnická menšina se postupně včleňuje do většinové společnosti až po úplné vyrovnávání rozdílů mezi nimi. K asimilaci může dojít nejdříve ve druhé generaci přistěhovalců, protože první generace je stále pod vlivem kultury svého původního domova a kulturu nové domoviny si nemůže osvojit v plném rozsahu. Asimilační proces může stejně tak trvat i několik století. Proces asimilace zahrnuje osvojení jazyka, přijetí kultury a způsobu života většinového obyvatelstva a změnu etnického vědomí. Úplné etnické asimilaci zpravidla předchází asimilace částečná – jazyková nebo kulturní nebo obou složek naráz. Pokud zanikne etnické vědomí, zaniká i menšina.¹⁷ K asimilaci menšiny nemusí nutně dojít. Menšina se může plnohodnotně začlenit do majoritní společnosti, ale přitom si nadále uchovává svůj jazyk, svá kulturní specifika a vědomí o původu svých předků, což je také případ moravských, slovenských a gradišćanských Chorvatů. Častým průvodním jevem integrace menšiny bývá dvojí etnická identita jejich příslušníků.¹⁸

Kulturní systém etnické menšiny se v novém prostředí postupně mění. Studium kultury etnických menšin je badatelsky velmi zajímavé. Etnické menšiny si ve své kultuře udržují řadu starobylých prvků z mateřské kultury.¹⁹ Do kultury přistěhovalců postupně pronikají prvky kulturní a etnické specifičnosti okolního společenství. Kultura přistěhovalců má synkretický charakter. Lze v ní nalézt prvky trojího původu – kulturu mateřského národa, kulturu, kterou si přistěhovalci vytvořili v novém bydlišti, a kulturu okolního majoritního národa.²⁰ Etnolog Ján Botík posuzuje kulturu etnických minorit i z hlediska konvergence, tedy sblížování s kulturou majority, a diverzity – různorodosti od kultury majority.²¹

Existuje řada faktorů, které urychlují nebo naopak zpomalují etnokulturní změny etnické menšiny. Prvním z nich jsou teritoriální faktory. Pro menšiny tvořící enklávy je typický uzavřený způsob života – mezietnické kontakty jsou tak výrazně omezeny. Pokud menšina tvoří diasporu, intenzita etnických kontaktů s okolním většinovým

¹⁶ SOUKUP, Václav – VODÁKOVÁ, Alena – VODÁKOVÁ, Olga: *Sociální a kulturní antropologie*. Praha 2000, s. 114–115.

¹⁷ BOTÍK, J.: *Enkláva*, s. 501–502.

¹⁸ Tamtéž, s. 508.

¹⁹ SIROVÁTKA, Oldřich: *K problematice folklóru charvátské menšiny v Československu*. In.: Dorovský, Ivan: *Charváti ještě žijí mezi námi*. Brno 1996, s. 23–26.

²⁰ BOTÍK, J.: *Dolnozemsí Slováci*, s. 10–11.

²¹ Týž: *Etnická história*, s. 93–95.

národem je naopak vyšší. To dokládá i vývoj moravských Chorvatů. Do poloviny 20. století tvořili Chorvati na jihu Moravy uzavřené společenství. Po násilném rozšíření na střední a severní Moravu se jednotlivé rodiny dostaly do českého obklopení a Chorvati se začali stále více začleňovat mezi Čechy. Méně početná etnická menšina navazuje intenzivnější kontakty s většinovým okolním národem a její etnokulturní projevy jsou méně odolné než u početnější menšiny. Vliv na etnokulturní změny menšiny mají klimatické a geografické podmínky, které ovlivňují hospodářskou činnost a částečně také materiální a duchovní kulturu. Rozdílné klimatické a zeměpisné podmínky v původním a novém domově znamenají přechod na jinou obživu, pěstování jiných plodin či užívání jiných pracovních nástrojů. Podobný nebo stejný způsob obživy v etnicky smíšených oblastech ulehčuje sblížení menšiny a většinového společenství. Pokud se naopak příslušníci etnické menšiny zabývají vysoce specializovanou hospodářskou činností, tato činnost jim pomáhá odlišovat se od jinoetnického okolí.²²

Důležitým činitelem, ovlivňujícím etnokulturní procesy, je faktor religiozity – totožnost etnické příslušnosti s příslušností k náboženské konfesi. Čím silnější je náboženské vyznání etnické menšiny, tím více se její příslušníci separují od okolního společenství, vyznávající jinou náboženskou konfesi. V případě, kdy se část skupiny odtrhne od zbytku etnika z důvodu náboženského konfliktu, má v novém prostředí tendenci přebírat odlišnou náboženskou konfesi okolního společenství. Činitel religiozity může výrazně ovlivnit etnokulturní procesy a etnosociální kontakty a může tak prodloužit vědomí etnické příslušnosti.²³

Pro vytváření mezietských kontaktů a pro etnokulturní změny je důležitou okolností také dodržování nebo naopak nedodržování principu endogamie příslušníků etnické menšiny. Endogamní sňatky bývají uplatňovány především v počátečních vývojových stádiích menšiny. Etnicky homogenní rodiny napomáhají udržet „čistotu“ a uzavřenost etnika. Exogamie naopak způsobuje, že se do společenství etnika dostávají kulturní vlivy z okolního prostředí a dochází ke změnám etnické individuality.²⁴

Důležitou roli má také jazykový faktor. Charakteristickým rysem etnické menšiny je bilingvismus, případně multilingvismus. Vedle svého jazyka ovládají příslušníci enkláv a diaspor jazyk většinového národa a další jazyk či jazyky v závislosti na oblasti,

²² BOTÍK, J: *Enkláva*, s. 502–504.

²³ Tamtéž, s. 506.

²⁴ Tamtéž, s. 506–507.

kde se usadili.²⁵ Moravští Chorvati, především starší generace, ovládají kromě češtiny a chorvatštiny také němčinu. Podobně jsou na tom i Chorvati na Slovensku – řada z nich kromě slovenštiny a chorvatštiny hovoří také maďarsky či německy. Gradišćanští Chorvati ovládají němčinu a chorvatštinu, část z nich hovoří také maďarsky. V etnicky smíšených vesnických společenstvích dochází také k tomu, že si jazyk menšiny osvojí část původního obyvatelstva. Řada případů, kdy se jinoetnický obyvatel smíšené vesnice naučil chorvatsky, je známa z prostředí moravských, gradišćanských i slovenských Chorvatů.

Americký lingvista Joshua Fishman vymezil pět stádií bilingvismu. V první fázi používají příslušníci minority většinový jazyk pouze při zvláštních případech, například v zaměstnání. Ve druhé fázi se zvyšuje úroveň komunikace ve většinovém jazyce, stále v něm však příslušníci menšin nehovoří zcela správně – zůstává například akcent či jazykové jevy typické pro rodný jazyk. Ve třetím stádiu příslušníci menšiny již užívají rovnocenně oba jazyky – úroveň znalosti obou jazyků bývá v řadě případů stejná. Ve čtvrté fázi začíná převažovat většinový jazyk. V závěrečné etapě hovoří příslušníci menšiny většinovým jazykem, který si osvojili. Z rodného jazyka užívají pouze některé výrazy nebo slovní spojení a to jen v určitých situacích. Tyto výrazy a slovní spojení se předávají mezigeneračně dále.²⁶ Varianta většinového jazyka, který převzala etnická menšina a kterým hovoří, se nazývá etnolekt. Etnolekt a spisovná forma jazyka jsou navzájem srozumitelné. V této specifické formě většinového jazyka se často vyskytuje řada inovací, které souvisí s odlišným vyjadřováním příslušníků etnické menšiny a často také vyjadřují realie typické pro tuto minoritu.²⁷

V souvislosti s jazykovou asimilací uvádí slovenský etnolog Ján Botík tezi, že čím bližší je jazyk menšiny jazyku většinového národa, který menšinu obklopuje, tím rychleji postupuje asimilace.²⁸ Etnoložka Eva Večerková toto tvrzení rozšiřuje také o podobnost kultury menšiny a většinového národa, který ji obklopuje.²⁹ Podle Botíka jsou významným činitelem asimilačních procesů školy, různé vzdělávací organizace a

²⁵ Tamtéž, s. 505–507.

²⁶ PAČEV, Angel: *Verbální chování bulharské komunity na Slovensku*. In: KREKOVIČOVÁ, Eva – PENČEV, Vladimír (eds.): *Bulhari na Slovensku. Etnokultúrne charakteristiky a súvislosti*. Bratislava 2005, s. 77–79.

²⁷ POKORNÝ, Jan: *Lingvistická antropologie*. Praha 2010, s. 145–146.

²⁸ BOTÍK, J.: *Enkláva*, s. 505.

²⁹ VEČERKOVÁ, Eva: *Etnosociální aspekty charvátské diaspory na jižní Moravě v první polovině 20. století*. Český lid 73, 1989, s. 206.

média. Asimilační proces se zpomaluje, pokud příslušníci menšiny získávají vzdělání a další informace ve svém jazyce.³⁰

Problematika menšin se v současnosti stává významným fenoménem společnosti. V mnoha zemích docházelo v minulosti k přirozené, ale i násilné asimilaci etnických menšin – menšiny byly vnímány jako rušivý element. V řadě mnohonárodních států vznikaly teorie, které měly za cíl odstranění veškerých kulturních specifík a vytvoření jakéhosi jednotného národa. Problematika menšin se dostávala do pozadí. Od šedesátých let 20. století však dochází k etnickému oživení – řada národnostních a regionálních hnutí se začala emancipovat jak v rovině kulturní, tak i politické. Dnes jsou etnické menšiny díky jejich pestrosti brány jako kulturní obohacení, které je nutné zachovat.³¹ Aktivitu směřující k zachování a revitalizaci etnických menšin lze rozdělit do několika skupin. K zachování menšin napomáhají různé kulturní spolky, organizace, vydávání vlastních novin a knih, folklorní a pěvecké soubory, ochotnická divadla a další. Důležitá je také podpora etnických menšin z jejich původních domovin.³²

Národnostní politika je nástrojem státu pro řešení národnostních otázek a souvisí se vznikem novodobých států. Národnostní politikou se rozumí soubor právních ustanovení týkající se jazyka, vzdělání, kulturního zázemí a postavení menšin, migrace a podobně. Aktivitu národnostní politiky směřují dovnitř i vně státu. Nástroje, které směřují vně státu, určuje zahraniční politika a také potřeba podpory svých menšin v zahraničí.³³ Pro etnické menšiny je velmi významné oficiální zákonodárné uznání jejich práv. Příslušníci menšiny však musí sami chtít tato práva využívat. Deklarovaná práva nemohou menšinu sama o sobě uchovat, mohou pro její příslušníky pouze vytvořit příznivé prostředí v rámci státu. Důležitou roli pro zachování menšin hraje koordinovaná jazyková politika. V rámci školství je důležité prosazování dvojjazyčné výchovy od předškolní výuky a také možnosti pozdější povinné výuky v menšinovém jazyce. Je důležité, aby v oblastech státu, kde žije větší počet příslušníků etnické menšiny, existovala možnost užívat menšinový jazyk v úředním styku. Gradišćanští Chorvati mají možnost dvojjazyčné školní výuky a tak možnost užívání svého jazyka v úředním styku v rakouské spolkové zemi Burgenland. Pro menšinu je také důležité,

³⁰ BOTÍK, J.: *Enkláva*, s. 506.

³¹ ŠATAVA, Leoš: *Národnostní menšiny v Evropě*. Praha 1994, s. 7–9.

³² HEROLDOVÁ, Iva: *K otázce etnicity jugoslávských Čechů v Charvátsku*. Folia ethnographica 23–24, 1989/1990, s. 36–43.

³³ BROUČEK, Stanislav – CVEKL, Jiří – HUBINGER, Václav – GRULICH, Tomáš – KOŘALKA, Jiří – UHEREK, Zdeněk – VASILJEV, Ivo: *Základní pojmy etnické teorie*. Český lid 78, 1991, s. 252–253.

aby se její jazyk mohl objevovat v médiích – ta by měla být pro příslušníky menšiny snadno dosažitelná. Tuto možnost opět využívají Chorvati v Burgenlandu, kteří mají vlastní rozhlasové a televizní vysílání v chorvatštině. Významné je také využívat menšinový jazyk v ekonomické oblasti – příkladem může být podpora podnikatelů z řad příslušníků menšiny či vytváření pracovních míst s požadavkem znalosti menšinového jazyka.³⁴ Otázkou je, do jaké míry jsou tato menšinová práva uplatňována v praxi a do jaké míry zůstávají pouze „papírovými nařízeními“.

³⁴ ŠATAVA, Leoš: *Jazyk a identita etnických menšin*. Praha 2001, s. 67–82.

3 Historie a současnost Chorvatů ve střední Evropě

Chorvatská kolonizace zasáhla střední Evropu koncem 15. století a trvala až do poloviny 17. století. Hlavním, nikoli však jediným důvodem odchodu Chorvatů z jejich vlasti bylo sílící osmanské nebezpečí – Turci již od 15. století začali obsazovat Balkán.³⁵ Kromě toho byly příčinou jejich odchodu také špatné hospodářské a materiální podmínky chorvatských rolníků. Šlo především o útlak ze strany jejich feudálních pánů – zvyšovaly se feudální renty, zaváděly se nové daně, které sedláci museli odvádět, a další. Objevily se pokusy změnit nižší šlechtu na poddané. Problémem byly také časté hladomory.³⁶ Iniciátory odchodu poddaných byli jejich feudálové. Tuto migraci organizovali pomocí najatých prostředníků, takzvaných lokátorů, a své poddané stěhovali na svá panství v dnešním Burgenlandu, Dolním Rakousku, na západním Slovensku a jižní Moravě.³⁷

Nejpočetnější složkou chorvatské kolonizace byli poddaní, mnohem méně bylo příslušníků vyšší a nižší šlechty – nižší šlechta byla o něco málo početnější. Právě příslušníci nižší šlechty mívali často zprostředkovatelskou úlohu při převádění chorvatských kolonistů, za což byli odměňováni například pozemky. Odchod kolonistů neprobíhal vždy organizovaně, často se stávalo, že poddaní utíkali spontánně ve větších či menších skupinách.³⁸ Chorvatský sněm i někteří příslušníci vyšší šlechty si stěžovali na tuto migraci uherskému králi. Výhrady měli především proti rakouským a uherským agentům, kteří odchod kolonistů na nová panství, pod nejrůznějšími přísliby výhod a privilegií, organizovali. Vyšší šlechta si stěžovala především na to, že pokud se tato rozsáhlá migrace nezastaví, chorvatské země budou vylidněny.³⁹

Migrace Chorvatů z jejich vlasti do střední Evropy trvala zhruba století a půl. Lze ji rozdělit na tři migrační vlny – první proběhla od konce 15. století do třicátých let 16. století, druhá od třicátých do sedmdesátých let 16. století a třetí, poslední vlna odchodu Chorvatů proběhla od konce 16. do poloviny 17. století. Chorvati odcházeli

³⁵ ŠESTÁK, Miroslav – TEJCHMAN, Miroslav – HAVLÍKOVÁ, Lubomíra – HLADKÝ, Ladislav – PELIKÁN, Jan: *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha 2009, s. 120–121.

³⁶ JELIĆ, Tomislav: *Gradišćanski Hrvati u Austriji*. Zagreb 1997, s. 9.

³⁷ JELIĆ, Tomislav – HOLJEVAC, Željko: *Gradišćanski Hrvati u Mađarskoj i Hrvati u Slovačkoj*. Budapest 2006, s. 18.

³⁸ ŠOLJAN-VRANJEŠ, Božena: *Gradišćanski Hrvati. Između tradicije i suvremenosti*. Zagreb 2005, s. 15–16.

³⁹ GIELER, Mirjana – KORNFEIND, Julia: *Povijest*, s. 3.

z oblasti Slavonie, Liky, Krbavy, Kordunu a dalmatského vnitrozemí.⁴⁰ Odhaduje se, že v 16. století kolonizovalo oblast středního Dunaje kolem dvou set tisíc Chorvatů, kteří osídlili přibližně dvě stě vesnic. Obcí s nižším zastoupením chorvatského obyvatelstva mohlo být podle odhadů v tomto období kolem tří set.⁴¹

Nově příchozí sami sebe označovali jako Chorvaty – *Horvati* nebo *Hervati*. V odborné literatuře do počátku 20. století bývali nazýváni jako západouherští Chorvati. Ve starších publikacích se objevuje také název *vodeni Hrvati*, německy *Wasser-Kroaten*. Vysvětlení tohoto pojmenování může být dvojitý – název může poukazovat buď na fakt, že Chorvati přišli od moře a z oblastí, které byly protkány množstvím řek – Likou, Gackou, Mrežnicí, Kupou, Koranou, Unou, Drávou a dalšími, anebo tak byli označováni proto, že kolonizovali oblasti za Dunajem, kterým dominovalo Neziderské jezero.⁴² Od dvacátých let 20. století sami sebe nazývají *gradišćanští Chorvati*. Toto označení má dvojitý význam – buď zahrnuje všechny Chorvaty v dnešním Rakousku, Maďarsku, na Slovensku a v Česku na Moravě anebo se tento název používá pro Chorvaty výhradně v rakouském Burgenlandu. Pojmenování vychází z chorvatského názvu této nejvýchodnější rakouské spolkové země – *Gradišće*. Někteří autoři přisuzují název Gradišće chorvatskému knězi a básníkovi Matemu Meršiću Miloradićovi, který je považován za jednu z nejvýznamnějších postav gradišćansko-chorvatské literatury, politiky a vědy počátku 20. století. Rakouská a německá věda se však kloní k názoru, že autorem názvu je rakouský poslanec Walheim, který ho měl poprvé použít v roce 1918.⁴³

Chorvati osídlili většinou opuštěné či zničené vesnice, založili také několik nových sídel. Oblasti, které Chorvati osídlili, byly hospodářsky zdevastované a značně vylidněné v důsledku morových epidemií a válek. V řadě obcí žila jen malá část původních obyvatel.⁴⁴ Chorvatská kolonizace měla především rolnický charakter. Rolníkům byla přidělena půda a začali se živit zemědělstvím, později také chovem dobytka a vinohradnictvím. S pány uzavírali smlouvy, které upřesňovaly jejich práva a

⁴⁰ SUPPAN, Arnold: *Gradišćanski Hrvati. Integracija i asimilaciju u 20. stoljeću. U povodu 450. godišnjice doseljenja*. Radovi zavoda za hrvatsku povijest 16, 1983, s. 10. Dostupné z: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=86869 – 13. 2. 2013

⁴¹ BOTÍK, Ján: *Slovenskí Chorváti*. Bratislava 2001, s. 15.

⁴² JELIĆ, T. – HOLJEVAC, Ž.: *Gradišćanski Hrvati*, s. 19.

⁴³ KUČEROVÁ, Květa: *Chorváti a Srbi v strednej Európe*. Bratislava 1978, s. 148.

⁴⁴ BOTÍK, J.: *Slovenskí Chorváti*, s. 17–18.

povinnosti. Na určitou dobu byli osvobozeni od všech daní a odvodů.⁴⁵ Po uplynutí tohoto období byli povinni pro vrchnost pracovat a platit jí daně stejně jako další poddaní. Slovenští Chorvati a Chorvati v Burgenlandu se podle nemovitostí, které obdrželi, dělili na tři kategorie. První skupinou byli *paori* – nepříliš početná vrstva bohatších sedláků, tvořená několika příbuznými rodinami. Příslušníci této vrstvy měli pozemky jak ve vesnici, tak mimo ni. Druhou skupinou byli *željari*, kteří byli nejpočetnější. Tato střední vrstva sedláků měla několik oranic a mohli využívat také les svého pána. Nejchudší vrstvou byli *hižičari*, kteří získali pouze domek. Jejich povinnosti nebyly tak velké a většinou pracovali pouze sezónně.⁴⁶

Dnešní chorvatština moravských, slovenských a gradišćanských Chorvatů je zakonzervovaná ve stavu z 16. století, navíc byla a stále je ovlivňována působením okolního jinoetnického prostředí. Chorvaty ve střední Evropě lze rozdělit podle nářečí do tří kategorií. Nejvíce Chorvatů hovoří čakavským nářečím – Chorvati na Moravě, na Slovensku, v Maďarsku a také v severním a středním Burgenlandu. Ve slovenské obci Chorvátsky Grob je nářečí smíšené – čakavsko-kajkavské. Štokavské nářečí, které je méně časté, je nejrozšířenější mezi Chorvaty v jižním Burgenlandu. Kajkavské nářečí se vyskytuje pouze ve dvou chorvatských obcích v dnešním Maďarsku.⁴⁷ Od 19. století se u Chorvatů ve střední Evropě objevovaly tendence převzít spisovný chorvatský jazyk, založený na štokavském nářečí. K dalšímu sblížení jazyka středoevropských Chorvatů se spisovnou chorvatštinou dochází po první světové válce, ale zároveň je udržována tradice gradišćansko-chorvatské literatury a jazyka. Přibližování ke spisovné formě chorvatštiny ustupuje od třicátých let 20. století, kdy Chorvati přicházejí s myšlenkou standardizace gradišćansko-chorvatského jazyka.⁴⁸

Mnoho moravských, slovenských a gradišćanských Chorvatů ovládá více jak dva jazyky. Multilingvní je nejstarší generace moravských Chorvatů – ta ovládá kromě češtiny a chorvatského dialektu také němčinu, popřípadě i slovenštinu. Starší a střední generace slovenských Chorvatů hovoří chorvatsky, slovensky a maďarsky, někteří z nich i německy. Někteří gradišćanští Chorvati, především střední a starší generace, ovládají kromě chorvatského nářečí a němčiny také maďarštinu. Na chorvatský původ

⁴⁵ Tamtéž, s. 191.

⁴⁶ ŠOLJAN-VRANJEŠ, B.: *Gradišćanski Hrvati*, s. 58. Srov.: BOTÍK, J.: *Slovenski Chorváti*, s. 44–45.

⁴⁷ KUČEROVÁ, K.: *Chorváti*, s. 152–153.

⁴⁸ BERLAKOVICH-KINDA, Zorka Andrea: *Razvojni put književnog jezika gradišćanskih Hrvata do regionalnog hrvatskog standardnog jezika*. *Croatica et slavica Iadertina* 7, 2011, s. 378. Dostupné z: http://hrcaak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=117987 – 13. 2. 2012

poukazuje řada typických chorvatských příjmení. U moravských Chorvatů jsou nejčastějšími příjmeními Jurdič, Slunský, Regen, Skokanič, Tičer či Hubený.⁴⁹ Nejčtenějšími příjmeními mezi slovenskými Chorvaty jsou Jankovič, Malinerič, Treuer, Haás či Artner.⁵⁰ U gradišćanských Chorvatů jsou nejčastější příjmení Karall, Berlakovitsch,⁵¹ Palatin, Kornfeind či podobně jako u slovenských Chorvatů příjmení Artner.⁵² Část uvedených příjmení jsou zjevně českého, slovenského či německého původu. Výskyt těchto příjmení lze vysvětlit tím, že chorvatské společenství v minulosti asimilovalo jinoetnické obyvatele, kteří se stali Chorvaty – po nechorvatském původu jejich předků zbyla pak pouze příjmení.

Jednou z nejdůležitějších součástí života středoevropských Chorvatů bylo bezpochyby náboženství. Chorvati byli silně věřící katolíci, což pro většinu platí také v současnosti. O organizaci církevního života Chorvatů v počátcích jejich života v nových sídlech neexistuje mnoho dokladů. Podle dostupných materiálů je více než pravděpodobné, že využívali práva na výběr vlastních kněží, které jim udělil císař Ferdinand I. Habsburský. Není zcela jisté, zda toto privilegium znamenalo také právo na staroslověnskou liturgii a církevní knihy psané hlaholicí. Výběrem chorvatských kněží si mnohé vesnice zajistily bohoslužby buď v chorvatštině, nebo ve staroslověnině.⁵³ V období reformace část majitelů panství přešla k protestantismu a nutila také své poddané přejít k tomuto vyznání. Většina středoevropských Chorvatů však zůstala i nadále katolíky.⁵⁴

Ekonomické důsledky první světové války byly obrovské a postihly všechna hospodářská odvětví včetně zemědělství, které bylo hlavním zdrojem obživy většiny Chorvatů ve střední Evropě. Špatná hospodářská situace zapříčinila odchod tisíců Chorvatů do zámoří. Emigrace chorvatské menšiny započala již v osmdesátých letech 19. století, v období mezi světovými válkami ještě zesílila. Do sedmdesátých let 20. století odešlo do zámořských zemí zhruba sto tisíc Chorvatů ze střední Evropy.

⁴⁹ VEČERKOVÁ, Eva: *Etnokulturní vědomí moravských Chorvatů*. In: Dorovský, Ivan: *Chorvatí ještě žijí mezi námi*. Brno 1996, s. 27.

⁵⁰ JANKOVIČ, Radoslav: *Ljeto va jačka Hrvatskoga Jandrofa. Rok v piesňach Jaroviec*. Bratislava 2007, s. 253.

⁵¹ Psáno dle německého pravopisu.

⁵² Archiv měsíčníku *Hrvatske novine*, 99–104, 2008.

⁵³ ŠOLJAN-VRANJEŠ, B.: *Gradišćanski Hrvati*, s. 43.

⁵⁴ Tamtéž, s. 44.

Směřovali především do Spojených států amerických a do Kanady, ve větším počtu se usadili také v Argentině, Brazílii a v dalších zemích.⁵⁵

Jednotlivé skupiny Chorvatů v oblastech střední Evropy mají zčásti společnou historii, ale díky řadě především politických vlivů se především ve 20. století vyvíjely odlišně. Na rozdílný vývoj měla od počátku vliv také rozdílnost v socioprofesionálním profilu příchozích, etnicky a jazykově odlišné okolí i počet příchozích. Každá skupina Chorvatů má své specifické rysy, kterými se zabývám v následujících podkapitolách.

⁵⁵ Tamtéž, s. 118–120.

3.1 Moravští Chorvati

První písemná zpráva o Chorvatech na Moravě pochází z roku 1538. Ve třicátých letech 20. století ustanovil tento rok jako datum příchodu Chorvatů na Moravu český historik Adolf Turek.⁵⁶ Moravští Chorvati tvořili nejsevernější chorvatský výběžek ve střední Evropě. V době svého příchodu osidlovali opuštěné vesnice na jižní Moravě, odkud kvůli válkám v 15. a 16. století odešlo české a německé obyvatelstvo a řada obyvatel v těchto válkách také zahynula. Na počátku 17. století existovalo na území jižní Moravy devět čistě chorvatských vesnic a dalších pět, kde Chorvati tvořili nadpoloviční většinu. Chorvati v okolí Břeclavi žili v těsném kontaktu s Čechy a Slováky a časem se asimilovali. S Čechy a Slováky si byli jazykově a v mnoha ohledech také kulturně velmi blízcí a proto s nimi splynuli. Na Mikulovsku, kde byli obklopeni německým obyvatelstvem, si ve třech obcích svoji chorvatskou identitu dochovali až do poloviny 20. století. Do roku 1948 si Chorvati v Jevišovce, Dobrém Poli a Novém Přerově udrželi svůj jazyk, etnické vědomí, kroje i hody, nejvýznamnější výroční obyčej v roce, který nazývali *kiritof*.⁵⁷

Řadu etnologů zaujala lidová kultura moravských Chorvatů. Ta se vzájemně ovlivňovala s kulturou obyvatel Podluží. Významným prvkem kultury moravských Chorvatů byl jejich kroj. V minulosti se stal předmětem výzkumu řady badatelů. Už na první pohled byl svou zdobností a propracovaností odlišný od krojů okolního obyvatelstva. Koncem 19. století moravští Chorvati kroje ještě běžně nosili. Po první světové válce chorvatští muži postupně kroj odkládali. Ženy jej nosily dále, ale ve zjednodušené formě. Řada Chorvatek nosila kroj i po druhé světové válce.⁵⁸ Kroje moravských Chorvatů zaznamenal na svých obrazech a fotografiích Othmar Růžička, akademický malíř původem z Vídně, který se na čas v Jevišovce také usadil. Řada jeho fotografií a maleb zachycuje život a prostředí moravských Chorvatů. Jeho díla jsou důležitým dokumentačním svědectvím a podávají ucelenou představu o životě této etnické menšiny na jižní Moravě.⁵⁹

Zájem publicistů a národopisců upoutala také výzdoba chorvatských domů. Chorvati zdobili stěny svých obydlí různými ornamenty. Nejčastějším motivem byly květiny a různá zobrazení ptáka. Z barev byla nejčastější kombinace zelené a červené,

⁵⁶ TUREK, Adolf: *Charvátská kolonizace na Moravě*. Brno 1937, s. 12–13.

⁵⁷ DOROVSKÝ, I.: *Charváti*, s. 24.

⁵⁸ VRBKOVÁ, S.: *Chorvaté na Mikulovsku*. Mikulov 2007, s. 17.

⁵⁹ Tamtéž, s. 21.

kteřá je typická pro země jihovýchodní Evropy.⁶⁰ Oblastí tradiční lidové kultury Chorvatů, která byla prozkoumána méně, jsou chorvatské pohádky, přísloví a pověsti. Rekonstrukcí písní, tanců a krojů moravských Chorvatů se od sedmdesátých let 20. století zabývá *Národopisný spolek Pálava*, který také každoročně vystupuje na Chorvatském dnu v Jevišovce.⁶¹

Podle sčítání obyvatel z roku 1930 žilo v Jevišovce 73,5 % Chorvatů, v Novém Přerově 64 % a Dobrém Poli 46,2 %.⁶² Chorvatské etnikum v těchto třech obcích se mezi světovými válkami stalo předmětem zájmu a agitace mezi Čechy a Němci. Postupně se zde Chorvati rozdělili na dva tábory – česko-chorvatský, sympatizující s Čechy, a chorvatsko-německý, stojící na straně Němců. Ve volbách v roce 1935 volilo mnoho Chorvatů Sudetoněmeckou stranu (SdP). Uzavřenost chorvatského obyvatelstva a vliv německé výchovy, především starších generací, nahrávaly proněmeckým náladám. Velkým lákadlem byly také ekonomické výhody, které Němci Chorvatům naslibovali. V roce 1938 byla oblast Mikulovska na základě Mnichovské dohody připojena k Německé říši. Chorvati sympatizující s Čechy, kteří se nestali členy SdP, byli pronásledováni. Většina chorvatských mužů musela za války narukovat do německé armády a mnoho z nich na frontách padlo. To, že se větší část chorvatského etnika, ať dobrovolně či pod nátlakem, stála na straně Němců, mělo pro moravské Chorvaty po druhé světové válce tragické následky.⁶³

V roce 1945 žilo na Mikulovsku v Jevišovce, Dobrém Poli a Novém Přerově tisíc devět set třicet čtyři obyvatel chorvatské národnosti. Na základě národnosti, ke které se Chorvati přihlásili, byly vytvářeny seznamy, podle kterých byli rozdělováni na ty, kteří za války sympatizovali s Čechy; ty, kteří se přihlásili k německé národnosti, a kolaboranty.⁶⁴ Podle těchto seznamů se mělo rozhodovat, kdo z Chorvatů je spolehlivý a může být ponechán v blízkosti státní hranice a kdo musí být odsunut do vnitrozemí. Části z nich byl zabaven majetek a byli posláni do pracovních táborů. Někteří byli hned po válce přesídlení. Několik desítek osob bylo stíháno za kolaboraci. Na situaci v obcích dohlíželi dosazení vládní komisaři. Hodně Chorvatů z obavy, co je čeká,

⁶⁰ JEŘÁBEK, R.: *Volkstümliche Wandmalerei bei den südmährischen Kroaten im 19. Jahrhundert*. Ethnologia slavica 7, 1975, s. 131–140.

⁶¹ <http://www.rmm.cz/regiom/2004/palava.pdf> – 18. 2. 2013

⁶² ŠKOLL, Jaroslav.: *Nové osídlení okresu Břeclav po roce 1945*. Břeclav 1989, s. 50.

⁶³ VEČERKOVÁ, Eva: *Etnosociální aspekty existence chorvatské diaspory na jižní Moravě v první polovině 20. století*. Český lid 73, 1986, s. 208.

⁶⁴ BÁRTA, Milan: *Chorvatská akce*. Paměť a dějiny 3, 2010, s. 16–17. Dostupné z <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1003/014-025.pdf> – 18. 2. 2013

uteklo za svými příbuznými do Rakouska. V roce 1946 zvítězila v Československu v parlamentních volbách Komunistická strana Československa. Právě tato strana prosazovala od počátku názor, že nespolehliví jsou všichni Chorvati, proto musí být vysídleni všichni. Pro řešení situace Chorvatů na Mikulovsku byla ustanovena zvláštní komise, složená ze zástupců ministerstev obrany, vnitra a zemědělství, která doporučila Chorvaty z pohraničí odsunout. Nepočítalo se s odsunem Chorvatů za hranice, jako tomu bylo u Němců, protože šlo o osoby slovanského původu a hrozilo, že budou vráceni zpět. Konečné rozhodnutí o odsunu do vnitrozemí padlo 30. června 1947. Na jeho základě mělo být odsunuto kolem tří set osob, kterým měl být zkonfiskován majetek. Odsun byl odložen kvůli obavě z nedodržení termínu žňových prací na konec září. Chorvati, kteří zatím ve vesnicích na jihu Moravy směli zůstat, složili přísahu věrnosti Československé republice.⁶⁵

Den před definitivním převzetím moci Komunistickou stranou Československa rozhodl Okresní akční výbor Národní fronty v Mikulově o odsunu zbylých Chorvatů. Jako důvody odsunu uvedl zabezpečení jižní státní hranice a nespolehlivost části chorvatského obyvatelstva, která za války kolaborovala s nacisty. Kolaborace však byla dokázána pouze v několika případech – navíc drtivá většina těchto osob již byla odsunuta nebo utekla za hranice. Cílem odsunu bylo Chorvati rozptýlit do vnitrozemí a co nejrychleji je asimilovat. Samotný odsun začal v polovině roku 1948.⁶⁶ Nejprve byly vysídleny rodiny, kterým byl zkonfiskován celý majetek nebo jeho polovina. Při stěhování pomáhali trestanci z nedaleké věznice v Mušlově, několik Němců ze sběrného tábora u Olomouce, později je vystřídali vojáci a zaměstnanci státního statku v Jevišovce. Chorvatské rodiny byly sváženy nákladními automobily na nádraží do Novosedel, odkud pokračovaly vlaky do určených obcí. Rozsídlení moravských Chorvatů bylo ukončeno v roce 1952. Celkem byly z jižní Moravy nuceně vysídleny necelé dva tisíce Chorvatů. V dřívějších chorvatských obcích na jižní Moravě smělo zůstat jen několik chorvatských rodin, většinou šlo o starší osoby nebo smíšená manželství.⁶⁷

Chorvatské obyvatelstvo bylo rozsídleno do 118 obcí střední a severní Moravy. Nejvíce chorvatských rodin přišlo na okres Vítkov – do obcí Radkov, Vítkov a

⁶⁵ Tamtéž, s. 17–18.

⁶⁶ Tamtéž, s. 19.

⁶⁷ Tamtéž, s. 20.

Hartmanice. V okrese Rýmařov byly Chorvaty nejvíce osídleny obce Huzová a Dětrichovice. Ve šternberském okrese přišli Chorvati do obcí Jívová, Paseky, Uničov, Domašov a Sedm Dvorů. Na Šumpersku se chorvatské rodiny usadily především ve Vojtíškově. Na Litovelsku přišlo nejvíce Chorvatů do obce Skřípov. V okrese Svitavy bylo nejvíce Chorvatů v Moravské Lačnové, Javorníku a Opatově. V dalších okresech se usadily méně jak čtyři rodiny či jednotlivci – Brno-venkov, Hustopeče, Židlochovice, Znojmo, Kyjov, Hodonín, Břeclav, Jihlava, Šumperk, Přerov, Olomouc, Bruntál, Moravská Třebová, Jeseník a Zábřeh.⁶⁸ Obce na jižní Moravě, které muselo chorvatské obyvatelstvo opustit, osídlili především čeští reemigranti z Bulharska a Jugoslávie a částečně Češi z vnitrozemí.⁶⁹

Podle samotných Chorvatů byli rozsídleni z jižní Moravy ze dvou důvodů – v parlamentních volbách v roce 1946, ve kterých zvítězila Komunistická strana Československa, většina z nich volila Československou stranu lidovou, na rozdíl od okolních obcí, kde tehdy drtivě zvítězili komunisté. Druhým důvodem mělo být to, že řada Chorvatů měla rozsáhlé majetky. Chorvati patřili mezi nejzamožnější obyvatele jižní Moravy.⁷⁰ Podle názoru některých autorů měla na rozsídlení vliv také roztržka mezi Titovou Jugoslávií a Sovětským svazem, vedeným Stalinem, v roce 1948, kdy se Jugoslávie odtrhla od socialistického bloku, zatímco Československo i nadále zůstávalo politickým satelitem Sovětského svazu.⁷¹

Následující čtyři desítky let po svém rozsídlení žili moravští Chorvati bez kontaktu se svými soukmenovci v Rakousku a dalších zemích a svou pravlastí, což vedlo k jejich izolovanosti. Museli se přeorientovat na jiný způsob obživy než na jižní Moravě. Půda na severu Moravy nebyla úrodná – převažovalo pěstování brambor a chov dobytka. O jejich osudu se oficiálně nikde neinformovalo a to ani v Chorvatsku. Jakékoli zdůrazňování odlišného národního vědomí či odlišného jazyka bylo nežádoucí a v mnoha případech také nezákonné.⁷² Až do sametové revoluce neměli moravští Chorvati žádná vlastní sdružení a neorganizovala se žádná veřejná setkání. Kontakty se uskutečňovaly pouze v privátní rovině – rodiny a přátelé si dopisovali či se občas navštěvovali. Rozsídlením a zánikem chorvatského společenství na jižní Moravě se

⁶⁸ ŠKOLL, J.: *Nové osídlení*, s. 50–51.

⁶⁹ Tamtéž, s. 53–55.

⁷⁰ PAVLIČEVIĆ, Dragutin: *Moravski Hrvati*. Zagreb 1994, s. 146.

⁷¹ BÁRTA, M.: *Chorvatská akce*, s. 25.

⁷² PAVLIČEVIĆ, D.: *Moravski Hrvati*, s. 154.

zpretrhaly jejich vzájemné vazby a tím se urychlil proces asimilace Chorvatů v českém obklopení. Zatímco starší Chorvati stále udržují vědomí o svém původu a hovoří mezi sebou chorvatsky, jejich potomci, narození už v nových domovech, se začleňují mezi Čechy, se kterými také běžně uzavírají manželství.⁷³

Se změnou politických poměrů v roce 1989 došlo k oživení této etnické menšiny. V roce 1991 vznikl v Brně *Svaz moravských Chorvatů*, který téhož roku v září uspořádal spolu s *Chorvátskym kultúrnym zväzom na Slovensku* první Chorvatský den v Jevišovce.⁷⁴ Svaz moravských Chorvatů se později přejmenoval na *Sdružení občanů chorvatské národnosti v České republice*.⁷⁵ Jeho hlavním úkolem je i nadále pořádání této kulturní akce. Chorvatský den, zvaný *kiritof*, plní úlohu dřívějších hodů, které byly pro moravské Chorvaty nejvýznamnějším obyčejovým zvykem v roce. Vedle pořádání Chorvatského dne se dnes Sdružení zabývá také budováním muzea moravských Chorvatů v Chorvatském domě v Jevišovce, dokumentací jejich jazyka a kultury a nejnověji také výukou dialektu této menšiny.⁷⁶ Sdružení zastupuje pouze menšinu moravských Chorvatů, nikoli nově příchozí Chorvaty, kteří přišli do České republiky v devadesátých letech 20. století po válečném konfliktu na Balkáně. Chorvati, moravští i nově příchozí společně, jsou v České republice jednou z dvanácti uznaných národnostních menšin. Jejich zájmy vedle Sdružení hájí také jejich chorvatský zástupce v Radě vlády pro národnostní menšiny.⁷⁷ Podle posledního sčítání obyvatel z roku 2011 žije v České republice 1125 osob, které se hlásí k chorvatské národnosti.⁷⁸ Do celkového výsledku jsou zahrnuti jak moravští Chorvati, tak i Chorvati, kteří přišli do České republiky v nedávné době.

Zatím nelze hovořit o asimilaci moravských Chorvatů, ale o jejich integraci do většinové společnosti. Značná rozptýlenost chorvatské menšiny, rozsidlením přerušené

⁷³ ŠMÍDKOVÁ, Lenka: *Moravští Chorvati – obraz života a vysídlení v paměti tří generací*. Bakalářská diplomová práce 2011. Vedoucí práce: PhDr. Helena Bočková. Ústav slavistiky FF MU Brno. Dostupné z:

http://is.muni.cz/th/327395/ff_b?info=1;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dmorav%C5%A1t%C3%AD%20chorvati%26start%3D1 – 18. 2. 2013

⁷⁴ PAVLIČEVIĆ, D.: *Moravski Hrvati*, s. 161.

⁷⁵ Dále jen Sdružení.

⁷⁶ Oficiální webová stránka a facebook Sdružení, dostupné z: <http://www.moravstichorvati.cz/>, <http://www.facebook.com/pages/Morav%C5%A1t%C3%AD-Chorvati/132694020091284?fref=ts> – 18. 2. 2013

⁷⁷ <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rnm/historie-a-soucasnost-rady-15074/> – 18. 2. 2013

⁷⁸ <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30715&th=&v=&vo=null&vseuzemi=null&void=> – 18. 2. 2013

vzájemné kontakty mezi nimi, postupné vymírání nejstarších příslušníků menšiny a také postoj nejmladší generace, která nejeví o svůj chorvatský původ zájem, však může asimilaci této menšiny nasvědčovat.⁷⁹ Sdružení se podle svého současného předsedy snaží navázat kontakty s nejmladší generací potomků moravských Chorvatů.

No... poslední dobou se snažíme navázat kontakty, vesměs s těma potomkama jihomoravských Chorvatů a v některých případech je to úspěšný, v některých méně... No, už k tomu nemají vlastně žádný vztah a mají už jinde zájmy anebo koníčky a rodiny a tak dál, takže už vesměs k tomu tolik netíhnou.⁸⁰

⁷⁹ ŠMÍDKOVÁ, Lenka: *Moravští Chorvati – obraz života a vysídlení v paměti tří generací*. Bakalářská diplomová práce 2011. Vedoucí práce: PhDr. Helena Bočková. Ústav slavistiky FF MU Brno. Dostupné z:

http://is.muni.cz/th/327395/ff_b?info=1;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dmorav%C5%A1t%C3%AD%20chorvati%26start%3D1 – 18. 2. 2013

⁸⁰ J. K. (1982), 5. 2. 2011.

3.2 Slovenští Chorvati

Chorvatské etnikum osídlilo na severozápadě území dnešního Slovenska zhruba padesát obcí. Chorvatské osídlení slovenského území lze rozdělit na tři na sebe navazující oblasti. Na území od Záhoria po Skalici se Chorvati usadili v obcích Devín, Devínska Nová Ves, Dúbravka, Lamač, Záhorská Bystrica, Mást a Mokrá Háj. V oblasti Podunají to byly obce Jarovce, Rusovce a Čunovo. Třetí region, kolonizovaný Chorvaty, bylo území pod Malými Karpaty s obcemi Chorvátsky Grob, Velké a Malé Šenkvice, Vištuk, Smolenice a Dobrá Voda.⁸¹

Hlavní část kolonizace tvořili rolníci. V menším počtu přicházeli chorvatští řemeslníci, kteří se usadili především v Bratislavě, kde se živili jako kotláři, holiči, kloboučníci či zlatníci. Kromě toho na slovenské území přicházeli také chorvatští měšťané a šlechta.⁸² Příslušníci vyšší i nižší šlechty, kteří bojovali v bitvách na Krbavském Poli v roce 1493 a u Moháče v roce 1526, ztratili svoje rodové majetky. Před Turky utíkali z Dalmácie a Bosny a Hercegoviny nejdříve do Slavonie a na Istrii a poté odtud do Rakouska-Uherska. Část chorvatské šlechty se tak dostala až na území Slovenska. Příslušníci vysoké šlechty, kteří bojovali proti Turkům, zde získávali pozemkové majetky a vysoké státní, vojenské a další funkce.⁸³ Mezi nejvýznamnější chorvatskou vyšší šlechtu na Slovensku patřily chorvatské rody Kružičovců, Ostrožičovců, Keglevičovců či Stančičovců.⁸⁴ Šlo o starobylé rody původem z Bosny, jejichž historie sahala až do středověku. Příslušníci střední a drobné šlechty působili na Slovensku jako úředníci či správci ve městech a na hradech. Část z nich se usadila na venkově, kde vlastnila kúrie,⁸⁵ větší usedlosti či mlýny. Mezi nižší šlechtu patřily chorvatské rody Kolinovičovců, Benčičovců či Kovačičovců.⁸⁶ Většina chorvatské šlechty se ztotožnila se šlechtou uherskou.⁸⁷

Z prostředí chorvatské šlechty na Slovensku vzešla řada výjimečných a vzdělaných osobností. Dcera původem chorvatského grofa Karola von Kegleviche Anna Luisa Barbara (1780–1813) byla talentovanou klavíristkou a žačkou Ludvika van

⁸¹ KUČEROVÁ, Kveta: *Chorváti a Srbi v strednej Európe*. Bratislava 1976, s. 221.

⁸² BOTÍK, Ján.: *Etnokulturní rozvoj Hrvata u Slovačkej*. Etnološka tribina 28, 1998, s. 36. Dostupné z: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=120189 – 22. 2. 2013

⁸³ KUČEROVÁ, Kveta: *Minulosť a súčasnosť Chorvátov na Slovensku*. In: BOTÍK, Ján: *Chorvátska národnosť na Slovensku*. História, onomastika, národopis. Bratislava 1999, s. 21.

⁸⁴ BOTÍK, Ján: *Chorvátska šľachta na Slovensku*. Historická revue 15, 2004, s. 19.

⁸⁵ Skromnější sídlo střední či drobné šlechty.

⁸⁶ BOTÍK, J.: *Chorvátska šľachta*, s. 19–20.

⁸⁷ KUČEROVÁ, K.: *Minulosť*, s. 21.

Beethovena. Její bratr Ján (1786–1856) nechal přestavět zámek v Topolčiankách, který je dnes nejvýznamnější klasicistní stavbou na Slovensku. Zigmund Keglevič (1734–1786), syn Jána Kegleviče, byl významným katolickým duchovním a posledním rektorem Trnavské univerzity. Leopold Kolonič (1631–1707), který pocházel z rodů Draškovičovců, byl kardinálem a podílel se na založení trnavské univerzitní tiskárny. Mezi významné osobnosti chorvatské šlechty na Slovensku patřili také historikové Gabriel Kolinovič Šenkvič (1698–1770) a Martin Juraj Kovačič Šenkvič (1743–1820).⁸⁸ Chorvatský původ měl také poslední komunistický prezident Československa Gustáv Husák (1913–1993), který narodil v obci Dúbravka u Bratislavy a chorvatské kořeny zdědil po své babičce.⁸⁹

Slovenští Chorvati ovlivnili kulturní ráz regionu, který osídlili. Kultura chorvatského etnika se vzájemně ovlivňovala s kulturou oblastí, které kolonizovali. Velkou pozornost věnovali badatelé lidové výšivce a to především na koutných plachtách. Tyto plachty se používaly pro oddělení rodičky v šestinedělí od ostatních osob v místnosti. Koutné plachty z oblastí osídlených Chorvaty charakterizovala výšivka křížkovým stehem a pestrobarevnost. Nejčastějším motivem na těchto plachtách byl strom a dvojice proti sobě stojících okřídlených draků. Projevem folkloru slovenských Chorvatů je také baladický motiv o dceři, která šla do války místo otce. U slovenských i gradišćanských Chorvatů nalezneme několik záznamů písní s tímto motivem.⁹⁰

Pro Chorvaty na Slovensku jsou stále důležité poutě. Nejvíce Chorvatů chodí na poutě do Marianky u Malaciek, do maďarského Győru a rakouského Mariazell. V Győru se slovenští Chorvati setkávají s Chorvaty z Maďarska, díky pouti do Mariazell pak udržují kontakty s gradišćanskými Chorvaty. Poutě slovenských Chorvatů jsou v současnosti z větší části organizovány *Chorvátskym kultúrny zväzom na Slovensku*, který zajišťuje hromadný odjezd poutníků autobusy.

To vyrazili a prešli cez Devínsku a išli cez Dúbravku a išli do Mariánky na púť. A zastavovali se vlastne u tých priateľov, Chorvátov v Dúbravke... tým smerom sa chodievalo na púť, na sever, to bola jediná púť na sever do tej Mariánky, po chorvátsky tomu hovoríme Mariance, máme pre to svoj názov... No, a potom sa chodievalo na púť do Győru, to sa chodí aj... do Mariance sa chodí... ešte teraz se to organizuje každý rok, v auguste prvú nedelu, spolu s rakúskymi i maďarskými Chorvátmi, to asi viete. No, a chodieva se ešte prvú májovú nedelu

⁸⁸ BOTÍK, J.: *Chorvátska šľachta*, s. 21.

⁸⁹ <http://www.navychod.cz/articles.php?id=7db45fe2-ddad-102d-bc3e-00e0814daf34> – 22. 3. 2013

⁹⁰ BOTÍK, J.: *Slovenskí Chorváti*, s. 147–148.

do Győru... A potom sa začalo chodiť dosť intenzívne aj do Rakúska, do Mariazellu... potom to skončilo, keď tu začala byť hranica medzi Rakúskom a Maďarskom, za monarchie sa dalo peši ísť, no a toto, keď se to úplne uzavrelo zo všetkých strán, takže ste nemohli ísť. Boli také roky dokonca, sedemdesiate, osemdesiate, kde ste mohli ísť dvakrát za rok do Maďarska, do Rakúska vôbec ne, lebo kde tú doložku vziať, vybaviť a všetko. No, a jedine chodil do Bratislavy autobus.⁹¹

V době existence Slovenského štátu museli Chorvati na Slovensku narukovat do německé armády podobně jako Chorvati na Moravě. Po druhé světové válce se slovenští Chorvati, stejně jako jejich soukmenovci na českém území, ocitli z důvodu komunistického režimu v Československu v izolaci. Na rozdíl od moravských Chorvatů nebyla chorvatská menšina na Slovensku rozsídlena. Výrazně se omezily kontakty slovenských Chorvatů s Chorvaty v Rakousku. Slovenština se užívala v úředním styku, lidé pracovali ve slovenských podnicích a byli členy organizací, kde se hovořilo pouze slovensky. Také smíšená manželství, dvojjazyčnost v těchto rodinách a absence chorvatských knih a časopisů patřily mezi silné asimilační faktory. Přesto si slovenští Chorvati byli schopni uchovat svoji etnickou identitu, dále uchovávali své zvyky a tradice, k čemuž výrazně přispěla především vzájemná propojenost chorvatských rodin. K určitému uvolnění politických poměrů došlo v polovině šedesátých let, začátkem sedmdesátých let však státní orgány opět začaly pomalu vznikající chorvatské kulturní aktivity utlumovat. Další politické uvolňování přišlo v osmdesátých letech, kdy slovenští Chorvati začínají navazovat styky s Chorvaty v Rakousku a se svojí původní domovinou a začínají vznikat chorvatské folklorní soubory.⁹²

V současnosti žijí slovenští Chorvati ve čtyřech obcích – Devínské Nové Vsi, Jarovcích a Čunovu, které jsou dnes součástí Bratislavy, a ve dvacet kilometrů vzdáleném Chorvátském Grobu v okrese Senec. V posledním sčítání obyvatel na Slovensku v roce 2011 se k chorvatské národnosti přihlásilo 1022 osob.⁹³ Stejně jako při sčítání obyvatel v České republice toto číslo zahrnuje i nově příchozí Chorvaty z devadesátých let 20. století. Některé neoficiální odhady hovoří zhruba o třech tisících slovenských Chorvatů – potomků příchozích z 16 a 17. století.

Oficiálne štatistiky z 2011 su tisíc niečo ako národnosť a tisíc dvesto a niečo je materinský jazyk. Niesme všetci rovnakí, lebo to nie je tak, niektorí sú zmiešaní. Ja hovorím tri tisíce ľudí určite, lebo vieme že sú aj takí, ktorí si to radšej nepíšu. Dokonca, aj keď sme

⁹¹ R. J. (1962), 3. 12. 2012

⁹² <http://www.devinska.estranky.cz/clanky/chorvati-v-dnv.html> – 23. 2. 2013

⁹³ <http://portal.statistics.sk/files/tab-10.pdf> – 24. 2. 2013

*zakládali spolky, tak niektorí povedali, že nebudú v žiadnom spolku, aby ich nevystáhovali alebo niečo. Radšej sa neprihlásia k ničomu.*⁹⁴

Počátkem roku 1990 vznikly ve všech čtyřech chorvatských lokalitách kulturní sdružení Chorvatů, které v květnu téhož roku vytvořily *Chorvátsky kultúrny zväz na Slovensku*.⁹⁵ Nejvýznamnější akcí slovenských Chorvatů je *Festival chorvátskej kultúry*, který se koná každoročně v červnu v Devínské Nové Vsi. Hlavní součástí programu je chorvatská mše, festivalový průvod a vystoupení chorvatských folklorních souborů ze Slovenska, Rakouska, Maďarska a Chorvatska. Folklorní soubory jsou často doprovázeny hrou na tambury – strunné nástroje podobné loutnám původem z jihovýchodní Evropy. Doprovodný program festivalu se skládá z ochutnávek tradičních chorvatských jídel či různých výstav s chorvatskou tematikou. Další významnou akcí Chorvatů na Slovensku je *Chorvátsky deň*, který se koná v září. Čtyři chorvatské obce se v jeho konání každoročně střídají. Na tomto setkání vystupují domácí chorvatské folklorní soubory. Každoročně se koncem roku koná také galakonzert chorvatské duchovní hudby v Dúbravke.⁹⁶ Svaz Chorvatů se zabývá kromě pořádání těchto setkání také řadou dalších aktivit.

*Potom sú tu ešte nové aktivity niektoré, teraz ochotnícke chorvátské divadlo v Jarovciach, to je tiež jeden z projektov, potom... trebárs tento rok nebol, ale bývajú projekty trebárs hudobných spolkov... tu to sme vydali spoločné CD vianočných piesní.*⁹⁷ *To je z Jaroviec a Čunova. Okrem toho ešte Chorvatanka mala CD,*⁹⁸ *to boli dva projekty... Tento rok sme už jednu knihu vydali, Rič k riči sa to volá – slovo dalo slovo*⁹⁹ *a ešte bude nasledovať monografia Čunova... A potom vydávame časopis Hrvatska rosa,*¹⁰⁰ *štyrikrát do roka, hovorí o činnosti tých jednotlivých spolkov... Samozrejme Zväz robia aj iné veci, alebo miestne spolky, aj iné projekty, aj z iných zdrojov.*¹⁰¹

Slovenští Chorvati mají od roku 1996 také vlastní muzeum v Devínské Nové Vsi. Muzeum je součástí Slovenského národného muzea. Nachází se zde stálá expozice *Dejiny a kultúra Chorvátov na Slovensku* a dvě stálé výstavy *Chorváti na Slovensku* a *400 rokov osídlenia Devínskej Novej Vsi*. Mimo to je zde každé dva měsíce nová

⁹⁴ R. J. (1962), 3. 12. 2012

⁹⁵ <http://www.portalox.com/chorvati/index.php?id=9> – 24. 2. 2013

⁹⁶ <http://www.portalox.com/chorvati/> – 26. 2. 2013

⁹⁷ Vánoční CD mužského pěveckého souboru z Jarovců a tamburského souboru z Čunova s názvem *Mir ljudjem na zemlji*.

⁹⁸ První CD folklorního souboru Chorvatanka z Chorvátského Grobu s názvem *Chorvatanka spieva – tamburica hrá/Hrvatanka pjeva – tamburica svira*.

⁹⁹ POKORNÝ, Viliam: *Rič k riči. Slovo dalo slovo*. Bratislava 2012.

¹⁰⁰ Archiv časopisu *Hrvatska rosa* dostupný z: <http://www.portalox.com/chorvati/index.php?id=12> – 26. 2. 2013

¹⁰¹ R. J. (1962), 3. 12. 2012

výstava.¹⁰² Problematikou národnostních menšin na Slovensku se zabývá Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny, kde majú Chorvati svého zástupce.¹⁰³

Chorvatský kulturní spolek v Devínské Nové Vsi je spolu s Chorvatským kulturním a dokumentačním centrem v Eisenstadtu a Pracovním sdružením pro práci a kulturu v Eisenstadtu hlavním partnerem mezinárodního projektu CROSKAT. Projekt má za cíl vytvářet lepší podmínky pro zachování chorvatské menšiny na Slovensku a v Rakousku prostřednictvím různých seminářů, výstav, symposií a publikací. Činnost projektu je podporována z fondů Evropské unie, Rakouska, Slovenska a rakouské spolkové země Burgenlandu.¹⁰⁴

Asimilační proces u Chorvatů na Slovensku je v pokročilém stádiu. Přesto si zde chorvatské obyvatelstvo stále uchovává některé specifické etnokulturní projevy. K udržování chorvatské identity napomáhají silné rodinné vazby, stále přetrvávající mezi chorvatskými rodinami, a také užívání chorvatského jazyka, kterým se v řadě rodin stále hovoří. Vzájemné kontakty mezi slovenskými Chorvaty se nepřerušily tak, jak tomu bylo u moravských Chorvatů, kteří byli nuceně rozsídleni, a styky mezi nimi se na dlouhá desetiletí omezily na minimum. Jejich další osud bude záviset na nejmladší generaci, podobně jako u moravských Chorvatů.¹⁰⁵

¹⁰² <http://www.portalox.com/chorvati/index.php?id=11> – 26. 12. 2013

¹⁰³ <http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/vybor-pre-narodnostne-mensiny-a-etnicke-skupiny/> – 26. 2. 2013

¹⁰⁴ <http://www.croskat.eu/sk/croskat-chorv%C3%A1ti-na-slovensku-v-rak%C3%BAsku> – 26. 2. 2013

¹⁰⁵ BEŇUŠKOVÁ, Zuzana: *K niektorým problémom národopisného výskumu Chorvátov na okolí Bratislavy*. Slovenský národopis 33, 1985, s. 217.

3.3 Gradišćanští Chorvati

Charakter chorvatské kolonizace byl především rolnický. Na území dnešního Rakouska se kromě chorvatských rolníků usadil ovšem i malý počet příslušníků chorvatské nižší šlechty. U gradišćanských Chorvatů byly majetkové poměry hlavním vnitřním rozlišovacím znamením – vytvořila se zvláštní hierarchie, složená z několika společenských vrstev, které byly vůči sobě poměrně uzavřené. Další vrstva vznikla tím, že bohatší sedláci posílali své syny na studia, aby získali lékařské, právnické, učitelské či kněžské vzdělání. Takto se se postupně vytvořila nová společenská elita. Tato nově vznikající vrstva inteligence si vytkla za úkol hájit zájmy svého společenství, podílet se na jeho vzdělání a později také prosazovat jeho politické zájmy.¹⁰⁶

Již v 17. století, krátce po příchodu Chorvatů, byly založeny první chorvatské školy. Během 18. století chorvatská menšina ekonomicky sílila, mnoho Chorvatů se stalo obchodníky, kteří jezdili své zboží prodávat i na trhy do chorvatského Varaždinu či Čakovce. Druhá polovina 19. století se nesla ve znamení rozvoje chorvatského jazyka a literatury, začínají vycházet první chorvatské noviny, chorvatský kalendář a školní učebnice. Toto období bývá nazýváno národním obrozením Chorvatů v západních Uhrách.¹⁰⁷ Na počátku 20. století vzniklo několik chorvatských spolků, které vydávaly vlastní noviny. Některá z těchto sdružení fungují i v současnosti. Chorvatská menšina se začala v této době angažovat také na politickém poli – v roce 1922 byla založena politická strana *Samostalna hrvatska stranka*. Strana však v témže roce v parlamentních volbách do zemské vlády Burgenlandu zůstala kvůli nedostatku hlasů bez mandátu a v dalších parlamentních volbách v roce 1927 se spojila s druhou nejsilnější stranou Burgenlandu – křesťanskými socialisty.¹⁰⁸

Důležitou součástí života gradišćanských Chorvatů v minulosti byly poutě.¹⁰⁹ Poutě se konají dodnes a většina Chorvatů se jich stále účastní. Mezi nejnavštěvovanější poutní místa patří Mariazell ve Štýrsku – jedna z nejvýznamnějších mariánských svatyní ve střední Evropě; dále Eisenstadt, Loretto a Dürnbach v Burgenlandu a poutní

¹⁰⁶ ŠOLJAN-VRANJEŠ, B.: *Gradišćanski Hrvati*, s. 58–59.

¹⁰⁷ GIELER, M. – KORNFEIND, J.: *Povijest gradišćanskih Hrvata*, s. 6–8.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 8.

¹⁰⁹ Moravští Chorvati se v minulosti poutí také účastnili, nečastějším cílem bylo rakouské Maria Dreieichen v Dolním Rakousku a Loretto v Burgenlandu. Ve dvacátých a třicátých letech 20. století však jejich výpravy na poutní místa ustaly a tím se také výrazně omezily jejich styky s chorvatským etnikem z jiných míst ze středního Podunají.

místo Peruška Marija u maďarské obce Zidan.¹¹⁰ V minulosti byly mezi gradišćanskými Chorvaty oblíbené také poutě do Baumgartenu v Burgenlandu, dále do Marianky a Dúbravky na Slovensku či do maďarské obce Kopházá.¹¹¹

Gradišćanští Chorvati se dělí do pěti skupin. Severně od Neziderského jezera v okrese Neusiedl am See žijí skupina *Haku*. Jihozápadně od nich kolem města Eisenstadt žijí *Poljanci*. Ve středním Burgenlandu kolem obce Grosswarasdorf nalezneme *Dolinky*, kteří bývají považováni za nejuvědomělejší Chorvaty nejvíce odolávající asimilačním procesům. Jižněji od Dolinků žije ve zhruba deseti obcích v okrese Oberwart skupina *Vlahu*. V nejj jižnějším burgenlandském okrese Güssing jsou *Štoji* – jejich označení pochází od štokavského nářečí, kterým hovoří, což je odlišuje od zmiňovaných skupin žijících na severu, které hovoří čakavským dialektem.¹¹² Štokavským nářečím hovoří také Vlaha, proto bývají někdy řazeni mezi Štoje.¹¹³ Podle sčítání lidu z roku 2001 zvolilo v Rakousku gradišćanskou chorvatštinu jako obcovací jazyk¹¹⁴ 19 412 osob.¹¹⁵ Nejvíce Chorvatů, kolem šestnácti tisíc osob, žije ve spolkové zemi Burgenland a další dva tisíce ve Vídni.¹¹⁶

Chorvatská menšina v Burgenlandu má dnes rozsáhlejší menšinová práva než Chorvati v Česku nebo na Slovensku. Důvodem je především odlišný politický vývoj v Rakousku po druhé světové válce. Rakousko se stalo demokratickým státem na rozdíl od bývalého Československa, které žilo v izolovanosti za „železnou oponou“ v komunismu. Gradišćanští Chorvati mají možnost školní výuky v chorvatštině. Zemský školský zákon z roku 1937 umožnil výuku v chorvatštině v různém rozsahu podle počtu Chorvatů v dané obci.¹¹⁷ O rok později bylo Rakousko připojeno k Německé říši a výuka v chorvatštině byla zrušena.¹¹⁸ Další zákon o organizaci školství z roku 1962 však spíše přispěl ke zrychlující se asimilaci chorvatské menšiny a to

¹¹⁰ G. N.-K. (1955), 24. 11. 2012

¹¹¹ ŠOLJAN-VRANJEŠ, B.: *Gradišćanski Hrvati*, s. 62.

¹¹² ZVANE, Črnja – VALENTIĆ, Mirko – BENČIĆ, Nikola: *Gradišćanski Hrvati*. Zagreb 1973, s. 64.

¹¹³ SUPPAN, A.: *Gradišćanski Hrvati*, s. 11.

¹¹⁴ Německy *Umgangssprache* – v Rakousku je při sčítání lidu otázka národnosti nahrazena otázkou obcovacího jazyka, užívaného v běžném denním styku.

¹¹⁵ http://www.statistik.at/web_de/statistiken/bevoelkerung/volkszaehlungen_registerzaehlungen/bevoelkerung_nach_demographischen_merkmalen/022896.html – 19. 2. 2013

¹¹⁶ http://www.statistik.at/web_de/statistiken/bevoelkerung/volkszaehlungen_registerzaehlungen/bevoelkerung_nach_demographischen_merkmalen/022886.html – 19. 2. 2013

¹¹⁷ BERLAKOVICH-KINDA, Zorka Andrea: *Hrvatski nastavni jezik i dvojezično školstvo gradišćanskih Hrvata u Austriji počevši od godine 1921*. Croatica et Slavica Iadertina 1, 2005, s. 64, Dostupné z: http://hrcaak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=26305 – 19. 2. 2013

¹¹⁸ Tamtéž, s. 64–65.

především rušením dvojjazyčných škol a zkrácením dvojjazyčné výuky z původních osmi let na čtyři.¹¹⁹ V současnosti upravuje výuku v chorvatštině Menšinový školský zákon z roku 1994. Rozsáhleji se systému dvojjazyčných škol v Rakousku věnují v jedné z dalších kapitol své diplomové práce.

Článek 7 státní smlouvy z roku 1955 mezi Rakouskem a spojeneckými silami kromě práva na vlastní organizace, tisk a výuku v chorvatském jazyce také možnost používat chorvatštinu jako oficiální jazyk vedle němčiny na úřadech a soudech v Burgenlandu. V obcích této spolkové země měly být umístěny také dvojjazyčné tabule a nápisy. Stejná práva byla garantována také početné menšině Slovinců v Korutanech.¹²⁰ Článek této smlouvy však neměl až do sedmdesátých let 20. století žádný větší význam. V roce 1976 vyšel Zákon o národnostních menšinách, který však Chorvati odmítali, protože omezoval jejich práva garantovaná ve státní smlouvě – námitky se týkaly především omezení užívání chorvatštiny při jednání s úřady. V novele tohoto zákona, která vyšla v roce 1987, byla již chorvatština ustanovena jako druhý oficiální jazyk v šesti ze sedmi okresů v Burgenlandu.¹²¹ První dvojjazyčná tabule s názvem obce byla postavena v létě roku 2000 v obci Grosswarasdorf. Do konce roku 2000 byly dvojjazyčné tabule umístěny v dalších 47 obcích v Burgenlandu. Podle rozhodnutí Ústavního soudu mají na dvojjazyčné tabule nárok obce, kde žije alespoň 10 % chorvatského obyvatelstva.¹²² Umisťování dvojjazyčných nápisů a značení však čas od času stále vyvolává spory mezi zástupci gradišćanských Chorvatů (a podobně i slovinské menšiny) a rakouskými politickými představiteli.¹²³

Gradišćanští Chorvati mají také vlastní rozhlasové a televizní vysílání v chorvatštině. První rozhlasová relace v chorvatštině se začala vysílat v roce 1979, o deset let později se objevil také první televizní pořad v chorvatském jazyce.¹²⁴ Rozhlasové a televizní vysílání v chorvatštině od počátku zajišťuje největší rakouská státní rozhlasová a televizní stanice ORF, která má vlastní speciální sekci vysílání pro národnostní menšiny v Rakousku. Dnes má tato televizní stanice a rádio na programu hned několik relací v chorvatštině. V rozhlasovém vysílání mají své místo každý pracovní den zprávy v chorvatštině a celý týden večerní program v chorvatštině

¹¹⁹ Tamtéž, s. 67–68.

¹²⁰ GIELER, M. – KORNFELD, J.: *Povijest gradišćanskih Hrvata*, s. 11.

¹²¹ <http://hrvatskicentar.at/hrvatsko/geschichte.htm#Zweisprachigkeit> – 19. 2. 2013

¹²² <http://hrvatskenovine.at/clanak/16-07-2010/pred-10-ljet-postavili-dvojezicne-tablice> – 19. 2. 2013

¹²³ <http://hrvatskenovine.at/clanak/23-02-2011/opet-natezanja-zbog-dvojezicnih-tablic> – 19. 2. 2013

¹²⁴ GIELER, M. – KORNFELD, J.: *Povijest gradišćanskih Hrvata*, s. 11.

v názvem *Kroatischen Journal*. Další relace, vysílané v chorvatštině, jsou tematicky zaměřené a jsou vysílány jedenkrát týdně – pořad *Kulturni tajedan*, který informuje o kulturních událostech Chorvatů; vícejazyčná relace *Rub i sredina*, vysílaná vedle chorvatštiny také v maďarštině a romštině; dětské vysílání *Plava raca, Živo srebro* určené mládeži a také diskuzní pořady *Širom-barom* a *Poslušajte priliku*. Televizní vysílání stanice ORF nabízí pro Chorvaty magazín v chorvatštině *Dobar dan Hrvati* a vícejazyčnou relaci *Servus Szia Zdravo Deltuha*, která je vysílaná v chorvatštině, maďarštině, romštině a němčině.¹²⁵

Chorvatskou menšinu v Burgenlandu charakterizuje také velký počet jejich organizací. Mezi největší nadregionální sdružení patří *Gradišćansko-hrvatski Centar*¹²⁶ ve Vídni, *Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću*,¹²⁷ sídlící v Eisenstadtu, a *KUGA*¹²⁸ v Grosswarasdorfu. Některé z těchto větších organizací se zaměřují výhradně na potomky staré chorvatské diaspory, jiní do své činnosti zahrnují kromě nich také nově přichodí Chorvaty po válce na Balkáně v devadesátých letech 20. století, ale i další menšiny v Burgenlandu. Existují také spolky, které fungují ve smyslu interkulturní spolupráce nejen pro Chorvaty, ale i pro další menšiny v Rakousku, jakými jsou Maďaři, Slovinci či Romové. Mimo nadregionální organizace funguje několik desítek dalších místních spolků – jedná se o tamburské soubory, folklorní, pěvecké a divadelní soubory, různé hudební spolky a další. Tyto spolky lze nalézt prakticky ve všech vesnicích Burgenlandu, kde Chorvati žijí.

*Ovih koji su na jednoj nadregionalnoj razini, znači koji nisu neke seoske organizacije, nego rade... koje su veće... ih ima sigurno deset... A onda imate još na seoskoj razini neka društva, onda imate još jako puno, odnosno u gotovo svakom selu, negdje više, naprimjer tamburaške i folklorne ansamble, imate pjevačke sborove, imate kazališne grupe u ponekim selima, muzičke sastave, limene glazbe... Na kulturnom polju imate... ali to su više seoske organizacije, znači svake selo svoje, čak u nekim selima imate dva i tri, i toga ima.*¹²⁹

Velký počet nadregionálních institucí gradišćanských Chorvatů má i svá negativa – způsobuje nejednotnost, především co se týče prosazování zájmů menšiny a její oficiální reprezentace. Žádná z těchto organizací není oficiálním zástupcem chorvatské menšiny (jako je tomu například v případě Sdružení Chorvatů v Česku), se kterým by rakouská vláda jednala. Otázkami národnostních menšin se zabývá zvláštní poradní

¹²⁵ http://vgarchiv.orf.at/kroaten/audio_video/programmschema.htm – 20. 2. 2013

¹²⁶ <http://centar.at/> – 20. 2. 2013

¹²⁷ <http://hkd.at/> – 20. 2. 2013

¹²⁸ <http://www.kuga.at/> – 20. 2. 2013

¹²⁹ G. N.-K. (1955), 24. 11. 2012

orgán rakouské vlády *Volksgruppenbeirat*.¹³⁰ Do této rady si menšiny svoje zástupce nevolí samy, ale ti jsou jmenováni z rozhodnutí vlády.

*To je isto nešto što je za razliku od naprimjer u Mađarskoj gdje imate političke zastupnike. To je zakonski određeno da manjine imaju svoje političke zastupnike. Toga u Austriji nema... Zbog toga je sad i taj savjet pri vladi... za svaku manjinu u Austriji postoji takav jedan savjet, svaki ima jednog predsjednika, oni sad žele stvoriti jedan gremij gdje su samo tih šest predsjednika, u tom gremiju. Oni bi zapravo bili oni koji bi rekli – to i to mi želimo i govoto. Oni ne moraju s nekim razgovarati ili raspravljati... ovi ljudi koji su u tom savjetu – oni su imenovani. Oni nisu izabrani, oni nisu demokratski izabrani, oni zapravo nemaju nikakvu političku legitimaciju. Njih samo kancelar kao imenuje a on može izabrati bilokoga koji njemu paše, naravno. A ne manjina kao takva nekoga izabere pa onda kaže – mi smo svi za ovoga, on dobio najviše glasova i on neka bude. Toga nema.*¹³¹

Podle rakouského historika Arnolda Suppana lze hovořit v rovině politické a hospodářské o úplné integraci gradišćanských Chorvatů do majoritní společnosti. Gradišćanští Chorvati stále uchovávají své etnické vědomí, chorvatský dialekt a rozdíly oproti vůči většinové společnosti se zachovaly také v některých oblastech tradiční venkovské kultury, přičemž tamburské a hudební soubory již také převzaly některé moderní prvky. Vývoj Chorvatů v Burgenlandu směřuje podle názoru Suppana k dalšímu vytrácení uzavřeného způsobu života a uzavřeného kulturního společenství Chorvatů. Menšina se asimilaci nemůže bránit snahou uchovávat svůj tradiční způsob života, ale měla by využít dostupné moderní možnosti, jakým je například utvoření nového venkovské prostředí, aby se chorvatské obyvatelstvo více ztotožnilo s rodným místem a zamezilo se jeho odchodu do měst; vytvoření nových pracovních míst ve smíšených obcích, kde Chorvati žijí; větší zřetel na výuku chorvatštiny ve školství, rozvoj chorvatské literatury či posilování chorvatské identity prostřednictvím různých kulturních spolků.

¹³⁰ http://www.bka.gv.at/gfe/gfe_org.aspx?org=V/6&ebene=abteilung&par=V&super=&jahr=&monat= – 20. 2. 2013

¹³¹ G. N.-K. (1955), 24. 11. 2012

4 Terénní výzkum z pohledu výzkumníka

Jako techniku terénního výzkumu jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor a zúčastněné pozorování. Předem jsem si připravila dotazník. Znění otázek jsem podle okolností měnila či je upřesňovala a také jsem pokládala další doplňující otázky. Jako techniku záznamu jsem zvolila nahrávání rozhovorů na diktafon a jejich následný přepis. Terénní výzkum proběhl v prosinci roku 2012 a následně pak v únoru, březnu a dubnu roku 2013. Účastnilo se jej čtyřicet informátorů ve věkovém rozmezí 19 až 87 let. Dva informátoři z tohoto celkového počtu nebyli Chorvati – šlo o jinoetnické partnery mých chorvatských respondentů. V rámci moravských Chorvatů jsem měla pět respondentů. Co se týče slovenských Chorvatů, hovořila jsem s osmi informátory. Nejvíce respondentů jsem měla u gradišćanských Chorvatů – celkem jedenáct.

Příloha práce obsahuje celkem šest rozhovorů – po jednom rozhovoru s moravskými Chorvaty, po dvou rozhovorech s příslušníky slovenských Chorvatů, po dvou rozhovorech s gradišćanskými Chorvaty a rozhovor s ředitelkou dvojjazyčné základní školy v Burgenlandu. Vybrané přepisy jsou v příloze uváděny v kompletní podobě a nejsou nijak kráceny. Přílohy obsahují dále také fotografie – rodinné fotografie, které mi poskytli informátoři; fotodokumentaci, kterou jsem pořídila během návštěv v obcích, kde jsem své informátory z řad moravských, slovenských a gradišćanských Chorvatů navštívila, a také snímky mých informátorů pořízených při rozhovorech. Délka všech natočených rozhovorů je dohromady dvaadvacet hodin, přepisy čítají celkem dvě stě dvacet tři stran. Kromě výsledků svého terénního výzkumu z konce roku 2012 a jara roku 2013 využívám u moravských Chorvatů také rozhovory z terénního výzkumu, který jsem uskutečnila v rámci své bakalářské práce, a audionahrávky rozhovorů v rámci projektu *Osudy a jazyk moravských Chorvatů*, které se nachází na webových stránce portálu *Paměť národa*.

Příprava této diplomové práce započala v říjnu roku 2012. Tehdy jsem prostřednictvím e-mailu kontaktovala *Chorvátsky kultúrny zväz na Slovensku* a *Gradišćansko-hrvatski centar* ve Vídni. Vzhledem k tomu, že jsem se ve své bakalářské práci věnovala jen moravským Chorvatům, bylo nezbytné provést předvýzkum u Chorvatů v Rakousku a na Slovensku, který by mi pomohl zorientovat se v aktuálním stavu a problémech obou těchto etnických menšin a prostřednictvím jejich organizací získat také kontakt na informátory. Z Gradišćansko-chorvatského centra ve Vídni se mi

hned druhý den ozvala paní Gabriela, která působí jako tajemnice organizace. Paní Gabriela byla tématem mé diplomové práce nadšena a jménem celé organizace mi nabídla zprostředkování kontaktů na informátory a taktéž osobní rozhovor, na kterém bychom mohly probrat mé dotazy týkající se gradišćanských Chorvatů. Navázání kontaktu se spolkem Chorvatů na Slovensku bylo složitější. Na e-maily mi nikdo z organizace neodpovídal, proto jsem spolek kontaktovala telefonicky. Až na třetí pokus se mi podařilo se telefonicky spojit s panem Radoslavem, předsedou chorvatského spolku na Slovensku. Vysvětlila jsem mu plán své diplomové práce a také on mi nabídl pomoc s kontaktováním informátorů a osobní setkání, kde bychom mohli probrat mé dotazy ohledně slovenských Chorvatů.

Na předvýzkum do Gradišćansko-chorvatského centra ve Vídni jsem se vypravila 24. listopadu. Měla jsem připraveny dotazy týkající se aktuálního stavu chorvatské menšiny v Burgenlandu, dvojjazyčného školství gradišćanských Chorvatů a činnosti Gradišćansko-chorvatského centra. Setkání s paní Gabrielou proběhlo přímo v budově organizace v centru Vídně. Zpočátku jsem měla strach, zda dialektu gradišćanských Chorvatů budu rozumět, obavy však vzápětí zmizely – paní Gabriela je sice gradišćanská Chorvatka, ale na vysoké škole studovala spisovnou chorvatštinu, komunikace tedy probíhala naprosto bez problémů. Během zhruba tří hodin jsem s paní Gabrielou probrala situaci a problémy chorvatské menšiny v Burgenlandu. Paní Gabriela mě poté provedla celou budovou Gradišćansko-chorvatského centra, ve které se nachází také jediná dvojjazyčná chorvatsko-německá mateřská škola ve Vídni. Zapůjčila mi také několik publikací z knihovny organizace. Domluvily jsme se, že zůstaneme nadále v kontaktu prostřednictvím e-mailu a paní Gabriela mi v blízké době pošle kontakty na respondenty.

Na předvýzkum ke slovenským Chorvatům jsem se vypravila 5. prosince. V obci Jarovce, která dnes patří k Bratislavě, jsem se sešla s panem Radoslavem, předsedou Chorvatského kulturného svazu na Slovensku. Rozhovor proběhl v kanceláři *Chorvatského kulturného družstva Jarovce*, který spadá pod tento svaz. Pro pana Radoslava jsem měla připraveny dotazy týkající se současné situace slovenských Chorvatů a chodu Chorvatského kulturného svazu. Pan Radoslav má jako předseda svazu velký přehled, proto mi poměrně obšírně nastínil aktuální situaci Chorvatů na Slovensku. Dostala jsem darem také několik publikací o slovenských Chorvatech. V závěru naší schůzky mi pan Radoslav poskytl telefonní kontakt na svoji příbuznou paní

Máriu, která se později stala mým průvodcem při mém terénním výzkumu mezi slovenskými Chorvaty a také prostředníkem k dalším mým informátorům na Slovensku.

Samotný terénní výzkum jsem začala v únoru roku 2013 mezi moravskými Chorvaty, kde mám již díky své bakalářské práci kontakty na několik informátorů. Chtěla jsem však získat kontakty i na nové respondenty. Spojila jsem se proto s panem Janem, který je předsedou *Sdružení občanů chorvatské národnosti v České republice* a se kterým jsem spolupracovala již v rámci bakalářské práce. Matka jednatřicetiletého pana Jana je moravská Chorvatka a jeho dědeček a tety stále žijí v Jevišovce. Pan Jan mi domluvil rozhovor s paní Alenou a pana Boleslavem, manželským párem z Kuřimi u Brna. Na tuto návštěvu mě pan Jan také doprovodil a byl přítomen při celém rozhovoru. Manžele jsem navštívila 7. března v jejich rodinném domě v Kuřimi. Paní Alena je moravská Chorvatka z Jevišovky, její manžel, pan Boleslav, je Čech. Seznámili se spolu ve škole v obci Nová Zálužná na Opavsku, kam byla paní Alena vysídlena se svou matkou. Oba jsou i přes svůj pokročilý věk sedmasedmdesáti let velmi vitální. Otázky ze svého dotazníku jsem primárně směřovala na paní Alenu, ale do rozhovoru se zapojil i pan Boleslav, který svoji manželku skvěle doplňoval. Paní Alena a pan Boleslav spolu začali chodit, když jim bylo patnáct let, manželé jsou přes padesát let. I přes tuto dlouhou dobu společného života jsem cítila, že se stále mají velmi rádi. Návštěva byla velmi příjemná, paní Alena a pan Boleslav se se mnou později telefonicky spojili, zda ještě něco nepotřebuji a domluvili jsme se, že se setkáme na letošním chorvatském kiritofu v Jevišovce.

Hned další den, 8. února, jsem se vydala za dalším svým informátorem panem Josefem. Navštívila jsem ho v jeho brněnském bytě. S panem Josefem jsem dělala rozhovor již při své bakalářské práci a od té doby jsem s ním v kontaktu. Čtyřiaosmdesátiletý pan Josef je skvělý vypravěč a stejně jako při svých minulých návštěvách jsem se u něj cítila velmi dobře. I přes svůj vysoký věk se pan Josef stále velmi dobře orientuje a pamatuje si mnoho podrobností. Vzhledem ke svému věku patří mezi stále se zmenšující okruh nejstarších moravských Chorvatů, kteří si ještě poměrně dobře pamatují život v chorvatských vesnicích na jižní Moravě. Při mé návštěvě mi tento informátor ukázal řadu rodinných fotografií a daroval mi sbírku básní a povídek Milo Vašaka, moravského Chorvata, který emigroval do Kanady.

Třetí informátorkou z řad moravských Chorvatů, kterou jsem navštívila, byla paní Marie. Podobně jako u manželského páru z Kuřimi tento rozhovor domluvil pan Jan.

Paní Marii jsem spolu s panem Janem navštívila 19. února v jejím bytě v obci Česká u Brna. Pěťasedmdesátiletá paní Marie pochází ze smíšeného manželství moravské Chorvatky a Čecha. Sama se již narodila v Brně, kam se její rodiče přestěhovali před druhou světovou válkou z Dobrého Pole. Také u paní Marie jsem se cítila velmi dobře. Společně jsme si prohlédly rodinná fotoalba a také korespondenci rodičů a prarodičů. Přesto paní Marie žila s rodiči od svého narození v Brně, jezdila k prarodičům do Dobrého Pole každý rok na prázdniny. Při našem rozhovoru na své prarodiče často vzpomínala – bylo patrné, že mezi ní a prarodiči bylo velmi silné pouto. Dotazy týkající se dědění hospodářství či uzavírání sňatků mezi Chorvaty na jižní Moravě byly pro paní Marii poměrně obtížné, vzhledem k tomu, že od dětství vyrůstala v Brně, ale v odpovědích na ně se snažila čerpat ze vzpomínek na své prarodiče, kteří prožili v Dobrém Poli celý život. Vyprávění paní Marie doplňoval svými vzpomínky také pan Jan.

Koncem dubna jsem telefonicky kontaktovala pětasedmdesátiletou paní Máriu, slovenskou Chorvatku z Jarovců, na níž mi poskytl kontakt předseda Chorvátského kulturného svazu. Paní Mária mi přislíbila, že mi při té příležitosti domluví také rozhovor se svou sestřenicí. Do Jarovců jsem přijela 1. března. Paní Máriu jsem navštívila v rodinném domě, kde bydlí se svou dcerou, zetěm a vnučaty. Spolu s paní Máriou mě očekávala i její devatenáctiletá vnučka, slečna Petra. Obě mě přijaly velmi dobře a dalo by se říci, že jsme se hned spřátelily. Zajímaly se, jak jsem se dostala k tématu slovenských Chorvatů a proč studuji chorvatštinu. Paní Mária se také hodně vyptávala na moji rodinu. Společně jsme si prohlédly rodinné fotografie a řadu publikací v chorvatštině, které paní Mária vlastní. Rozhovoru s paní Máriou se účastnila i slečna Petra, která se zapojovala především při otázkách týkajících se výchovy dětí a vnučat v rodinách slovenských Chorvatů. Z rozhovoru vyplynulo, že paní Mária je ve svém věku stále velmi aktivní – pravidelně navštěvuje setkání nejen slovenských, ale i gradišćanských a maďarských Chorvatů, dříve na mnoha z těchto akcí zpívala spolu s několika dalšími slovenskými Chorvatkami, je členkou sboru, který v jarovském kostele zpívá chorvatské písně, a pravidelně jezdí na chorvatské poutě. Vzhledem k tomu, že paní Mária stále udržuje v rámci komunity slovenských Chorvatů čilé vztahy, domluvila mi rozhovory s dalšími informátory. Podobně jako pan Jan u moravských Chorvatů, se paní Mária stala mojí průvodkyní mezi Chorvaty na Slovensku.

Po návštěvě u paní Márie jsem spolu s touto informátorkou navštívila v Jarovcích její sestřenicí, dvaosmdesátiletou paní Rozálii. Paní Rozália je velmi komunikativní a naší návštěvou byla nadšená. Na svůj věk je velmi čilá, ačkoli ji už bohužel limitují některé zdravotní problémy. Při rozhovoru se ukázalo, že si pamatuje mnoho věcí poměrně dopodrobna, jen bylo občas problém „udržet“ ji při otázkách, na které jsem se ptala – informátorka občas odbíhala k jinému tématu. U paní Rozálie jsme strávily s paní Máriou přes tři hodiny. Po rozhovoru jsme si ještě chvíli povídaly. Na závěr návštěvy mě paní Rozália objala s tím, že mě zase velmi ráda uvidí, až budu mít opět cestu do Jarovců. Po této návštěvě jsem se rozloučila také s paní Máriou. Paní Mária mi přislíbila, že mi zajistí další informátory a telefonicky se domluvíme, kdy bych mohla do Jarovců opět přijet.

Druhou cestu do Jarovců jsem podnikla hned o týden později, 9. března. Opět jsem se sešla s paní Máriou, která mi domluvila rozhovor s panem Štefanem a jeho manželkou, paní Magdalenou. Paní Mária mě na tento rozhovor doprovodila, byla zde se mnou po celou dobu návštěvy a občas se také zapojila do rozhovoru. Paní Magdaleně je dvaosmdesát let, panu Štefanovi sedmaosmdesát. Stejně jako paní Mária a paní Rozália žijí manželé v Jarovcích. Po příchodu k paní Magdaleně a panu Štefanovi nás nejprve přivítala jejich dcera, dvašedesátiletá paní Magdalena ml. Paní Magdalena a pan Štefan jsou již vzhledem ke svému věku velmi málo pohybliví, jejich dcera je proto navštěvuje skoro každý den, aby jim pomohla v domácnosti. Zanedlouho po našem příchodu přišel také zeť paní Magdaleny a pana Štefana, čtyřiašedesátiletý pan František. Rozhovoru se účastnili všichni čtyři. Zpočátku jsem se bála, že se při odpovědích na mé dotazy budou navzájem přerušovat, ale mé obavy se nenaplnily – paní Magdalena, pan Štefan a jejich dcera Magdalena ml. a zeť František se skvěle doplňovali. Mile mě překvapilo, že i přes svůj pokročilý věk si pan Štefan s paní Magdalenou mnoho věcí pamatují velmi dopodrobna. Paní Magdalena je komunikativnější, naopak pan Štefan spíše tišší, ale pokud už hovoří, pak je rozeným bavičem společnosti. Především při otázkách týkající se výchovy dětí a vnoučat bylo velmi zajímavé porovnávat odpovědi rodičů a jejich dcery – každý viděl určitou situaci z jiného úhlu. Pan František naopak přispěl názory člověka, který není Chorvat, ale do chorvatské rodiny se přiznal. Paní Magdalena mi také ukázala dvě více jak sto let staré modlitební knížky v chorvatštině, které s manželem pečlivě opatrují. Návštěva v rodině paní Magdaleny a pana Štefana byla více než příjemná.

Po této návštěvě jsem se vrátila s paní Máriou zpátky k ní domů. Zde na mě již čekala její vnučka, slečna Petra. Se slečnou Petrou jsme se spřátelily již při mé první návštěvě Jarovců a i nadále jsme v pravidelném e-mailovém a telefonickém kontaktu. Nejsme si blízké pouze věkově, ale také ona se velmi zajímá o vše, co se týká Chorvatů a Chorvatska, navíc by chorvatštinu v budoucnu také ráda studovala. Slečna Petra mi domluvila rozhovor s Janem ml., svým stejně starým bratrancem. Jan ml. žije, stejně jako všichni mí předešní informátoři z řad slovenských Chorvatů, v Jarovcích. Rozhovor s Janem ml., do kterého se zapojila i slečna Petra a otec Jana ml., padesátiletý pan Jan, byl velmi uvolněný. Pan Jan je velmi vtipný, během rozhovoru jsme se u některých otázek smáli všichni čtyři. Jan ml. mi ukázal *bisernicu* – druh tambury, na kterou hraje v chorvatském folklorním souboru. Díky Janovi ml. a slečně Petře jsem také zjistila více podrobností o výuce chorvatštiny v Jarovcích a o táborech dětí slovenských Chorvatů v Chorvatsku. Jan ml. kvůli mně také zapůjčil od místního faráře klíče, abych mohla navštívit kostel v Jarovcích a také prostory, kde se schází členové *Klubu mladých Chorvatov*. Mé dvě návštěvy slovenských Chorvatů byly velmi příjemné. S paní Máriou a slečnou Petrou jsme se spřátelily, což dokládá i to, že mě paní Mária přes svoji vnučku, se kterou jsem v kontaktu, stále nechává pozdravovat a obě by byly rády, pokud bych je znovu navštívila.

Terénní výzkum mezi gradišćanskými Chorvaty v Rakousku jsem plánovala velmi dlouho. Kromě rozhovorů s gradišćanskými Chorvaty jsem chtěla navštívit také dvojjazyčnou školu, kde jsem chtěla natočit rozhovor s učitelem o dvojjazyčné výuce a také uskutečnit anketu mezi dětmi. Několik dvojjazyčných základních škol jsem se snažila sama kontaktovat e-mailem, z žádné mi však nepřišla odpověď. Paní Gabriela z Chorvatského centra mi poskytla kontakt na inspektorku školní rady Burgenlandu s tím, že návštěvu je nutné konzultovat nejprve s ní. V jednom z posledních e-mailů mi paní Gabriela také vysvětlila, že se jí nedaří najít informátory – gradišćanští Chorvati, které oslovila, neměli o rozhovor zájem. Koncem února se paní Gabriela odmlčela úplně. Ztratila jsem tak svého prostředníka, který by mě zkontaktoval s informátory. Z tohoto důvodu jsem zkusila oslovit s žádostí o pomoc při terénním výzkumu další velkou organizaci gradišćanských Chorvatů – *Hrvatsko kulturno društvo* v Eisenstadtu. Bohužel z něj nepřišla žádná odpověď.

Na počátku března jsem alespoň začala domlouvat návštěvu dvojjazyčné školy. Navštívit školu v Rakousku nebylo jednoduché. Nejprve jsem napsala e-mail

inspektorce školní rady Burgenlandu s vysvětlením, o čem píše diplomovou práci a co bych chtěla v dvojjazyčné základní škole podniknout. Inspektorka mi obratem odpověděla s tím, že na webových stránkách školní rady si mám vybrat školu, kterou chci navštívit, a je třeba, abych školní radě zaslala kompletní dotazník pro učitele, anketu pro žáky a předpokládaný termín své návštěvy. Vybrala jsem si dvě větší dvojjazyčné základní školy a zaslala požadované dokumenty. Termín návštěvy jsem odhadla na konec března. Ze školní rady mi přišla odpověď, že v obou mnou vybraných školách už probíhaly výzkumy a byla mi nabídnuta návštěva menší dvojjazyčné základní školy v obci Oslip poblíž Eisenstadtu. Inspektorka tuto školu vzápětí kontaktovala. Od ředitelky školy mi zanedlouho přišel vstřícný e-mail, že se na mě velmi těší a všichni mi budou plně k dispozici, pokud bych při své návštěvě cokoli potřebovala.

Návštěvu školy jsem předběžně domluvila, ale stále jsem neměla žádné kontakty na informátory. Jako poslední šanci jsem zkusila Facebook – zde jsem našla profil s názvem *Gradišćanski Hrvati*. Napsala jsem zprávu a čekala, zda se mi někdo ozve. Dva dny na to mi odpověděl správce profilu pan Petar. Byl velmi ochotný a přislíbil mi pomoc s hledáním vhodných informátorů pro můj terénní výzkum. Nadále jsme se již domlouvali telefonicky. Panu Petarovi je třicet let, pochází z chorvatské obce Kópházá v Maďarsku – jeho matka je maďarská Chorvatka, otec Maďar. V současnosti žije pan Petar v obci Trausdorf an der Wulka blízko Eisenstadtu. Pan Petar mi přislíbil rozhovory se svými přáteli a částí rodiny své manželky.

Koncem března, kdy jsem již věděla přesné datum cesty Rakouska, jsem e-mailem kontaktovala školu v Oslipu a inspektorcu školní rady v Eisenstadtu, abych jim sdělila, kdy přijedu. Do mého odjezdu však bylo nutné vyřídit ještě zvláštní povolení k terénnímu výzkumu ve dvojjazyčné škole, bez něhož bych školu nemohla navštívit. Celá eskapáda s vyřizováním návštěvy školy mě poměrně překvapila, netušila jsem, že anketě ve škole bude předcházet tento byrokratický postup.

Do Rakouska jsem přijela 12. dubna. Dopoledne jsem navštívila školu v Oslipu. Škola se nachází přímo v centru obce. Jedná se o menší renovovanou budovu, kde kromě školy sídlí také dvojjazyčná mateřská škola. Ředitelka školy, sedmapadesátiletá paní Ljuba, mě přijala velmi srdečně. Pozvala mě do sborovny, kde mi představila dalších pět učitelů, kteří na škole učí. Kromě jedné učitelky, která je Rakušanka, jsou všichni učitelé v této škole gradišćanští Chorvati, proto jsme spolu komunikovali pouze chorvatsky. Ve sborovně mě paní Ljuba pozvala na malé pohoštění. Potom jsme se

přesunuly do třídy, v níž je třídní učitelkou. Ve třídě bylo celkem deset dětí ve věku od osmi do devíti let. Paní Ljuba mě dětem představila a já jsem jim rozdala anketní listy. Ankety se účastnilo celkem sedm dětí. S vyplňováním ankety neměly žádné problémy. Mezitím, co děti vyplňovaly anketu, jsem si mohla prohlédnout a vyfotografovat celou třídu. Všude po stěnách třídy visely obrázky od dětí, různé nástěnné didaktické pomůcky či mapa Burgenlandu s vyznačenými chorvatskými obcemi – veškeré popisky a nápisy na nich byly uvedeny v němčině a v gradišćanské chorvatštině. Po skončení ankety jsem dětem, jako malou odměnu, rozdala bonbony. Společně s dětmi a paní Ljubou jsme se také vyfotili. Paní Ljuba fotografie posléze zaslala svému příteli, redaktorovi týdeníku *Hrvatske novine*, což jsou bezesporu nejčtenější noviny mezi gradišćanskými Chorvaty.

S paní Ljubou jsme se po anketě odebraly do ředitelny, kde mi odpověděla na mé otázky ohledně dvojjazyčného školství. Kromě problematiky dvojjazyčného školství mi paní Ljuba velmi podrobně vylíčila i politickou situaci v Burgenlandu, která přirozeně menšinová práva, včetně možnosti dvojjazyčného školství, silně ovlivňuje. Po našem rozhovoru mě paní Ljuba provedla po celé škole a ukázala mi také množství dvojjazyčných i čistě gradišćansko-chorvatských učebnic, které má škola k dispozici. Velmi zajímavým zjištěním bylo, že dvojjazyčné školy nemají, na rozdíl od běžných škol, stanoveny finanční limit na nákup těchto učebnic. Tato návštěva dvojjazyčné základní školy byla velmi zajímavá a v budoucnu bych ji ráda zopakovala, abych se účastnila dvojjazyčné výuky a zjistila, jak přesně probíhá v praxi.

Po anketě a rozhovoru ve škole v Oslipu jsem se měla přesunout do nedaleké obce Trausdorf an der Wulka, kde mě měli čekat domluvení informátoři, na které mi pan Petar poskytl kontakty. První můj informátor byl čtyřiašedesátiletý pan Karolj. Navštívila jsem jej v jeho rodinném domě, kde žije se svou manželkou, dvěma dětmi a svou matkou. Je velmi sečtělý, během svého života díky svému povolání designéra procestoval několik zemí. Při našem rozhovoru se ukázalo, že umí skvěle vyprávět. Pan Karolj se zapojuje do různých aktivit gradišćanských Chorvatů – hraje v chorvatském divadelním spolku a jako designér se podílel na různých návrzích prospektů a publikací, které se týkaly chorvatské menšiny. Na závěr mé návštěvy mi nabídl tradiční gradišćansko-chorvatský koláč zvaný *sijernica*. Navíc mě k mé další informátorce, která bydlí na opačném konci Trausdorfu, zavezl svým automobilem.

Další mou respondentkou byla třiasedmdesátiletá paní Zlatka. Paní Zlatka je velmi čilá důchodkyně, nutno podotknout, že by jí její věk málokdo hádal. Celý život se angažuje v řadě aktivit gradišćanských Chorvatů. Je předsedkyní organizace *Znanstveni institut gradišćanskih Hrvatov* a členkou organizace *Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću*. S panem Karoljem hraje v chorvatském divadelním spolku. V minulosti byla profesorkou na gymnáziu v Eisenstadtu, kde je chorvatština nabízena jako zvláštní předmět. Setkala se tak řadou dětí z chorvatských či smíšených rodin. Z rozhovoru s ní jsem se tak dozvěděla velmi zajímavé informace o výchově dětí v chorvatských či smíšených rodinách a přístupu nejmladší generace ke svým chorvatským kořenům. Paní Zlatka mi po skončení rozhovoru ukázala kroj Chorvatů z Trausdorfu a z její rodné obce Stinatz, kde také žije chorvatská menšina, a kroj rumunských Chorvatů.

Po návštěvě u paní Zlatky jsem se přesunula pouze o několik domů dále, abych navštívila padesátiletou paní Angeliku. Paní Angelika je švagrovou paní Zlatky. Zpočátku návštěvy byla paní Angelika trochu nedůvěřivá, záhy však její nedůvěra opadla a ochotně odpovídala na moje dotazy. Stejně jako paní Zlatka se paní Angelika zapojuje do různých aktivit gradišćanských Chorvatů. Již přes třicet let vede chorvatský folklorní soubor *Poljanci*,¹³² který založila spolu se svým manželem. Do souboru přivedla také všechny tři své děti, které zde působí i v současnosti.

Po rozhovoru s paní Angelikou jsem měla možnost hovořit také s jejím synem, sedmadvacetiletým panem Lukase. Vzhledem k tomu, že jsme si věkově blízcí, hned od počátku jsme si tykali. Pan Lukas se, stejně jako jeho maminka, rád a často zapojuje do aktivit chorvatské menšiny v Burgenlandu. Ve folklorním souboru, který vede paní Angelika, vyučuje tanec. Po rozhovoru s panem Lukase jsem měla konečně tu čest se osobně poznat s panem Petarem. Pan Petar je zetěm paní Angeliky a se svojí manželkou žije ve vedlejší domě. Bezsporně patří mezi nejsympatičtější osoby, které jsem ve svém životě poznala. Okamžitě mi nabídl tykání a vyptával se, jak dopadly rozhovory, které mi zprostředkoval. Domluvili jsme se, že ho navštívím druhý den dopoledne.

Druhý den dopoledne jsem podle domluvy navštívila pana Petara a jeho manželku, sedmadvacetiletou paní Julii. Na otázky týkající se rodiny mi odpovídal pouze pan Petar, paní Julia se do rozhovoru zapojila až při dotazech na společenský život. Rozhovor byl velmi příjemný, hodně jsme se společně nasmáli. U pana Petara a

¹³² Označení skupiny gradišćanských Chorvatů, kteří žijí na severu Burgenlandu v několika obcích na západ od Nezdiderského jezera.

paní Julie jsem se okamžitě cítila jako doma. Oba dva jsou velmi milí a skvěle se doplňují. Při své návštěvě Burgenlandu jsem bydlela v obci Großhöflein, což je čistě rakouská obec. Pan Petar mě s nadsázkou upozornil, že je nutné, až příště přijedu za Chorvaty do Burgenlandu, abych bydlela v chorvatské vesnici – nabídl mi, že mě jeho rodina ráda uvítá ve svém penzionu, který se nachází v maďarské obci Kópházá, která je vzdálená asi dvacet kilometrů od Trausdorfu. Z gradišćanských Chorvatů, se kterými jsem měla možnost hovořit, mi byli pan Petar a paní Julia bezesporu nejbližší a stali jsme se přáteli. Nadále jsme v kontaktu přes facebook a e-mail.

S gradišćanskými Chorvaty jsem natáčela rozhovory v chorvatštině. Před terénním výzkumem v Burgenlandu jsem měla zpočátku obavy, zda jim budu rozumět. Netušila jsem, do jaké míry se liší spisovná a gradišćanská chorvatština. Respondenti se mnou komunikovali převážně ve spisovné chorvatštině, občas však přecházeli do gradišćanské chorvatštiny. S porozuměním dialektu jsem neměla problém. Část výrazů v gradišćanské chorvatštině je odlišná od spisovné chorvatštiny, v rámci kontextu rozhovoru jsem jim však porozuměla. Mezi sebou hovořili informátoři z řad gradišćanských Chorvatů výhradně v gradišćanské chorvatštině a to i v mé přítomnosti. Ve dvou případech jsem musela vysvětlit určitý termín v němčině – konkrétně se jednalo o termín výměnek, pro který jsem neznala název v chorvatštině, a slovo výhoda, jehož označení ve spisovné chorvatštině mí informátoři nerozuměli.

Slovenským Chorvatům jsem pokládala otázky v češtině, oni mi odpovídali ve slovenštině. Nejstarší generace mezi sebou, i pokud jsem byla přítomna, hovořila výhradně v chorvatském nářečí. Respondenti ze střední a nejmladší generace mezi sebou hovořili pouze slovensky a to jak v mé přítomnosti, tak i v případě, že jsem se chystala například odejít z místnosti. U respondentů z nejstarší generace mě zaujalo, že slovenské výrazy často nahrazují výrazy v chorvatském dialektu. Všimla jsem si, že v některých případech informátoři z nejstarší generace znali výraz pro určitý jev v chorvatštině, ale nemohli si vzpomenout na jeho označení ve slovenštině. S přepisem rozhovorů ve slovenštině jsem měla trochu potíže, protože neovládám slovenskou gramatiku. Rozhovory ve slovenštině jsem po jejich přepsání nechala zkontrolovat rodilým mluvčím.

S moravskými Chorvaty jsem hovořila česky, respondenti mi česky také odpovídali. Jazykové přepínání z češtiny do chorvatštiny a naopak jsem u nich nezachytila. Jazykové přepínání se však u nejstarší generace moravských Chorvatů není

výjimkou, jak jsem zjistila při terénním výzkumu pro svou bakalářskou práci. Nahrazování českých slov chorvatskými a neznalost českého výrazu, který dokázali nahradit pouze slovem v chorvatštině, jako tomu bylo u slovenských Chorvatů, jsem mezi moravskými Chorvaty nezachytila.

Můj věk, status studenta a také národnost byly při terénním výzkumu spíše výhodou. Respondenti z nejstarší a střední generace mají vnuky, případně děti v mém věku, proto podle mého názoru ke mně získali rychleji důvěru. Při rozhovorech s informátory z nejmladší generace jsem svůj věk vnímala také pozitivně, protože zábrany díky tomu, že jsme si věkově blízcí, zmizely u nejmladších informátorů v podstatě hned. To, že jsem Češka, vyvolalo pozitivní reakce především u slovenských Chorvatů. Někteří z nich mají část své rodiny v Česku či mají české přátele a Češi jsou jim velmi blízcí. Jako velkou výhodou při mém terénním výzkumu jsem vnímala svoje vysokoškolské studium, především zaměření svého oboru. Většina mých informátorů byla nadšena, že studuji chorvatský jazyk a literaturu. Na mé studium se hodně vyptávali a zajímalo je, proč studuji právě tento jazyk. Nepochybně mi pomohla také spolupráce se Sdružením občanů chorvatské národnosti v České republice. Můj zájem o Chorvaty a chorvatský jazyk, stejně jako to, že jsem se zapojila do aktivit Sdružení, pro mě znamenaly snazší získání důvěry u mých informátorů. Naopak jako určitý handicap jsem vnímala části rozhovorů, které se týkaly například dědění hospodářství či poutí. Tyto jevy z vlastní zkušenosti neznám, proto pro mě bylo poměrně těžké o nich s informátory hovořit.

Stejně jako terénní výzkum mezi moravskými Chorvaty, tak i setkání s Chorvaty na Slovensku a v Rakousku mi potvrdily obecně známou věc, že příslušníci jihovýchodoevropských národů jsou velmi veselí a pohostinní. Toto platí i pro Chorvaty ve střední Evropě, kteří už více jak pět století žijí mimo domovinu svých předků. Jejich zájem a snaha mi pomoci byly obdivuhodné. Nebojím se říci, že s některými z nich jsem navázala přátelství a ráda bych je znovu navštívila, a to nejen z důvodu případného dalšího terénního výzkumu.

5 Chorvatská rodina

Podle sociologické definice znamená rodina skupinu pokrevně spřízněných osob. Základními úkoly rodiny je vytvoření prostředí pro reprodukci společnosti, následná výchova potomků a ochrana svých členů. Rodinu charakterizuje společný způsob života a neměnnost jejího vnitřního uspořádání.¹³³ Je možné rozlišit dva typy rodiny – rodinu základní, nazývanou také nukleární či jaderná, která je tvořena pouze otcem, matkou a dětmi; a rozšířenou rodinu, která zahrnuje kromě vyjmenovaných členů také prarodiče, strýce, tety a další příbuzné.¹³⁴

Vzpomínkové vyprávění informátorů z řad moravských, slovenských a gradišćanských Chorvatů nabízí možnost poznat uspořádání jejich rodin, vzájemné vztahy v rodinách a vliv rodin na udržování etnické identity jejich příslušníků. Pro rozbor vzpomínkového vyprávění tří skupin Chorvatů využívám záznamy z vlastního terénního výzkumu, audionahrávek na webovém portálu *Paměť národa* a také informace z odborné literatury – pokud se v literatuře dané téma vyskytuje. Vzpomínkové vyprávění představuje životní osudy konkrétních osob a umožňuje tak pohled „zevnitř“. Odborná literatura naopak zobrazuje oficiální verzi historie. Vzpomínkové vyprávění na téma rodinného života a sňatků jsem rozdělila do šesti hlavních tematických celků: výběr partnera a uzavírání manželství, mezigenerační předávání hospodářství, soužití s rodiči, adaptace nově příchozího v chorvatské rodině a přijetí chorvatské identity, výchova dětí a příbuzenské vztahy. U moravských Chorvatů jsou sedmým tematickým celkem sňatky po vysídlení z jižní Moravy.

¹³³ MOŽNÝ, Ivo: *Rodina a společnost*. Praha 2008, s. 14.

¹³⁴ MOŽNÝ, Ivo: *Kapitoly ze sociologie rodiny*. Brno 1987, s. 10.

5.1 Moravští Chorvati

Většina mých informátorů z řad moravských Chorvatů je z nejstaší generace. Dva z mých informátorů, paní Alena a pan Josef, se narodili v čistě chorvatských manželstvích. Oba pocházejí z Jevišovky, největší ze tří bývalých chorvatských vesnic na jižní Moravě. Pan Jan, jediný zástupce dnešní nejmladší generace mezi dotazovanými moravskými Chorvaty, se narodil ve Valticích a pochází ze smíšeného manželství moravské Chorvatky z Jevišovky a Čecha. Část chorvatských příbuzných tohoto informátora v Jevišovce stále žije. Paní Marie, další má informátorka, pochází ze smíšeného manželství. Její matka byla moravská Chorvatka z Dobrého Pole, otec jeden z mála Čechů v této převážně chorvatské obci.

*Já su z Frélichova.*¹³⁵

*Já jsem se narodila v osmatřicátém roce a to už moji rodiče byli tady v Brně. Ale moje babička a můj dědeček byli v Dobrém Poli... než já jsem se narodila a naši bydleli v Dobrém Poli nebo většinou tam byli, pak se přestěhovali vlastně, otec tady měl zaměstnání, tak se dostali do Brna.*¹³⁶

*Tady z Jevišovky. To je vlastně jedna strana rodiny, druhá strana rodiny je od Tišnova.*¹³⁷

Žádný z mých informátorů nemá chorvatského partnera. Manželka pana Josefa je Slovenka. Paní Alena se provdala za Čecha, stejně jako paní Marie z Brna. Pan Jan uvedl, že jeho partnerka je Češka.

*Tam jsem se oženil, v Žilině. Měli jsme tam svatbu, naši tam přijeli na svatbu, na Slovensko. Tam až u polských hranic, u oravské přehrady je taková dědina, odsad' jsem si vzal manželku.*¹³⁸

Paní Alena se seznámila se svým manželem Boleslavem jako čtrnáctiletá na měšťance v obci Heřmanice,¹³⁹ když ji sem s její matkou v roce 1949 vysídlili z rodné Jevišovky. Chodit spolu začali podle informátorky asi v patnácti letech. Pan Josef potkal svoji budoucí manželku, původem ze Slovenska, na zábavě v Hrušovanech nad Jevišovkou, kam chodívala mládež z Jevišovky tancovat. Paní Marie poznala svého muže v osmnácti letech ve valašském folklorním souboru v Brně.

No, jako svobodní mládenci jsme chodili furt tancovat do sousedních dědin a tak, aby byla zábava, tak se šlo... jsem měl dvacet a půl roku, tak v Hrušovanech nad Jevišovkou, to je taková větší dědina, tak já jsem tam chodil, tam na tym náměstí je hospoda, tam byla zábava, větší sál, tak se tam tancovalo, tak jsem šel tancovat a tak jsme se dali... ona [manželka] tam

¹³⁵ A. L. (1935), 7. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

¹³⁶ M. P. (1938), 19. 2. 2013.

¹³⁷ J. K. (1982), 5. 3. 2011.

¹³⁸ J. R. (1929), 8. 2. 2013.

¹³⁹ Dnes Nová Zálužná, část města Vítkov na Opavsku.

*byla na práci, ze Slovenska tenkrát děvčata... na Slovensku bylo málo práce, tak na ty sezónní práce chodily na státní statek okopávat, no takový věci zemědělský.*¹⁴⁰

*Strana a vláda se o to postarala... že je tam vystěhovali, jinak by jsme se nepoznali.*¹⁴¹

*Já vždycky říkám – polílal Trenčín s Moravou a se vrátil, jak se to říká [smích].*¹⁴²

Ve starší odborné literatuře se uvádí, že Chorvati na jižní Moravě uzavírali výhradně endogamní sňatky – nevstupovali do sňatků s Čechy a Němci ze svého okolí. Tímto způsobem měli udržovat „čistotu“ svého etnika a uchovávat tak své národní vědomí.¹⁴³ Tezi o endogamii jako o pravidlu uzavírání sňatků u moravských Chorvatů v devadesátých letech 20. století vyvrátila Eva Večerková. Moravští Chorvati na počátku 20. století endogamii preferovali, udržovaly ji především staré a bohaté chorvatské rody a to hlavně z důvodu zachování majetku v rodině či jeho případného dalšího rozšiřování. Vyskytovaly se však i sňatky smíšené, především u nižších vrstev nádeníků či domkařů.¹⁴⁴ To potvrdila i většina mých informátorů. Paní Marie uvedla, že Chorvati uzavírali sňatky mezi sebou a smíšená manželství se častěji objevovala zhruba od počátku 20. století. Ona a pan Josef uvedli také příklady exogamních sňatků přímo ze své rodiny či ze svého okolí.

*Většinou si bral Chorvat Chorvatku, někdy výjimečně, a to už v pozdější době, se tam manželství smíchala. Třeba moje mamka byla Chorvatka, ale otec byl Čech, ale taky Dobropolák.*¹⁴⁵

*Ale většinou se brali jako Chorvati mezi sebou. A zase se brali ti bohatí, si vzali bohatý a ti zase...*¹⁴⁶

*... tady ty smíšený [manželství], když si vzal Němku nebo Němce, tak to byl z takových chudobnějších rodin.*¹⁴⁷

*Tak určitě se dívali na to, kdo měl jaký majetek, určitě se na to hledělo tehdy.*¹⁴⁸

Informátoři se rozcházel v odpovědích na otázku, zda Chorvati uzavíraly sňatky mezi sebou spíše v rámci jedné vesnice nebo i s Chorvaty z dalších vesnic. Podle výpovědí paní Marie a paní Aleny Chorvati uzavíraly sňatky většinou uvnitř jedné vesnice. Styky mezi třemi chorvatskými obcemi podle jejich názoru nebyly tak silné. Naopak pan Josef doložil příklad interlokálního sňatku z vlastní rodiny. Na rozdíl od

¹⁴⁰ J. R. (1929), 8. 2. 2013.

¹⁴¹ B. L. (1936), 7. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

¹⁴² A. L. (1935), 7. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

¹⁴³ HERBEN, Jan: *Tři chorvatské osady na Moravě*. Brno 1882, s. 13.

¹⁴⁴ VEČERKOVÁ, Eva: *Etnokulturní vědomí moravských Charvátů*. In: Dorovský, Ivan: *Charváti ještě žijí mezi námi*, Brno 1996, s. 28.

¹⁴⁵ M. P. (1938), 19. 2. 2013

¹⁴⁶ A. L. (1935), 7. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

¹⁴⁷ J. R. (1929), 1. 4. 2013

¹⁴⁸ M. Č. (1938), 18. 3. 2011

obou informátorek uvedl, že kontakt mezi chorvatskými vesnicemi na jižní Moravě byl silný.

Já pamatuju, že má babička, ona se jmenovala Czehovská za svobodna a její maminka, to už je zas ještě mé babičky... Tak její maminka byla z Dobrého Pole, nebo ten otec, ta rodina nějaká. Z Dobrého Pole se vdala nebo přišel se k nám, jestli chlap nebo ženská. Takže to jo, páč oni tam chodili na zábavy, když byly v sousedním Novým Přerově hody nebo tak, tak půl dědiny jsme chodili tam na hody... nebo do toho Dobrého Pole... Styky byly mezi lidma hodně.¹⁴⁹

Z Nového Přerova možná taky, ale já si pamatuju... nevím... taky byly, ale z Dobrého Pole, to byl akorát ten Štěpánek, co já si pamatuju, ale jinak to bylo z Frélichova, no.¹⁵⁰

Mezi vesnicemi si nevzpomínám... třeba já o tom Frélichově moc nevím. Ani si nevzpomínám, že by se někdo nějak příliš... třeba někdo v rodině řekl – byli jsme ve Frélichově, ale že by to byl nějaký takovej silnej kontakt mezi těmi vesnicemi, tak to nebyl.¹⁵¹

Podle informátorů rodiče svým dětem do výběru partnera nezasahovali, potomci si svého budoucího manžela či manželku vybírali sami. Určité snahy korigovat potomka ve výběru partnera se však objevovaly. Podle paní Aleny s jejím manželem a pana Josefa byly sňatky domluvené pouze mezi bohatými Chorvaty. Tyto bohaté rodiny domlouvaly sňatky svých dětí, aby tak rozšířily svůj majetek.

Ne, ne, jak normálně. Co já vím, aj má matka, když si vzala otce, tak se namluvili normálně. Žádněj je nedával dohromady, to ne. Ale potom vím, že chodívali, když už bylo před svatbou, tak chodívali, co kterej kterému dá. Ten dál krávu třebas jenom, matka dostala domek, tam jsme bydleli, než nás vystěhovali. No, a otec dostal zas pole...¹⁵²

Co já si pamatuju, tak mladí prosazovali svoji. Většinou se brali tak, že to nebylo nařízené nebo domluvené s rodiči.¹⁵³

Ti majetní se brali... Sňatky z rozumu.¹⁵⁴

U tech bohatých, co jsem slyšel, nebo co se tak povídalo, ale já jsem to nezažil, to domlouvali... Aby ty majetky zůstaly vcelku. A ti se někdy pohádali a bylo po svatbě.¹⁵⁵

... ty majetkový poměry se taky vzpomínaly. Já si vzpomínám sám na sebe, že naši mě nabízeli nevěstu, jo, jako majetnou, abych si ji vzal, no a já, jako správný syn, jsem se zachoval, že jsem si ji nevzal [smích]. Takže už tenkrát se lásce poroučet nedalo. Ale ty tlaky tam bývaly.¹⁵⁶

Ne vždy byli rodiče s protějškem svých dětí spokojeni, důvody jejich výhrad nebyla většina informátorů schopna přesně specifikovat. Pouze paní Marie uvedla, že rodiče mívali námitky především proti sňatkům bohatého s chudou či naopak a také

¹⁴⁹ J. R. (1929), 8. 2. 2013

¹⁵⁰ A. L. (1935), 7. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

¹⁵¹ M. P. (1938), 19. 2. 2013

¹⁵² J. R. (1929), 8. 2. 2013

¹⁵³ M. P. (1938), 19. 2. 2013

¹⁵⁴ B. L. (1936), 7. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

¹⁵⁵ J. R. (1929), 8. 2. 2013

¹⁵⁶ J. H. (1936), 18. 3. 2011

pokud si jejich děti vybraly partnera, který nebyl Chorvat. Paní Alena uvedla případ ze své rodiny, kdy se její babičce nelíbil první manžel její matky.

... třeba moja maminka byla rozená 1896, a ona se vdávala... nevím...v tom osmadvacátým roce... Stavěli tam ten domek s tím prvním manželem a to ta babička moja, ta její maminka, jako že bránila tomu, nechtěla, aby jako... Ale oni si nedali říct a vzali se, jenomže ten pán potom za dva roky umřel... byl to hodnej člověk jako, ale naša babička asi chtěla, aby si vzala maminka někoho jinýho nebo co.¹⁵⁷

Přestože rodiče nedomlouvali sňatky svých dětí, výběr jejich partnera se snažili alespoň omezeně korigovat. To podle informátorů platilo v případě všech potomků, tedy i těch, kteří po svatbě odcházeli z domu. Většina informátorů nedokázala odpovědět na otázku, zda mohli rodiče svým dětem bránit ve svatbě. Paní Marie uvedla, že i přesto, pokud rodiče měli z nějakého důvodu námitky proti partnerovi svého dítěte, nebránili snoubencům ve svatbě. Časem se vztahy rodičů s partnerem či partnerkou jejich potomka většinou zlepšily nebo alespoň stabilizovaly na únosnou mez.

To nevím, jestli mohli [bránit ve svatbě], ale pokud... Vždycky nakonec staří ustoupili, po nějakém čase. Po nějakém čase se to vždycky nějak srovnalo, i když to třeba nebylo ideální, ale tak do určité meze se to srovnalo.¹⁵⁸

Paní Alena a paní Marie zmínily jako důležité kritérium při výběru partnera víru. Podle pana Jana a pana Josefa to však není zcela přesné – Chorvati ani neměli možnost vybrat si partnera, který by nebyl katolík jako oni. Ve všech třech obcích na jižní Moravě drtivě převažovala katolická víra, kromě několika židovských rodin se zde jiné vyznání nevyskytovalo. U bohatších rodů byl podle obou informátorek důležitým kritériem výběru manžela či manželky také majetek. Paní Marie zmínila, že podstatná byla také národnost partnera.

Dřív se na to [víru] dívalo, opravdu jo, dívalo se.¹⁵⁹

Tak Chorvati jsou, i do teď všude, katolíci všichni. Takže ta víra byla důležitá. A potom vlastně ta národnost... Když ty páry byly takový hodně, bych řekla, odlišní, tak to [majetek], hrálo roli. Tam tenkrát v těch dvacátých, třicátých letech a v době krize to bylo dost takový podstatný.¹⁶⁰

Já bych to tak neviděl, že podle toho [víry], spíš tam nebyla jinačí možnost.¹⁶¹

Jinej nebyl. Byli všechno katolíci. Snad dvě rodiny byly židi...¹⁶²

¹⁵⁷ A. L. (1935), 7. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

¹⁵⁸ M. P. (1938), 19. 2. 2013

¹⁵⁹ A. L. (1935), 7. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

¹⁶⁰ M. P. (1938), 19. 2. 2013

¹⁶¹ J. K. (1982), 7. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

¹⁶² J. R. (1929), 8. 2. 2013

Všichni mí informátoři si vybrali svoje partnery sami. Rodiče jim do výběru nezasahovali, přestože někteří z nich měli vůči partnerovi z počátku určité námitky – příkladem může být manželka pana Josefa. Podle výpovědí respondentů panovaly mezi jejich rodiči a partnery dobré vztahy.

*Měli taky řeči. Matka – Slověnku si bereš, dyť to jsou lidi, co dělají jenom na statku! A takový... až ju poznali, měli ju rádi.*¹⁶³

*Vzaly mě do [rodiny]... protože já jsem si vzal hned obě dvě [matku a dceru]. Já jsem si bral dvě ženský, když jsem... já jsem říkal, že jsem se dobře vdal [smích].*¹⁶⁴

*Tak protože už to bylo v moderní době, tak na to nikdo neříkal nic. Bylo to tak, že to prostě byla moje věc. V podstatě jak si kdo ustele, tak si lehne. Tak to nějak dopadlo.*¹⁶⁵

U mých informátorů nehrála víra, majetek ani národnost při výběru jejich partnera roli. Informátorky uváděly, že se jim budoucí manžel zalíbil a rozuměli si. Informátoři neuvodili konkrétní důvody, proč si vybrali svou manželku – výběr podle nich vyplynul ze situace.

*Byli jsme si souzeni, to říkám [smích]. Já jsem moh mít nějakou z Valašska tam, že, nějakou tu cěrku, nakonec jsem... ne že bych naháněl děvčata jako svobodný – líbilo se mi jich víc, ale nějak byli jsme si souzeni a hotovo no [smích].*¹⁶⁶

*Tak – se mi líbil [smích].*¹⁶⁷

*Já nevím, asi spíš nějaký takový porozumění nebo tak nějak bych to řekla.*¹⁶⁸

*To je těžký říct. To se zamilujete, ani nevíte jak [smích].*¹⁶⁹

Jako obvyklý sňatečný věk moravských Chorvatů bývá v literatuře uváděn věk kolem dvaceti let.¹⁷⁰ Ten potvrdili ve vyprávění také všichni mí informátoři – sňatečný věk uváděli v rozpětí dvaceti až čtyřiaadvaceti let. U mužů se většinou dodržovalo pravidlo, že se ženili až po návratu z vojny. Věk mých informátorů v době jejich svatby odpovídá uváděnému obvyklému sňatečnému věku – pan Josef se ženil ve dvaadvaceti letech, paní Marie ve třiaadvaceti a paní Aleně a jejímu manželovi bylo v době svatby čtyřiaadvacet let. Na otázku, kdy byli mladí lidé považováni za staré na svatbu a ženění, odpověděli pouze dva informátoři. Pan Josef uvedl, že ženy kolem třiceti let už byly považovány za staré a většinou už se ani neprovdaly. Paní Alena, která se vdávala

¹⁶³ J. R. (1929), 8. 2. 2013

¹⁶⁴ B. L. (1936), 7. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

¹⁶⁵ M. P. (1938), 19. 2. 2013

¹⁶⁶ B. L. (1936), 7. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

¹⁶⁷ A. L. (1935), 7. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

¹⁶⁸ M. P. (1938), 19. 2. 2013

¹⁶⁹ J. R. (1929), 8. 2. 2013

¹⁷⁰ PAVLIČEVIĆ, Dragutin: *Moravski Hrvati*, s. 198.

v necelých pětadvaceti letech, uvedla, že už patřila mezi starší nevěsty, nicméně podle ní nebyly úplnou výjimkou ani svatby starších snoubenců.

*Já už jsem byla taky stará, když jsem si vdávala [smích]... To víte, vdávaly se mladý, vdávaly se starší...*¹⁷¹

*Ta [ve třiceti letech] už potom ani neměla šanci, nesehnala chlapa myslím. Byly u nás děvčata, dost, takový ty starý panny, že se nevdaly.*¹⁷²

*Já nevím, žádný jakoby takový sňatky osmnáct a tak nějak si nevzpomínám. Myslím si, že po těch dvaceti, až ti muži měli většinou po vojně.*¹⁷³

Některé otázky, týkající se přebírání rodinného hospodářství, byly pro mé informátory obtížné. Osobně se s těmito situacemi nesetkali – především z důvodu rozsidlení a kolektivizace majetku. V odpovědích na otázku, kdo přebíral hospodářství, se mí informátoři shodli. Podle pana Josefa přebíral hospodářství nejstarší syn, po druhé světové válce už to nebylo pravidlem – rodiče určili, komu ze svých dětí předají hospodářství. Takto se vyjádřila také paní Alena a paní Marie. Paní Alena ukázala na příkladu své matky, že dědit mohla také dcera. Pan Josef a paní Marie nedokázali na tuto otázku odpovědět.

*... maminka byla o tři roky starší než strejda, ale barák vždycky říkávali, že teda možná, že ta maminka moja by měla nárok spíš na ten barák. Ale té naší babičce se ten jejich ženich teda nelíbil, takže ten barák dostal ten strejda. To bylo asi taky... záleželo, jak ti rodiče...*¹⁷⁴

*O tom rozhodoval vždycky otec, teda u nás dědeček. Vybral si nejstaršího syna, ten studoval i školu zemědělskou... Ale bohužel ten zemřel, když mu bylo necelých dvacet, takže po něm byl nástupce ten další syn. Jenomže k tomu už vlastně nedošlo, protože pak už byla kolektivizace a tady tyhle věci. Ale teoreticky to bylo tak, že první byl Jan a po něm byl Antonín.*¹⁷⁵

*Když jsem já byl mladej, tak už se tak na to nehledělo po té válce. Ale předtím, co mí rodiče byli, tak to dostal vždycky nejstarší.*¹⁷⁶

Ostatní sourozenci, kteří nepřevzali hospodářství, byli podle paní Aleny a Marie vyplácní formou pozemků. Pan Josef uvedl, že sourozenci, kteří nedělili, pracovali u toho, kdo přebral hospodářství, a ten měl povinnost je živit. Ve srovnání s odpověďmi informátorek je patrné, že pan Josef hovořil o dřívější době. Rodiče po předání hospodářství většinou odcházeli na výměnek. Odejít na výměnek znamenalo předat hospodářství, přepsat majetek a vymínit si doživotní péči. Rodiče buď odešli do zvlášť postaveného menšího domku u hospodářství anebo žili nadále ve stejné části domu

¹⁷¹ A. L. (1935), 7. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

¹⁷² J. R. (1929), 8. 2. 2013

¹⁷³ M. P. (1938), 19. 2. 2013

¹⁷⁴ A. L. (1935), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

¹⁷⁵ M. P. (1938), 7. 2. 2013

¹⁷⁶ J. R. (1929), 8. 2. 2013

s rodinou mladého hospodáře – záleželo na bohatosti statku. Ten, kdo přebral hospodářství, se musel o rodiče postarat – rodiče měli zaručeno doživotní ubytování a určité množství nejčastěji naturálií. Jak uvedl pan Josef, soužití dvou generací však někdy bylo problematické.

Tohleto z praxe nevím, protože, jak jsem Vám říkala, ten nejstarší zemřel, přebral dozor nad tím hospodářstvím ten další syn. Já myslím, že to bylo akorát tak, že ta sestra dostala nějaký... jakoby věnem za to dostala třeba pole nebo něco takového.¹⁷⁷

... vím, že to bylo takhle u toho mého tatínka... dědeček byl dost... měli dost těch polí, byl takovej, dá se říct... byli zámožnější... Ale zas rozdělili ty pola mezi ty děti... pak ten strejda, co dostal ten barák, tak se o ty rodiče musel starat. Oni měli výměnku a on se o ně staral jako... No, tenkrát se dávalo, že jo, ty... no, aby měli nějaký to živobytí, že...¹⁷⁸

No, živit je musel. Peníze nevím, ale bydlel třeba i v tym domě, v nějakém výměnku nebo měl domek někde jinde, ale u něho dělal, pracoval pro něho. Peníze tenkrát moc nebyly, dával mu jídlo a tak, obilí... aby mohl živit rodinu. On se každěj oženil, ale ten nejstarší dostal [hospodářství]... a musel taky rodiče do smrti živit. To bylo povinnost... Někteří ty staří se měli zle, třeba si vzal ženskou a ta je nenáviděla. To bylo tak. Já si pamatuju... výměnkáři staří měli svý slepice, a mladí měli taky slepice, na jednom dvoře. A hádali se, že ta má víc vajec... Tak bylo tak, že ráno, když šly do toho kurníku, tak chytly ty slepice... to jsem viděl... to víc ženských tak... to byly staří, mladí a teď se dohadovaly, či jsou vajíčka. Tak ohledávaly – prst strčily jim do zadku a dívaly se, jestli má vajíčko. A ona zjistila, že dneska bude mít pět vajec a ta druhá, že deset, tak se dohodly a večer si to rozdělily... Ale to ohledávaly denně v tom kurníku, než vyšly ty slepice na dvůr...¹⁷⁹

Podle pana Josefa, paní Marie i paní Aleny předali rodiče hospodářství synovi hned potom, co se oženil. Podle pana Josefa však v některých rodinách rodiče synovi i po předání hospodářství stále radili v jeho řízení.

Dřív se dávalo to [hospodářství], jak se oženil, tak oni [rodiče] pak už potom předali.¹⁸⁰

... jak se dohodli, když byli staří už, tak mu to nechali, ale stejně mu to hned dali asi... No, tak já myslím, že táta mu radil furt, do toho kecal – to děláš špatně a toto nedělej. Poučoval ho, že jo. Ten starší si furt myslí, že je chytřejší [smích]. Ale to není všude stejný, to bylo všelijaký.¹⁸¹

Vlastní zkušenost s převzetím hospodářství žádný z mých informátorů nemá. Rodiče paní Marie hospodářství neměli. Rodina paní Aleny přišla o hospodářství vysídlením. Otec paní Aleny zemřel krátce před vysídlením, paní Alena se svou matkou byly vysídleny do Heřmanic a zde už žádné hospodářství neměly. Rodiče pana Josefa vlastnili před vysídlením menší hospodářství, ale po svém příchodu do Rajhradic už

¹⁷⁷ M. P. (1938), 7. 2. 2013

¹⁷⁸ A. L. (1935), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

¹⁷⁹ J. R. (1929), 8. 2. 2013

¹⁸⁰ A. L. (1935), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

¹⁸¹ J. R. (1929), 8. 2. 2013

rodina žádné hospodářství nevlastnila. Rodiče pana Josefa pracovali na státním statku v Rajhradě.

„Hlavou rodiny“ u moravských Chorvatů býval tradičně muž. Takto se vyjádřila paní Alena i paní Marie. Pan Josef uvedl, že v některých rodinách rozhodovala žena. Na otázku, jak je to v jejich manželství, odpověděl pan Josef, že rozhodují s manželkou společně. V manželství paní Aleny a pana Boleslava je „hlavou rodiny“ paní Alena. Paní Marie na otázku, kdo byl „hlavou rodiny“ v jejím manželství, neodpověděla.

No, u nás teda děda rozhodně. Co ten řekl, přes to vlak nejel a byla jedna, dvě vyřízená. A nikdo si ani nedovolil říct ne... On řekl, podíval se a tím to bylo vyřízený. On měl takovej dobrej zvyk – vždycky, když jsme se sešli u oběda, tak některej ze strýců nebo taťka si vzal noviny. A ještě se nenalívalo, tak četl noviny. Dědeček vzal noviny a řekl – při jídle se nečte. Takhle si je postavil před svůj talíř a bylo vyřízeno.¹⁸²

Když to řeknu, jak to je – ona [manželka] je hlava rodina, ona se o všechno stará, ale já dostanu tu odpovědnost, na mě hodí... [smích] Nemyslím o vaření, ale hlavně... poslední slovo má žena... My jsme se domluvili, že ona se stará opravdu o všechno, o finance, všecko...¹⁸³

Já se o všecko starám, no tak co [naoko rozzlobeně]!¹⁸⁴

No, někde byl chlap, někde to řídila žena.¹⁸⁵

Podle informátorů bylo běžné, že novomanželé žili nějaký čas společně s rodiči jednoho z partnerů. Paní Alena s manželem žili po svatbě společně s matkou respondentky v Kuřimi. Matka paní Aleny byla vdova a informátorka nechtěla, aby žila sama. Pan Josef žil několik let se svojí manželkou u svých rodičů v Rajhradcích, než se jim podařilo získat byt v Brně. V tomto případě šlo o patrilokální řešení. Podle respondentů nelze přesně říci, jak dlouho žily dvě generace společně, většinou to však bylo několik let, dokud si novomanželé nezařídili vlastní bydlení – vytvořila se tak neolokální domácnost. To je případ paní Marie, která žila s manželem po svatbě ve vlastní domácnosti. Pokud žily dvě generace pod jednou střechou, podle informátorů rozhodovali v takové rodině vždy rodiče. Ne vždy však byly vztahy v mezigeneračním soužití ideální.

No, každý z těch novomanželů, když žil s rodiči, se snažil si nějak zbudovat nějaké samostatné bydlení, jenomže tenkrát to bylo poměrně dlouho.¹⁸⁶

Záleží, jak byli na tom finančně – jak si postavili domek. Anebo žít s rodičama. Byli takoví – žili mladí, staří v jednom baráku, ale měli víc místností... V jedné kuchyni by se nesnesly ženský. A že by vařila ta zvlášť něco a ta zvlášť... to ne, to bylo blbý... Byli mladí i staří

¹⁸² M. P. (1938), 7. 2. 2013

¹⁸³ B. L. (1936), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

¹⁸⁴ A. L. (1935), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

¹⁸⁵ J. R. (1929), 8. 2. 2013

¹⁸⁶ M. P. (1938), 7. 2. 2013

*v jednom baráku, ale jak spolu nažívali nebo tak, to Vám nepovím. Někdy to bylo rozhádaný, někdy ne. Záleželo jak ten druhý mladej... když chlap si dovedl ženu, začali se nějak dohadovat, něco jí špatně řekli... To dáte potom těžko dohromady, když urazíte jednoho, to už potom se těžko...*¹⁸⁷

*No, protože já jsem jako byla sama, maminka, když jsme se vzali, tak co – nechávat ju tam [v Heřmanicích]? Tak ona šla s náma.*¹⁸⁸

Žádný z mých chorvatských respondentů nehovořil se svým nechorvatským partnerem či partnerkou chorvatsky. K důvodu se žádný z nich nevyjádřil. Podle odpovědí informátorů jejich partneři však chorvatštinu pasivně ovládají.

*Ne, ne, ona [manželka] nemluví chorvatsky. Ona rozuměla... Já jsem nikdy nezkoušel na ni mluvit.*¹⁸⁹

No, ale vůbec jsme nemluvili, když jsme k nim přišli, že by jsme mluvili česky – normálně chorvatsky. A on [manžel] tam seděl a rozuměl tomu, sem tam něco švácnul taky [smích].

Matka paní Aleny, moravská Chorvatka, hovořila s českým manželem své dcery česky. Se svou dcerou hovořila pouze chorvatsky. Naopak rodiče pana Josefa mluvili s jeho slovenskou manželkou chorvatsky. Paní Marie, sama ze smíšeného česko-chorvatského manželství, se k tomu, jak hovořili její rodiče s jejím českým manželem, nevyjádřila. Uvedla však, jak hovořila její chorvatská matka a chorvatští prarodiče s jejím otcem, který byl Čech.

*Takhle bych to řekla – prostě tam se mluvilo chorvatsky, ale mluvilo se i česky. Můj otec rozuměl všemu, ale nějak zvlášť jsem ho nikdy mluvit neslyšela. I když jako to byla taková konverzace – chorvatsky se mu to řeklo a on česky odpověděl. Ale říkám – rozuměl, nevím, proč nemluvil, ale bylo zvykem v rodině, že se mluvilo chorvatsky.*¹⁹⁰

*... my jsme mluvily spolu chorvatsky... ale s ním [manželem] jako česky, když... Ale on to rozuměl všecko.*¹⁹¹

*A ona [manželka] rozuměla. Aj na mý děcka. [Rodiče] mluvili chorvatsky a ona jim rozuměla, aji děcka, ale nemluvili.*¹⁹²

Pro moravské Chorvaty bylo typické, že poměrně rychle asimilovali jinoetnického nového člena rodiny. Jednotlivci přijímali v chorvatské rodině chorvatský jazyk, zvyky a normy chování.¹⁹³ Tento fakt často zdůrazňovali také mí respondenti. Čech či Němec, který přišel do chorvatské rodiny, se musel naučit chorvatsky, pokud chtěl s ostatními členy rodiny komunikovat. Kromě jazyka převzal chorvatské obyčeje a

¹⁸⁷ J. R. (1929), 8. 2. 2013

¹⁸⁸ A. L. (1935), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

¹⁸⁹ J. R. (1929), 8. 2. 2013

¹⁹⁰ M. P. (1938), 7. 2. 2013

¹⁹¹ A. L. (1935), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

¹⁹² J. R. (1929), 8. 2. 2013

¹⁹³ VEČERKOVÁ, E.: *Etnosociální aspekty existence charvátské diaspory na jižní Moravě v první polovině 20. století*. Český lid 73, 1986, s. 207; Táž: *Etnokulturní vědomí*, s. 27.

sociální normy chorvatského etnika. Na pochorvatštění příchozích měla vliv nejen rodina, ale celá vesnice. Etnické vědomí zůstávalo v první generaci těchto příchozích stejné – tito lidé žili v chorvatském společenství, ale nadále se považovali za Čechy či Němce. Ale už v druhé generaci jejich potomků došlo ke změně – z dětí jinoetnických přistěhovalců se stali Chorvati. Od narození žily mezi Chorvaty a v rodině i se svými vrstevníky hovořily chorvatsky. Život v chorvatském společenství ovlivnil jejich etnické vědomí. V první generaci došlo k akulturaci, v generaci druhé už probíhala asimilace. Takto je možné vysvětlit výskyt některých českých i německých příjmení u moravských Chorvatů – jako příklad lze uvést příjmení Sitek, Hubený, Schneider či Eger.

To bylo u nás dost takových rodin. Jsem Vám říkal – přišel Čech, si vzal Chorvatku a žil tam. Nebo Němec... Kamarádil jsem, Hoffmanovi se jmenovali, a on a maminka byla Chorvatka a on byl Němec jak poleno... On byl o rok starší jak já, chodili jsme do školy... A tak jsme kamarádili. A když jsem tam přišel, on se musel naučit chorvatsky... Celá dědina na to měla vliv. Začali na něj mluvit, ty babky třeba neuměly dobře německy, tak co by s ním německy? Na něj chorvatsky tak dlouho... Maminka taky Chorvatka, s děčkama chorvatsky, tak on se musel naučit, to bylo nutný.¹⁹⁴

No, ono se to spíš projevovalo, jak jsme se bavili, v těch dalších generacích. Že ty děcka vyrůstaly mezi děčkama, kde se mluví jenom chorvatsky, a když mluví chorvatsky, tak se stávají Chorvatama. Pochorvatštit se v té stejné generaci – člověk, když tam dojde úplně cizí, tak nemůže, ale spíš potom ty jeho děti, když má třeba s Chorvatem nebo Chorvatkou, tak už spíš k tomu mají vztah právě proto, že vyrůstají mezi těma dalšíma Chorvatama.¹⁹⁵

No, to byli aj Němci třeba, uměli chorvatsky. Mluvili potom chorvatsky, i když byli jako Němci. Schenk – to byli ti Schenkovi, on byl Němec, tam se mluvilo normálně chorvatsky.¹⁹⁶

Copak Hubení, to byli Chorvati? Chorvati byli Kusmičovi, Mikuličovi, Křižaničovi, Vranešicovi, většinou všichni, jejichž jména končila na Č. Ale ne všichni, myslím, že padesát, šedesát procent určitě. Ti ostatní byli ti, co se přiženili a jejich děti se naučily chorvatsky.¹⁹⁷

Některí z mých informátorů popsali přímo ze své rodiny nebo svého okolí případ pochorvatštění. Část předků paní Aleny pochází z Rakouska a ze Slovácka, chorvatská část rodiny je v dalších generacích asimilovala a stali se z nich Chorvati. Rodina pana Jana z matčiny strany má kořeny v Rakousku – chorvatské etnikum je v dalších generacích asimilovalo.

Můj dědeček byl moravskéj Slovák. Jmenoval se Vavřinec Sitek... Jeho rodiče byli moravští Slováci, no a dostali se nějak... potom jako byla velká rodina... no, ale mluvili všichni chorvatsky, můj dědeček... Moja babička byla Egerová taky, a ti Egeři – to byli zase Němci spíš jako. Ale jak se dostali potom do té Jevišovky, do toho Frélichova, tak oni všichni pak mluvili

¹⁹⁴ J. R. (1929), 8. 2. 2013

¹⁹⁵ J. K. (1982), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

¹⁹⁶ A. L. (1935), 7. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

¹⁹⁷ J. K. (1939); dostupné z: <http://www.pametnaroda.cz/witness/clip/id/1866> – 11. 3. 2013

chorvatsky. *Babička moja z druhé strany, Slunská, to byli Chorvati, Slunští. Ale taďy ti – ti byli asi taky přišli nějak nebo jak, já nevím, ale můj dědeček – to byli jako ti jeho [rodiče] moravští Slováci a ta babička zas byla z rodu Němců, Rakušanů nebo co to bylo.*¹⁹⁸

*... kdysi vlastně můj praděda pracoval na dráze, myslím, že za toho protektorátu... potřeboval nějakou ahnenpass.¹⁹⁹ Tak potom se zjišťovalo do jakýho kolena, odkad' on pochází, a zjistili jsme to, že třeba naši předchůdci, tak pochází z Rakouska. Takže děda, třebaže má ty předchůdce přímo Rakušáky, tak on sám se považuje za Chorvata.*²⁰⁰

*On [otec] respektoval to, že v té době, kdy oni se brali vlastně, tak všichni byli chorvatská národnost, ale on ne, on byl česká národnost.*²⁰¹

Podle výpovědí všech chorvatských informátorů jejich nechorvatští partneři nepřevzali žádné chorvatské zvyky. Paní Marie a paní Alena uvedly, že žádné zvláštní obyčeje neměly, tudíž partneři nemohli nic přebírat. Výjimkou je tradiční chorvatské jídlo – fazolová polévka zvaná *fržuonovka* s širokými nudlemi neboli *rizanci*. Toto jídlo je v rodinách moravských Chorvatů stále velmi oblíbené. Nechorvatské nevěsty, které se přivdaly do chorvatských rodin, se tuto polévku naučily.

*Jo, to [fazolovou polévku] se musela naučit. To bylo nutný. To jsme vyžadovali jako chlapi všichni [smích]. A když jsme se potkali, tak se mě ptali – tak, co už se ta tvoja naučila chorvatskou polévku [smích]? Moje žena to už tak moc nedělá, ale když to dělá, tak zavolá synovi, on je na Běhounské, on má sedmapadesát let – Joži, mám polévku, přijdeš? Tak on si přijde a s konvičkou si to vezme dom [smích]. Mají to rádi, aji moje dcera, všichni to máme rádi. No, naučili se to jako děcka doma.*²⁰²

*...já to dodržuju teda do dneška – každéj pátek dobropolská hovězí, to je fazolová polévka se širokýma nudlema... On [manžel] byl na to zvyklej, mamka to dodržovala a já to dodržuju taky, a když se řekne dobropolská hovězí, tak mezi mýma vrstevníkama, třeba můj bratranec, ten teda mezi náma už taky není, tak ten vždycky říkal – Co vaříš? Říkám – Dobropolskou hovězí. A on – Zastavím se.*²⁰³

*Takže za dvacet let, až budeš hledat Chorvaty nebo potomky Chorvatů, tak je poznáš podle polívky [smích].*²⁰⁴

Svých informátorek jsem se také zeptala, zda nosily či stále nosí chorvatský kroj. Paní Alena, narozená v roce 1935, nosila kroj při zvláštních příležitostech už jen krátce po válce, později ho zdědila její dcera. Matka paní Aleny nosila kroj až do své smrti. Paní Marie, narozená v roce 1938, neoblékala chorvatský kroj nikdy. Případy, kdy chorvatské ženy oblékaly kroj až do své smrti i v novém bydlišti, kam byly s rodinami vysídleny, nebyly výjimečné. Chorvatské ženy oblékaly kroje při zvláštních

¹⁹⁸ A. L. (1935), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

¹⁹⁹ Potvrzení o původu.

²⁰⁰ J. K. (1982), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

²⁰¹ M. P. (1938), 19. 2. 2013

²⁰² J. R. (1929), 8. 2. 2013

²⁰³ M. P. (1938), 7. 2. 2013

²⁰⁴ J. K. (1982), 7. 2. 2013

příležitostech, jakými byly například mše v kostele či hody do šedesátých až sedmdesátých let 20. století.

*Ona tady žila v Kuřimi, ona nosila ten kroj až do smrti... Já jsem měla malej kroj, po té válce potom, tak jsme v tom kroji... bylo nás pár... vím, že ta moja sestřenica byla aj u přijímání prvního v tom kroji, to měla bílý ty sukýnky. Naša dcera ještě ten můj kroj taky tady měla v Kuřimi, když ona chodívala říkat třeba na vítání občánků nebo za starýma lidma, když se chodilo, tak ona i v tom kroji.*²⁰⁵

*Moje maminka chodila dlouho v kroji, desítky let...*²⁰⁶

*Matka mé matky, babička, tu si vzala maminka s sebou do tech Rajhradíc. Ta chodila v kroju... babička chodila v kroju chorvatským do kostela, vždycky v neděli. A jednu babičku jsem měl v Rajhradě, Regenovou, to byla otcova matka, ta byla od těch Sičů. A to tam, jestli to znáte v Rajhradě, takovou aleji se jde až k temu klášteru, tak chodila po té aleji taky v kroju. Oni v kroju chodily.*²⁰⁷

Nucené vysídlení na střední a severní Moravu znamenalo pro moravské Chorvaty řadu změn v jejich životě a dotklo se i charakteru sňatků. V obcích, kam bylo vystěhováno více chorvatských rodin, se krátce po vysídlení ještě objevovaly sňatky mezi Chorvaty. Existovaly i případy, kdy spolu dvojice chodila ještě na jižní Moravě a poté uzavřela sňatek v novém domově. Později byly tyto sňatky už zcela výjimečné a Chorvati začali vstupovat do manželství s Čechy. Paní Marie a pan Josef také zmínili, že kritérium víry při výběru partnera už po vysídlení nebylo tak důležité. Co se týče samotného svatebního obřadu po vysídlení, ten se podle paní Marie nijak neodlišoval od svatby na jižní Moravě těsně před vysídlením, kdy se už místo dřívějších krojovaných svateb konaly svatby civilní.

*Třeba v tom Radkově jo. Tam v tom Radkově tam ti J...i, ten pan J...č byl z Huzové a ona teda byla v Radkově, moja kamarádka teda, ona měla v Huzové tetičku, oni se tam s tím Jožkem poznali. A zase ten její brácha, K...ý, ten si vzal mou sestřenicu, to byla Slunská, oni byli vystěhovaní do toho Radkova, oni jsou taky Chorvati, se vzali... Pak už ani těch kluků... si taky vzali třeba Češky potom.*²⁰⁸

*V Radkově, tam je hodně Chorvatů... Jsou tam dva, co mají Chorvatky – K...ý a nějaký J...č. A ty ostatní už jsou míchaný manželství – si vzali Češky...*²⁰⁹

*... průběh svateb se nijak nezměnil, protože co já si pamatuju ještě po válce, než je vystěhovali, tak ty svatby byly civilní už, nebyly krojované, byly normálně klasický svatby tak, jak jsou teď, a určitě byly takový i támhle nahoře... možná si hledali ještě partnera spíš Chorvata nebo Chorvatku, ale to bylo těžký... to už určitě bylo málo... a to náboženství už tam nebylo tak silný, určitě ne.*²¹⁰

²⁰⁵ A. L. (1935), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

²⁰⁶ J. H. (1936), 18. 3. 2011

²⁰⁷ J. R. (1929), 1. 4. 2011

²⁰⁸ A. L. (1935), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

²⁰⁹ J. R. (1929), 8. 2. 2013

²¹⁰ M. P. (1938), 7. 2. 2013

Na otázky, týkající se dětí, odpovídala pouze paní Alena se svým manželem Boleslavem a pan Josef. Zbylí dva informátoři děti nemají, nicméně pan Jan se zapojil vzpomínkami ze svého dětství. Paní Alena s manželem mají, stejně jako pan Josef, dvě děti. Dceři paní Aleny je dvaapadesát let, synovi sedmačtyřicet let. Dcera informátorky žije v Božicích u Znojma. Paní Alena s manželem žije se synem ve dvougeneračním domě v Kuřimi. Děti pana Josefa jsou starší – dceři je šedesát let, synovi sedmapadesát let. Syn pana Josefa žije v Brně, dcera u Prahy.

Informátoři se v odpovědích na to, zda s dětmi hovořili chorvatsky, rozcházeli. Paní Alena na své děti mluvila chorvatsky, ony jí odpovídaly česky. Obě děti měly chorvatštinu odposlouchanou také z rozhovorů své matky s jejich babičkou, které spolu hovořily pouze chorvatsky. Pan Josef se svými dětmi chorvatsky nemluvil. Děti však chorvatštině rozuměly, protože s nimi chorvatsky mluvili jejich prarodiče. Jako důvod, proč se svými dětmi nehovořil chorvatsky, pan Josef uvedl, že nechtěl, aby stejně jako on, když byl dítě, neměly problémy s vyučovacím jazykem ve škole. Děti obou informátorů chorvatštinu neovládaly, ale rozuměly jí, podle výpovědí svých rodičů chorvatštině pasivně ovládají dodnes. Podobná situace byla v rodině pana Jana – chorvatsky mezi sebou hovořili jeho prarodiče a jeho matka s tetami. S ním však hovořili česky, proto pan Jan chorvatsky pouze rozumí.

... říkám – my jsme mluvily [s matkou chorvatsky] ... oni to rozuměly všechno... Ale mluvily teda česky.²¹¹

Nějaký slovo nebo z legrace... ale ne. Víte, já Vám něco řeknu, ty děcka stejně jako my – máte potom potíže ve škole. Jak je chorvatština, teď jdete, to jste jak cizinec tam a musíte se učit česky... Rozuměly chorvatsky, babička s něma furt chorvatsky.²¹²

V některých rodinách dospělí v určitých situacích užívali jiný jazyk, než který ovládaly děti, aby jim děti nerozuměly. Paní Alena, pokud nechtěla, aby jí děti nebo manžel rozuměli, hovořila se svojí matkou německy. Podobná situace byla také v rodině pana Jana – pokud dospělí nechtěli, aby jim pan Jan rozuměl, hovořili mezi sebou chorvatsky. Protože se však v rodině tohoto respondenta hovořilo chorvatsky často, pan Jan chorvatštině rozuměl.

Třeba když měly být nějaký dárky na Vánoce, tak si to řekly německy... Nebo když... já nevím... my jsme neměli nějaký tajnosti mezi sebou, to se nedá říct. Ale něco si řekly německy,

²¹¹ A. L. (1935), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

²¹² J. R. (1929), 8. 2. 2013

*nemusel jsem všechno já vědět, to je jasné. Hlavně třeba ty ženský věci, tak si to řekly německy. Já to nemusel vědět všechno.*²¹³

*Třeba moje tety s mamkou se taky bavily vždycky chorvatsky, když šlo o dárky, abych nevěděl... Právě proto, že jsem býval u babičky a u dědy, oni mluvili mezi sebou pořád chorvatsky, tak jsem věděl, co to říkají [smích].*²¹⁴

*... to jsme se bavily, on si tady hrál a teďka já jsme něco koupila, už mu jako dárek k něčemu a on za chvíli mě říká – Kmotro, ukaž mě ten dárek. A já říkám – Jaký dárek? Já žádný nemám. A on – Jo, tys to mamce říkala, honem mě ho ukaž.*²¹⁵

*No, tak jediné máma hovořila chorvatsky... [nesrozumitelné] A jediné se hovořilo [chorvatsky], když chtěli, aby jsme jim nerozuměli [smích].*²¹⁶

Děti paní Aleny a pana Boleslava, stejně jako děti pana Josefa nikdy svým rodičům nevyčítaly, že je nenaučili chorvatsky. Naopak pan Josef uvedl, že jeho syn chtěl, aby ho naučil německy. Je evidentní, že někteří potomci moravských Chorvatů vnímali chorvatštinu jako jazyk, kterým se hovořilo pouze doma, jako jazyk, který neměl perspektivu dalšího využití oproti němčině, kterou považovali za užitečnější a kterou by mohli využít později například ve svém zaměstnání.

*Jenom mě kluk říkal, že jsem je měl naučit německy, že kdybych bejval s něma mluvil německy, že jsem uměl, tak že by se učily... Tenkrát mě vyčítal, že kdybych na něj mluvil jako na mladýho německy, tak už by uměl. Mě to vyčítal, povídám – prosím tě [smích]. Německy po válce, jak by jsem mohl německy mluvit...*²¹⁷

*Německy mě [matka] chtěla naučit. To jí přišlo podstatnější.*²¹⁸

Paní Alena, pan Josef i pan Jan znají rodiny, kde rodiče své děti naučili chorvatsky. Spíše však podle jejich názoru převažují rodiny, kde děti chorvatštinu ovládají pouze pasivně anebo vůbec. Z jejich odpovědí vyplývá, že tyto případy se vyskytovaly především ve smíšených manželstvích.

Tam hodně záleželo, když byli oba dva Chorvati, tak mluvili...

Ale když z nich byl jeden [Chorvat], tak to se nemluvalo...

Respondenti tvrdí, že neudržovali se svými dětmi žádné specifické chorvatské zvyky. Při svém terénním výzkumu jsem se konkrétně ptala na zvyk vrabčí svatby. Tento obyčej byl u moravských Chorvatů velmi oblíbený. Šlo o jarní svátek, který se slavil na den svatého Řehoře v březnu. Rodiče zavěsili pro své děti na strom v zahradě barevné stuhy, bonbony, cukroví z lineckého těsta či sodovky. Dětem se podle tradice

²¹³ B. L. (1936), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

²¹⁴ J. K. (1982), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

²¹⁵ M. S. (1948), 1. 4. 2011

²¹⁶ P. S. (1980), 20. 4. 2011

²¹⁷ J. R. (1929), 8. 2. 2013

²¹⁸ P. S. (1980), 20. 4. 2011

říkalo, že se vrabci ženili a nechali jim na stromě výslužku.²¹⁹ Paní Alena se svými dětmi tento zvyk nedodržovala. Pan Josef uvedl, že pouze jednou, když byly jeho děti malé, pro ně výslužku připravil, ale další rok už s dětmi tento svátek neslavil.

*Jednou, ještě když byly malíci, ještě v Rajhradcích... tak manželce to nic neříkalo, nebo se to u nich neznalo, a v těch Rajhradcích nikdo... to by se mě lidi smáli, tam nikdo z Chorvatů nebyl. Ale u nás [v Jevišovce] to bylo – ráno brzy matka vstala, my jsme měli tu moruši, strom na zahradě... nebyl ještě moc velkej, ale takovej střední stromek. A tam pověsila sodovku, nějakou čokoládu nebo nějaký mlsky a ted' nás vzbudila – pojd'te se podívat, vrabci se ženili!*²²⁰

V rodinách mých informátorů se dětem nevyprávěly chorvatské pohádky, nečetlo se z chorvatských knížek, ani se nezpívaly chorvatské písně. Z výpovědí vyplývá, že toto pravděpodobně se svými vnuky neudržovali ani rodiče mých respondentů.

*Když my jsme nic neměli...*²²¹

*Já ne... a že by má matka jim povídala nějaké pohádky... to nevím.*²²²

Děti paní Aleny i děti pana Josefa neměly příležitost se stýkat s dětmi z dalších chorvatských rodin. Paní Alena se svým manželem bydlí od šedesátých let v Kuřimi, kde žádné další chorvatské rodiny nežily. Pan Josef bydlel dříve se svojí rodinou v Rajhradcích – ani zde nebyly žádné další Chorvati. Paní Alena uvedla, že v minulosti jezdívali několikrát ročně na návštěvu za další chorvatskou rodinou do Radkova na Opavsku. Při těchto návštěvách spolu děti z obou rodin hovořily česky.

Tady [v Kuřimi] nebylo, tady jsme byli sami a potom, když jsme teda jeli, tak možná tam s těma z Radkova, s těma J...a dětma, ale to málo, protože jsme tam málo jezdili, to jako je daleko. Ale jinak...

Děti z chorvatských rodin ví o svém chorvatském původu. O svých chorvatských kořenech se dozvěděly v průběhu svého dětství v rodině. Nešlo o cílené vyprávění o historii moravských Chorvatů, ale jednoduše to vyplynulo z prostředí, ve kterém vyrůstaly. Takto se vyjádřila paní Alena s manželem, pan Josef i pan Jan, který popsal tyto situace z pohledu, kdy byl sám dítětem. Pan Josef uvedl, že se jeho děti na určité věci ptaly samy.

*Vlastně protože jsem v tom vyrůstal, tady v tomto prostředí... něco málo jsem vždycky pochytíl. Anebo dozvěděl se, když tady byla debata o tom, odkud lidé pochází, tady ti naši anebo jak se to tady mělo a tak dál. V podstatě se to rozhodně dělalo doma, takže jsme zhruba věděli, co se jak má a jak se děje.*²²³

²¹⁹ VEČERKOVÁ, Eva: *Výroční obyčeje moravských Charvatů*. Folia ethnographica 26, 1992, s. 53.

²²⁰ J. R. (1929), 8. 2. 2013

²²¹ A. L. (1935), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

²²² J. R. (1929), 8. 2. 2013

²²³ J. K. (1982), 5. 3. 2011

*Jo, řekli, babička to řekla. Začala u toho Franza Josefa a skončila potem tym stěhováním...*²²⁴

*Jo, tak oni vĳou, jaký to bylo a co bylo, taky jsme jim řekli, jak to všechno bylo vůbec, jak to bylo dřív...*²²⁵

*To spíš jako vyplynulo tak nějak automaticky... jako že mi o nich nikdy nějak přímo neřikala... spíš jako že se to vztahovalo k nějaký události, co se vztahovala k rodině... [nesrozumitelné].*²²⁶

Na otázku, zda by udělali ve výchově svých dětí zpětně něco jinak, se paní Alena s manželem a pan Josef shodli, že pravděpodobně ne – pokud by byly podmínky stejné, jako když jejich děti vyrůstaly. Stále v nich zůstává křivda způsobená násilným rozšídlením. Obě rodiny se snažily spíše nevybočovat – ať už používáním chorvatštiny nebo udržováním chorvatských zvyků. Je patrné, že jejich názor ovlivňuje také to, že v Kuřimi a Rajhradících, kde po vysídlení žili, byli jedinými Chorvati.

*Nevím [potichu]. Tak, kdyby to bylo jinačí, ale muselo by nás být víc a museli by jsme tak mezi sebou... a ne, když tady jste sama...*²²⁷

Vnoučata má z mých informátorů pan Josef a paní Alena s manželem Boleslavem. Paní Alena má dva vnuky ve věku patnáct a dvaadvacet let a dvě vnučky ve věku čtyřadvacet a jednadvacet let. Obě vnučky a starší vnuk studují vysokou školu. Paní Alena uvedla, že chorvatsky s vnoučaty nikdy nehovořila, nicméně všichni čtyři chorvatštinu pasivně ovládají.

*Rozumí všecko, ty děti rozumí... [Nejmladší vnuk] se zasměje pod fousama temu, jak se říká [smích].*²²⁸

Pan Josef má pět vnoučat. Jeho vnoučata jsou starší než vnoučata paní Aleny – nejstarší vnučce je pětatřicet let, dva vnuci mají kolem třiceti let a nejmladší vnuk má sedmadvacet let. Věk druhé vnučky informátor nevedl. Kromě nejmladšího vnuka, který stále studuje, mají ostatní již vlastní rodiny. Pan Josef se svými vnoučaty chorvatsky nehovoří a podle jeho slov vnoučata pravděpodobně chorvatsky ani nerozumí.

*Tak to jsem si netroufl ani. Tak kluk [syn] je taky Čech, on není Chorvat, on si píše českou národnost, chorvatsky neumí, rozumí, ale neumí. A tak co já se jim mám míchat do toho? To ne. Ne, vnuci už ne.*²²⁹

²²⁴ B. L. (1936), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

²²⁵ A. L. (1935), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

²²⁶ P. S. (1980), 20. 4. 2011

²²⁷ A. L. (1935), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

²²⁸ B. L. (1936), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

²²⁹ J. R. (1929), 8. 2. 2013

Styky s dalšími příbuznými bývají pro některé mé informátory kvůli vzdálenosti obtížné. Pan Josef navštěvuje svého bratrance v Radkově na Opavsku zhruba dvakrát do roka. Kromě toho se každý týden vídá se svojí sestrou, která žije, stejně jako on, v Brně. Se svým bratrancem hovoří pan Josef chorvatsky, ale pokud se do hovoru zapojí manželka či děti bratrance, přejdou do češtiny. Se svou sestrou střídají češtinu a chorvatštinu. Paní Alena, bydlící v Kuřimi, má v Radkově sestřenice, které navštěvuje dvakrát až třikrát do roka. Informátorka se vídá tak se svojí sestrou, nevedla však jak často. Při návštěvách u svých příbuzných s nimi paní Alena hovoří chorvatsky. Pan Jan se se svým dědečkem a tetami, kteří žijí v Jevišovce, vídá pravidelně několikrát měsíčně. Hovoří spolu česky, protože pan Jan chorvatštině pouze rozumí. Paní Marie z Brna se často vídá se svojí sestřenicí, která bydlí taktéž v Brně. Hovoří spolu česky. S dalšími příbuznými, kteří žijí na severu Moravy, se vídá jedenkrát do roka a stejně, jako v případě své sestřenice, s nimi hovoří česky. Dříve hovořila tato informátorka chorvatsky se svým bratrancem, který však již zemřel.

Já tam [za sestrou] chodím každý týden si povykládat... To je zajímavý – přijdu tam, a když začnu česky, tak už česky a nám to nepřijde. A někdy přijdu a řeknu něco chorvatsky, tak už melem celej den chorvatsky [smích]. Jak nás napadne. A není nám to blbý. Když mluvím česky, tak mě to nenapadne, že bych měl... ale někdy přijdu a tak melem chorvatsky.

Tam v tom Radkově s téma K... a J...a, ty sestřenice, mám v Radkově ještě další sestřenicu... Ta naša přízeň – my jsme všci jako v tom Radkově, na severní Moravě.²³⁰

Když je ta moje sestřenice tady v Brně, tak to není problém kdykoli. A ti, co zůstali támhle někde roztroušení nahoře, tak to je tak maximálně jednou za rok... Třeba ten můj bratranec mluvil [chorvatsky], on měl manželku, taky Češku, tak ona vždycky říkala – už zase repetíte. Takže my spolu, protože on byl v podstatě o dva roky starší než já a my jsme byli vlastně v tom Dobrým Poli takový dvě dobrý kvítka, takže my jsme byli v podstatě na sebe jako tak dost zvyklí, takže když jsme se sešli, tak jsme, jak říkala jeho paní, repetili.²³¹

Paní Alena a pan Josef uvedli některé příbuzenské názvy, které se užívaly v jejich rodině. Příbuzenská terminologie moravských Chorvatů je bohatší než česká. Zčásti se podobá označením v dnešní spisovné chorvatštině. Některé názvy jsou naopak zcela nebo skoro totožné s příbuzenskými názvy v češtině. Stejně jako současná chorvatština i dialekt moravských Chorvatů rozlišuje paralelní termíny pro tetu a strýce ze strany otec a matky, což je jev, který se v češtině nevyskytuje.

U nás bylo zvykem, že čača byl otec a maja byla matka... Třebas od... to byla sestra mýho otce, teta Hanka, jsem mu říkal tjetac. Anebo se říkalo, kdyby měl můj otec bratra, on měl... já jsem říkal teta, ale některý rodiny říkají strina té ženě. To nebyla teta, protože ta si

²³⁰ A. L. (1935), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

²³¹ M. P. (1938), 7. 2. 2013

vzala strýce, tak strina. A já jsem říkal tomu mému strýcovi, co si vzal sestru mého otce, tak tjetac... No, aj ujna u nás byla. Já jsem neměl v rodině ujnu, ale kluci říkali – naša ujna nebo tak... Ujac – to taky říkali. To nebyl přímo strýc, ale co se přiznal k té tetě, tak byl ujac.²³²

Maja a čača.²³³ A djede a baba... Od maminky bratr byl ujac a ujna – tak se říkalo. Od tatínka sestra byla teta a tjetac. A potom byla od tatínkového bratra, to byla strina a stric. Tak se to říkalo. A kuma a kum – kdo mě křtil, tak byla kuma a kum... Sestrenica se říkalo a bratranac se říkalo...²³⁴

²³² J. R. (1929), 8. 2. 2013

²³³ Vyslovováno jako *tátá*.

²³⁴ A. L. (1935), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

5.2 Slovenští Chorvati

Všichni mí informátoři z řad slovenských Chorvatů pochází z Jarovců, dnes části Bratislavy. Při terénním výzkumu se mi ve dvou rodinách podařilo zachytit více generací. Rozhovoru s paní Máriou se účastnila její vnučka Petra. V dalším rozhovoru jsem měla možnost hovořit také se synem paní Márie Janem a jeho synem Janem ml. Rozhovor s paní Magdalenou a jejím manželem, panem Štefanem, doplňovala jejich dcera Magdalena ml. a její manžel František. Poslední mou informátorkou byla paní Rozália. Paní Mária, paní Rozália a pan Štefan pocházejí z čistě chorvatských rodin. Naproti tomu paní Magdalena je ze smíšené rodiny – její otec byl Chorvat, matka Maďarka. Většina mých informátorů žije celý svůj život v Jarovcích, pouze paní Magdalena s manželem, panem Františkem, žije dnes v nedalekých Rusovcích.

*Celý život, od narodenia sme v Jarovciách.*²³⁵

Obec Jarovce patřila téměř do poloviny 20. století Maďarsku, v roce 1947 byla na základě mezistátní dohody připojena k tehdejšímu Československu.²³⁶ V roce 1972 se Jarovce staly městskou částí Bratislavy.²³⁷ Chorvatské Jarovce měly v bezprostředním sousedství maďarské obyvatelstvo. Od poloviny 18. století se nedaleko Jarovců u rakousko-uherské zemské hranice nacházela obora pro chov bažantů s usedlostmi. Počátkem 20. století se bažantnice a přilehlé pozemky staly majetkem šlechtického rodu Lonyaiů. Gróf Lonyai sem přivedl několik desítek maďarských dělníků s jejich rodinami, kteří se o oboru a pozemky starali. Toto maďarské obyvatelstvo bažantnice bylo poměrně uzavřené, ke stykům s chorvatskými obyvateli blízkých Jarovců prakticky nedocházelo. Výjimkou byly děti z těchto maďarských rodin, které chodily do blízkých Jarovců do školy.²³⁸ V padesátých letech 20. století byla bažantnice zrušena a maďarské rodiny byly přestěhovány do Jarovců.

Manželé paní Márie a paní Rozálie byli Maďaři. V případě paní Magdaleny a pana Štefana jde o chorvatské manželství. Manžel paní Márie byl Maďarem z blízké bažantnice. Paní Mária se s ním potkala ve škole v Jarovcích, kterou oba navštěvovali. Respondentka začala se svým pozdějším manželem chodit ve třiatvaceti letech, o dva roky později se vzali. Rodina manžela paní Rozálie také žila a pracovala v bažantnici.

²³⁵ M. A. (1931), 9. 3. 2013

²³⁶ HRADSKÝ, J. – MALINERITS, J.: *Jarovce*, s. 223.

²³⁷ BEŇUŠKOVÁ, Zuzana: *K niektorým problémom národopisného výskumu Chorvátov na okolí Bratislavy*. Slovenský národopis 33, 1985, s. 211.

²³⁸ HRADSKÝ, J. – MALINERITS, J.: *Jarovce*, s. 231–233.

Paní Rozália se svým budoucím mužem seznámila v jednadvaceti letech, když ji oslovil v Jarovcích na ulici. O dva roky později se za něj paní Rozália provdala. Paní Magdalena a pan Štefan se znají od dětství, jejich rodiny bydlely v Jarovcích blízko sebe. Chodit spolu začali poté, co se pan Štefan vrátil z vojny a dva roky na to se vzali. Dcera těchto dvou informátorů, paní Magdalena ml., se provdala za Slováka, pana Františka ze slovenské rodiny z Rusovců, která má německé kořeny. Bližší informace o jejich seznámení jsem nezjistila.

To by sme ani nemohli povedať, že jak jsme začali spolu chodiť, však keď sme rástli vedľa seba... Možno že vtedy, keď sa vrátil z vojny v štyridsiatom šestom. Lebo vtedy som bola šesťnásť, sedemnásťročná, on už mal dvadsať... Tie mladé roky, by sme povedali, že sme boli ozaj deti. Ako susedia sme si toho snad až tak nevšimli, jeden druhého, však sme susedia, že se nám páčí, já jemu a on mě.²³⁹

On je Maďar. Túto pri Rakúsku bol taký majer²⁴⁰ tam robili tí Maďari, celý čas, vojna ako bola. No a potom v päťdesiatom druhom, totalita alebo ako to, tak ten majer zrušili. Tak tí, čo tam bývali, asi štyridsať rodín, sem do Jaroviec dali. A oni chodili k nám do školy do Jaroviec... No a potom na zábave, už ako dospelí... Dva roky sme chodili, tri či dva, a potom sme sa zobrali...²⁴¹

To bolo pri hraniciach... to bol taký majer, viete, a tam tí ľudia bývali. No, a tam bol taký statkár, na tom poli oni robili... čo ja viem, po vojne, keď došli domov tí chlapci, tak chodili do Jaroviec, aj do kostola, všade. Tak ma uvidel, ja som išla... to sa ešte piekol chlieb... to som mala vtedy dvadsať jedna rokov alebo koľko... No, on stál pri [nesrozumiteľné] a oslovil ma, či môže ísť so mnou, či ho poznám... či ma môže odprevadiť domov, tak mi ten chlieb zobral [smích]... No, a potom sme chodili spolu dva roky. A potom mi povedal, že sa chce ženit. Lebo som mala vtedy dvadsať tri, on mal dvadsať šesť. Potom sme mali v päťdesiatom piatom svadbu...²⁴²

Etnograf Antonín Václavík ve své monografii *Podunajská dedina v Československu* z roku 1925 uvádí, že se mezi slovenskými Chorvaty udržovala endogamie v rámci jedné vesnice a to až do počátku 20. století.²⁴³ Podle Jána Botíka však již na počátku 19. století nebyly výjimečné sňatky Chorvatů se Slováky, Maďary či Němci a výběr partnera se neomezoval pouze na jednu vesnici.²⁴⁴ V tomto duchu se vyjádřili i všichni mí informátoři z nejstarší generace. Paní Mária, paní Magdalena a paní Rozálie doplnily, že se mezi sebou z majetkových důvodů brali především příslušníci bohatých chorvatských rodů. Toto pravidlo se podle paní Márie a paní Rozálie udržovalo ještě za dob života jejich rodičů. V ostatních případech byly smíšené sňatky běžné. To dokládá případ paní Márie i paní Rozálie, jejichž partneři byli Maďaři.

²³⁹ M. A. (1931), 9. 3. 2013

²⁴⁰ Statek.

²⁴¹ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

²⁴² R. S. (1931), 1. 3. 2013

²⁴³ VÁCLAVÍK, Antonín: *Podunajská dedina v Československu*. Bratislava 1925, s. 97.

²⁴⁴ BOTÍK, J.: *Slovenskí Chorváti*, s. 163.

Ze smíšeného manželství je i paní Magdalena – její matka byla Maďarka, otec Chorvat. Paní Mária a pan Štefan s paní Magdalenou také potvrdili, že Chorvati neuzavírali sňatky pouze v rámci jedné vesnice, ale běžně si vybírali partnera či partnerku z jiné vsi. Pan Štefan své tvrzení doložil na příkladu svého otce, Chorvata z Rakouska, který se přiženil do chorvatské rodiny v Jarovcích.

*No, viete, ktorí sa brali? Čo mali nejaké pozemky, hento toto...*²⁴⁵

*To nebol žiadny problém. Boli takí, čo narukovali a tam si našli dievča, i to sa stávalo... Moj otec bol z Rakúska... No, tam Gradišče²⁴⁶ čo je. On bol ešte vojak, jak bola monarchia, v Bratislave bol vojak a moja mamka tam slúžila ako služka, tak se zoznámili, tak sa k nim priženil do Jaroviec.*²⁴⁷

*Áno, však Vám hovorím, že moja mama bola čistá Maďarka. Ona ani slovo nevedela po chorvátsky, ani nerozprávala, aj keď tu žila toľko rokov...*²⁴⁸

*Áno, áno, aj z Maďarska, z tej Bezenye,²⁴⁹ to je taká chorvátska dedina, tam niektoré ženy došli do Jaroviec a vydali sa sem. Vtedy nebola možnosť do mesta...*²⁵⁰

Podle všech mých informátorů z nejstarší generace rodiče svým dětem partnera nevybírali. Potomci si svého partnera vybrali sami, rodiče se však do určité míry snažili jejich výběr usměrňovat. To platilo i v případě dětí, které po svatbě odcházely z rodného domu. V některých rodinách měli rodiče vůči budoucímu partnerovi svého dítěte námítky. V takovém případě se snažili svého potomka od svatby odradit, přemlouvat ho, ale jiným způsobem svatbě nebránili ani ji svým dětem nezakazovali. Zde se mí informátoři rozcházel s poznatky z odborné literatury z dvacátých let 20. století o slovenských Chorvatech, která uvádí, že rodiče v případě nespokojenosti s výběrem partnera svého dítěte sňatkům bránili.²⁵¹ Podle respondentů nebyli rodiče spokojeni nejčastěji kvůli tomu, že budoucí partner jejich potomka nebyl Chorvat, anebo, v případě bohatších rodin, že nebyl podle nich dostatečně bohatý.

*Áno, mladý sa sami našli, jeden druhého... nebránili – ja by som nevedela prípad v Jarovciách.*²⁵²

Vyberali si už sami. Ale tí starý boli na tom, aby len majetok ostal v tomto dome, tak chceli len... trošku hovorili do toho... povedali – však ten nie je až tak bohatý, na čo s takým

²⁴⁵ R. S. (1931), 1. 3. 2013

²⁴⁶ Chorvati tak označují rakouskou spolkovou zemi Burgenland.

²⁴⁷ Š. A. (1926), 9. 3. 2013

²⁴⁸ M. A. (1931), 9. 3. 2013

²⁴⁹ Maďarská obec poblíž hranic se Slovenskem.

²⁵⁰ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

²⁵¹ VÁCLAVÍK, A.: *Podunajská dedina*, s. 227.

²⁵² M. A. (1931), 9. 3. 2013

*chodiť, radši takého zobrať si, čo má niečo... nekad²⁵³ sme počuli – radšej keby si si toho zobrala lebo čo, ale u nás to nebolo tak, že...*²⁵⁴

*Viete čo, bránili sa, keď sa im ten istý nepáčil. Ale chudobní sa nebránili. Bolo, ako bolo... Ale ten, čo mal niečo, nejaký majetok, ten žiadal, aby nevesta tiež doniesla nejaký majetok...*²⁵⁵

V majetných rodinách vyvíjeli rodiče značný tlak na své děti, aby si vybraly majetného partnera. Podle informátorů bývalo v těchto rodinách zvykem, že se před svatbou scházely a vyjednávaly, kdo jaký majetek přinese do manželství. K sňatkům mezi majetnými a méně bohatými i přesto docházelo, ale chudší partner musel do manželství přinést požadovaný majetek. Podobný případ se vyskytl v rodině paní Márie i paní Rozálie.

*Moju mamu by si bol jeden zobral, keď donese kravu... No, my sme kravy nemali, dve kozy sme mali a hotovo, chudobní sme boli... A moja mama by bola s tým súhlasila, ona slúžila v dome v Budapešti, doniesla kopu peňazí domov... a päťdesiat, pengér sa to volalo, maďarský peniaz bol pengér – za tých päťdesiat pengérov by kúpila kravu. A jej sestra, teta Julka – Za kravu si ťa zoberú?! Nič! Keď teba za kravu, to nie je žiadna láska [smích]!*²⁵⁶

*Naša mama bola hižičarka²⁵⁷ a došla do veľkého sedliackeho domu... museli platiť, zato, že došla tam do toho domu... museli moju mamu vyplatiť, že došla do sedliackeho domu.*²⁵⁸

*Tam, kde niečo bolo, tam sa potom rozprávali – Ja dam to, jednu alebo dve kravy, tento diel pozemku...*²⁵⁹

Všichni mí respondenti si vybrali svého partnera sami. Rodiče mých informátorů byli s jejich výběrem spokojeni, pouze matka paní Márie měla zpočátku námitky, že se její dcera vdá za Maďara. Podle paní Márie si však jejího muže rychle oblíbila. Podle všech mých respondentů byly vztahy mezi jejich rodiči a partnery dobré.

*Ne, moji rodičia sa o to nestarali. Moja mama bola rada, že sa vydám... on k nám chodil, hore dole... Naša mama hovorila – Zober si ho! Ne hneď, ale keď už takto prišiel... pekne vyžehlené nohavice, sestry mu to robili... No, nič, oni [rodiče] boli radi... On bol veľmi pracovitý, naozaj nemôžem povedať... on bol taký užitočný, tak preto sa páčil aj mame, aj otcovi [smích]... Sám robil, ja som vtedy bola doma, domáca...*²⁶⁰

*No, páčil sa im, lebo bol dost' fešák [smích].*²⁶¹

*Moja mama k tomu nemala žiadne pripomienky. Otec jedine to, že som ešte moc mladá. A on [manžel] zasa nemal mamu. Mama mu zomrela a otec bol rád, že sa ožení.*²⁶²

²⁵³ Někdy.

²⁵⁴ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

²⁵⁵ R. S. (1931), 1. 3. 2013

²⁵⁶ R. S. (1931), 1. 3. 2013

²⁵⁷ Domkařka.

²⁵⁸ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

²⁵⁹ Š. A. (1926), 9. 3. 2013

²⁶⁰ R. S. (1931), 1. 3. 2013

²⁶¹ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

Mí respondenti se shodli, že nejdůležitějším kritériem při výběru partnera byla víra. Podle paní Rozálie by rodiče ani nedovolili, aby si jejich potomek vybral partnera, který by nebyl katolík. Paní Magdalena k tomuto tématu uvedla, že konkrétně v Jarovcích ani nebyla možnost vybrat si partnera, který by nebyl katolík, protože zde kromě jedné židovské rodiny byli pouze katolíci. Respondenti se také shodli, že u bohatších rodin bylo důležité kritérium majetku. Národnost protějšku byla podle mých respondentů důležitá, ale nepatřila mezi hlavní kritérium výběru partnera.

*... aby mal, viera... podle viery, áno. Ale u nás boli všetko katolíci.*²⁶³

*Viera bola [nejdůležitější] áno, pravdaže, to áno. To by mi rodičia neboli dovolili, keby nebol pokrstený a nič. On mal všetky sviatosti...*²⁶⁴

*Viera bola najdůležitějšía. Málokto, že si zobral... A v Jarovciách bolo, by som povedala, sto percent katolíkov... Jedna rodina bola snad židovská...*²⁶⁵

Na otázku, proč si vybrali zrovna svého partnera, odpovídali respondenti poměrně obecně. U paní Magdaleny a jejího manžela, pana Štefana, to vyplynulo ze situace – vyrůstali spolu od dětství, byli si blízcí a v dospělosti se do sebe zamilovali. Paní Rozália uvedla, že na svém muži oceňovala, že byl pracovitý a líbil se jejím rodičům, kterým často pomáhal už před jejich svatbou. Paní Mária pouze uvedla, že se jí její manžel na první pohled velmi zalíbil.

*No, lebo sa mi páčil, hovoril – ako ho prvýkrát zbadám, že budem jeho žena. Tak dobre [smích].*²⁶⁶

*Že sme sa mali radi.*²⁶⁷

*Lebo mi bola súdená. To nešlo špekulovať alebo čo – bola súdená a hotovo [smích].*²⁶⁸

*Keď za mnou stále chodil, čo mám s ním robiť [smích]. Mama ma nahovarala, nech si ho zoberem... Otec niekedy v družstve, tam, kde bol ten starý mlyn, tam pre družstvo šrotovali... Tak oni nemali veľa času, vtedy sa ešte aj kúřilo drevom, nejaké uhlie... čo ja viem, to sú také veľké kusy uhlia, s tým sa kúřilo, tie peterky čo boli... Tak on tam kácal dreva, otec bol rád, keď tu všetko... Kravy sme mali, potom tým kravám robil nové chlieviky, on bol taký užitočný... Pracovitý bol. Všetko si vedel urobiť...*²⁶⁹

Podle terénních výzkumů Antonína Václavíka z dvacátých let 20. století se sňatečný věk slovenských Chorvatů ve druhé polovině 19. století pohyboval od 18

²⁶² M. A. (1931), 9. 3. 2013

²⁶³ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

²⁶⁴ R. S. (1931), 1. 3. 2013

²⁶⁵ M. A. (1931), 9. 3. 2013

²⁶⁶ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

²⁶⁷ M. A. (1931), 9. 3. 2013

²⁶⁸ Š. A. (1926), 9. 3. 2013

²⁶⁹ R. S. (1931), 1. 3. 2013

do 22 let.²⁷⁰ Mí respondenti z nejstarší generace udávali věk od dvaceti do pětadvaceti let. Věk pana Štefana, paní Márie a paní Rozálie v době jejich svatby odpovídal obvyklému sňatečnímu věku, který sami uváděli – pan Štefan se oženil ve dvaadvaceti letech, paní Mária se vdávala ve pětadvaceti letech a paní Rozálie ve třiaadvaceti letech. Věk paní Magdaleny v době její svatby se mírně lišil od obvyklého sňatečního věku, který uvedla – v době její svatby jí bylo osmnáct let. Na věk při uzavírání sňatků měla podle paní Márie vliv také vojna – bylo obvyklé, že se muži ženili až po návratu z ní. Na otázku, kdy byli snoubenci považováni za staré na svatbu, dokázala odpovědět pouze tato informátorka. Podle paní Márie byli muži či ženy ve věku kolem třiceti let považováni za staré na svatbu a ženění. Přesto se sňatky v pozdějším věku čas od času objevovaly, důkazem je matka paní Rozálie, která se vdávala až ve čtyřiceti letech.

*Okolo dvadsiat', dvadsiat' tri rokov.*²⁷¹

*No, tak vždycky po tej dvadsiatke, dvadsať štyri, dvadsať päť.*²⁷²

*... ja som sa vydávala a mala som dvadsať dva, ale ako sa brali voľakedy... moja mama mala štyridsať, mala ma za slobodna, ten chcel kravu, potom zase z toho nič nebolo, no, a ten ovdovel a ten si mamu zobral...*²⁷³

Většina informátorů z nejstarší generace se shodla, že hospodářství v minulosti přebíral nejstarší syn. Paní Rozálie dodala, že rodiče v některých případech sami rozhodli, komu z potomků předají hospodářství. Ostatní sourozenci byli vypláceni pozemky, méně často pak penězi – o jejich rozdělení mezi děti rozhodovali rodiče. Podle paní Márie a paní Magdaleny nebyli ostatní sourozenci vyplaceni hned, ale až za nějakou dobu v řádu několika let. Podle respondentů existovala také možnost, že mohla dědit dcera – pokud byla jediné dítě. Podle informátorů bylo také běžné, že se ženich přestěhoval do rodiny nevěsty.

*Najstarší syn. My toho veľa nemôžeme povedať, lebo hospodárstvo sme nemali ani my ani on [manžel].*²⁷⁴

*On ich vyplatil nejakými peniazmi, to už neviem.*²⁷⁵

*Áno, [dcera] mohla, keď nebolo iného majiteľa, tak mohla.*²⁷⁶

²⁷⁰ VÁCLAVÍK, A.: *Podunajská dedina*, s. 97.

²⁷¹ M. A. (1931), 9. 3. 2013

²⁷² M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

²⁷³ R. S. (1931), 1. 3. 2013

²⁷⁴ M. A. (1931), 9. 3. 2013

²⁷⁵ M. A. (1931), 9. 3. 2013

²⁷⁶ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

Po svatbě syna řídil hospodářství nadále otec a to až do své smrti. Syn mu pouze pomáhal – neměl na nic vliv. Převzetí hospodářství nedokázal z vlastní zkušenosti popsat žádný můj informátor. Otec paní Rozálie stejně jako otec pana Štefana a rodiče paní Magdaleny nevlastnili hospodářství. Rodiče paní Márie hospodářství dříve vlastnili, ale museli se ho vzdát ve prospěch JZD ještě před její svatbou.

*... väčšinou vládli rodičia, kým žili.*²⁷⁷

Informátoři se shodli, že „hlavou rodiny“ u Chorvatů býval v minulosti většinou muž. Pan Štefan a paní Mária uvedli, že existovaly i rodiny, kde vládla žena. Tato nová tendence se potvrdila i v manželstvích většiny mých respondentů. Podle paní Márie si v manželství se svým mužem rozdělili role zhruba na půl. V manželství paní Magdaleny a pana Štefana byla „hlavou rodiny“ paní Magdalena. Podobně tomu bylo v manželství paní Rozálie, ve kterém rozhodovala z větší části ona. Z odpovědí těchto dvou informátorek vyplývá, že jejich manželé byli celý den v zaměstnání a paní Rozálie a paní Magdalena se tak kromě o domácnost a děti staraly také o finance a další důležité věci, týkající se chodu rodiny.

*U nás boli väčšinou ženy, čo držali banku u seba...*²⁷⁸

*Tak najviac on, ale potom aj ja, keď ma poslúchol, bolo niečo dobre, tak on to uznal.*²⁷⁹

*... o nás, keď sa rozprává, tak by som mohla povedať, že áno, lebo ja som bola doma. On ráno vstal, išel do roboty, večer prišiel, tak všetko bolo hotové.*²⁸⁰

*No, u Chorvátov muž bol. A keď už náš otec zomrel, tam som bola hlava rodiny ja, lebo moj muž – on sa nestaral, ja som si to musela všetko sama povybavovať a to, čo sme dostali za peniaze, to bolo zase z tých rolí, čo mama mala. Dial'nica zobrala nám, tak som dostala peniaze... To som ja bola hlavná. Muž sa o nič nestaral, keď idete na úrad, musíte dobre vedieť slovensky, to ste ho nemohli poslať nikde... On robil v Matadorke, to, čo mu ukázali majstri – áno, to vedel, šikovný bol, ale takéto niečo, úradne veci, na to on nebol.*²⁸¹

Informátoři se shodli, že případy, kdy manželé žili s rodiči po svatbě, byly naprosto běžné, naopak méně časté bylo, pokud si manželé postavili vlastní dům a odstěhovali se. V rodinách mých informátorů šlo o matrilokální řešení. Paní Mária a její manžel žili po svatbě s jejími rodiči a to až od jejich smrti. Podobně tomu bylo u paní Rozálie, která se svým manželem žila v jednom domě se svým otcem, dokud nezemřel. Paní Magdalena a pan Štefan žili po svatbě s kmotrou paní Magdaleny a to až do její

²⁷⁷ M. A. (1931), 9. 3. 2013

²⁷⁸ Š. A. (1926), 9. 3. 2013

²⁷⁹ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

²⁸⁰ M. A. (1931), 9. 3. 2013

²⁸¹ R. S. (1931), 1. 3. 2013

smrti. V takových rodinách, kde žilo více generací pohromadě, vždy rozhodovali rodiče, což z vlastní zkušenosti potvrdily paní Rozálie i paní Mária.

Však kde by sme boli išli? Jednu izbu sme mali, to bolo všetko.... vždycky, kým bol otec, tak otec – ideme sem, ideme tam, to urobíme, takže on vždycky poslúchal. Potom robil v Matadorke²⁸² ...²⁸³

Áno a v kol'kých domoch! Vtedy nebola možnosť stavať.²⁸⁴

Moj muž sa o nič nestaral... otec bol hlavný, však on sa ani nemiešal do ničoho.²⁸⁵

Chorvatská vesnická společenství byla poměrně uzavřená a bylo pro ně charakteristické, že asimilovala jinoetnické obyvatelstvo.²⁸⁶ Na pochorvatštění upozorňovali ve svých rozhovorech také všichni mí informátoři. Proces pochorvatštění zahrnoval podle mých informátorů přijetí chorvatského jazyka a chorvatských obyčejů – docházelo tedy k akulturaci. Ke změně etnického vědomí jinoetnických obyvatel podle výpovědí mých respondentů nedocházelo. K procesu asimilace docházelo až v dalších generacích. Takto lze také vysvětlit výskyt slovenských, německých či maďarských jmen u slovenských Chorvatů. Jako příklad lze uvést příjmení Neméth, Škodler, Haás či Treuer.

Všetky zvyky, čo boli v dedine, nie len tie rodinné, ale čo bolo v dedine, všetko to dodržiavali... Tá chorvátčina akurát toľko bola, že sa rozprávalo po chorvátsky, ale žiadne také mimoriadne zvyky tiež nemali. A tie zvyky, čo boli v dedine – to, či bol Maďar alebo snad Chorvát alebo z nemeckej rodiny, tak to každý tákto dodržal...²⁸⁷

Paní Mária a paní Rozália uvedly konkrétní případ pochorvatštění jejich manželů – Maďarů z blízké bažantnice. Paní Mária uvedla, že její manžel se naučil chorvatsky a převzal všechny chorvatské obyčeje, které se v její rodině dodržovaly. Poněkud odlišný případ byl manžel paní Rozálie – informátorka uvedla, že chorvatsky její manžel nehovořil, ale převzal chorvatské zvyky, které dodržovala rodina paní Rozálie. Obě informátorky však nedokázaly uvést žádné specifické chorvatské obyčeje, které se v jejich rodině udržovaly. Podle paní Rozálie neexistovaly zvláštní zvyky, které by dodržovali pouze Chorvati. Podle informátorů na pochorvatštění jinoetnického příchozího neměla vliv pouze rodina, ale celá vesnice.

... môj muž, on už zomrel, sa dal celkom do chorvátčiny... tie zvyky čo boli, to dodržiaval aj on, všetko... Ako od nás to počul, tak mal tie zvyky tiež... Ale povedal Maďar, keď mal trochu

²⁸² Matador – výrobce pneumatik.

²⁸³ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

²⁸⁴ M. A. (1931), 9. 3. 2013

²⁸⁵ R. S. (1931), 1. 3. 2013

²⁸⁶ BOTÍK, J.: *Slovenskí Chorváti*, s. 23.

²⁸⁷ M. A. (1931), 9. 3. 2013

*vypité – ja som Maďar. Maďarská národnosť, ale ináč len po chorvátsky hovoril. Bolo niečo také, že trochu mal vypité a že on je Maďar. Dobré, však...*²⁸⁸

Paní Mária hovořila se svým manželem chorvatsky, on jí chorvatsky také odpovídal a hovořil chorvatsky také s jejími rodiči. Naopak paní Rozálie uvedla, že ona a její rodiče hovořili s jejím manželem pouze maďarsky. Přitom z vyprávění informátorky vyplývá, že její manžel chorvatštinu ovládal, ale odmítal jí hovořit s výjimkou informátorčiny babičky, která maďarsky neuměla. Paní Magdalena a pan Štefan spolu hovořili a stále hovoří chorvatsky.

*S mojim mužom maďarsky... Moj muž hovoril, že nebude hore dole mlátiť, keď nevie dobre chorvátsky. Tak oni si zvykli, po maďarsky mama dobre vedela, keď v Budapešti slúžila, aj otec... však toto všetko malo maďarské školy, to nebol problém... Babka, keď došla, s tou chorvátsky – tá inak nechcela, ani maďarsky nevedela. A babka, ta ho prinútila.*²⁸⁹

*Moji rodičia žili, on tu býval, my sme len chorvátsky rozprávali...*²⁹⁰

Žádná z mých informátorek nenosí a nikdy nenosila chorvatský kroj. Podle paní Márie a paní Magdaleny nosily ženy kroje ještě v generace před nimi, jejich vrstevnice již ne. Podle paní Márie se jednalo spíše o polokroje – černé sukne, kabáty a zástěry.

*Ešte mama nosila tie staré sukne také chorvátske, ale to nebol až taký kroj, to také čierne sukne mali, no babke, čo ja viem... U nás neboli až také kroje, také čierne sukne, čierne kabáty, furtušku mali a to bolo všetko...*²⁹¹

*Tu, čo s námi žila krstná, ona mala... nie kroj, ale takú sukňu mala, ona, keď ešte bola mladá, mala odložené [nesrozumitelné], čo sa vydávala a také vyšívané, jak tie Slovenke kroje nosí... [nesrozumitelné] samé také, kako se veli²⁹² – pjelne... také trblietavé sú... S takou mašlou si to šnerovala, ale ona to už nenosila, keď bola stará, to mala odložené.*²⁹³

V rodinách všech mých informátorů se vařila a stále vaří typická chorvatská jídla. Nejoblíbenější je fazolová polévka *fržuonovka* s širokými nudlemi, zvanými *rizanci*. Oblíbené jsou také bramborové koule, kterým slovenští Chorvati říkají *žgance* a *fenke* – koule z žemlového těsta. Podle paní Márie i nevěsta, která přišla do chorvatské rodiny a nebyla Chorvatka, se tato chorvatská jídla naučila vařit.

*Táкто sa pražila múka hladká, to sa potom na nejakom [nesrozumitelné] opražilo, to sa potom zemiaky varili, malé kúsky, to sa tým zalialo, to musel človek vedieť, koľko môže, aby nemal nejakú kašu a horúcou masťou sa to zalialo. Ale aby to nebolo moc masťné, to moj muž strašne ľúbil.*²⁹⁴

²⁸⁸ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

²⁸⁹ R. S. (1931), 1. 3. 2013

²⁹⁰ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

²⁹¹ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

²⁹² Jak se říká.

²⁹³ M. A. (1931), 9. 3. 2013

²⁹⁴ R. S. (1931), 1. 3. 2013

*Zemiakové gule urobili a potom zas žemľové – múka, žemľa, mlieko...*²⁹⁵

*My sme to volali fazulová polievka... Fružonova zupa s takými širokými nudlemi – rizance... a zemiakové žgance. Žgance – to je zo zemiakového cesta, takéto gule... Žgance sme mali radi, ja ich ešte aj dneska sem tam uvarím, do roka raz dvakrát.... Štrúdle, ale to robili aj Maďary, to nebolo len chorvátske jedlo.*²⁹⁶

Rodiny mých informátorů jsou početné. Paní Mária má tři děti – dva syny ve věku pětáctyřicet a jednapadesát let a dceru, která má padesát let. Všechny děti informátorky žijí, stejně jako ona, v Jarovcích. Také paní Rozália má tři děti – synové mají osmapadesát, pětapadesát a třiapadesát let. V Jarovcích žije pouze jeden syn, zbylí dva žijí v jiných částech Bratislavy. Paní Magdalena a pan Štefan mají dvě děti – syna, který má třiašedesát let, a dceru, které je dvašedesát let. Syn žije v Jarovcích, dcera v nedalekých Rusovcích, které jsou, stejně jako Jarovce, součástí Bratislavy.

Všichni mí respondenti hovořili a stále hovoří se svými dětmi chorvatsky. I jejich potomci dnes běžně hovoří chorvatsky nejen v rodině, ale i se svými vrstevníky z dalších chorvatských rodin. Kromě chorvatštiny (a slovenštiny) ovládají mí informátoři také maďarštinu a někteří z nich také němčinu. V rodině paní Márie se hovořilo a dodnes hovoří chorvatsky. S dětmi mluvili chorvatsky kromě paní Márie i její rodiče a také její manžel, ačkoli byl Maďar. Manžel této informátorky se snažil na děti hovořit čas od času také maďarsky, dokud byly malé, což bylo zhruba v šedesátých letech, děti však dnes maďarsky nehovoří. Později s dětmi mluvil slovensky.

*... môj manžel chorvátsky vyprával s nima, a potom slovensky.... sem tam s nimi hovoril, aby sa naučili niečo, maďarsky, keď boli malí. Potom ten najstarší syn povedal, mal štyri roky – Tato, tak nevyprávaj, lebo to nie je pekná reč [smích]. On to nerozumel – To nije lipo,*²⁹⁷
*hovorí...*²⁹⁸

V rodině paní Rozálie byla situace jiná. Informátorka hovořila se svými dětmi chorvatsky, její muž naopak pouze maďarsky. Děti odpovídaly v tom kterém jazyce podle toho, s kým z rodičů hovořily. Chorvatsky mluvily děti paní Rozálie také s jejími rodiči, maďarsky mluvili kromě otce také se svými prarodiče z otcovy strany a dalšími příbuznými z Maďarska. V rodině paní Magdaleny a pana Štefana se hovořilo chorvatsky. Pouze s matkou paní Magdaleny, která byla Maďarka, mluvily děti maďarsky. K tématu jazyků, používaných v rodině, se vyjádřil i Jan ml., vnuk paní Márie, a dcera paní Magdaleny a pana Štefana Magdalena ml. Jan ml. hovoří se svým

²⁹⁵ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

²⁹⁶ M. A. (1931), 9. 3. 2013

²⁹⁷ To není hezké.

²⁹⁸ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

otcem Janem a svou babičkou Máriou chorvatsky. Se svojí matkou a druhou babičkou mluví naopak německy. Multilingvnost je pro slovenské Chorvaty charakteristická – v rodinách se běžně hovoří třemi až čtyřmi jazyky. Tento fakt mí informátoři často zdůrazňovali.

Chorvátsky, ale môj muž tým, že sa priženil sem, sme tu krátko bývali, tri roky, a oni rozprávali v Rusovciách po nemecky doma, tak aj maďarsky. Takže volili sme, že on sa s mojmi rodičmi maďarsky začal rozprávať, pretože maďarčina u nás tiež bola jazykom, lebo babku sme mali Maďarku. Tu je veľa rodín zmiešaných, z jedného jazyka prejdú do druhého. Začínajú chorvátsky, končia nemecky alebo maďarsky.²⁹⁹

To je Európa v malom – Jarovce. Štyri jazyky sa rozprávajú.³⁰⁰

Nemecky sa rozprávam s babkou, chorvátsky s otcom a druhou babkou a nemecky s mamou a s ďalšou babkou [smích].³⁰¹

V rodinách některých mých informátorů se se objevil jev, že dospělí hovořili před dětmi jiným jazykem, než který děti ovládaly, aby jim nerozuměly. Paní Magdalena a pan Jan uvedli, že v určitých situacích hovořili před dětmi záměrně jazykem, kterému nerozuměly. Paní Magdalena mluvila nedávno se svým zetěm před pravnučkou maďarsky. Také pan Jan používal před svými dětmi maďarštinu, když s manželkou hovořil například o dárkách. Jev užívání jiného jazyka před dětmi, aby nerozuměly, nebyl v rodinách výrazně rozšířen a to především proto, že děti byly neměnně multilingvní ve srovnání se svými rodiči.

Nie, lebo sme len maďarsky vedeli a maďarsky vedela aj ona [dcera]. A chorvátsky tiež... Akorát včera – zať prišiel, k MDŽ doniesol kvety, a malá pravnučka, osem rokov má, tak som využila... zaťovi som povedala po maďarsky – Ty, daj tej malej jeden kvet, lebo ona už včera povedala, že ona je tiež žena [smích]. Ona to nerozumela, ona sa tak potešila.³⁰²

Ja som veľakrát nejakú blbosť povedal po maďarsky, keď som nechcel, aby... keď sme deti chceli niečim prekvapiť, tak sme nepovedali nepovedz mu, ale povedal som ne mondjuk³⁰³ [smích]...³⁰⁴

Ja som chorvátsky rozprávala, nemecky [manžel] nevedel, pred detmi sme nerozprávali nič, lebo ako budem rozprávať? Chorvátsky on nevedel a maďarsky rozumejú. Nemali sme o čom, nijaké tajnosti sme nemali.³⁰⁵

V Jarovcích žila a dodnes žije řada chorvatských rodin. Děti všech mých respondentů se v dětství běžně stýkaly s ostatními chorvatskými dětmi. Podle respondentů mezi sebou děti hovořily chorvatsky. Paní Magdalena ml. uvedla, že kromě

²⁹⁹ M. Z. (1951), 9. 3. 2013

³⁰⁰ Š. A. (1926), 9. 3. 2013

³⁰¹ J. N. ml. (1994), 9. 3. 2013, viz příloha 13.2.3.

³⁰² M. A. (1931), 9. 3. 2013

³⁰³ Neříkej.

³⁰⁴ J. N. (1962), 9. 3. 2013, viz příloha 13.2.3.

³⁰⁵ R. S. (1931), 1. 3. 2013

děti z chorvatských rodin z Jarovců se pravidelně vídala také s chorvatskými dětmi z Čunova, další chorvatské vesnice, se kterými chodila do školy v blízkých Rusovcích.³⁰⁶

*... po dedine, pravdaže... Aj teraz ešte len chorvátsky hovoria spolu...*³⁰⁷

*My sme chodili do školy samozrejme do Rusoviec, od šestej triedy, ako druhý stupeň, a tam boli Jarovčania, Rusovčania a Čunovčania. Čunovo tiež bolo chorvátska dedina, my sme samozrejme v škole chorvátsky rozprávali cez prestávky, aby tí Rusovčania to nerozumeli [smích]... ale akože aj tie spolužiačky, Rusovčianky, se potom tiež aj naučili, niečo vedeli.*³⁰⁸

Respondenti znají další rodiny, ve kterých děti hovořily chorvatsky. Podle jejich výpovědí ale velmi záleželo na tom, zda byli oba rodiče Chorvati. Pokud ano, v rodině se hovořilo chorvatsky. Případy, kdy se děti chorvatsky nenaučily nebo pouze rozuměly, se vyskytovaly podle mých respondentů především ve smíšených manželstvích s nechorvatskou matkou.

*Ta hlavná bola mama, nie? Mama vychováva tie deti. A keď bol aj otec Chorvát, tak samozrejme, že sa rozprávala celá rodina chorvátsky... Ako sa Slovenka dostala, tak sa chorvátsky nenaučila, pochybujem. Túto moja suseda je Slovenka, obaja sú z Chorvátskeho Grobu, muž je Chorvát... Ale jej deti hovoria po slovensky. Ona možno rozumie chorvátsky, ale nerozpráva.*³⁰⁹

Paní Mária zpívala svým dětem chorvatské písně, ukolébavky i jiné a četla z chorvatských slabikářů, které měla doma. Pan Štefan s paní Magdalenou svým dětem také zpívali chorvatské písničky a ukolébavky. Kromě toho je také naučili různé chorvatské říkanky. Jejich dcera Magdalena ml. naučila tyto písně a říkanky také své děti a vnoučata. V rodině paní Rozálie se zpívání chorvatských písniček či vyprávění chorvatských říkanek dětem nedodržovalo. Podle tvrzení respondentů se v jejich rodinách neudržovaly s dětmi žádné specifické chorvatské obyčeje. Děti mých respondentů také nenavštěvovaly žádné chorvatské folklorní či pěvecké soubory, protože v době jejich dětství žádné chorvatské soubory na Slovensku neexistovaly.

*Spievala, áno. Keď zaspávali, tak niečo áno. Hej, hej, Jurica, kade je tvoja piernica? Šel sam uz Dunaj, pala mi je va Dunaj, šel sam po nju*³¹⁰ [nesrozumitelné]³¹¹

*Bolo také, že som im zaspieval.*³¹²

³⁰⁶ Obce Rusovce a Čunovo jsou dnes stejně jako Jarovce městskými částmi Bratislavy.

³⁰⁷ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

³⁰⁸ M. Z. (1951), 9. 3. 2013

³⁰⁹ R. S. (1931), 1. 3. 2013

³¹⁰ Hej, hej, Juro, kde máš [nesrozumitelné]? Šel jsem podél Dunaje, spadla mi do něj, vrátil jsem se pro ni.

³¹¹ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

³¹² Š. A. (1926), 9. 3. 2013

*Všeličo, všetko sme sa v chorvátčine naučili – tie piesničky, riekanky...*³¹³

O svém chorvatském původu se děti mých respondentů dozvěděly v průběhu svého dětství. Rodiče jim o jejich chorvatských kořenech nevyprávěli nějak záměrně, ale vyplynulo to z prostředí, ve kterém děti vyrůstaly. Co se týče historie Chorvatů, většina respondentů uvedla, že o ní dětem nevyprávěla, protože se na ni neptaly. Pouze paní Magdalena ml. se vyjádřila, že jí rodiče řekli, že Chorvati utekli před Turky a usadili se kromě Slovenska i v jiných zemích.

*Ich to nezaujímalo, ja by som im bola rozprávala. Teraz tomuto, ten sa veľmi zaujíma, akú sme mali my rodinu... teraz tomuto to najviac rozprávam, kto bola jeho rodina... Jožko sa zaujíma o toto – čo je naša rodina, akú rodinu sme my voľakedy mali... To už poumieralo všetko, ale aspoň vie... však možno ani títo nevedia, odkiaľ naša babka pochádzala...*³¹⁴

*Ani ne, lebo oni sa ma nikdy nič nepýtali.*³¹⁵

*Ale to sme sa tiež dozvedeli, vždy sa to hovorilo, že prišli s tou inváziou Turkou pred tristo rokmi... že tí Chorváti sa usadili tu aj inde...*³¹⁶

Výchova dětí k chorvatství byla pro mé respondenty naprosto přirozená a nepřemýšleli, že by děti vychovávali jinak. Paní Mária, paní Rozália i paní Magdalena se svým manželem, panem Štefanem, se vyjádřili, že by své děti, pokud to hodnotí zpětně, vychovávali opět v chorvatském duchu. Tato otázka byla pro mé informátory naprosto bezpředmětná.

*To bolo samozrejme.*³¹⁷

*Ne, chorvátsky by som s nimi hovorila, pravdaže.*³¹⁸

Všichni mí respondenti mají vnoučata. Paní Mária má čtyři vnuky a jednu vnučku v rozmezí patnácti až jednadvaceti let. Rozhovoru s paní Máriou se účastnila její jediná vnučka – devatenáctiletá slečna Petra. Paní Rozália má čtyři vnuky a dvě vnučky ve věku od devatenácti do třiceti let. Paní Magdalena s panem Štefanem mají pět vnoučat ve věkovém rozmezí od dvaatřiceti do šestačtyřiceti let. Podařilo se mi zjistit pouze to, že z tohoto počtu jsou dva vnuci. Tito dva informátoři mají už také šest pravnoučat ve věku od jednoho roku do osmnácti let.

Komunikace v chorvatštině s vnoučaty na rozdíl od dospělých dětí není pro mé respondenty samozřejmostí. Paní Mária mluví se svými vnoučaty chorvatsky.

³¹³ M. Z. (1951), 9. 3. 2013

³¹⁴ R. S. (1931), 1. 3. 2013

³¹⁵ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

³¹⁶ M. Z. (1951), 9. 3. 2013

³¹⁷ M. A. (1931), 9. 3. 2013

³¹⁸ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

Chorvatsky ji odpovídá pouze jeden z vnuků, devatenáctiletý Jan ml., který byl také jedním z mých informátorů. Pouze tento vnuk hovoří chorvatsky také se svým otcem. Ostatní vnučata hovoří s paní Máriou i svými rodiči slovensky. To potvrdila také vnučka této informátorky slečna Petra. Tato informátorka uvedla, že občas na veřejnosti občas mluví se svou matkou chorvatsky, doma však výhradně slovensky.

Paní Rozália hovoří se svými vnučaty slovensky. Vnučata paní Rozálie však chorvatštinu pasivně ovládají. Paní Magdalena a pan Štefan mluví s většinou svých vnučat a pravnoučat slovensky, pouze s dvěma nejstaršími pravnuky chorvatsky – jeden z nich jim v chorvatštině občas i odpovídá. Dvašedesátiletá paní Magdalena ml. uvedla, že se svými dětmi, vnuky paní Magdaleny a pana Štefana, hovořila a hovoří střídavě maďarsky, chorvatsky a slovensky.

*Ako kedy, teraz som s tou chorvátčinou... keď sa rozprávame o niečom, že naozaj nechcem, aby nám niekto rozumel, tak hovoríme po chorvátsky, v autobuse alebo tak v meste [smích]. Ale takto doma moc nie, to skôr po slovensky... tato vie iba po slovensky, takže po slovensky.*³¹⁹

*Vždycky chorvátsky, oni mi slovensky odpovedajú... Ale títo už len slovensky, od najmladšieho syna, troch chlapcov má. Tí len slovensky.*³²⁰

*Adam, keď príde, koľkoraz aj chorvátsky povieme... A tiež Štefko, čo je vnuk, ten, keď príde, keď potrebujem... ja si len tu sednem, keď príde, a potom hovorím – Dones, tam je voda. Ja viem, babka, ja viem, kde to je, hovorí, on už to všetko... to všetko po chorvátsky povie.*³²¹

*V dnešnej dobe už moc nie, pretože ta chorvátčina – už si to celá situácia vyžaduje, aby sa vyjadrovali troška inakšie a chorvátčina ostáva stále len jako reč, ktorá sa nerozvíja, nejaké také technické slová možná už ani nevieme... To si asi vyžaduje tá situácia... My sme s mojimi deťmi rozprávali, že sme maďarsky s mojím mužom rozprávali, aj kvôli druhej babke, tak do dvoch rokoch sme sa s deťmi rozprávali maďarsky. Ale potom, ako začali chodiť do školy, tak len slovensky... Ale rozumeli aj chorvátčine, ja s nimi stále chorvátsky rozprávam, aj keď sa rozprávame maďarsky, prejdeme do chorvátčiny.*³²²

Zpívání chorvatských písní či povídání chorvatských říkanek prarodičů dětem se v rodinách mých respondentů stále udržuje. Paní Magdalena a pan Štefan zpívali svým vnučatům v dětství chorvatské písně, stejně jako je dnes zpívají i svým pravnoučatům. Chorvatské písničky svým dětem zpívala také jejich dcera, paní Magdalena ml. Dnes je zpívá svým vnučatům. Zpívání chorvatských písní se udržovalo i v rodině slečny Petry – paní Mária, její babička, a její matka jí v dětství zpívaly chorvatské písně. Paní Rozália naučila svoji vnučku chorvatské modlitby a svého pravnuka různé chorvatské říkanky.

³¹⁹ P. N. (1993), 9. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

³²⁰ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

³²¹ M. A. (1931), 9. 3. 2013

³²² M. Z. (1951), 9. 3. 2013

... máme pravnučku, ta sa naučila aj po chorvátsky niečo, ale dneska by snad už nič nepovedala, ale ako dcéra moja ju tiež naučila, ako babka – Ja [nesrozumiteľné] crnu kravu kupiti.^{323 324}

... vnuk, čo je Fera, ten Marek, tak vždycky, keď bol u mňa, potom už do škôlky tu chodil, on mal vždycky také, čo sa v školke učil po slovensky... tak mi hovoril – Babka, ty mi povedz chorvátsky. A tak sa to naučil. A Barborka... To som ju všetko naučila – modliť sa chorvátsky... Tá bola najviac u mňa. Najviac ku mňa táhá, ta Barborka.³²⁵

Se svojí najbližší rodinou se mí respondenti stýkají každý týden, někteří z mých respondentů i několikrát týdně. Setkávání s nejbližší rodinou není pro mé respondenty problém – jejich děti, vnoučata, pravnoučata a také sourozenci žijí, stejně jako mí informátoři, buď přímo v Jarovcích nebo v dalších blízkých částech Bratislavy. Při těchto setkáních hovoří mí respondenti se svými dětmi a sourozenci chorvatsky. Problematictější situace je u mladší generace vnoučat a pravnoučat – respondenti s nimi hovoří buď už pouze slovensky anebo chorvatsky, ale ona jim odpovídají slovensky. Paní Rozália se pravidelně stýká také se svým bratrancem a sestřenicí, kteří žijí v Jarovcích. Sestřenicí paní Rozálie je shodou okolností má druhá informátorka, paní Mária. Paní Rozália má rodinu také v Maďarsku – jde o příbuzné ze strany jejího manžela. S příbuznými svého muže hovoří maďarsky, vídá se s nimi maximálně jednou za rok.

... To všetko poumieralo. Akurát v Čunove, po našom otcovi... a príbuzné v Maďarsku... No, tí boli teraz tu. Otec, mama umreli, ale títo... [nesrozumiteľné], to je daleko, to je asi trista kilometrov... To je pri Budapešti... Aj tu mám bratranca, s tým, to je mojím detom krstný, bratranec môj. Jediný ešte žije, inak už nikto.³²⁶

Paní Mária má celou svojí najbližší rodinu v Jarovcích. Informátorka se s nimi stýká běžně během týdne. Kromě toho má paní Mária rodinu také v Maďarsku, stejně jako v případě paní Rozálie jde o příbuzné jejího manžela. S nimi tato informátorka hovoří maďarsky, neuvědla však, jak často se s nimi vídá. Děti, vnoučata a pravnoučata pana Štefana a paní Magdaleny žijí v Jarovcích a blízkých Rusovcích. Pan Štefan a paní Magdalena se s nimi vídají pravidelně každý týden. Oba tito mí informátoři jsou již velmi málo pohybliví a jejich dcera, paní Magdalena ml., k nim jezdí několikrát týdně, aby jim pomohla s domácností. Paní Magdalena uvedla, že má v Jarovcích také sestru. Vídají se několikrát týdně a při svých návštěvách spolu hovoří chorvatsky. Se svojí druhou sestrou, která žije v Paskově u Frýdku Místku v Česku, se paní Magdalena vídá

³²³ Koupit černou krávu.

³²⁴ M. A. (1931), 9. 3. 2013

³²⁵ R. S. (1931), 1. 3. 2013

³²⁶ R. S. (1931), 1. 3. 2013

několikrát do roka. Hovoří spolu chorvatsky a maďarsky. Pan Štefan se k dalším svým příbuzným nevyjádřil.

*Všelijako zmiešano – k babke, keď príde sestra z Moravy, ešte má tu jednu sestru, ta býva tu v Jarovciách, takže s ňou tiež chorvátsky rozpráva, ale keď príde ta Zlatka, tak s ňou aj maďarsky aj chorvátsky, ale...*³²⁷

*No, stále, v nedeľu najviac, potom sú všetci tu.*³²⁸

Mí informátoři z nejstarší generace uváděli příbuzenské názvy, které se užívaly v jejich rodině. Většina příbuzenských názvů v dialektu slovenských Chorvatů se shoduje s dnešními názvy v chorvatštině a s názvy z nářečí moravských Chorvatů. V menšině jsou příbuzenské termíny podobné názvům ve slovenštině. Dialekt slovenských Chorvatů rozlišuje, stejně jako slovenština,³²⁹ paralelní termíny pro strýce a tetu z matčiny a z otcovy strany.

*Mejka a čača.*³³⁰

*Čača bol otac, tí praví hovorili otac... Baba a djede. Stari otac, stara mati.*³³¹

Ja som nikdy nepovedala mejka... Naučila mama, tak mama a hotovo. Ja len stále mama... [nesrozumiteľné] Ja som bola tákto zvyknutá. [Otec] toho som volala čača, po chorvátsky je čača. Ale mame mama, stále len mama, nevolám mejka nikdy...

*Po mamke je teta a ujčin alebo ujac. Po ocovi strina a stric.*³³²

³²⁷ M. Z. (1951), 9. 3. 2013

³²⁸ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

³²⁹ BOTÍKOVÁ, Mária – ŠVECOVÁ, Soňa – JAKUBÍKOVÁ, Kornélia: *Tradicie slovenskej rodiny*. Bratislava 1997, s. 49

³³⁰ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

³³¹ Š. A. (1926), 9. 3. 2013

³³² M. Z. (1951), 9. 3. 2013

5.3 Gradišćanští Chorvati

Mezi gradišćanskými Chorvaty jsem našla příslušníky starší, střední i nejmladší generace. Většina mých respondentů pocházela z jedné rodiny. Jde o paní padesátiletou Angeliku a její děti – sedmadvacetiletou paní Julii a stejně starého pana Lukase. Paní Angelika pochází z vesnice Wulkaproderstorf na severu rakouské spolkové země Burgenland. Později přestěhovala do blízké obce Trausdorf an der Wulka a její děti, Julia a Lukas, už pochází z této vesnice. Do této rodiny patří také třicetiletý pan Petar, manžel paní Julie. Pan Petar pochází z chorvatské vesnice Kópháza v Maďarsku. Hovořila jsem také se švagrovou paní Angeliky, paní Zlatkou. Paní Zlatka pochází z vesnice Stinatz v jižním Burgenlandu. Posledním informátorem byl pan Karolj, který pochází z Trausdorfu. Všichni mí informátoři v současnosti žijí v obci Trausdorf an der Wulka. Všichni respondenti kromě pana Petara pochází z čistě chorvatských rodin. Pan Petar pochází z maďarsko-chorvatské rodiny – jeho matka je Chorvatka, otec Maďar.

Část mých respondentů, kteří pochází z Trausdorfu, žila v určitém období svého života jinde. Paní Zlatka, paní Angelika a její děti, Lukas a Julia, žili několik let ve Vídni kvůli studiu vysoké školy. Pan Karolj prožil část svého života kvůli studiu a pozdějšímu zaměstnání designera ve Vídni, Austrálii, Německu a Švýcarsku. Zbylí mí informátoři nepochází z obce Trausdorf an der Wulka, kde dnes žijí. Paní Zlatka se do Trausdorfu přestěhovala ve svých sedmi letech s rodiči z obce Stinatz v jižním Burgenlandu, kde se narodila. Rodiče paní Zlatky byli učitelé z obce Grosswarasdorf ve středním Burgenlandu a kvůli jejich povolání se rodina několikrát stěhovala. Paní Angelika se do Trausdorfu provdala z blízkého Wulkaproderstorfu, odkud pochází její rodiče. Pan Petar je původem z chorvatské obce Kópháza v Maďarsku. V Trausdorfu žije sedm let. Předtím žil nějaký čas ve Vídni.

Bio sam u Beču³³³ za vrijeme studija a prije godinu dana sam se vratio jer sam uskoro završio moj studij... Prije toga sam živio sedam godina u Beču, ali svaki vikend sam došao doma.³³⁴

Do četrnaeste godine sam živio [v Trausdorfu], onda sam se opet vratio kad sam imao trideset pet...³³⁵

... kad sam imala sedam godina, moj otac se ovamo doselio. On je bio učitelj kao moja majka i oni su bili iz sridnjega Gradišća³³⁶ – Veliki Borištof i bili su učitelji u južnom Gradišću

³³³ Vídeň.

³³⁴ L. K. (1986), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.5.

³³⁵ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

³³⁶ Chorvati tak nazývají rakouskou spolkovou zemi Burgenland.

*gdje smo se ja i moja sestra rodile. Četrdeset sedmoga ljeta moj otac dobio je ovo ravnateljsko mjesto kao direktor ove osnovne škole, onda se cijela obitelj ovamo preselila.*³³⁷

Naprostá většina mých respondentů má chorvatského partnera. Paní Angelika je provdaná za gradišćanského Chorvata původem z obce Stinatz. V případě pana Petara a paní Julie jde také o chorvatské manželství. Také pan Karolj má za manželku gradišćanskou Chorvatku ze své rodné obce Trausdorf. Jen paní Zlatka je provdána za Rakušana z Vídně. Pan Lukas je svobodný a v současné době nemá přítelkyni.

*... sam si našao djevojku tu u selu... bio sam po cijelom svetu ali našao sam ju u susjedstvu.*³³⁸

Paní Angelika svého budoucího manžela poznala už v dětství na letním dětském táboře. Když byla starší, se svým budoucím mužem se znovu setkali na ochutnávce vína v Trausdorfu a začali spolu chodit. Pan Petar a paní Julia se poznali ve Vídni ve folklorním souboru Kolo Slavuj. Paní Zlatka se se svým budoucím manželem seznámila ve Vídni, kde studovala, v církevním sboru. Pan Karolj svoji budoucí ženu potkal na setkání, které organizovala církev.

*Mi smo oba dva pjevali u crkvenom sboru i tamo sam ga upozнала kad sam studirala. Ja sam u Beču studirala muziku i povijest i tamo sam ga upozнала.*³³⁹

*... bila je neka predstava o Svetom pismu a ja sam bio isto puno zainteresiran, to bilo za vjersku tematiku, onda je ona bila isto tu... To je bio nekako početak da smo se upoznali. Za ono vrijeme sam već bio na sveučilištu asistent za umjetnost, za likovnu umjetnost, onda sam si rekao – Dobro, ona je mlada ali ipak mislim da je dosta zrela. Ako nešto nađe na meni, onda sam sretan a onda ćemo skupno dalje živjeti.*³⁴⁰

*Ja sam bila još cura mala, bila sam na jednom odmoru za djecu, u ljetu. On je isto bio, pa on je pet godina stariji. Kad sam starija nastala, onda sam išla u Trajštof na vinokušanje i tako smo se...*³⁴¹

Všichni mí informátoři se vyjádřili, že Chorvati v minulosti upřednostňovali endogamní sňatky. Exogamní sňatky byly výjimečné, podle pana Karolja se ve větší míře začaly objevovat po druhé světové válce. Podle informátorů neuzavírali Chorvati sňatky mezi sebou pouze v rámci své vesnice, ale i s Chorvaty z dalších obcí. Paní Angelika a pan Karolj uvedli, že často existovaly spřátelené vesnice, jejichž obyvatele navzájem navštěvovaly svoje hody a různé zábavy. Chorvati tak uzavírali sňatky kromě ve své vesnici i s Chorvaty ze spřátelené obce. Některé obce udržovaly bližší kontakty s více obcemi.

³³⁷ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

³³⁸ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

³³⁹ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

³⁴⁰ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

³⁴¹ A. K. (1954), 12. 4. 2013

... miješani brakovi bili su jako malo.³⁴²

Među sobom, ali poslije drugog svjetskog rata se počelo već miješati... Uzlop i Trajštof su se uvijek skupljali. Ili Trajštof i Koljnof. Koljnof³⁴³ je preko granice. Prije dvadeset prve godine to se puno miješao – bilo je puno koljnofskih žena u Uzlopu ili neki Trajštofac u Koljnofu.³⁴⁴

Prije su se u selu uglavnom ali i druga sela. Kad si išla na kiritof u susjedsko selo i tako, onda su se upoznali.³⁴⁵

Podle všech mých informátorů nezasahovali rodiče svým dětem do výběru partnera, v rámci možností ho však korigovali. Podle respondentů rodiče usměřovali výběr potomků především, co se týkalo movitosti jejich budoucího manžela či manželky.

Ja mislim da su gledali na to kakva je bila simpatija. Prije, što se čuje, je bilo sigurno takvih, gdje je nagovorili da se imanje sklopi ali...³⁴⁶

Oni sami. Ponekad su je probali – ako ona bila bogata, onda su gledali da ima muža bogatoga. Ako je on bio bogat, da ona nebude siromašna. To bilo prije.³⁴⁷

V některých případech nebyli rodiče s výběrem partnera svých dětí spokojeni. Nejčastěji měli podle informátorů výhrady, pokud partner jejich potomka nebyl dost movitý, anebo pokud nebyl Chorvat. Podle pana Karolja mohli rodiče v případě výhrad svému potomku ve svatbě také bránit. Podle tohoto informátora i přesto však existovaly případy, kdy si potomci vzali partnera i přes to, že jim rodiče bránili ve svatbě.

To su sigurno roditelji mogli prebranit... Da su rekli – Shušaj, ti nećeš ništa dobit od nas. Od sebe samo ništa nije imala, onda je bila nekako zahičena. Na materialnoj stranki to usko držalo... Ja sam bio prva generacije gdje se to nije korigirao... Kako gledam nazad, uvijek to odvisi o ličnosti čovjeka. Ako si dosta jak što hoćeš, uvijek ćeš naći svoje, neće mi nitko prebraniti. Da bi me netko prebranio, odmah bih otišao iz sela i nikad ne bih se vratio.³⁴⁸

Korigování výběru partnera se podle pana Karolja a paní Angeliky týkalo i dětí, které po svatbě odcházeli z domu. Paní Angelika uvedla, že i potomkům, kteří měli odejít po svatbě z domu, rodiče ve svatbě, pokud se jim partner nelíbil, bránili. Podle této informátorky to fungovalo v minulosti v rodinách tak, že nejdříve musel uzavřít sňatek nejstarší z potomků, až poté jeho sourozenci. Pokud se rodičům partner mladšího potomka či potomků nelíbil, svatbu jim nepovolili.

³⁴² P. M. (1983), 13. 4. 2013

³⁴³ Chorvatská obec Kópháza v Maďarsku.

³⁴⁴ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

³⁴⁵ A. K. (1954), 12. 4. 2013

³⁴⁶ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

³⁴⁷ A. K. (1954), 12. 4. 2013

³⁴⁸ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

*Najstariji ostao doma. Dok se najstariji nije vjenčao, drugi se nisu mogli.... Ako se taj nije, onda su imali izvanbračna djeca i sve kad se nisu mogli vjenčati. Oni, koji su otišli iz kuće – to se gledalo na to da se dobro vjenča. Da ne ide kod siromaha... Su se dogovarali. Ako nije bilo pravo, onda se nisu smirili do sputi. Mislim – dali dozvolu. Onda su morali doma ostati.*³⁴⁹

Jako nejdůležitější kritérium při výběru partnera respondenti označili majetek. Podle paní Angeliky a pana Petara byla důležitá také víra. Tento informátor uvedl, že rozhodovala i národnost partnera. Paní Zlatka uvedla, národnost a víra se nedají považovat za nejdůležitější kritéria výběru. Gradišćanští Chorvati byli a stále jsou z drtivé většiny katolického vyznání a v minulosti, v době uzavřeného vesnického prostředí uzavírali sňatky víceméně pouze mezi sebou – podle informátorky ani nebyla možnost jiného výběru, a proto nepovažuje tyto aspekty za nejdůležitější kritéria.

*Gledalo se uvijek na to da li ima stan. Ako ima stan, to je bio najvažnije – kuću da ima... Onda je svejedno da li je slab, da li ima jednu nogu ili pola noge ili da je Nijemac. Najvažnije bilo da je malo bogatiji...*³⁵⁰

*Imovina, recimo, sa strani roditelja, jer stara izreka je bila ovako, po našem – Ča si priženiš, ne pravaš si zadjelat. To znači ako dobiješ dosta kod ženitbe, ne trebaš toliko sam se... To je stara izreka... Ako je bilo ovo zatvoreno društvo u selu i kad smo bili svi katolici, onda nije bila druge mogućnosti...*³⁵¹

Rodiče všech mých informátů jim do výběru partnera nijak nezasahovali. Ne všichni však byli s výběrem partnera svého potomka spokojeni. Příkladem může být paní Zlatka, která uvedla, že její rodiče zpočátku byli proti tomu, aby si vzala Rakušana, ale ve svatbě jim nijak nebránili. Matce pana Petara se naopak její budoucí snacha zalíbila hned zpočátku. Podle pana Petara byla jeho matka také ráda, že se její syn ožení s Chorvatkou.

*Mami sam rekao – Ja sam upoznao jednu Hrvaticu. Ona – Ku? Ne znam, ja samo znam kako joj je ime... Ona – Iz kog sela? Pa, mama... Mama mi je rekla – Tu od doktora [smích]? Oni su jako poznata familija... Moja mama ju obavmila, kad bila kod nas, i rekla da to će biti moja žena [smích].*³⁵²

*Moja majka je bila protiv braka zato da nije Hrvat, jer moji roditelji bili su jako angažirani. Kad su vidili da ima on angažman, on imao interesa, da on naučio hrvatski, da zbog njega ne trebamo svi na njemački jezik, onda su popustili... Smirilo se već prije nego smo se ženili, jer smo se upoznavali.*³⁵³

³⁴⁹ A. K. (1954), 12. 4. 2013

³⁵⁰ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

³⁵¹ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

³⁵² P. M. (1983), 13. 4. 2013

³⁵³ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

Respondenti v odpovědích na otázku, proč si vybrali zrovna svého partnera, nejčastěji odpovídali, že pro ně bylo nejdůležitější vzájemné porozumění a společné zájmy. Někteří z informátorů uvedli také některé charakterové vlastnosti.

... ja sam bio uvijek kritičan čovjek tako da sam si mislio ako ima ona tako kritično mišljenje tomu, onda imamo nešto slično... ljepota mi uopće nije bila važna... Neke optične stvari su sigurno bile važne i zbog toga da sam likovnu umjetnost studirao, možda i to nekako u vezi s tim.... Što je bilo još važno – istinitost, da ne vara... mora biti riječ riječi vrijedna, to znači da to mi je jako važno kad netko laže ili tako...³⁵⁴

Simpatičan je bio. Njegov glas je bio divan, pa upoznali smo se u sboru, onda smo se zaljubili... zajednički interesi su bili – pjevanje u sboru...³⁵⁵

Da je agilan, interesantan, ima dobre ideje, dobro mogu s njim pričat.³⁵⁶

V odpovědích na to, jaký byl v minulosti obvyklý sňatečný věk gradišćanských Chorvatů, se informátoři shodovali – podle nich Chorvati uzavírali manželství většinou ve věku od sedmnácti do zhruba dvaadvaceti let. Podle většiny informátorů měla na uzavírání manželství vliv i vojna – muži se většinou ženili až po návratu z ní. V odpovědích na otázku, kdy byli lidé považováni za staré na svatby, se informátoři rozdělili na poloviny – pan Petar a paní Angelika uvedli věk kolem pětadvaceti let, paní Zlatka a pan Karolj tuto hranici posunuli ke třiceti rokům. Paní Angelika a paní Zlatka se vdávaly shodně ve čtyřiaadvaceti letech. Pan Petar se ženil v osmadvaceti letech, jeho manželce, paní Julii, bylo šestadvacet let. Pan Karolj se oženil až v jednačtyřiceti letech.

Na početku dvadesetog stoljeća si bila u osamnaest, devetnaest mama. Od sedamnaest do dvadeset dva, tri... Ako si bila dvadeset pet ili si si bila dvadeset četiri, onda je bilo straha da te neće nitko uzeti [smích].³⁵⁷

Ja sad mislim na jedan slučaj u trideset pet godina a to je bio stari junak... Moj brat je je bio zdola dvadeset devet godina kad se je ženio, to još ide do trideset godina. Ali poslije... moramo i misliti kako djecu dođu na svit...³⁵⁸

Ja mislim da s dvadeset pet. Onda si već nije mogla nekoga naći.³⁵⁹

Ja znam samo od moje mame – moja mama je bila isto u tom tvrda, kad je imala puno prijatelja koji su bili u ratu za ono vrijeme... za početak rata je bila devetnaest godina stara, to je najlepša starost za djevojku i dečka... imala je puno prijatelja i ona je meni uvijek rekla – Slušaj, puno su hteli da ostanem s njima, da budem vjerna njima. Ona je uvijek rekla – Vjernost ću ti iskazati, ako se vratiš iz rata, prije ne. Ona je u tom bila stalna i sigurna da će se poslije rata udati.³⁶⁰

³⁵⁴ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

³⁵⁵ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

³⁵⁶ A. K. (1954), 12. 4. 2013

³⁵⁷ P. M. (1983), 13. 4. 2013

³⁵⁸ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

³⁵⁹ A. K. (1954), 12. 4. 2013

³⁶⁰ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

Podle informátorů přebíral hospodářství nejstarší syn. Pan Karolj uvedl, že v některých případech rodiče sami určili, komu hospodářství předají, bez ohledu na to, kdo z potomků byl nejstarší, což doložil příkladem z vlastní rodiny. Podle respondentů, pokud v rodině nebyl syn, mohla dědit i dcera. Vlastní zkušenost s převzetím hospodářství nemá nikdo z mých informátorů.

*Najstariji sin... kćer ako nije bilo sina.*³⁶¹

*Mi smo imali deset hektara polja i tri hektara trslja tako da nije bilo za oba dva mogućnost da ostane u kući. Mi smo rekli da se dijeliti već neće, da ostane onaj kući koji se slablje uči, ki nije tako četvt u glavi i to je bio moj brat. On je mlađi tri godine od mene. Ja sam išao na učnju a on je ostao kod kuće... ali to je kod mene. Kod mene nije bilo tak da su rekli – Stariji će dobit. Kad sam ja imao mogućnost da studiram, onda su oni platili za mene toliko da su rekli da ima mlađi tu prednost da dostane sve poljodijelce i stan i tako dalje.*³⁶²

Sourozenci, kteří nepřebírali hospodářství, byli podle paní Angeliky a pana Karolja vypláčení pozemky, méně často pak penězi, kterých rodiny v minulosti neměly mnoho. Pan Petar uvedl, že sourozenci dostali peníze, anebo pracovali pro toho, kdo přebíral hospodářství, za což dostávali plat. Paní Zlatka uvedla, že sourozenci byli vypláčení penězi anebo pozemky. Pokud ten, který přebíral hospodářství, neměl dostatek peněz na vypláčení sourozenců, musel si peníze vypůjčit. V odpovědích paní Angeliky a paní Zlatky došlo k rozporu, co se týče vypláčení ve formě pozemků – podle paní Angeliky se pole nedělila, podle paní Zlatky naopak ano. Časový horizont vypláčení sourozenců závisel podle informátorů na domluvě.

*Mislim da im je dao imanje.... Ali recimo polje se nisu dijelila, jer ovaj, koji je ostao, je trebao. Nije mogao on živit.*³⁶³

*On je morao isplatiti svoje braće... Novcom ili da su odmah dijelali tamo u gospodarstvu i on je plaćao svoje braće. On je bio šef, gospodar, ali braća su kod njega dijelali i oni su za to dobili plaću određenu.*³⁶⁴

*Kako je bilo, koliko su imali – ako nije bilo, onda su morali uzeti kredit da bi to nadoplatili. Dijelile su se dijelom i lapte. Lapte su se naprimjer podijelili toliko usko da su sve uži nastale. Kod nas velu lačnjaki. Tako uske kao pojas – to su bili lačnjaki, recimo samo dva reda vinograda. To je ništa. Zato se to poslije komasiralo, to se kasnije, prije dvadeset ili trideset godina, izmjerilo pa nebudu te lapte tako uske.*³⁶⁵

Po svatbě syna nadále vládli na hospodářství rodiče a to až do své smrti. Takto se vyjádřil pan Petar a paní Angelika. Podle pana Karolja a paní Zlatky záleželo na

³⁶¹ A. K. (1954), 12. 4. 2013

³⁶² K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

³⁶³ A. K. (1954), 12. 4. 2013

³⁶⁴ P. M. (1983), 13. 4. 2013

³⁶⁵ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

vzájemné domluvě a podle pana Karolja také na tom, jak silné bylo postavení rodičů na hospodářství. Tento informátor také uvedl, že i pokud syn převzal hospodářství ihned po svatbě, mu rodiče stále v jeho řízení radili. Svoje slova doložil tento informátor na příkladu svého bratra, který převzal hospodářství. Nikdo z informátorů nedokázal odpovědět na otázku, na co konkrétně měl syn vliv, dokud hospodářství řídil otec.

Ja mislim da to uvijek odvisilo od čvrstosti toga koji je vodio gospodarstvo. U mojoj kući je mama vodila gospodarstvo, bila je stroga žena... Moj brat je imao teško s mojom mamom nekad. Ona je dosta pametna i znala je sve kako se mora i tako je ona uvijek korigirala mojega brata... Kad te uvijek neki korigira, onda nekad ne moraš iz tvoje kože van, si kažeš – Slušaj, idi svoj put, ja idem moj... [smích].³⁶⁶

Odmah kad je umro stari otac. Pred tim je bilo dogovoreno.³⁶⁷

Kod nas se veli da to se naprik dalo. Kad su bili u taj starosti da su mogli vladati, onda se to zapisalo, prepisalo mladima, i stari su onda na drugu stranu... Kad su bili u stanju jur gospodarit, onda su se ujedinili...³⁶⁸

Respondenti se nedokázali jednoznačně shodnout, kdo býval u gradišćanských Chorvatů hlavou rodiny. Podle paní Angeliky a pana Petara to byl otec. Naopak paní Zlatka a pan Karolj uvedli, že to v mnoha rodinách nebylo tak jednoznačné – někde mohla vládnout i žena anebo rozhodovali oba manželé v rodině nastejno. Mí informátoři rozhodují se svými partnery společně a nikdo z nich nezaujímá v rodině vedoucí roli. Pouze pan Karolj dodal, že částečně má roli „hlavy rodiny“ on.

Ne mogu reći da je to bilo u redu samo muškarac ili po redu samo žena. Neki su se snažili pol a pol, negdje je žena mislila – Dobro je, muškarac to vodi, on zna to, neka vodi. Kod moje mame je bilo tako da ona nikad nije dala neki posao mojem tati, kad si uvijek rekla – On ne zna to tako dobro, hoće mi sve pofušati, bolje da ja sama to radim... Dijelom sam ja nasljedovao moju mamu [smích] Ali ipak ima svaki svoju ličnost.³⁶⁹

Muž je glava, žena je vrat. Ona zna glavu krenut [smích]... Muž je glava i žena mora korigirat ako je pametna [smích]... ja sam vrat [smích].³⁷⁰

Kod nas je to pol i pol...³⁷¹

V minulosti bylo u gradišćanských Chorvatů obvyklé, že rodiče odcházeli po předání hospodářství na výměnek. Podle paní Zlatky, pokud byla rodina majetnější, mohla postavit zvláštní výměnek u domu. Děti se o rodiče na výměnku starali nejčastěji formou naturálních dávek.

³⁶⁶ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

³⁶⁷ P. M. (1983), 13. 4. 2013

³⁶⁸ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

³⁶⁹ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

³⁷⁰ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

³⁷¹ A. K. (1954), 12. 4. 2013

... još na priliku stara mejka moje žene si napravila Ausgedinge.³⁷² Ovo je bilo [ukazuje z okna]... to su bile dvije lapti, polje, imali smo onda krave i svinje u ovom stanu. Mi smo ovo novo gradili, samo ovo pozanajprđ je moj atelijer – tamo radim umjetničke stvari... sad moja mama spava dolje, to je bio prije škaranj za sijeno i slamu kad sme još imali krave i svinje. Ona si je još, kao Ausgedinge, napravila pozada na vrtu da tamo mora imati svoje drvo – da se mora napraviti drvo za nju. Da bude ona stara, da bude ona mogla si topiti, da bi je imala toplo u sobi i tako dalje... mora se jelo dat i tako dalje...³⁷³

Bilo je i toga. Obično kako sam rekla – dugačka kuća, naprijed su bili mladi, onda kuhinja zajedno i roditelji. Bilo je i mogućnosti da, ako su imali dosta novca, bio je dupli stan – ovdje su bili mladi, na drugu stranu stari.³⁷⁴

Podle većšiny informátorů nebylo výjimečné, že nejstarší syn s manželkou žili po svatbě společně s rodiči jednoho z partnerů. Paní Zlatka uvedla, že dvojgenerační soužití bylo časté v rodinách sedláků. Podle pana Karolja žili novomanželé s rodiči do té doby, dokud si nepostavili vlastní dům. Podle tohoto respondenta existovaly i případy, kdy dvě generace žily společně až do smrti rodičů. Paní Angelika uvedla, že v minulosti bylo soužití dvou generací pod jednou střechou naprosto běžné a to až do smrti rodičů. V generaci jejich vrstevníků se už tato praxe neuplatňovala. V rodinách, kde žily dvě generace pohromadě, podle pana Karolja a paní Angeliky rozhodovali vždy rodiče. Pan Zlatka uvedla, že záleželo na domluvě obou generací. Pan Petar nedokázal na tuto otázku odpovědět. Stejný respondent uvedl, že soužití dvou generací nebylo vždy bezproblémové, především pak v případě, kdy se do domu přivdala žena – mezi ní a tchyní často panovaly napjaté vztahy. Z mých respondentů žila s partnerem po svatbě u jeho rodičů paní Angelika – zde se jednalo o patrilokální řešení. Naopak Pan Karolj s manželkou žili po svatbě společně s jeho matkou – zde pak šlo o matrilokální řešení.

... to je bilo često – do tisuć devetsto šezdesete godine otprilike bilo je to tako... Ako je bilo para, onda su gradili neku posebnu sobu da su kao naštukali jedno za drugim. Ali nikad nije bilo toliko para da su mogli napraviti čisto novu kuću.³⁷⁵

Obično dok su si sagradili kuću. Mislim jedni su i ostali zajedno ali jako rijetko, jako. Prije su s roditeljima ostali do smrti... ali recimo moja generacija već ne. Moja generacije već ne ali prije da – roditelji i mladi su ostali u kući. I još unuki – svi. Dok su unuki porasli.³⁷⁶

To je bilo često kod seljačkih obitelji... Obično bilo kod seljačkih obitelji, jer su zajedno radili... Sigurno su se morali dogovoriti – otac i sin ili zet su se dogovorili kako će se gospodariti. Ako se nisu dogovorili, onda je...³⁷⁷

³⁷² Výměnek.

³⁷³ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

³⁷⁴ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

³⁷⁵ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

³⁷⁶ A. K. (1954), 12. 4. 2013

³⁷⁷ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

Vesnická společenství gradišćanských Chorvatů tvořila v minulosti poměrně uzavřená prostředí, která rychle asimilovala jinoetnické příchozí. Na tom se shodli všichni mí informátoři. Respondenti uvedli, že případy pochorvatštění jinoetnického obyvatele vesnice se vyskytovaly spíše v minulosti, kdy obyvatelstvo některých obcí tvořili pouze nebo z drtivé většiny Chorvati. V současnosti se případy pochorvatštění podle mých respondentů nevyskytují. Pan Petar uvedl, že tento proces fungoval i opačným směrem, pokud Chorvat přišel do převážně německé vesnice – z jeho dětí se stali Němci. Tyto případy ale byly podle Pana Petara výjimečné.

*Od moje starosti bilo je još tako da smo imali tri ili četiri nimške obitelji. Djeca od njih su se na cesti naučila s nama hrvatski. Oni još danas pričaju hrvatski ipak nisu nikad imali roditelji Hrvate. To je danas obrnuto.*³⁷⁸

*Mislim da to se desilo... Mislim prije, kad je bio još selo, i drugi ljudi su došli u selo da su se na ulici naučili kad su se svi pominali...*³⁷⁹

*To je bilo prije tako da su bila sela koja su bila pretežno hrvatska, pretežno njemačka i mađarska sela... Ako ja sam bio Mađar, pa sam došao u hrvatsko selo – ja sam na kraju najveći Hrvat nastao. Isto tako kad je došao jedan Hrvat u nimško selo, ako – to je bilo deset posto, ako uopće, rijetko... onda je nastao veliki Nijemac. Ali ime je sa sobom uzeo, onda je moguće da Miletić nastao Miletitsch.*³⁸⁰

*To je bilo prije u našem selu tako da se taj sasvim kroatizirao.*³⁸¹

Pochorvatštění podle mých respondentů zahrnovalo přijetí chorvatštiny, chorvatské kultury a zvyků. Většina informátorů se o pochorvatštění vyjadřovala spíše obecně. Konkrétněji se vyjádřil pouze pan Karol, který uvedl, že jinoetničtí příchozí se kromě jazyka naučili zpívat chorvatské písně a hrát na tamburu. Otázka, zda se jinoetnický příchozí začal sám považovat za Chorvata, byla pro mé respondenty obtížná. Pan Petar uvedl, že jinoetnický příchozí se začal považovat za Chorvata. Paní Angelika a paní Zlatka uvedly, že jinoetnický příchozí se plně zapojil do chorvatského společenství, ale nedokázaly odpovědět na to, zda se také začal považovat za Chorvata. Podle paní Angeliky chorvatské společenství nepovažovalo jinoetnického příchozího za Chorvata, přestože se naučil chorvatsky, přijal chorvatskou kulturu a obyčeje. Pan Karolj uvedl, že existovaly případy, kdy se jinoetničtí příchozí začali sami pod vlivem chorvatského společenství považovat za Chorvaty.

³⁷⁸ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

³⁷⁹ A. K. (1954), 12. 4. 2013

³⁸⁰ P. M. (1983), 13. 4. 2013

³⁸¹ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

*Naučio hrvatski, tambure, naše pjesme... Sve običaje... On nije imao drugačije šanse. Ako si s prijateljima ki su Hrvati, onda moraš s njima ići u svako društvo. Nije imao drugačije šanse... On je morao prihvatiti jezik...*³⁸²

*Oni su uvijek rekli – to je Bečan. Ali on se inače uključio u društvo.*³⁸³

Většina mých informátorů uvedla konkrétní případ pochorvatštění ze svého okolí. Paní Angelika hovořila o svém švagrovi, manželovi paní Zlatky, který je Rakušan, ale naučil se chorvatsky. Pan Karolj uvedl případ svého přítele, se kterým hraje v chorvatské divadelní skupině. Tento přítel pana Karolja je Rakušan, který se naučil chorvatsky a stal se organizátorem tohoto chorvatského spolku. V těchto dvou případech jde o proces akulturace. Pan Petar hovořil o přistěhované maďarské rodině v jeho rodné chorvatské obci Kópháza v Maďarsku. Maďarský manželský pár se naučil chorvatsky a jejich děti od dětství vyrůstaly v chorvatském prostředí – jeden z nich se dnes považuje za Maďara i Chorvata zároveň a v obci založil chorvatský divadelní spolek.

*Recimo moja šogorica – on je Bečan i on se naučio hrvatski.*³⁸⁴

*Njeno ponašanje je danas tako da smo mi prošli vikend igrali kao kazališna grupa. Ja sam u kazališnoj grupi Trajštof gdje i moja mala igra, deset godina stara kćerka. I on, koji je s nama naučio još kao Nijemac hrvatski jezik, pokušuje napriličku kazališnu grupu. To znači, ako to sada radi, onda se identificira s tim...*³⁸⁵

*U Koljnofu je bio slučaj da je došla u selo jedna maďarska obitelj, oni su bili kovači. Koljnof je bio hrvatsko selo, jedina šansa kako su se mogli pominat... oni morali samo hrvatski tako da su roditelji kako-tako naučili i dica su odrasla na selu vani na placi. I od tih dica jedan je nastao najveći Hrvat u Koljnofu koji je pokrenuo kazalište... On je rekao – Ja sam Ugar, ali va meni tuca hrvatsko srce.*³⁸⁶

Kromě paní Zlatky hovoří všichni mí respondenti se svými partnery chorvatsky. Paní Zlatka v minulosti hovořila se svým manželem také chorvatsky. Její manžel, ačkoli je Rakušan, se chorvatsky naučil. V současnosti však respondentka hovoří se svým mužem německy. Podle informátorky její manžel již nechce hovořit chorvatsky. Manželé spolu mluví chorvatsky pouze v situaci, kdy je přítomen někdo, kdo hovoří chorvatsky a neovládá němčinu.

... ja s njim razgovaram njemački. Ako je netko tu, koji ne zna njemački, onda hrvatski. On razumije a zna govorit, jer se prije jako angažirao i dosta je govorio hrvatski... Mi smo se angažirali s djecom, onda je u Hrvatskoj, Rumunskoj s tim Hrvatima razgovarao tako da je

³⁸² K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

³⁸³ A. K. (1954), 12. 4. 2013

³⁸⁴ A. K. (1954), 12. 4. 2013

³⁸⁵ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

³⁸⁶ P. M. (1983), 13. 4. 2013

*dosta prakse imao... On sada to više ne želi, on razumije dosta, pa dobro – neka mu bude. Čovjek nastane tolerantan kad je stari.*³⁸⁷

Rodiče většiny mých informátorů hovoří či hovořili se svými zeti a snachami chorvatsky. Složitější situace je u rodičů pana Petara a v minulosti byla také u rodičů paní Zlatky. Matka pana Petara je Chorvatka a s chorvatskou snachou, paní Julií, hovoří běžně chorvatsky. Otec pana Petara je Maďar a podle pana Petara rozumí chorvatsky velmi málo, proto je komunikace mezi ním a manželkou pana Petara obtížná. Respondent však dodal, že jeho manželka, paní Julia, se již naučila několik slov maďarsky a jeho otec se snaží zdokonalit se v chorvatštině a němčině, aby mohl s chorvatskou snachou hovořit. Chorvatští rodiče paní Zlatky hovořili se svým německým zetěm chorvatsky a německy podle situace: pokud byla přítomna dcera, rodiče hovořili s jejím manželem pouze chorvatsky, v opačném případě, kdy byl manžel paní Zlatky sám s tchyní a tchánem, hovořili spolu německy.

*Moja mama je Hrvatica, moj tata je Mađar. On ju htio naučiti mađarski. On ne zna govoriti hrvatski, on neke stvari razumi – ako smo sad doma, oni se međusobno ruke i tako pominaju [smích]. Ali Juliška već malo zna ugarski, nekoliko riči, moj tata je sada drugu motivaciju dobio da sve svoje znanje po hrvatski i nimški skupa postaviti i to je dobro [smích].*³⁸⁸

*... hrvatski i njemački. Majka sigurno više hrvatski i otac je bio jako tolerantan, njemu to nije bilo... i njemački razgovarao. Ali ako sam bila ja, onda samo na hrvatski. Ali ako je bio sam, onda njemački...*³⁸⁹

Paní Zlatce jsem položila otázku, zda její muž převzal od ní a její rodiny nějaké chorvatské zvyky. Ostatní mí informátoři mají chorvatské partnery, proto na tuto otázku odpovídala pouze tato informátorka. Paní Zlatka uvedla, že její manžel chorvatské zvyky akceptuje, neuvedla však konkrétní obyčeje či jestli se jich její manžel účastní. Z rozhovoru vyplynulo, že manžel paní Zlatky se v minulosti, stejně jako sama informátorka, angažoval v různých chorvatských spolcích a také se účastnil chorvatské poutě do Mariazell v rakouském Štýrsku.

*Što je tipično, što razlikuje... to njemu nije problem, to akceptira.*³⁹⁰

Všichni mí informátoři nosí při svátečních příležitostech chorvatské kroje. Paní Angelika, paní Julia, pan Lukas a pan Petar nosí kroje především na vystoupení chorvatského folklorního souboru Poljanci, jehož jsou členy. Paní Zlatka se v devadesátých letech se svojí švagrovou, paní Angelikou, pokoušela obnovit a

³⁸⁷ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

³⁸⁸ P. M. (1983), 13. 4. 2013

³⁸⁹ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

³⁹⁰ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

modernizovat kroj trajštofských Chorvatů, který se v originále nedochoval. Tento kroj poté nosila například na chorvatské pley, které některé chorvatské obce pořádají, či při příležitosti různých církevních svátků, například Božího těla. V současnosti chodí informátorka v chorvatském kroji příležitostně do opery či na různé koncerty. Kromě chorvatského kroje z Trausdorfu, kde informátorka žije, vlastní paní Zlatka také kroj gradišćanských Chorvatů ze své rodné obce Stinatz a kroj Chorvatů z Rumunsku. Pan Karolj nosí kroj spíše výjimečně při příležitosti různých setkání Chorvatů. Tento informátor se zmínil, že chorvatský kroj nosí také jeho desetiletá dcera.

Neko vrijeme sam se s mojom nevestom – šogorica, to je nevesta... ona se jako angažirala i mi smo počele obnoviti našu nošnju, jer nema originala. Malo smo to modernizirali i neko vrijeme sam to ja nosila, ali samo kod nekih prilika. Naprimjer kod Tijelova – na Tijelovu ide župnik i cijela procesija po cijelom selu i nosi se tijelo Isusovo... Nekad na bal – na priredu za bal sam nekoliko puta nosila... Ja imam stinjačku, trajštofsku nošnju i nošnju rumunskih Hrvata... Ja nošnju nosim u koncert ili u operu. Svi gledaju [smích].³⁹¹

... sada vidim moju malu – ona nosi nošnju samo kad mora. Ali da bi ona išla sada u nedjelju u crkvi u nošnji – to već ne. Možda kad bi prijateljice išle, onda bi išla. Ako ide cijela grupa, ako tamburaška grupa... Ali sama ne, nije još dosta jaka da bi rekla – To mi je vrijedno. Ja ne bih ju silio za to. Neka radi kad je slobodna, da ima svoju volju, svoju svist i svoju moć i neka odluči to.³⁹²

V rodinách všech mých informátorů se vaří chorvatská jídla. Typickým pokrmem gradišćanských Chorvatů je, stejně jako u Chorvatů na Moravě a na Slovensku, fazolová polévka zvaná *fržuonovka*, která se vaří v rodinách všech mých informátorů. Tato polévka se obvykle vaří v pátek. V rodině paní Angeliky a pana Karolja se kromě této polévky vaří koule z žemlového těsta, zvané *fenke*, které se vaří i v rodinách slovenských Chorvatů. V rodině pana Karolja se vaří i další typické jídlo gradišćanských Chorvatů – zelný koláč zvaný *sijernica*.

Ščipovu supu. U juhu se stavi [nesrozumitelné] – to je bonan, bijeli grah... U to se stavi brašno, voda i sol i to se smiješa a napravi se tijesto i onda se to ščipa unutra – ščipi. To kuhamo ponekad petkom, na Veliki petak, na Čistu srijedu.³⁹³ Ili fenke... Znaš što su fenke? Žemla, brašno, jaje. To se smiješa i to su fenke...³⁹⁴

... fržuonska supa, fenki... ... sva hrvatska jela bila su isto siromašna jela, nije nikad bilo para za to, onda smo ostali kod fržuona – to je bilo u stanu i to nije ništa koštalo. Slanina bila je važna za nas, zelje je bilo važno za nas, to je bilo sve u stanu... napriliku sijernica sa župnjom i sa zeljem – to je sigurno staro naše hrvatsko jelo.³⁹⁵

³⁹¹ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

³⁹² K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

³⁹³ Popeleční středa.

³⁹⁴ A. K. (1954), 12. 4. 2013

³⁹⁵ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

Většina mých informátorů má děti. Výjimkou je pan Petar a jeho manželka, paní Julia, kteří potomka teprve očekávají, a pan Lukas. Paní Zlatka má dvě dcery a dva syny ve věkovém rozmezí od osmadvaceti do osmačtyřiceti let. Paní Angelika má tři děti ve věku od třidvaceti do osmadvaceti let – dvě z nich, pan Lukas a paní Julia, byli shodou okolností také mými informátory. Pan Karolj má dvě děti – desetiletou dceru a šestnáctiletého syna. Děti všech mých informátorů se narodily v obci Trausdorf an der Wulka, kde také většina z nich v současnosti žije. Výjimku mezi dětmi mých respondentů v tomto ohledu tvoří tři děti paní Zlatky. Nejstarší syn této informátorky žije se svou rodinou ve Spojených státech amerických, druhý syn žije s rodinou v Nizozemí a nejmladší dcera paní Zlatky žije v Eisenstadtu, hlavním městě spolkové země Burgenland.

Mi smo raštrkrani. Jedan je u Americi, blizu San Franciska... Onda imam sina koji je muzičar u Nizozemskoj u Amsterodamu, taj ma četire. Pa imam ovo napred [ukazuje na vedlejší dům] kćer – ima troje djece. Četvrta će mi se udat ovu godinu, ona u Željeznom živi s prijateljom.³⁹⁶

...dviije cure i dječaka... Dvadeset osam, dvadeset sedam i dvadeset tri... Julia se udala i živi u najprt kući. Ona je s Petrom... Lukas pa Maria su još doma.³⁹⁷

Všichni mí informátoři hovořili i v současnosti stále hovoří se svými dětmi chorvatsky. Podle informátorů jejich děti i mezi sebou se sourozenci běžně hovoří chorvatsky. Z odpovědí respondentů vyplynulo, že pro ně bylo velmi důležité naučit své děti chorvatštinu. V případě paní Zlatky i její muž, ačkoli je Rakušan, hovořil v minulosti s dětmi chorvatsky. Dnes však hovoří s paní Zlatkou a dětmi pouze německy. Pan Petar, původem z maďarsko-chorvatské rodiny, který s manželkou teprve očekává svého prvního potomka, se vyjádřil, že by se svou ženou v budoucnu rádi s dítětem hovořili maďarsky a chorvatsky, aby dítě umělo oba jazyky.

... oni govore normalno. Ja sam bila jako konsekventna... Mi smo čak s našom djecom na početku govorili samo hrvatski, i on... On sada to više ne želi...³⁹⁸

... oni i među sobom. Meni je to dosta važno.³⁹⁹

Ona [manželka] je trudna i u budućnosti ćemo tako da ja ću s dicom mađarski govoriti, da oni znadu mađarski, a ona će hrvatski.⁴⁰⁰

Mi svi pričamo hrvatski.⁴⁰¹

³⁹⁶ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

³⁹⁷ A. K. (1954), 12. 4. 2013

³⁹⁸ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

³⁹⁹ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

⁴⁰⁰ P. M. (1983), 13. 4. 2013

⁴⁰¹ A. K. (1954), 12. 4. 2013

S dětmi všech mých respondentů hovořili chorvatsky také jejich prarodiče. Pan Lukas uvedl, že původem chorvatští prarodiče ze strany jeho matky mezi sebou doma v minulosti hovořili německy. Ale po svatbě své dcery začali mezi sebou mluvit chorvatsky. Bylo to na přání dcery, paní Angeliky, a jejího manžela, kteří chtěli, aby prarodiče mluvili chorvatsky i se svými vnuky.

*Da, jer mama rekla da moraju. Ali naprimjer moja mama je iz sela koje je jedno od ovih sel koje se prije asimiliralo i gdje su baka i djed već međusobno pričali njemački. Ali to je bio slučaj reasimilacije... Kad je moj tata došao u obitelj, opet su počeli pričati hrvatski, jer je on to htio. S nama su oni morali pričati hrvatski, ali djecu, moju mamu, nisu naučili, ali s nama su onda opet morali, jer ne bi to moja mama dozvolila ni moj tata, jer su oni imali neki identitet, jaku svist da mora to biti i da je to potrebno inače se nećemo održati zbog toga.*⁴⁰²

Respondenti nepoužívali před svými dětmi jazyk, který děti neovládaly, aby jim nerozuměly.

Děti všech mých respondentů ovládají chorvatštinu i v současnosti. Děti kromě rodičů a sourozenců hovoří chorvatsky se svými přáteli, případně ve folklorních souborech či různých chorvatských spolcích. Složitější situace je jen u synů paní Zlatky, kteří žijí v zahraničí. Podle informátorky tam nemají mnoho možností s kým hovořit chorvatsky. Nejstarší syn paní Zlatky, žijící ve Spojených státech, hovoří chorvatsky se svým synem, jinak oba synové mluví chorvatsky pouze se svou matkou, paní Zlatkou, v rámci telefonického či e-mailového kontaktu.

*... u folklornoj grupi, prijatelji, teatar – kazališna grupa.*⁴⁰³

Mí informátoři znají ve svém okolí další rodiny, ve kterých nejen rodiče, ale i děti mluví chorvatsky. Podle respondentů však v současnosti převažují rodiny, kde děti chorvatsky pouze rozumí, ale nehovoří. Tyto případy převažují především ve smíšených rodinách, ale vyskytují se i v čistě chorvatských rodinách. Podle pana Karolja se dítě ve smíšeném manželství naučí chorvatsky většinou v případě, že je matka Chorvatka.

*Nažalost broj pada. Karolj⁴⁰⁴ je jedan od onih rijetkih gdje zaistinu djeca još znaju i normalno govore... Ima još i drugih u selu gdje djeca još znaju govorit... naše jezik je izgubio funkciju razgovaranja na hrvatskom.*⁴⁰⁵

*... svi znadu, i stari – baka i djed, svi znadu a ne govore s djecom. To je velika škoda. Ali im nije važno. Oni ne mislu da je to važan jezik i onda... Pa ja mislim da su prekomotni – neće se truditi, njemački ide brže...*⁴⁰⁶

⁴⁰² L. K. (1986), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.5.

⁴⁰³ A. K. (1954), 12. 4. 2013

⁴⁰⁴ K. P. (1949) – jeden z mých informátorů.

⁴⁰⁵ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

⁴⁰⁶ A. K. (1954), 12. 4. 2013

*Sedamdeset posto braka je već miješana... [Dítě] samo razumije i nije u stanju ili ne gura se da priča. ... ako je meška, onda ide, ali ako je otac Hrvat i majka Nijemica – ona već ne ide. Ipak znam od prijateljev koji su bili dosta jaki kao ja u hrvatskom jeziku i nisu bili u stanju da nauču svoju dudu hrvatski... Oni sve razumu, oni će pročitati sve ali ne pričaju.*⁴⁰⁷

Respondenti se vyjádřili, že s dětmi udržovali a udržují různé gradišćansko-chorvatské zvyky a obyčeje. Pan Karolj a paní Angelika neuvedli konkrétní typické obyčeje. Pan Karolj uvedl, že řada gradišćansko-chorvatských zvyků souvisí s katolickou vírou. Paní Zlatka popsala, jak chodí vnoučata a její dospělá dcera na Velikonoce a Nový rok koledovat.

*Kod nas idu djeca na Uskrs. Djeca dođu, i moji veliki unuci dođu – Hvala budi Jezuš Kristuš, ja sam si došao po črveno jaje [smích]. Oni su došli po crveno jaje, smiješno je – Mimi je dvadeset osam, Thomas je sedamnaest... I Mimi još uvijek dođe – Hvala budi Jezuš Kristuš, ja sam si došla po črveno jaje [smích]. To drži. To je tipično za nas. Dođu na Sesvet, prvi november – Ja sam si došao, hvalen budi Jezuš Kristuš, po haljinu. To onda na Sesvete dobiju ovako platenicu i onda za to još novac i slatkiše. To je tipično što su održali djeca u ovom selu, i u drugim idu.*⁴⁰⁸

*Puno običaja je veženo s vjerom kod nas gradišćanskih Hrvatov. Svi običaji, koji su nekako vjerski, su naši gradišćansko-hrvatski. To je nešto kao pečat od crkve.*⁴⁰⁹

V rodínách mých respondentů se dětem zpívaly chorvatské písně i četlo z chorvatsky knih. Se svými vzpomínkami na to, jak mu rodiče zpívali chorvatské písně, se zapojil i pan Lukas.

*Mi smo čuda pjesma pjevali.*⁴¹⁰

*Mi stalno čitamo iz hrvatskih knjiga, puno imamo hrvatskih knjiga...*⁴¹¹

*Naravno, to su bili moji najdraži... da, mi smo ih molili svaki dan ujutro i navečer... s roditeljima zajedno hrvatski i uspavanka je bila na hrvatskom kad sam bio mali. To bilo najbolje. A za bajke – ja mislim da smo čitale... to onda za vrijeme došlo kad smo počeli čitat.*⁴¹²

Děti mých respondentů se v dětství přátelily či v případě mladších dětí pana Karolja přáteli s dalšími dětmi z chorvatských rodín. Tři starší děti paní Zlatky hovořily se svými chorvatskými kamarády chorvatsky, nejmladší dcera této informátorky pak mluvila se svými chorvatskými kamarádkami chorvatsko-německy. Obdobná je situace u dětí pana Karolja. Tento informátor uvedl, že problém bývá, pokud se setká více chorvatských dětí a jedno německé. Paní Angelika a paní Zlatka uvedly, že se snažily dbát na to, aby jejich děti pobývaly mezi ostatními chorvatskými dětmi. Děti paní

⁴⁰⁷ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

⁴⁰⁸ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

⁴⁰⁹ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

⁴¹⁰ A. K. (1954), 12. 4. 2013

⁴¹¹ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

⁴¹² L. K. (1986), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.5.

Angeliky hovořily se svými chorvatskými kamarády chorvatsky, s dětmi z rakouských rodin pak německy.

Ja sam [nesrozumitelné] da imamo kontakte s drugim koji znaju hrvatski ali nije ih bilo puno... Ako su bili Hrvati, onda hrvatski. Ako su bili Nijemci, onda njemački.⁴¹³

Ako je Hrvatica, onda hrvatski. Ali problematika je samo, kad je ovdje jedna Nijemica... onda imaju uopće probleme – ako su tri Hrvatice a jedna je Nijemica, onda moraju po nimški razgovarat. To je dosta teško, uopće za mlade, za onu desetletnu... Kako će ona odlučit? Kad je ona Nijemica, kao čovjek je stalno jedna dobra prijateljica... Ona sluša sada, ali ne razumije. Šta ćeš s njom? Nije lako.⁴¹⁴

... kad su bili oni tri stariji mali, sve bilo hrvatsko tako da u selo to nije bio problem. Problem je nastao kod posljednje, kod Mirjane, jer druga djeca su već bila većinom njemačka. Morala sam točno gledat... Mirjana je imala u gimnaziji još hrvatske prijateljice, i u selu, ja sam na to jako gledala kad već okolica nije bila hrvatska... Imali smo dječji sbor i kazališnu grupu, onda sam gledala na to da bude na hrvatskom... onda su bile prijateljice isto Hrvatice.⁴¹⁵

O svém chorvatském původu děti všech mých informátorů ví. V rodinách mých respondentů se hovoří chorvatsky, udržuje se chorvatská kultura a všichni mí respondenti jsou také členy různých chorvatských spolků či folklorních souborů – děti tak v chorvatském prostředí vyrůstaly a o svém původu se dozveděly přirozeně v průběhu svého dětství. Paní Zlatka uvedla, že o historii gradišćanských Chorvatů se její děti dozvěděly také ve škole.

To sam živila i ufam se da su to prihvatili [smích]. I oni su se tim bavili i u školi, mislim to znaju. Kad sam u tome bila jako angažirana, oni su to vidili.⁴¹⁶

Ja mislim da to je nešto što živi kroz cijeli život...⁴¹⁷

Všechny děti mých informátorů navštěvovaly školy s dvojjazyčnou výukou. Některé z dětí navštěvovaly poté i školy s nabídkou chorvatštiny jako samostatného předmětu. Jako hlavní důvod, proč přihlásili své děti do dvojjazyčné základní školy, uváděli respondenti to, aby se děti naučily číst a psát v gradišćanské chorvatštině. Paní Angelika mimo tento důvod uvedla také to, že se dvojjazyčná škola nachází přímo ve vesnici, kde s rodinou bydlí, proto děti nechtěla vozit do školy v jiné obci.

... je važno da se nauču pisati i sve hrvatski... Pa kad je to škola u selu... ne bih je vozila u Eisenstadt.⁴¹⁸

⁴¹³ A. K. (1954), 12. 4. 2013

⁴¹⁴ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

⁴¹⁵ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

⁴¹⁶ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

⁴¹⁷ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

⁴¹⁸ A. K. (1954), 12. 4. 2013

Část dětí respondentů navštěvuje nějaký chorvatský folklorní či pěvecký soubor. Dcera pana Karolja je členkou místního chorvatského hudebního spolku, ve kterém hraje na tamburu, a je také členkou místní chorvatské divadelní skupiny. Členem tohoto divadelního spolku je i její bratr. Všechny tři děti paní Angeliky jsou od dětství do současnosti členy chorvatského folklorního souboru Poljanci. Nápad přihlásit děti do těchto chorvatských souborů a spolků vzešel od rodičů dětí. Naopak děti paní Zlatky nebyly a ani v současnosti nejsou členy žádného chorvatského folklorního či pěveckého souboru.

*Da, oni su u folklornoj grupi – plešu, sviraju i pjevaju... to sam ja... Kad su bili tri godine stari, onda smo išli u dičju grupu i kad su bili stariji, onda su se naučili instrumenti a i tako su ostali.*⁴¹⁹

*Ja sam u kazališnoj grupi Trajštof gdje i moja mala igra, deset godina stara kćerka... i Nikola je u kazališnoj grupi... On je bio isto kod tamburice, sada već nije – peljač kod tamburice je prestrog, dominantan, onda... Ali važno je samo da bio, da se naučio, da je vidio da imamo ovu kulturu. To je mi važno iako kasnije, poslije pet godina, nema više ga... sigurno bila je moja želja da ide u kazališnu grupu kćerka i sin. To je sigurno bila moja želja ali nekako se usput vidilo da se njima to sviđa tako kad smo nekih dvadeset pet ili trideset ljudi koji su zajedno svi Hrvati... vidu da to ima svoju prednost, isto i veselje, radost... Klara bi sada voljela učiti nešto drugo, ona uči tamburu, gitaru i frulu. Sada bi voljela učiti klavir, neće više tambure učiti... Ali ja ju silujem da ostane, ja velim – Pet godina najmanje moraš ostat a poslije pet godina si se toliko naučila da ti nekako korijene ostanu, onda mi je svejedno šta radiš.*⁴²⁰

Pan Karolj, paní Angelika i paní Zlatka se shodli, že by své děti, pokud zhodnotí situaci zpětně, opět vychovávali k chorvatství a nic by na jejich výchově neměnili.

*Ako moram živiti u ovoj okolici, onda bih sve tako ostavio kao sam odlučio.*⁴²¹

*Ne, ja bih tako... ja bih opet tako...*⁴²²

Vnoučata má z mých informátorů pouze paní Zlatka. Tato informátorka má pět vnuků a tři vnučky ve věkovém rozpětí od šesti do třiaadvaceti let. Paní Zlatka se všemi vnoučaty hovoří chorvatsky. Naopak děti paní Zlatky, kromě nejstaršího syna v San Francisku, se svými potomky chorvatsky vůbec nehovoří. Dvě vnučky, které žijí stejně jako paní Zlatka v Trausdorfu, hovoří běžně chorvatsky s babičkou, svými chorvatskými přáteli či ve škole. S dalším vnukem, který žije v Trausdorfu, je podle informátorky, co se týče užívání chorvatštiny, problém – respondentka však nevedla, v čem konkrétně. Vnoučata této informátorky, která žijí se svými rodiči v zahraničí, hovoří chorvatsky pouze s babičkou, vnuk v San Francisku i se svým otcem.

⁴¹⁹ A. K. (1954), 12. 4. 2013

⁴²⁰ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

⁴²¹ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

⁴²² A. K. (1954), 12. 4. 2013

Ako djeca znaju hrvatski, onda samo kroz mene. Najstariji sin razgovara s njim. On ima jednog sina s kojim pišem svaki tjedan e-mail, šaljem si viceve na hrvatskom. On pak odgovori nekim smiješnim hrvatskim jezikom, ali odgovori mi hrvatski. Ja ga jako pohvalim [smích]. On ima dvanaest godina... Najstariji u Americi s njim govori hrvatski, ali okolica... njegova supruga je Austrijanka iz Beča, ali ona je dosta pozitivna i veli – Dobro, govori s njim na hrvatskom da to ne zaboravi. Tako mi sada pišemo maile ili razgovaramo, ali ponekad tako da mi on njemački odgovori, jer ima engleski normalno, njemački ima, hrvatski dosta dobro zna... Ova druga, dvadeset dvije godine, ona normalno razgovara hrvatski iako nikad nije bila u hrvatskoj školi. I ova trinaestljetnja Larisa – i ona normalno govori... mi telefoniramo i sms samo po hrvatski... s tim sridnjim, s Thomasom, je problem.⁴²³

Většina mých informátorů má nejbližší příbuzné přímo v obci Trausdorf an der Wulka, kde žijí. S těmito příbuznými se mí respondenti stýkají běžně každý den anebo několikrát týdně – běžně se navštěvují, vídají se ve folklorních či jiných souborech a schází se při různých rodinných oslavách. Paní Zlatka má dvě ze svých čtyř dětí v zahraničí – s nimi a s jejich dětmi se vídá zhruba jednou do roka. Rodina pana Petara žije v blízké maďarské obci Kópháza – pan Petar se s ní vídá každý týden. Respondenti se svými příbuznými hovoří běžně chorvatsky, pan Petar pak se svým otcem, který je Maďar, a příbuznými z jeho strany maďarsky, s ostatními svými příbuznými chorvatsky.

Kod rođendana se uvijek sastanemo svi, ima drugih društvenih prilika... Ja sam u različnim društvama gdje smo zajedno.⁴²⁴

Svaki tjedan, to je dvadeset kilometara...⁴²⁵

Někteří z mých respondentů uvedli příbuzenské názvy, které se dodnes užívají v rodinách gradišćanských Chorvatů. Gradišćanská chorvatština stejně jako spisovná chorvatština a nářečí slovenských a moravských Chorvatů rozlišuje strýce a tetu z otcovy a matčiny strany. Gradišćanská chorvatština mimo to rozlišuje také paralelní termíny pro tchyni a tchána ze strany ženy a muže.

Kod nas je majka baka... Mama, tata, majka, pak otac. Onda su tete, ujak i stric... Ujak, kod nas je to ujčak, ujac – to su različni pojmovi u kojem selu je... Kod nas je razlika između ujca a strica. Jedan je ujak a drugi je stričak. Malo komplicirano ali da se razložit. Ja imam brata – brat moj je mojoj djeci ujac, ali ujča. Brat ima drugoga brata, mi smo četiri... drugi brat je djeci moga prvoga brata stric, njegova žena je strina, ali od moje strani ujna. Sve se redi po muškom... Drugačije je... svekrva je od muške strani, majka muža je svekrva. Ali majka žene je punica.⁴²⁶

⁴²³ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

⁴²⁴ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

⁴²⁵ P. M. (1983), 13. 4. 2013

⁴²⁶ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

6 Společenský život Chorvatů

6.1 Moravští Chorvati

Více jak čtyřicet let od rozsídlení neměli moravští Chorvati žádná vlastní sdružení. Až na počátku devadesátých let, se změnou politických poměrů, byl založen první (a zatím jediný) spolek moravských Chorvatů – *Sdružení občanů chorvatské národnosti v České republice*. Společenský život moravských Chorvatů se však nemohl plně rozvinout kvůli jejich rozptýlenosti především po severní a střední Moravě.

Po rozsídlení se vzájemné styky moravských Chorvatů omezovaly většinou pouze na dopisování nebo na sporadické návštěvy během roku – většinou při příležitostech pohřbů či svateb. Celá rodina paní Aleny byla vysídlena do obce Heřmanice⁴²⁷ na Opavsku, kam přišla i řada dalších chorvatských rodin – zde byla možnost vídat se častěji. Naopak pan Josef se svými rodiči, sestrou a babičkou byli vystěhováni do Rajhradic u Brna, kde žádní další Chorvati nežili. S dalšími příbuznými, kteří byli vysídleni na sever Moravy, si pouze dopisovali. Rodiče další mé respondentky, paní Marie, odešli už před druhou světovou válkou do Brna, kde se paní Marie také narodila. Nepodařilo se mi zjistit, zda ostatní příbuzní této informátorky z Dobrého Pole byli vysídleni a jak často se s nimi později vídala. Rodina pana Jana nebyla jako jedna z mála z jižní Moravy vysídlena – dědeček pana Jana byl vojákem československé armády, a proto směl se svojí manželkou a dětmi zůstat v Jevišovce. S vysídlenými Chorvaty si rodina pana Jana pouze dopisovala. Kontakty mezi Chorvaty se zintenzivnily zhruba v šedesátých a sedmdesátých letech díky snazšímu cestování, díky menšímu dozoru nad Chorvaty vzhledem k časovému odstupu od rozsídlení a také díky uvolňování politické situace ve státě.

*Nám bylo smutno všem, tak jako rodina – teta byla v Zábřehu, to byla sestra mé matky, a babičky ještě žily obě. No, my jsme se neviděli s ní. To jsme si jenom dopisovali nebo tak, ale neviděli...*⁴²⁸

*Tak víceméně to byly písemný kontakty, no a potom, jak jsem říkala a říkali to i všichni ostatní – my se scházíme akorát o svatbách a o pohřbu.*⁴²⁹

*Taky jsme si psali. Ale většinou – my jsme celá rodina, dá se říct, byla tam. Vím, že jsme potom kdysi přišli do té Huzové, tam to byli taky známí, co jsme se znali, vždycky jsme se podívali, jak to mají, jak bydlí, jak to je...*⁴³⁰

⁴²⁷ Dnes obec Nová Zálužná v okrese Vítkov.

⁴²⁸ J. R. (1929), 8. 3. 2013

⁴²⁹ M. P. (1938), 7. 2. 2013

*... lidé po tym vystěhování byli úplně v šoku, to moc nevnímali, neměli pomýšlení a chutě někoho navštěvovat, protože těch pár Chorvatů měli kolem sebe ve vesnici, na velký cestování nebyla chuť a nebyly dopravní prostředky. Dalo se cestovat jenom vlakem. Ani autobusy, jako ty linky nebyly...*⁴³¹

*Na Vánoce, na Velikonoce, tak se psaly ty lístky a sem tam nějaký ten dopis a tak. Oni se navštěvovali... ne že by šli na návštěvu vždycky – buď na svatbu anebo pohřby.*⁴³²

I v současnosti je setkávání především nejstarší generace moravských Chorvatů vzhledem k jejich stáří a rozptýlenosti po celé střední a severní Moravě poměrně obtížné. Velmi záleží také na tom, zda v jejich bydlišti žijí ještě další Chorvati. Pan Josef, který žije v Brně, se pravidelně každý týden vidá se svojí sestrou. Hovoří spolu chorvatsky a česky. S dalšími Chorvaty se vidá pouze sporadicky několikrát do roka – pokud jede na svoji chatu na Opavsko, kde někteří z moravských Chorvatů stále žijí, anebo na každoročním kiritofu – chorvatských hodech v Jevišovce. Čas od času v Jevišovce také navštíví rodinu druhého mého respondenta – pana Jana. Pan Josef uvedl, že s dalšími Chorvaty stále hovoří chorvatsky, pouze pokud se hovoru účastní někdo, kdo je Čech, hovoří mezi sebou česky.

Také paní Alena se s dalšími Chorvaty stýká pravidelně pouze na kiritofu. Častěji se navštěvuje pouze se svou sestrou a s další moravskou Chorvatkou, která žije, stejně jako paní Alena, poblíž Brna. Z předchozích odpovědí vyplynulo, že informátorka s dalšími Chorvaty hovoří chorvatsky. Paní Alena také uvedla, že se s dalšími Chorvaty dříve často potkávala na různých úřadech při vyřizování restitucí zkonfiskovaného majetku na jižní Moravě.

Paní Marie se často stýká se svojí sestřenicí z Brna. S ostatními Chorvaty se informátorka vidá maximálně jednou do roka. Chorvatsky už s nikým z nich nehovoří. Pan Jan je s dalšími moravskými Chorvaty ve styku pravidelně. Několikrát měsíčně se se vidá se svým dědečkem a tetami v Jevišovce. Kromě toho také navštěvuje nebo je v telefonickém kontaktu s řadou Chorvatů, především z nejstarší generace. Pan Jan s ostatními Chorvaty hovoří česky, protože chorvatštinu ovládá pouze pasivně.

Jedině na těch hodech. Anebo já mám chatu... Tak když jdu na tu chatu v Moravicích, tak dědina se jmenuje Moravice,⁴³³ to je přes Vítkov, přes Radkov, tak vždycky se stavím u bratrance, ale jenom on umí chorvatsky, děcka už taky ne, manželku má Češku. A byl tam strýc s tetou, ale ti už zemřeli... Když jsme mezi něma, tak česky, sami na dvoře, když si něco

⁴³⁰ A. L. (1935), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

⁴³¹ J. H. (1936), 18. 3. 2011

⁴³² J. R. (1929), 1. 4. 2011

⁴³³ Obec v okrese Opava.

vysvětlujem, tak chorvatsky... A na hodech. Anebo k S...i když jdu, s děvčatama⁴³⁴ jenom chorvatsky. No, aby mi rozuměla má žena, tak musím někdy i česky s děvčatama, ale s panem S...m⁴³⁵ sedíme vedle sebe, my si máme jako staří furt co povídat, tak my chorvatsky. Česky nemluví s panem S...m.⁴³⁶

Akorát na kiritofu... Ted'ka, když jezdíme na kiritof, ale jinak... Jinak třeba jsme se sešli, když jsme chodili po těch restitucích, tak v té Břeclavi se nás dost sešlo, tak jsme se tak jako pozdravili. A mám... oni bydlí v Osové Bitýšce, ona je o rok mladší než já, ta V...á, taky tady z Brna, a se sestrou.⁴³⁷

Moje generace – už jich moc není, že jo, a z těch mladších – to už je taková jakoby nostalgie, že se domluvíme, jedeme na hřbitov nebo takhle. To už je jenom jakoby udržování toho, co zůstalo, že na tom hřbitově ten hrob nebo támhle ten dobropolskej chudák kostel, že se tam něco přispěje nebo takhle, ale jinak už ne. A ještě ta generace ještě mladší, tak to už je takový... tak jak já říkám svojí neteri – Budeš se starat o ten hrob v Dobrým Poli nebo tě budu strašit, až umřu.⁴³⁸

Až na pana Jana se nikdo z mých respondentů v současnosti aktivně nepodílí na činnosti Sdružení občanů chorvatské národnosti. Někteří z nich se však do jeho chodu či pořádaných akcí zapojili v minulosti. V chodu Sdružení je z mých respondentů zapojen pouze pan Jan, který je členem výboru Sdružení. Spolu s dalšími členy výboru Sdružení se stará o rozvoj muzea moravských Chorvatů v Chorvatském domě v Jevišovce,⁴³⁹ každoroční pořádání kiritofu, nově také o on-line výuku moravské chorvatštiny na webu Sdružení⁴⁴⁰ či o projekt *Osudy a jazyk moravských Chorvatů*, který se nachází na webových stránkách portálu *Paměť národa*⁴⁴¹ a má za cíl zaznamenat vzpomínky a ojedinělé chorvatské dialekt. Paní Alena dříve několikrát zpívala v rámci programu na chorvatském kiritofu v Jevišovce. Pan Josef byl v počátcích Sdružení jeho pokladníkem – v rozhovoru popsal, jak se k této práci dostal a jak organizace ve svých počátcích fungovala po finanční stránce. Poslední má informátorka, paní Marie, se o existenci Sdružení dozvěděla teprve nedávno. Všichni mí informátoři ze starší generace v současnosti pomáhají Sdružení tím, že poskytují rodinné fotografie, dopisy, knihy, dokumenty či poskytují rozhovory o svých životech.

Já jsem dělal sedm let pokladníka, ze začátku.⁴⁴² Ještě byla paní Opluštilová předsedkyně.⁴⁴³ Ta nám zemřela potom, potom to vzala Š...á, ale ta bydlí v Uničově, tak pan

⁴³⁴ Tety pana Jana.

⁴³⁵ Dědeček pana Jana.

⁴³⁶ J. R. (1929), 8. 2. 2013

⁴³⁷ A. L. (1935), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

⁴³⁸ M. P. (1938), 7. 2. 2013

⁴³⁹ <http://www.moravstichorvati.cz/chorvatsky-dum-a-muzeum> – 3. 4. 2012

⁴⁴⁰ <http://elearning.moravstichorvati.cz/> – 3. 4. 2012

⁴⁴¹ <http://www.pametnaroda.cz/project/detail/id/21/clip/6416> – 3. 4. 2012

⁴⁴² Od roku 1991 do roku 1998.

⁴⁴³ První předsedkyně Sdružení Chorvatů Hermína Opluštilová.

Fabek dělal takovýho sekretáře... ten Sič⁴⁴⁴ to začal... a oni mě do toho uvertali. No tak já – dobře, tak to budu dělat... S Opluštilovou jsem se znal – Budeš nám dělat pokladníka. Tak povídám – Já to neumím, co já? No, měl jsem živnost, tak vím, co se muselo psát, taky jsem si papíry dělal sám. Tak jsem to dělal. No, nebyla to tak strašná práce – vždycky něco zaplatit, tak jsem musel jít pro peníze nebo jsme vybrali od lidí, tenkrát jsme se skládali na kostel, aby zvelebili, něco udělali... No, jsem to povybíral a šel jsem to zanést do banky, dostal jsem potvrzení, napsal do knih, od keho to bylo, a založil. Fabek mě to chodil kontrolovat každé měsíc, přišel tady ke mně, poseděli jsme, on mě to odsouhlasil, co jsem jaký ty potvrzení měl, tak mě to podepsal... Jeli jsme do Prahy, když nám měli dát peníze nějaký na ty hody, jako národnostní menšinu, tak jsme byli s Fabkem asi dvakrát v Praze... My jsme čekali, kolik nám přidělíjou, zkraje nám dali tři sta tisíc, potom to škrtili a škrtili – čím dál méně. Dneska taky dostávají něco, ale dneska už dostávají z Chorvatska taky... Potom jsme to předali H...u.⁴⁴⁵ A povídám – My to nechcem, my už jsme staří, já jsem byla rád, že jsem se toho zbavil. Nejdřív si to vzal Herwig Sitek, to byl bratranec můj, jeho otec a moje matka byli sourozenci...⁴⁴⁶

A zpívali jsme tam, jak to začalo [kiritof], tak jsme tam zpívali, aj chorvatský nějaký [nesrozumitelné]...⁴⁴⁷

Já jsem se Sdružením seznámila teprve před půl rokem a to ani ne mojí zásluhou, ale zásluhou mojí přítelkyně, která je Češka, byla provdaná v Chorvatsku... já, když přijedu na Krk do Chorvatska, tak ona mě vždycky začne dráždit tady tím – Cos udělala, dalas někomu ty fotky a říkalas někomu tohle? Tak já vždycky říkám – Nevím, našla jsem si na internetu tady ten spolek, ale nenašla jsem žádný telefonní číslo... Tak já říkám – Tak jak to mám udělat? Mám tam zajet nebo co? No, tak ona sedla prostě k počítači...⁴⁴⁸

Sdružení občanů chorvatské národnosti pořádá každoročně již dvaadvacet let v Jevišovce Chorvatský den, který sami moravští Chorvati nazývají *kiritof*. Toto setkání nahradilo dřívější hody – pro chorvatskou menšinu nejvýznamnější výroční obyčej celého roku, který ale rozsídlením zanikl. Kiritof je pro moravské Chorvaty velkou událostí – především příslušníci nejstarší generace, pokud jim zdraví dovolí, se ho pravidelně účastní. Setkání navštěvují i všichni mí informátoři kromě paní Marie. Z jejich výpovědí vyplynulo, že se setkání účastní pravidelně. Pan Josef uvedl, za celou dobu konání ani jeden kiritof nevynechal, vždy s ním také jezdí jeho manželka. Také paní Alena s panem Boleslavem se kiritofu účastní pravidelně. Informátorka uvedla, že pouze jednou se tohoto setkání neúčastnili. Paní Alena a pan Josef také uvedli, že s nimi kiritof několikrát navštívily také jejich děti. Jen paní Marie se kiritofu nikdy neúčastnila. O činnosti Sdružení se tato informátorka dozvěděla nedávno, nicméně ráda by toto setkání v blízké době navštívila. Nejmladší z mých informátorů, pan Jan, se kiritofu pravidelně účastní – několik posledních let je jedním z jeho pořadatelů.

⁴⁴⁴ Moravský Chorvat Bedřich Sič – autor knihy *Lipo naše selo*.

⁴⁴⁵ Jeden z informátorů v mé bakalářské práci.

⁴⁴⁶ J. R. (1929), 8. 2. 2013

⁴⁴⁷ A. L. (1935), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

⁴⁴⁸ M. P. (1938), 7. 2. 2013

*Já každoročně. Já se těším na to vždycky.*⁴⁴⁹

*No, tak to je jasný, že jsme tam všeci.*⁴⁵⁰

*Navštěvuju ho rád, strašně rád... su rád, když to tady je. Su rád, když ty lidi vidím a hlavně mám radost z toho, že maminka má radost.*⁴⁵¹

*No, do té Jevišovky jezdíme každým rokem.*⁴⁵²

*Všichni pořádní Chorvati tam jedou...*⁴⁵³

*Já jsem ještě nevynechala.*⁴⁵⁴

Ve svých odpovědích na otázku, zda se účastnili či účastní nějakých setkání Chorvatů v zahraničí, se mí informátoři rozdělili na dvě poloviny. Paní Alena s manželem a paní Marie se žádných zahraničních setkání Chorvatů neúčastní. Pan Josef v minulosti navštívil několikrát *Festival chorvátskej kultúry* v Devínské Nové Vsi na Slovensku.⁴⁵⁵ Kvůli poměrně velké vzdálenosti a výdajům za dopravu však už informátor na toto setkání slovenských Chorvatů nejezdí. Pan Jan se čas od času účastní různých setkání Chorvatů na Slovensku a v Rakousku.

*Na Slovensko jsem jezdíval... No dobře, mě to stojí – je to dost do Bratislavy a zpět, ale hlavně dálniční známku musím mít, já slovenskou nemám, a když jedete na jeden den, tak zaplatíte já nevím – tři stovky nebo kolik to stojí?*⁴⁵⁶

Důležitou součástí náboženského života Chorvatů byly v minulosti poutě. Nejvýznamnějšími poutními místy moravských Chorvatů byly Maria Dreieichen v Dolním Rakousku a Eisenstadt v rakouském Burgenlandu. Dalšími místy, kam chodili moravští Chorvati na procesí, byly například slovenský Šaštín, Svatý Kopeček u Mikulova či rakouské Mariazell ve Štýrsku. Po vzniku československého státu se Chorvati vydávali také na Velehrad, Hostýn či do Křtin.⁴⁵⁷ Poutě byly důležité nejen z náboženského důvodu, ale také z důvodu udržování kontaktů. Na řadě těchto poutních míst se moravští Chorvati setkávali s dolnorakouskými a uherskými Chorvaty. Poutě moravských Chorvatů ustaly ve dvacátých a třicátých letech 20. století. Tím se také přerušily jejich kontakty s chorvatskými soukmenovci z jiných oblastí, což vedlo k izolovanosti moravských Chorvatů.⁴⁵⁸

⁴⁴⁹ J. R. (1929), 8. 2. 2013

⁴⁵⁰ J. S. (1925), 5. 2. 2011

⁴⁵¹ J. T. (1957), 5. 3. 2011

⁴⁵² M. Č. (1931), 18. 3. 2011

⁴⁵³ J. H. (1936), 18. 3. 2011

⁴⁵⁴ M. Č. (1931), 18. 3. 2011

⁴⁵⁵ Dnes část Bratislavy.

⁴⁵⁶ J. R. (1929), 8. 2. 2013

⁴⁵⁷ VEČERKOVÁ, E.: *Výroční obyčej*, s. 76.

⁴⁵⁸ Tamtéž, s. 77.

Všichni mí respondenti vlastní minimálně dvě knihy v chorvatštině. Oblíbenou knihou je *Lipo naše selo* moravského Chorvata Josefa Lawitschky – tuto knihu četli a mají ji také doma všichni mí informátoři kromě paní Marie. Paní Alena s panem Boleslavem vlastní také antologii *Moravští Chorvati* Richarda Jeřábka a *Spominanje na rodni kraj* od Bedřicha Siče, dalšího moravského Chorvata, který sepsal své vzpomínky. Nejvíce knih vlastní pan Josef. Kromě zmíněných tří knih má doma také publikaci *Moravski Hrvati* od Dragutina Pavličeviće, sborník Ivana Dorovského *Charváti ještě žijí mezi námi* a různé knihy o Chorvatsku. V nedávné době se panu Josefovi také podařilo získat sbírku básní a krátkých povídek s názvem *Va Frielištofi*⁴⁵⁹ od Milo Vašaka, Chorvata z Jevišovky, který emigroval do Kanady.⁴⁶⁰ U paní Marie se mi podařilo najít vzácnost – modlitební knížku z roku 1895 psanou v chorvatštině, češtině a němčině farářem Aloisem Malcem z Dobrého Pole. Paní Marie čte knihy v chorvatštině pravidelně. Informátorka uvedla, že poslední knihu, kterou četla v chorvatštině, byl *Dopis nenarozenému dítěti*. Knihy v chorvatštině získává od své přítelkyně, která žije v Chorvatsku a kterou často navštěvuje. Chorvatské noviny nečte pravidelně nikdo z mých informátorů. Paní Alena a pan Josef mají doma několik čísel týdeníku *Hrvatske novine*.⁴⁶¹ Paní Alena je dostala na kiritofu v Jevišovce, pan Josef byl dříve jejich předplatitelem. Paní Marie čte chorvatský tisk při svých častých návštěvách Chorvatska. Moravští Chorvati si knih psaných v chorvatštině velmi váží a pečlivě je schraňují. Jak vyplývá z rozhovorů s informátory, nejoblíbenější jsou bezesporu publikace od samotných moravských Chorvatů, které jsou napsány buď částečně anebo úplně v chorvatském dialektu. Pro moravské Chorvaty jsou velmi cenné a opatrované také staré modlitební knížky.

*To si vždycky dovezem z Jevišovky – ty Hrvatske novine... pak se to schová...*⁴⁶²

*Dostával jsem noviny. Z Rakouska oni dávali... však je mám tady. Chorvatské noviny jsem dostával a kolik let... tak ty noviny mám, furt ty starý, schovaný, a když mám čas, tak si je čtu... Jsou sice starý a tak, tak si holt v nich čtu, že je to chorvatsky, víte.*⁴⁶³

*Ne, já když su tam [v Chorvatsku], tak si čtu jejich noviny, ale tady už ne.*⁴⁶⁴

⁴⁵⁹ Chorvatský název dnešní Jevišovky.

⁴⁶⁰ PAVLIČEVIĆ, D.: *Moravski Hrvati*, s. 123.

⁴⁶¹ Týdeník, který vydává *Hrvatsko štamparsko društvo* se sídlem v rakouském Eisenstadtu.

⁴⁶² A. L. (1935), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

⁴⁶³ J. R. (1929), 8. 2. 2013

⁴⁶⁴ M. P. (1938), 7. 2. 2013

V březnu a dubnu 2011 proběhlo sčítání lidu, domů a bytů, měla jsem tak při terénním výzkumu v rámci své bakalářské práce a následně i při terénním výzkumu v pro tuto diplomovou práci možnost zjistit, jakou národnost či národnosti mí informátoři oficiálně deklarují. Co se týče etnického vědomí, to je především u nejstarší generace moravských Chorvatů poměrně vyhraněné – většina z nich se stále cítí být Chorvaty a také tuto národnost oficiálně deklarují. V odpovědích na otázku, za co se dnes považují, to potvrdila paní Alena i pan Josef. Paní Marie uvedla, že se považuje za Češku a Chorvatku zároveň, nicméně oficiálně deklarovala pouze národnost českou. Jev dvojí etnické identity je častý u střední generace potomků. Pan Jan se dle vlastních slov více kloní k národnosti chorvatské, nicméně oficiálně deklaruje chorvatskou a českou národnost. Potomci moravských Chorvatů deklarují oficiálně už pouze českou národnost. Výjimečně někteří z nich udávají dvojí etnickou identitu.

*Za Chorvata. To mám v sobě...*⁴⁶⁵

*Národnost chorvatskou, protože su Chorvatka, tak co.*⁴⁶⁶

*Já su furt Chorvat! A tím to končí. Jestli su moravský, český, nebo německý, to je mě jedno.*⁴⁶⁷

*Já nevím, já se snažím, protože vím, že tady se ta národnost jakoby ztrácí, že už je těch lidí, kteří se k tomu hlásí nebo kteří o tom opravdu něco vědí, sou z těch dědin, už je hrozně málo... Já se spíš na jedné straně snažím tohle nějak udržovat – jet do toho Dobrého Pole, podívat se tam na ten hrob toho pana faráře nebo tohleto udržovat a když můžu, tak o tom někomu něco říct... Ale já nevím no, já bych řekla, že je to tak na půl.*⁴⁶⁸

*Já bych řekl spíš za obojí.*⁴⁶⁹

*Roztříštěná identita... Jo, určitě, protože právě poslední dobou jsem hodně mezi Chorvatama a vesměs jejíma potomkama, tak tíhnu k tý chorvatský národnosti.*⁴⁷⁰

*... asi za Čecha. Ale vždycky mám tu chorvatskou kartu připravenou v rukávu.*⁴⁷¹

Při rozhovorech s informátory jsem narazila na zajímavou okolnost, týkající se vztahu mezi dialektem moravských Chorvatů a současnou spisovnou chorvatštinou. Někteří z mých respondentů se ke spisovné chorvatštině staví velmi obezřetně, někteří dokonce odmítavě a naopak vyzdvihují čakavský dialekt, kterým hovoří. Některým informátorům se současná podoba chorvatštiny nelíbí a není pro ně zcela srozumitelná. Objevil se dokonce názor, že pouze čakavský dialekt, kterým hovoří Chorvati na

⁴⁶⁵ J. R. (1929), 8. 2. 2013

⁴⁶⁶ M. Č. (1931), 18. 3. 2011

⁴⁶⁷ J. S. (1925), 5. 2. 2011

⁴⁶⁸ M. P. (1938), 7. 2. 2013

⁴⁶⁹ J. T. (1957), 5. 3. 2011

⁴⁷⁰ J. K. (1982), 5. 3. 2011

⁴⁷¹ P. S. (1980), 20. 4. 2011

v Česku na Moravě, na Slovensku, v Maďarsku a v Rakousku, je jedinou „správnou“ variantou, kterou by měli Chorvati v Chorvatsku hovořit.

*No, když jsme tam [na kiritofu], tak nám dají [Hrvatske novine], ale já tomu nerozumím. Tam je to úplně jiný. Málo tomu rozumím. To je zas úplně jinačí.*⁴⁷²

*... s Chorvatama mluvím, ale oni to mají už jinak, oni mají tu... já nevím jakto... oni mají tu srbskou chorvatštinou...*⁴⁷³

*Ta není zdaleka tak hezká jako naše gradišćanská [chorvatština]. To nejenom že my dokážeme – Slováci, Maďaři, Rakušáci [Chorvati v těchto zemích]... mluví gradišćanskou a ta je daleko lepší a hezčí a my si všichni rozumíme. Čtyři sta let jsme byli od sebe, neměli jsme školy a máme ju lepší než oni, kteří si ju nechali zmrvit Srbama, to není chorvatština, to je srbochorvatština! Takže oni mají teď s tím práci, co s tím udělají. Bud' to předělají, nebo nepředělají. Měl jsem kamaráda na Slovensku, taky předseda sdružení slovenskýho byl, a ten přímo na jedné konferenci jim říkal, aby to převzali od nás, že je to daleko lepší než ta jejich srbština.*⁴⁷⁴

Svých informátorů jsem se také zeptala, zda a do jaké míry si rozumí s Chorvaty ze sousedního Slovenska či Rakouska. Z výpovědí respondentů vyplynulo, že moravští Chorvati se se slovenskými a gradišćanskými Chorvaty dorozumí, protože je jejich nářečí stejné až na drobné odlišnosti – jde například o některá slova přejatá z němčiny či ze slovenštiny.

*Jinak ještě můžu říct jednu věc, že když mluvíme s Chorvatama z té Bratislavy, tak ty mluvíjou přibližně stejně jak my, mají malinko už odchylky, tu slovenštinu trošku tam... A jinak tady ti z toho Rakouska, když s něma mluvíme, tak ti mluvíjou přesně tak jak my v Jevišovce jsme mluvili... tak s těma se domluvíme, i když oni umíjou druhou řeč němčinu vlastně, tak tady s tou chorvatštinou... Já jsem myslel, že jsou, když jsem se poprvé potkal s něma, že jsou od nás tady. Říkám: Vy jste jako tady z Frélichova, z Jevišovky? Ti mluvíjou teda opravdu stejně. Z Burgenlandu jsou.*⁴⁷⁵

*Rakušáci – s těma se normálně domluvíme!*⁴⁷⁶

O chorvatském původu mých informátorů jejich sousedé a nejbližší okolí ví. Takto se vyjádřili všichni mí informátoři. Nicméně je evidentní, že moravští Chorvati na svůj původ nijak neupozorňují a většinou o něm vědí pouze jejich nejbližší přátelé, známí a spolupracovníci, kteří se o něm dozvěděli často úplnou náhodou. Pan Josef popsal, jak se o jeho chorvatském původu dozvěděli jeho kolegové v zaměstnání a také kuriózní příhodu, kdy mu byla nabídnuto členství v Komunistické straně Československa – hlavním viníkem rozšíření chorvatské menšiny.

⁴⁷² A. L. (1935), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

⁴⁷³ J. R. (1929), 1. 4. 2011

⁴⁷⁴ J. H. (1936), 18. 3. 2011

⁴⁷⁵ J. S. (1948), 5. 3. 2011

⁴⁷⁶ M. Č. (1936), 18. 3. 2011

No, byl jsem v závodním výboře. A jich napadlo – sháněli furt nějaký nový členy do KSČ, tak přišli za mnou do práce... Já jsem si tykal s něma aji, třeba s ředitelem... byl ve straně a povídá – Ty to děláš dobře, nešel bys jako kandidát do KSČ? Já povídám – Ne, to já nemůžu... Povídám – Prosím tě, to já nemůžu, kdyby se to naši dověděli, oni mě podporujou, já dělám sám, mám dvě děti, žena nedělá, já tolik peněz nemám, oni mě podporujou. A kdyby se dověděli, že jsem se dal do KSČ, tak mě nedají nic. To si nemůžu dovolit. Naši chodí do kostela, já jsem taky chodil, nemohl jsem to říct, tak jsem říkal, že naši chodí do kostela.... Byli zlostní na mě a příště jsem nešel ani do toho závodního výboru... To jsem jim řekl, že nás vystěhovali, to věděli, ale proč, zač – to ne. Jestli se to nějak dověděli na podniku úřady to nevím, ale... Kluci, kolegové to věděli, že su Chorvat a že nás odsud vyhodili. Potom už se mohlo víc mluvit, ale z kraje jsem se bál.⁴⁷⁷

A já se s tím moc nechlubím. Ted' mě viděli v televizi, měli jsme hody a bylo to v televizi. A měli jsme sraz zaměstnanců z Klenot.⁴⁷⁸ Kdosi se mě ptá – Pepo, já tě tam viděl v televizi a sestru jsem tam taky viděl! Sestra byla taky v kroju. Já povídám – No, my jsme Chorvati. A on – Ty že seš Chorvat? To si nikdy neřekl. Tím jsem se v Klenotech nemohl chlubit, to víš, komunisti... [smích].⁴⁷⁹

Kolegové v práci to určitě věděli. Tady se to tak nerozebírá, akorát tady mám jednu paní známou a s tou jsme se o tom bavily... jsme se domlouvaly spolu, že budeme dělat strom života. A tak jsme se bavily, kde jako by se dalo něco tady k těm rodinám... A ona mě říká – Představte si, že já mám v tom, co už jsem našla, nějaký předky Chorvaty. Já říkám – Tak to jsme dvě.⁴⁸⁰

V odpovědi na otázku, zda pro ně byl chorvatský původ někdy výhodou, se většina mých informátorů shodla, že ne. Pouze paní Marie uvedla, že výhodu svých chorvatských kořenů vidí v tom, že se v Chorvatsku, které často navštěvuje, bez problémů domluví. Tato informátorka kromě dialektu moravských Chorvatů ovládá též současnou spisovnou chorvatštinu. Nevýhodu plynoucí ze svého chorvatského původu nevidí paní Marie žádnou. Její odpověď byla v rozporu s odpověďmi dalších mých informátorů na tuto otázku – ti naopak uvedli, že chorvatský původ pro ně nikdy nebyl výhodou, ale spíše nevýhodou. Jak uvedl pan Josef, chorvatský původ byl nevýhodou za druhé světové války – moravští Chorvati museli narukovat do německé armády a od Němců, v jejichž obklopení žili, se dočkali řady ústrků. Informátor také připomněl pro moravské Chorvaty asi největší křivdu – násilné rozsídlení komunistickým režimem. Podobně se vyjádřila i paní Alena se svým manželem.

Myslím si, že nebyl [výhodou], že vždycky ti Chorvati nějak trpěli tím...⁴⁸¹

Výhody z toho žádné neplynuly, že?⁴⁸²

⁴⁷⁷ J. R. (1929), 8. 2. 2013

⁴⁷⁸ Národní podnik Klenoty.

⁴⁷⁹ J. R. (1929), 1. 4. 2011

⁴⁸⁰ M. P. (1938), 7. 2. 2013

⁴⁸¹ J. R. (1929), 8. 2. 2013

⁴⁸² J. H. (1936), 18. 3. 2011

Edvard Beneš říkal: Chorvaté, my víme, že vy jste nejvíce trpěli, tady jste mezi Němcama, a vy budete muset být první odškodněni. Beneš skončil, komunisti se dostali k moci a spočítali nám to... Ale ten to věděl, ten to dobře věděl, ti inteligentní politici věděli, jaké křivdy se dopustili na nás a že by jich měli odčinit. A komunisté k tomu, co už ten náš jako národ, naši muži jako zkusili, rodiny ztratily přes tři sta třicet mužů, chlapců a tak dál... tak aby se za to omluvili, tak oni nám to přičetli ještě, že to byla naše chyba a ještě navíc nás za to potrestali.⁴⁸³

Většina mých informátorů se shodla, že nejmladší generace moravských Chorvatů nejeví o svůj chorvatský původ žádný zvláštní zájem. Pouze paní Alena nedokázala jednoznačně zhodnotit postoj nejmladší generace. Podle informátorů příslušníci nejmladší generace respektují, že se v jejich rodině udržuje vědomí o chorvatském původu, navštěvují se svými příbuznými jejich původní domov na jižní Moravě nebo se s nimi účastní každoročního kiritofu, ale sami nemají ke svým chorvatským kořenům žádný zvláštní vztah a z drtivé většiny se již považují za Čechy.

Já nevím, oni spíš, si myslím, že respektují to, co se v rodině ještě udržuje, tak jak říká naše Iva [neteř] – já na ten hrob budu jezdit, já to budu udržovat. Ale jako nějaký zvláštní vztahy to nejsou.⁴⁸⁴

Jich to asi nezajímá. Můj kluk ví, že jsme Chorvati, ale jeho to vůbec nezajímá. Nemluvíme o tym, jak to bylo, to on znal babičku, dědečka, jezdil se mnou do té Jevišovky, do toho Frélichova. Taky někdy na ty hody se přijde podívat, víckrát tam byl, i s manželkou... Aj vnučka tam byla, ta nejstarší, jednou nebo dvakrát...⁴⁸⁵

Svých informátorů jsem se také zeptala, zda by bylo dobré, pokud by pro nejmladší generaci existovala možnost povinné školní výuky v chorvatštině. Informátoři se ve svých názorech shodli, že na zavedení školní výuky v chorvatštině je již pozdě. Pan Josef si myslí, že by mladá generace o výuku v chorvatštině ani neměla zájem. Informátorů, kteří mají děti, jsem se také zeptala, zda by je v době jejich školní docházky na tuto výuku, pokud by měli možnost, přihlásili. Paní Alena s panem Boleslavem odpověděli, že pravděpodobně ano, naopak pan Josef uvedl, že spíše ne.

Jo, aji jo. Aj já bych se to šla ještě učit, trošku naučit.⁴⁸⁶

... manželka neumí chorvatsky, to jsme mluvili česky s děckama. Jo chorvatsky, kde je žena i muž Chorvat, tak snad. To bych udělal, ale to už...⁴⁸⁷

Já si myslím, že na to už je u nás pozdě. Já nevím, kolik lidí se v tom sčítání lidu přihlásilo k chorvatské národnosti, v jaké to třeba bylo věkové kategorii, jestli to byli nějakí mladí a mají ty děti, tak snad jo, ale už je jich tak málo, že si myslím, že už je na to pozdě.⁴⁸⁸

⁴⁸³ B. L. (1936), 19. 2. 2013, viz příloha 13.1.1.1.

⁴⁸⁴ M. P. (1938), 7. 2. 2013

⁴⁸⁵ J. R. (1929), 8. 2. 2013

⁴⁸⁶ A. L. (1935), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

⁴⁸⁷ J. R. (1929), 8. 2. 2013

⁴⁸⁸ M. P. (1938), 7. 2. 2013

Informátoři vidí budoucnost moravských Chorvatů jednoznačně – menšina se brzy zanikne. Nejstarší generace moravských Chorvatů pomalu vymírá, jejich potomci se stále více včleňují mezi Čechy. Podle paní Aleny a paní Marie by mohla asimilaci menšiny zabránit právě nejmladší generace, nicméně obě informátorky uvedly, že dnešní nejmladší generace už nemá zájem podílet se na zachování chorvatské menšiny. Pan Jan s oběma informátorkami částečně souhlasí, a právě proto se s dalšími členy výboru Sdružení snaží kontaktovat příslušníky nejmladší generace a zapojit je do aktivit, které by menšinu mohly zachránit před úplným zánikem.

Ne, nic, to končíme [rázně]! Je to škoda veliká, já tak kolikrát nad tym přemýšlím... To je pryč všecko. Za dvacet, třicet let ani hody nebudou v Jevišovce. Nebo budou – budou si to tam dělat místní. Ale Chorvati ne, to končí [potichu].⁴⁸⁹

Přála bych si, aby to aspoň zůstalo tak, aby se na ně myslelo, ale nevím, jak ti mladí [smutně].⁴⁹⁰

Chorvat s Chorvatem už, dá se říct... Už to není vůbec. Právě proto říkám – když umřeme my, tak už nebude zkrátka nikdo.⁴⁹¹

Toto už nikdo nezachrání... To tak pokročilo, přesně, jak říkali podle těch zásad komunisté – rozprášit je mezi český živel, aby postupně zanikli. A tato slova se vyplnila.⁴⁹²

Tam byly roztrhaný ty pouta mezi těma rodinami... těch lidí, těch potomků Chorvatů, co s náma spolupracuje, je celkem málo. Vím tak o pěti, šesti, aktivních možná pět, včetně mě a Lenky... myslím si, že takovej malej hlouček potomků moravských Chorvatů, který maj o to zájem nebo je to nějak zajímavá, tak tam nějakej potenciál je, ale skutečně je to jen pár lidí.⁴⁹³

⁴⁸⁹ J. R. (1929), 8. 2. 2013

⁴⁹⁰ A. L. (1935), 19. 2. 2013, viz příloha 13.2.1.

⁴⁹¹ M. Č. (1936), 18. 3. 2011

⁴⁹² J. H. (1936), 18. 3. 2011

⁴⁹³ J. K. (1982), 19. 2. 2013

6.2 Slovenští Chorvati

S ostatními Chorvaty se mí informátoři stýkají zcela běžně – nejvíce v Jarovcích, kde respondenti žijí, ale často se stýkají i s Chorvaty z dalších chorvatských vesnic, především z blízkého Čunova. Nejstarší a střední generace se nejčastěji vidá v kostele či na různých rodinných oslavách. Starší generace se setkává kromě toho také při různých programech pro seniory, které pořádá kulturní dům v Jarovcích. Také nejmladší generace Chorvatů se mezi sebou stýká běžně – Jan ml., informátor z nejmladší generace, uvedl, že se s některými mladými Chorvaty vidá i každý den.

*... väčšinou, keď je nejaké stretnutie dôchodcov alebo v nedelu v kostole. Alebo keď je nejaká svatba, alebo si oslavujeme narodeniny, tak sa pozívame.*⁴⁹⁴

*Niekedy v kulturáku je niečo, sedíme... v kostole. Keď mňa dlho nevidia, som bola chorá... už ma potom hladajú, kde som, keď ma nevidia [smích].*⁴⁹⁵

*S ostatnými Chorvátmi sa vídam dosť často, s niektorými dokonca aj každý deň. Chodíme spolu von, ideme si posediť niekde alebo podobne.*⁴⁹⁶

Střední a nejstarší generace Chorvatů mezi sebou hovoří běžně pouze chorvatsky. U nejmladší generace je situace složitější. Pouze někteří z nich hovoří chorvatsky běžně, část jen někdy a většina mladé generace nehovoří chorvatsky vůbec.

*... Len chorvátsky... Tu sa každý rozpráva chorvátsky, lebo to je chorvátska dedina.*⁴⁹⁷

*Rozprávame sa medzi sebou chorvátsky, ale iba niektorí. S niekym sa rozprávam po slovensky, s niektorým po chorvátsky, s niektorými iba občas po chorvátsky – tak, ako to príde proste.*⁴⁹⁸

Hlavním centrem setkávání je kostel, kde se schází prakticky celá vesnice. V jarovském kostele lze na klenbě a obrazech vidět řadu nápisů v chorvatštině. Každou neděli v deset hodin dopoledne je v kostele sloužena chorvatská mše. Paní Mária a paní Rozália velmi chválily jarovského faráře, který, ač je slovenského původu, při mši předčítá vše v chorvatštině. Ve vesnici se však již objevily i stížnosti některých obyvatel na chorvatské mše. Podle slov pana Jana si však nestěžují starousedlíci, ale nově příchozí, kteří se v Jarovcích usadili teprve nedávno.

Například prišiel jeden pako do kostola, teraz na chorvátsku omšu, a povedal farárovi že prečo, on chce, aby slovenská omša bola, on nerozumie. Tak choď ráno do kostola o ôsmej, lebo o desiatej majú Chorváti omšu... Ale to sú takí, čo teraz došli, chvíľu, sú tu dva dni... Tí, čo sú tu normálne a dojdú, tak niektorí sa tešia, niektorým sa páči aj spev chorvátsky, lebo tam sa

⁴⁹⁴ M. A. (1931), 9. 3. 2013

⁴⁹⁵ R. S. (1931), 1. 3. 2013

⁴⁹⁶ J. N. ml. (1994), 9. 3. 2013, viz příloha 13.2.3.

⁴⁹⁷ R. S. (1931), 1. 3. 2013

⁴⁹⁸ J. N. ml. (1994), 9. 3. 2013, viz příloha 13.2.3.

*spieva chorvátsky, akurát kázne sú po slovensky, lebo pan farár tiež nevie chorvátsky dobre, teraz je nový, ale snaží sa to, čo má, prečítať...*⁴⁹⁹

*Tak sú rôzni ľudia, niektorým sa to aj nepáči, že nič nerozumie alebo že nedobre rozumie a všeliaké také... A niektorím to zas nevadí, chorvátčina, takže...*⁵⁰⁰

*... tento kňaz, čo došiel k nám – čistý Slovák, ja som bola normálne naučená ako každú nedeľu po obede krížovú cestu po chorvátsky odmodlieval... čistokrvný Slovák, ešte ho pochválím...*⁵⁰¹

Fenoménom života slovenských Chorvatů byly a dodnes jsou poutě. Slovenští Chorvati chodívali v minulosti na pouť především do maďarského Győru,⁵⁰² slovenské Dúbravky, na poutní místa v rakouském Burgenlandu – do Loretta u Eisenstadtu, Baumgartenu a Dürnbachu či obce Kópháza v Maďarsku.⁵⁰³ V období socialismu se chození na poutě výrazně omezilo. Slovenští Chorvati v této době navštěvovali pouze poutní místa na Slovensku – především Mariánku či Dúbravku. Po roce 1989, se změnou politických poměrů, začali opět navštěvovat i poutní místa v Rakousku a Maďarsku. Část mých informátorů chodí na poutě dodnes pravidelně. Většina mých respondentů z nejstarší generace chodila na poutě v minulosti, ale dnes se jich už kvůli svému věku a zdravotnímu stavu neúčastní – takto se vyjádřila paní Rozália a paní Magdalena s panem Štefanem. Z této generace chodí na poutě v současnosti pouze paní Mária. Ze střední generace mých informátorů chodí na poutě pan Jan, Slečna Petra a Jan ml., informátoři z nejmladší generace, chodí na poutě také. Mezi nejnavštěvovanější patří v současnosti jednoznačně pouť do Győru, dále pouť do Kópháza, Loretta poblíž Eisenstadtu, slovenské Mariánky a do Mariazell – poutního místa v rakouském Štýrsku, které patří mezi nejnavštěvovanější ve střední Evropě. Poutě nemají pro slovenské Chorvaty pouze náboženský význam, ale jsou pro ně důležité také z toho důvodu, že se na většině poutních míst, které navštěvují, setkávají s dalšími Chorvaty. Na pouti v Győru se slovenští Chorvati setkávají s Chorvaty z Maďarska, na poutních místech v Burgenlandu se pak setkávají s gradišćanskými i maďarskými Chorvaty.

*Viete čo, chodíme... V Győru je chorvátska púť, tak to chodíme. Tam je veľa tých ľudí.... Každý rok chodíme.*⁵⁰⁴

Chodím stále aj teraz... Celý život, odkedy som... keď sme boli mladí, bola totalita, sme nikde nemohli ísť, ale keď nebola tá totalita, odvtedy stále... Do Győru, tam je pre Chorvátov

⁴⁹⁹ J. N. (1962), 9. 3. 2013, viz příloha 13.2.3.

⁵⁰⁰ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

⁵⁰¹ R. S. (1931), 1. 3. 2013

⁵⁰² Do sedmdesátých let 20. století spadala obec Jarovce pod biskupství v Győru.

⁵⁰³ BEŇUŠKOVÁ, Z.: *K niektorým problémom*, s. 213.

⁵⁰⁴ J. N. (1962), 9. 3. 2013, viz příloha 13.2.3.

celý deň... Potom chodím do Koljnofu,⁵⁰⁵ to je v Maďarsku. A potom väčšinou tuto do Eisenstadtu... A Mariazell. Prvá nedeľa v máji je teraz chorvátska púť do Győru, potom je celý deň chorvátska omša, všetko chorvátske. Potom chodíme do Marianky u nás, s deťmi, aj starí ľudia chodia, prvú nedeľu v auguste zase. Potom my chodíme Mariazell, poslednú sobotu u augustu... Potom zas koncom septembra či začiatkom októbra chodíme do Loretta. Teraz bude v Čunove osemnásteho marca, tiež omše chorvátske a všetko, prídu z Burgenlandu...⁵⁰⁶

Do Mariancov⁵⁰⁷ – tam idem väčšinou aj spolu zo sesternicami...⁵⁰⁸

Na poutě se dříve choďovalo pěšky, dnes se poutníci na poutní místa dopravují automobily, případně hromadně autobusy – tuto možnost využívá především nejstarší generace. Dopravu věřících z chorvátských obcí autobusy na poutní místa zajišťuje Chorvátský kulturní svaz. Poutě v některých případech navštěvují celé rodiny včetně dětí. Pout' trvá jeden den – na pouť jezdí věřící brzy ráno a tentýž den odpoledne se vrací domů.

O desiatej hodine začína omša. Okolo desiatej sme tam, začne omša, o druhej je litánia. Tá omša je väčšinou hodinu a pol, potom ideme každý... v Győru sú také malé krčmičky, tam ideme na obed, a potom na druhú hodinu sa vraciame do kostola, lebo je potom litánia taká... To trvá tak do pol tretej, aj viacej, do tretej hodiny, potom sa začneme lúčiť s tými Maďarmi, Chorvátmi, rakúskými Chorvátmi, s každým trošku porozprávate a potom pomaly...⁵⁰⁹

Svätou omšou to začína, potom je obed, niekedy nás pozvali na nejaku agapu tiež... A potom zas litánia je, po litanii zas má každý svoj program, kde chceli ísť alebo... tak kolem štvrtej sme sa už vracali domov.⁵¹⁰

... chorvátska omša, chorvátsky kňaz – máte taký zážitok v tej chorvátsine.⁵¹¹

Členem Chorvátskeho kulturného zväzu je v súčasnosti z mých informátorů Jan ml. Někteří z dalších mých respondentů pomáhali tomuto sdružení dříve. Pan Štefan je hudebník a v minulosti se podílel na sestavování sbírky lidových chorvátských písní, kterou později toto sdružení vydalo.⁵¹² Při sestavování této sbírky pomáhala i paní Mária. Tato informátorka s několika dalšími Chorvatkami dříve také zpívala na akcích Chorvátskeho kulturného zväzu – na *Festivalu chorvátskej kultúry* v Devínské Nové Vsi, na každoročních Chorvátských dnech, v jejichž pořádání se čtyři chorvátské obce, Jarovce, Čunovo, Devínska Nová Ves a Chorvátský Grob, střídají, ale také například na kiritofu moravských Chorvatů v Jevišovce.

⁵⁰⁵ Chorvati tak nazývajú obec Kópháza.

⁵⁰⁶ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

⁵⁰⁷ Chorvati tak nazývajú poutní místo Marianku v okrese Malacky.

⁵⁰⁸ P. N. (1993), 9. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

⁵⁰⁹ J. N. (1962), 9. 3. 2013, viz příloha 13.2.3.

⁵¹⁰ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

⁵¹¹ R. S. (1931), 1. 3. 2013

⁵¹² JANKOVIČ, Radoslav: *Ljeto va jačka Hrvatskoga Jandrofa. Rok v piesňach Jaroviec*. Bratislava 2007.

...No, len potom, keď sa tak do kopy dáme, ale ináč... Niekedy sme spievali, ale hovorím – všetky zomreli skoro... Vystupovali sme, chodili sme spievať...⁵¹³

Dedko sa zapájal už tým, že chodieval sem R...o J...č, keď robil tu knižku, ten spevník... Tak chodieval sem, že – Povedzte mi. A náš dedo – Joj, ja si nepamätám. Ale Vy si vzpomienete. Prišiel o týždeň a dedko vedel všetky pesničky, čo v prvej triedy sa učili, dokonca vedel, čo hráli divadlo ako deti... Alebo – Zaspievajte mi. A on vlastne tým, že je muzikant, takže on spieval a on si to vlastne zaznamenal do toho...⁵¹⁴

Informátor Jan ml. je členom výboru *Klubu mladých Chorvátov*, ktorý spadá pod Chorvátsky kultúrny zväz. Klub poľadá řadu akcií nejen pro Chorvaty – *Dan mladine*,⁵¹⁵ stavění máje, řařangy a řůznę večerní zábavy v chorvatských obcích na Slovensku. Organizace má v Jarovcích klubovnu, kde se její členové řchází. Zástupci klubu jezdí na řůzná setkání národnostních menřin jak na Slovensku, tak v zahraničí. Klub mladých Chorvátov se zaslouřil o výuku chorvatského jazyka, která probíhá od roku 1996 právě v klubovně této organizace.⁵¹⁶ Výuky chorvatřtiny se dřive účastnil Jan ml. i slečna Petra. Výuku podle těchto dvou informátorů navřtěvuje pravidelně zhruba deset lidí, větřinou dospělých. Spisovnou chorvatřtinu zde vyučuje lektor z Chorvatska. Lektoři se po určité době střídají. Náklady na výuku a mzda lektora je hrazena podle informátorů z blížę neurčených dotací.

... my máme taký sedemčlenný výbor, ktorý sa volí každý rok... V tom výbore som teraz prvý rok... Vo výbore sú ľudia od osemnásť do takých tridsať dva asi. Môže tam zahlasovať úplne každý člen Chorvátskeho klubu, každý, kto si zaplatí členstvo, môže potom zahlasovať za svojho kandidáta, ktorého chce mať v tom chorvátskom výbore. A ten výbor chorvátsky potom organizuje řůzne akcie, pri ktorých sa samozrejme zapájam aj ja a ostatní mladí isto, aj tí, ktorí nie sú v tom výbore.⁵¹⁷

Normálne zo Zagrebu lektorka... Myslím, že v Bratislave robila... oni ich menia. Teraz napríklad sme mali... to bola Davorka, tá tu bola dva roky... tam chodí dospelí väčřinou, čo ja viem, takých osem, desať možno že bolo...⁵¹⁸

Slečna Petra a Jan ml. se v průběhu rozhovorů zmínili také o každoročních pobytech dětí v Chorvatsku. Tyto tábory se konají pravidelně již pět let. Tábor trvá deset dnů a koná se v obci Selce poblíž Rijeky na severozápadě Chorvatska. Podle slečny Petry byla účast dětí zpočátku slabá, dnes však jezdí jeden plně obsazený autobus. Tábora se účastní děti ze všech čtyř chorvatských obcí, jejich věkové rozpětí je od dvanácti do osmnácti let. Podle Jana ml. nehraje roli, zda jsou děti z chorvatských

⁵¹³ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

⁵¹⁴ M. Z. (1951), 9. 3. 2013

⁵¹⁵ Den mládeže.

⁵¹⁶ <http://www.jarovce.sk/?page=kmh> – 1. 5. 2013

⁵¹⁷ J. N. ml. (1994), 9. 3. 2013, viz příloha 13.2.3.

⁵¹⁸ P. N. (1993), 9. 3. 2013, viz příloha 13.2.3.

nebo slovenských rodin, ale přednost mají ty, které se zapojují do činnosti chorvatských spolků v jednotlivých obcích. Rodiče hradí pobyt částkou padesáti eur, zbytek platí Chorvátsky kultúrny zväz a obecní úřady jednotlivých chorvatských obcí.

Prve dva roky sme mali tak, že sme došli a dopoludnia sme mávali väčšinou chorvátčinu, že sme sa učili. Teraz tieto posledné roky ako že iba spievame a vystupujeme tam pred nimi. To znamená, že napríklad na desať dní tam ideme a spievame a potom nejaký predposledný deň alebo tak vždycky to, čo sme si akože zopakovali, predvedzieme pred celým hostelom. To je úplne super, oni sú úplne superný, tešia se z toho.⁵¹⁹

... zážitkov bolo veľa, za tie štyri roky, čo sme tam boli [smích]... Keby bolo, že môžu ísť všetci, tak by nás bolo o veľa viac, musí povyberať... väčšinou čo sa nejak pričiní k niečomu, že pomáhajú... A potom tí, čo sú v tom chorvátskom spolku, nepôjde tam Slováč, čo v tom spolku není skôr ako ten, čo v tom spolku je, lebo on si platí členstvo aj všetko, takže najprv sa oslovia členovia a keď by ich bolo menej, tak...⁵²⁰

Z mých informátorů jsou členy chorvatského folklorního nebo pěveckého souboru Jan ml. a paní Mária. Jan ml. se nedávno stal členem folklorního souboru *Tamburica Konjic*,⁵²¹ kde hraje na *bisernicu*, což je druh tambury. Soubor má šestnáct členů ve věku od šesti do dvaadvaceti let z Jarovců a blízkého Čunova. Nejde pouze o Chorvaty, ale i o děti a mladé lidi z čistě slovenských rodin. Repertoár souboru jsou chorvatské lidové a církevní písně, které se členové *Tamburice Konjic* učí od členů staršího folklorního souboru *Muško jačkarno društvo Hrvatski Jandrof*.⁵²² Soubor zkouší každý týden v klubovně Klubu mladých Chorvátov. Soubor *Tamburica Konjic* zatím vystupoval pouze na menších akcích v Jarovcích a v Čunovu, ale tento rok se chystá na každoroční Festival chorvátskej kultúry v Devínské Nové Vsi a také na blíže neurčený festival v Bratislavě. Jan ml. popsal, jak děti do souboru nejčastěji přicházejí.

Většinou tak, že jeho súrodenci už hrali predtým na to a proste sa to ako keby zdedí z generácie na generáciu a ostatné deti sa prihlásia, lebo sa im to páčia a chcú proste hrať.⁵²³

Paní Mária je členkou pěveckého souboru. Za pomoci přechozího jarovského faráře vytvořila informátorka s několika dalšími Chorvatkami tento sbor už zhruba před šedesáti lety. Paní Mária uvedla, že soubor spolu s dalšími Chorvatkami založily především pro zábavu a proto, že měly a mají rády zpěv. Zpočátku sbor tvořilo dvanáct zpěvaček, bohužel většina z nich už zemřela. Z původního dvanáctičlenného sboru dnes zpívají tři ženy – paní Mária a další dvě Chorvatky z Jarovců, které jsou, podobně jako

⁵¹⁹ P. N. (1993), 9. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

⁵²⁰ J. N. ml. (1994), 9. 3. 2013, viz příloha 13.2.3.

⁵²¹ <http://www.facebook.com/TamburicaKonjic> – 1. 5. 2013

⁵²² <http://www.snm-mkchs.sk/audiogaleria/> – 1. 5. 2013

⁵²³ J. N. ml. (1994), 9. 3. 2013, viz příloha 13.2.3.

informátorka, ve věku kolem pětasedmdesáti let. Stejně jako v minulosti, i dnes zpívají tyto ženy pravidelně v jarovském kostele chorvatské písně. Dříve sbor vystupoval také na některých akcích Chorvátského kulturného zväzu. V současnosti s paní Máriou a dvěma dalšími Chorvatkami čas od času zpívají i některé z dcer bývalých zpěvaček sboru, včetně dcery paní Márie.

*Jačkarice nám hovorili vždycky – jačkarice ako spevačky... Mali sme tu učiteľa, čo v kostole hrával, a ten za totality potom odišiel do Maďarska a potom nebolo nikoho, kto by to všetko viedol. Tak ten farár zohnal také tie mladé dievčatá, ja som vtedy ešte nebola, ale moja sestra – tie boli. No a potom sestra hovorí, že... keď niekde ona odišla a nemohla ísť spievať, keď vystupovali niekde, tak potom – Ty vieš spievať, tak pod' s námi. Tak potom ja zobrala moje kamarátky a tak sa rozrástlo. Ale hovorím – teraz sme už len tri...*⁵²⁴

Dvě hlavní akce Chorvátského kulturného zväzu – Festival chorvátskej kultúry a Chorvátsky deň navštevují všichni mí informátoři z nejstarší, střední i nejmladší generace. Účast nejstarší generace na těchto setkáních velmi závisí na jejich zdravotním stavu. Paní Magdalena s panem Štefanem uvedli, že Chorvátsky deň, pokud se koná v Jarovcích, navštevují pravidelně, ale návštěva festivalu v Devínské Nové Vsi závisí na tom, zda je jejich děti mohou na tuto akci zavést. Podobně je na tom paní Rozália, která se již také velmi špatně pohybuje. Festival chorvátskej kultúry a Chorvátsky deň, a to nejen pokud se koná právě v Jarovcích, ale i v dalších chorvatských vesnicích, navštevuje nejpravidelněji z nejstarší generace mých informátorů paní Mária. Informátor Jan ml. se neúčastní těchto akcí jen jako návštěvník, ale spolu s dalšími členy Klubu mladých Chorvatů zde připravuje stánek s občerstvením. Všem mým informátorům se tato setkání líbí. Paní Mária kromě těchto „domácích“ setkání Chorvatů navštevuje také některé akce Chorvatů v zahraničí – nepravidelně jezdí na kiritof moravských Chorvatů do Jevišovky, na poutě a další blíže neurčené akce Chorvatů do Rakouska a Maďarska.

...dobre, dobre sa cítíme tam.

*... do Devínskej chodíme, keď je... Potom do tých chorvátských dedín... Trošku sa vypije, trošku sa zje, povykládáme... vtedy sme aj v tej Jevišovke boli, tak sme tam spievali. Tri dni či dva dni, ten deň sme prišli...*⁵²⁵

Všichni mí informátoři vlastní několik knih v chorvatštině. Z větší části jde o modlitební knížky v chorvatštině, často více jak sto let staré, které vlastní především nejstarší generace mých informátorů. U respondentů jsem našla také knihy, které

⁵²⁴ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

⁵²⁵ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

vydal Chorvátsky kultúrny zväz. Nejrozsáhlejší sbírku publikací v chorvatštině má z mých respondentů paní Mária – kromě modlitebních knížek má také řadu brožur v chorvatštině ze svých návštěv poutních míst v Rakousku či Maďarsku či publikaci *Kalendar Gradišće 2007*.⁵²⁶ Co se týče novin, respondenti mají předplacené a pravidelně čtou dvoje až troje chorvatské noviny vydávané v Rakousku a na Slovensku. Všichni mí informátoři pravidelně čtou týdeník *Hrvatske novine*, který dostávají poštou z Eisenstadtu, a časopis *Hrvatska rosa*,⁵²⁷ který vydává Chorvátsky kultúrny zväz na Slovensku. Někteří informátoři také odebírají týdeník *Glasiło*,⁵²⁸ který vydává Hrvatsko kulturno društvo v Eisenstadtu.

*Glasiło, čo chodí každý týždeň, a Hrvatske novine ešte dojdú... Rosa čo je... máme tiež zpěvníky, čo sa spievajú v kostole.*⁵²⁹

*Modlitebné knížky máme tiež viac ako stovadsiat' ročné... ešte po mojom pradedkovi.*⁵³⁰

Všichni mí informátoři ze starší i střední generace se jednoznačně považují za Chorvaty. Chorvatskou národnost uvádějí také při sčítáních lidu, domů a bytů. Dva mí nejmladší informátoři, Jan ml. a slečna Petra, se považují za Chorvaty i Slováky zároveň.

*Samo Chorvátka, dokada budem žiť [smích].*⁵³¹

*Píšeme národnosť chorvátska...*⁵³²

*... ale v občianskom stále mala som chorvátsku a keď sa píše, tak si ju píšem. Vždy si píšem chorvátsku národnosť.*⁵³³

*Považujem sa aj aj zároveň.*⁵³⁴

O chorvatském původu mých informátorů jejich sousedé a nejbližší okolí ví. V Jarovcích žije podle pana Jana kolem tisíc čtyřista obyvatel, z nich zhruba necelá polovina jsou Chorvati. Lidé ve vesnici se navzájem znají, proto je podle mých informátorů přirozené, že všichni obyvatelé vědí o tom, kdo je v obci Chorvat. Podle většiny mých informátorů pro ně nebyl a není jejich chorvatský původ výhodou, ale ani nevýhodou. Pouze pan Jan se svým synem Janem ml. uvedli, že výhodou toho, že jsou Chorvati, je, že se lépe domluví v Chorvatsku.

⁵²⁶ Každoroční antologie, kterou vydává Hrvatsko kulturno društvo v Eisenstadtu.

⁵²⁷ <http://www.portalox.com/chorvati/index.php?id=38> – 4. 5. 2013

⁵²⁸ <http://www.hkd.at/images/glasilo/2013/Glasilo201301.pdf> – 4. 5. 2013

⁵²⁹ R. S. (1931), 1. 3. 2013

⁵³⁰ M. A. (1931), 9. 3. 2013

⁵³¹ R. S. (1931), 1. 3. 2013

⁵³² Š. A. (1926), 9. 3. 2013

⁵³³ M. Z. (1951), 1. 3. 2013

⁵³⁴ J. N. ml. (1994), 9. 3. 2013, viz příloha 13.2.3.

*Nie, my sme to nepocítili nijak.*⁵³⁵

*Ne, nema to nevýhody...*⁵³⁶

*... Určite áno, lebo keď sme boli na dovolenke v Chorvátsku, tak sme určite viac rozumeli ako ostatní.*⁵³⁷

Podle většiny mých informátorů by bylo dobré, pokud by pro nejmladší generaci existovala možnost povinné školní výuky v chorvatském jazyce. Pouze pan Štefan a jeho zeť pan František se vyjádřili, že by se tak děti sice naučily chorvatštinu, ale pro jejich další budoucnost je lepší vzdělání v jazyce většinového obyvatelstva. Někteří informátoři z nejstarší generace si také nebyli jisti, jaký by byl ze strany rodičů zájem přihlásit děti na takovou výuku. Respondenti z nejstarší a střední generace by své děti zpětně, pokud by měli možnost, na takovou výuku přihlásili.

*Áno, to by sa lepšie udržalo.*⁵³⁸

*Keby som ešte bol v škole, tak by som bol napríklad veľmi rád, že by som sa spisovnú chorvátčinu naučil.*⁵³⁹

*To by bolo dobré, pravdaže, ale musia tie deti ísť... Tak moje deti i tak vedia, ale keby som mala teraz také deti, pravdaže by som ich poslala...*⁵⁴⁰

*Ale toto vzdelanie je najlepšie v tom jazyku, v ktorom žijete štátě, lebo človek potom...*⁵⁴¹

*S tým ne by si nič zarobil, to je len tolko, že viem o tom, ale že bych z toho mal... z toho žít nemôžem...*⁵⁴²

Část mých respondentů se shodla v názoru, že nejmladší generace nemá o svůj chorvatský původ zájem. Podle jejich vyjádření příslušníci dnešní nejmladší generace nechtějí hovořit chorvatsky a nijak se nesnaží podílet na uchování chorvatské identity. Pan František, jeho manželka, paní Magdalena ml., a její otec, pan Štefan, vidí situaci optimističtěji – podle nich přibývá dětí, které jsou členy chorvatských folklorních či pěveckých souborů nebo dochází do Klubu mladých Chorvátov.

*Ta moja generácia už viacmenej... ako keby sa im do toho nechcelo – sa učiť niečo nové alebo niečo, ale bolo by práve naopak dobre, že keby sa tí ľudia chceli učiť, aby sa tá tradícia udržala, tá reč a všetko.*⁵⁴³

*Neviem [potichu]... keď my nebudeme. Tak moje deti vedia chorvatsky, ale ich deti už ne. To zanikne – chorvatsky. Nikoho to neuzajímá...*⁵⁴⁴

⁵³⁵ M. A. (1931), 9. 3. 2013

⁵³⁶ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

⁵³⁷ J. N. ml. (1994), 9. 3. 2013, viz příloha 13.2.3.

⁵³⁸ M. A. (1931), 9. 3. 2013

⁵³⁹ J. N. ml. (1994), 9. 3. 2013, viz příloha 13.2.3.

⁵⁴⁰ R. S. (1931), 1. 3. 2013

⁵⁴¹ F. Z. (1949), 9. 3. 2013

⁵⁴² Š. A. (1926), 9. 3. 2013

⁵⁴³ J. N. ml. (1994), 9. 3. 2013, viz příloha 13.2.3.

*Už to všetko zase začína.*⁵⁴⁵

V odpovedích na to, jak vidí budoucnost slovenských Chorvatů, se mí respondenti rozcházelí. Větší část se však přiklonila k názoru, že se chorvatská menšina na Slovensku udrží. Podle paní Márie a její vnučky Petry se chorvatská menšina po čase asimiluje – nejstarší generace umírá, jazyk se pomalu vytrácí a nejmladší generace nemá o své chorvatské kořeny zájem. Paní Rozália a pan Jan vidí budoucnost slovenských Chorvatů nejasně – nedokázali říci, zda se menšina asimiluje nebo zachová. Podle vyjádření Jana ml., paní Magdaleny, pana Štefana, jejich dcery paní Magdaleny ml. a jejího manžela Františka se menšina na Slovensku může nadále udržet. V době socializmu neexistovaly žádné chorvatské spolky či folklorní soubory, po roce 1989 se však aktivity slovenských Chorvatů začaly naplno rozvíjet.

*Hovorím – to zanikne po čase. Keď starí poumierajú, tak už títo mladí sem tam niekto, ale málo...*⁵⁴⁶

*... ja si myslím, že to prestane, lebo predsa už je to veľmi veľa generácií, čo boli tí Chorváti. Už aj tak sa ten jazyk stále nejak menia, to znamená už to podľa mňa nebude... Jedine, že teraz by sem došli autobusom, s tromi, s Chorvátmi a tí by tu zasa začali žiť, tak vtedy by to určite mohlo nejak ešte...*⁵⁴⁷

*Myslím, že to pomaličky... Nevie, teraz sa to trošku chytilo, ale či to vydrží, no...*⁵⁴⁸

*Ja myslím, že tu sa udrží.*⁵⁴⁹

*Ani nemôžete povedať, že zanikne, lebo se teraz robí o veľa viacej ako za socializmu. Za socializmu sa nerobilo nič, teraz sú tie spolky o veľa viac, treba v Devínskej voľakedy tiež sa nerobilo toľko... Chorvátsky Grob – tam ešte menej rozprávajú už teraz a aj tam majú spolok Chorvátov a všeličo, takže... Robí sa viacej ako za socializmu na tom, aby sa to zachovalo.*⁵⁵⁰

⁵⁴⁴ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

⁵⁴⁵ Š. A. (1926), 9. 3. 2013

⁵⁴⁶ M. N. (1937), 1. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

⁵⁴⁷ P. N. (1993), 9. 3. 2013, viz příloha 13.2.2.

⁵⁴⁸ J. N. (1962), 9. 3. 2013, viz příloha 13.2.3.

⁵⁴⁹ M. A. (1931), 9. 3. 2013

⁵⁵⁰ F. Z. (1949), 9. 3. 2013

6.3 Gradišćanští Chorvati

Všichni mí informátoři se s ostatními gradišćanskými Chorvaty setkávají každý den. V obci Trausdorf an der Wulka, kde všichni mí respondenti žijí, je nadpoloviční většina obyvatel chorvatské národnosti, proto je setkávání s dalšími gradišćanskými Chorvaty naprosto běžné. Kromě běžného sousedského styku se mí respondenti s dalšími Chorvaty vídají v kostele, v chorvatských spolcích a také na různých setkáních Chorvatů. Podle odpovědí hovoří mí respondenti s ostatními Chorvaty pouze chorvatsky.

*U selu, u crikvi, kod folklor, na priredbima, koncert, teatar – svugdje. Trajštof je hrvatsko selo – onda kad ideš u selo, strefiš ljude.*⁵⁵¹

*Stalno. Ja nemam drugih prijatelja nego Hrvata.*⁵⁵²

Tři z mých šesti respondentů jsou členy několika organizací gradišćanských Chorvatů. Paní Zlatka je spoluzakladatelkou organizace s názvem *Znanstveni institut gradišćanskih Hrvatov* v Trausdorfu a posledních pět let je jeho předsedkyní. Organizace se zabývá výzkumem historie, jazyka a kultury gradišćanských Chorvatů, shromažďováním historických materiálů týkajících se chorvatské menšiny a spoluprací s dalšími výzkumnými organizacemi podobného zaměření.⁵⁵³ Paní Zlatka byla osmnáct let také předsedkyní nejstarší organizace gradišćanských Chorvatů s názvem *Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću* se sídlem v Eisenstadtu. V této organizaci je nyní informátorka řadovou členkou. Hlavním posláním organizace je udržovat jazyk a kulturu gradišćanských Chorvatů a prosazovat práva chorvatské menšiny v Burgenlandu.⁵⁵⁴ Kromě toho je tato respondentka i viceprezidentkou instituce *Federal Union of European Nationalities*, která reprezentuje zájmy řady národnostních menšin v Evropě.⁵⁵⁵

*Ja sam bila predsjednica Hrvatskog kulturnog društva osamnaest godina. To je najveće društvo gradišćanskih Hrvata... Sad sam predsjednica Znanstvenog institut gradišćanskih Hrvata... Znanstveni institut bila je moja ideja...*⁵⁵⁶

Pan Lukas je členem organizace *Hrvatski akademski klub* se sídlem ve Vídni. Tato organizace sdružuje akademiky a studenty z řad gradišćanských Chorvatů a snaží

⁵⁵¹ A. K. (1954), 12. 4. 2013

⁵⁵² K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

⁵⁵³ <http://www.zigh.at/> – 6. 6. 2013

⁵⁵⁴ <http://www.hkd.at/> – 6. 6. 2013

⁵⁵⁵ <http://www.fuen.org/> – 6. 6. 2013

⁵⁵⁶ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

se udržovat gradišćansko-chorvatskou identitu, jazyk a kulturu především u nejmladší generace gradišćanských Chorvatů.⁵⁵⁷ Další respondent, pan Petar, je členem poboček organizace Hrvatsko kulturno društvo v Trausdorfu a v rodné obci Kópháza. Informátor působí také v pobočce organizace *Hrvatska matica iseljenika* v maďarském Šopronu, která se zaměřuje na Chorvaty v zahraničí.⁵⁵⁸ Mimo to je pan Petar i členem dvou spolků v Trausdorfu a Kópháza, které organizují každoroční chorvatskou pouť do Mariazell. Podle pana Petara je větší část gradišćanských Chorvatů aktivní v různých chorvatských, hasičských, sportovních či jiných spolcích. Řada gradišćanských Chorvatů je členem několika, nejen chorvatských, spolků současně.

*Ja sam bio u dosta društva i udruge. Bio sam pokretivač, predsjednik ili podpredsjednik ili član... stalno nešto. Sad imam puno posla, radim osiguranje... Sad sam rekao da svugdje, gdje sam bio predsjednik, ću biti dalje član ... sam se malo najzad povukao radi familije, radi svega toga... Ja sam kod hodočasnog društva, to je hodočasno društvo koje svako ljeto hodočasti u Mariazell – iz Koljnofa, Trajštofci... Onda sam kod Hrvatskog kulturnog društva u Koljnofu, Matica Hrvatska u Šopronu, Hrvatsko kulturno društvo u Trajštofu. Dosta smo aktivni. Moraš razlikovat – gradišćanski Hrvati ki su pasiv, ki doma čuču, ali većim dijelom smo aktivni. Ako je netko aktivan, to je svagdir – to je oko folkloru, oko športa, ognjobranci... To je važna socijalna briža.*⁵⁵⁹

Všichni mí informátoři jsou členy chorvatského folklorního či divadelního souboru. Paní Angelika, pan Petar s manželkou Julií a pan Lukas jsou členy folklorního souboru *Poljanci*. Tento soubor založila před více jak třiceti lety paní Angelika, která jej dodnes vede. Soubor má kolem osmdesát členů a je rozdělen na zpěváky, tanečníky a hráče na tambury. Paní Julia a pan Lukas učí v souboru hru na tamburu, pan Lukas kromě toho vyučuje i tanec. Soubor patří mezi největší gradišćansko-chorvatské folklorní soubory. Repertoár souboru tvoří gradišćansko-chorvatské lidové a církevní písně, gradišćansko-chorvatské tance, chorvatské tance z Chorvatska a jeden maďarský tanec z Maďarska. Členy souboru jsou jak Chorvati, tak Rakušané. Pan Lukas uvedl, že v souboru mají také jednu rodinu z Thajska. V souboru se hovoří převážně chorvatsky, ačkoli ne všichni chorvatštinu ovládají – někteří jí pouze rozumí. Soubor vystupuje například na tamburských večerech, Chorvatském plese v Trausdorfu, na různých církevních slavnostech, setkáních gradišćanských Chorvatů a na domácích i zahraničních festivalech. Mezi nejvýznamnější festivaly, na kterých folklorní soubor *Poljanci* vystupuje, patří *Dan Mladine*, který se koná se každý rok v jiné chorvatské

⁵⁵⁷ <http://www.hakovci.org/> – 6. 6. 2013

⁵⁵⁸ <http://www.matis.hr/index.php/hr/> – 6. 6. 2013

⁵⁵⁹ P. M. (1983), 13. 4. 2013

obci v Burgenlandu a je zaměřen na gradišćansko-chorvatské folklorní soubory, a mezinárodní festival národnostních menšin *Junge Europäischer Kulturwoche*. Soubor Poljanci navštívil před dvěma lety také festival Chorvatů v Kanadě a tento rok se chystá na festival Lužických Srbů v německém Bautzenu.

*Mi imamo pjevački sbor, tamburaše i plesače. Jedna grupa – folklorno društvo... Ja sam šef. Od sedamdeset sedme godine – trideset dvije godine. Oko osamdeset članova... No ide, nije tako strašno.*⁵⁶⁰

*Mi idemo na festivale, to su dosta puta internacionalne festivale. Ovu godinu idemo k lužičkim Srbom, to je manjina kod Bautzena, tamo idemo. Oni su slični nam gradišćanskim Hrvatim po mentalitetu i kako slavju [smích]. Kako svečuju, mi velimo. Poznam ih već dugo i bili smo godinama na Junge Europäischer Kulturwoche... prije toga smo bili u Kanadi, sljedeći godinu želimo ići u Afriku i tako dalje. Mi puno putujemo, druge grupe ne, jer se boje da ne bi bilo dosta koji bi išli. Ali mi nemamo problem, mi si posudimo iz drugih sela članove i oni idu s nama i se vesele, to nije problem.*⁵⁶¹

*Kod nas je tako da ja naprimjer peljam tamburanje, ja gledam da se hrvatski pomina, znači barem ja govorim hrvatski, svaki mi razumi, tako daleko smo... Lukas, moj brat, pelja plesače... Kod nas gledamo da se govori po hrvatsku, i s malim...*⁵⁶²

Paní Zlatka a pan Karolj jsou členy chorvatského divadelního souboru v Trausdorfu. Tento divadelní soubor má čtyřadvacet členů – všichni jsou gradišćanští Chorvati. Repertoár souboru tvoří komediální hry, které si členové souboru píší z větší části sami. Představení se podle paní Zlatky hrají vždy v gradišćanské chorvatštině. Pokud jsou mezi diváky Rakušani, paní Zlatka jim na začátku objasní obsah hry v němčině. Divadelní soubor vystupuje na různých slavnostech a zábavách v Trausdorfu a v okolních chorvatských obcích.

*Samo na hrvatskome. Samo da prije... kad Nijemci dođu, onda ja im uvod načinem na njemačkom da bi bolje razumjeli, jer je to šalno... Imamo dvadeset četire glumce, to velika grupa. Zato imamo ovako kratke igrokaze... Jedan put je jedna pitala da li nećemo na njemačkome, ja sam rekla da ne. Dokle sam ja, samo na hrvatskome. I drugi su rekli... Za to ljudi vježbaju jezik... sad smo imali prošli vikend tri predstave kazališne grupe. Puno ljudi bilo, fantastično! Toliko publike smo imali, lijepo. To sam ja organizirala...*⁵⁶³

*Repertoar su uvijek neki smišni kusići... Dosta u ovoj okolici, napriliku Uzlop, igraju neke iskrene, malo teške kusiće od Čehova ili Tolstoja i tako dalje. Mi pokusimo uvijek neke skeče napraviti... Neke viceve koje su nekako od sela za selo. To dijelom sami pišemo a onda i pokažemo.*⁵⁶⁴

Všichni mí respondenti navštěvují různé akce gradišćanských Chorvatů. Informátoři neuváděli konkrétní setkání, která navštěvují, ale vyjadřovali se spíše

⁵⁶⁰ A. K. (1954), 12. 4. 2013

⁵⁶¹ L. K. (1986), 12. 4. 2013

⁵⁶² J. K. (1986), 12. 4. 2013

⁵⁶³ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

⁵⁶⁴ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

obecně. Z odpovědí plyne, že akcí gradišćanských Chorvatů je v průběhu celého roku mnoho. Informátoři navštěvují různá setkání také v rámci aktivit souborů, kterých jsou členy. Většina informátorů navštěvuje také setkání Chorvatů v Maďarsku, na Slovensku, Rumunsku či Chorvatsku.

*... sve što je na hrvatskom jeziku i je u blizini i ako je nekako slobodno vrijeme – iskoristim to. Stalno idem u KUGU u Borištof, imam tamo puno prijatelja... Puno ima stvari da bih mogao svaki dan negdje ići što se tiče hrvatskog jezika.*⁵⁶⁵

*... sigurno kad je moguće. Ne sve, ja malo reduciram.*⁵⁶⁶

*Ja idem uglavnom na hrvatske fešte. To sve isto počelo... osamnaest godina, onda sam počeo izlaziti na hrvatske fešte, jer ih ima puno. Uopće u ljetu, u zimi manje. Ako su fešte negdje u nekom selu, onda se vozimo tamo i se družimo. Ako izlazim, onda uglavno na hrvatske fešte.*⁵⁶⁷

*Imamo toliko svečevanja nego tajednov [smích].*⁵⁶⁸

Důležitou součástí života gradišćanských Chorvatů jsou poutě. Drtivá většina mých informátorů na ně chodí pravidelně každý rok. Všichni mí informátoři navštěvují poutní místo Mariazell ve Štýrsku a většina z nich také Loretto u Eisenstadtu. Především v Mariazell se gradišćanští Chorvati setkávají s Chorvaty z Maďarska a Slovenska – poutě tak nemají pouze náboženský význam, ale napomáhají udržovat kontakty mezi Chorvaty z různých míst středního Podunají. Na poutě se často vydávají celé rodiny včetně dětí. Na poutní místa se věřící dopravují auty či hromadně autobusy, řada z nich chodí také pěšky. Poutě z jednotlivých obcí organizují faráři, případně jiné zainteresované osoby, z mých informátorů konkrétně pan Petar a paní Zlatka. Pan Petar je členem spolku, který organizuje poutě z Trausdorfu a Kópháza do Mariazell. Paní Zlatka organizuje každý rok cestu zhruba dvacetičlenné skupiny věřících z Trausdorfu, kteří putují pěšky do Mariazell. Cesta v tomto případě trvá tři až čtyři dny, poutníci přespávají během cesty v různých hotelech. Pan Petar popsal průběh návštěvy poutního místa v Mariazell.

*U petak i subotu dođu hodočasnička grupa iz svakih sela. Oni dođu unutar, mole se, malo pozdravi, onda ideš na smještaj. Subotu navečer je velika maša s velikom prošetci – ideš oko crkve... Pa litanija. Po litaniji navečer nosu kopiju ciljanske Marije... Drugi dan u nedjelju otpuodne preda jedno selo drugome tu kopiju, u tom selu mora biti opet ljeto dana. Sada su opet počeli da u selu, gdje je ciljanska Marija, onda idu tamo hodočastiti. Ona je sada u Koljnofu. Znači oni idu jednoć u Cilje, u Lovreto plus tamo gdje putuje ciljanska Marija...*⁵⁶⁹

⁵⁶⁵ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

⁵⁶⁶ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

⁵⁶⁷ L. K. (1986), 12. 4. 2013

⁵⁶⁸ J. K. (1986), 12. 4. 2013

⁵⁶⁹ P. M. (1983), 13. 4. 2013

Ponekad idem u Celje⁵⁷⁰ i Lovreto.⁵⁷¹ To su naša gradišćanska... idemo svi zajedno s djecom.⁵⁷²

Išao sam, kad sam bio mali, u Cilje – Mariazell. To je najveće hodočašće, shodišće gradišćanskih Hrvatov. Idem u Lovretu⁵⁷³ isto. Ako nemam neki drugi obavezni termin, pokušim ići... Ali to nije bilo uvijek tako da vjera mi uvijek bila tako, nego kad sam bio mlad, mene vjera nije tako zanimala... kad sam bio otprilike dvadeset dva ili tri, me opet počela zanimati vjera i sada idem... Sada sam bio već dva puta po redu u Mariazelli.⁵⁷⁴

Idem svaku godinu. Sad po devetnaesti put kanim puojt Mariazell. A bila sam Santiago de Compostella dva puta... U Mariazell idem svaku godinu... Idemo tri dana a ove godine idemo četiri dana... Postoji jedna grupa, ti idu odvojeno od nas, tih ima oko dvadeset. Naša grupa – će ih bit oko osamnaest, dvadeset... Idemo pješke. Autobusom ili autom idu drugi ljudi. To je fantastično – ideš četrdeset kilometara na dan, nije problem... To moram ja organizirat. Prije su drugi bili a ti su razočarani bili a onda se prestalo, onda sam rekla – Dobro, ja ću preuzeti. Nekoliko godina ja pokušavam... Prije smo išli tri dana, jer je sve ukupno sto dvadeset kilometara, ide se preko brda... Neki nisu tako dobri kao ja, manje hodaju, ja hodam svaki dan, onda meni to nije problem.⁵⁷⁵

Svaku godinu idemo u septembru Lovreto. To je preko gore. Idemo četiri sata ili tako nešto... U Mariazell idemo ponekad. Bila sam i pješice, ponekad vozimo ali svaku godinu ne.⁵⁷⁶

Většina mých informátorů čte pravidelně knihy v gradišćanské či spisovné chorvatštině. Paní Julia a její manžel, pan Petar, čtou knihy velmi málo. Pokud čtou, jedná se z větší části o publikace v chorvatštině. Oba jsou pravidelnými čtenáři týdeníku *Hrvatske novine*. Pan Petar čte v chorvatštině také různé webové stránky. Další informátor, pan Lukas, čte knihy v němčině, chorvatštině a angličtině – publikace v němčině převládají. I tento informátor čte pravidelně *Hrvatske novine*. Paní Angelika čte *Hrvatske novine* a církevní měsíčník *Glasnik*. Kromě toho čte tato informátorka také jednotlivá vydání publikace *Kalendar Gradišće*.⁵⁷⁷ Paní Angelika uvedla, že čte také díla chorvatských autorů – například Ivana Aralici, Miro Gavrana, Ivana Kušana či Ivany Brlić-Mažuranić.

Sada jako čuda čitam hrvatski, ali ne knjige, nego internet, novine... Hrvatske novine su među gradišćanskim Hrvatima najpopularnije, i u ugarskoj strani gradišćanskih Hrvata.⁵⁷⁸

Hrvatske novine ali uglavnom gledam slike [smích]. Ali ako me nešto zanima, onda i čitam. Uglavnom čitam njemačke i hrvatske knjige, pokušim i engleske čitat. To znači – nema da kažem da sada uglavnom čitam hrvatske, ali prevlada njemačka literatura i onda dođu

⁵⁷⁰ Poutní místo Mariazell ve Štýrsku.

⁵⁷¹ Poutní místo Loretto u Eisenstadtu.

⁵⁷² K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

⁵⁷³ Loretto.

⁵⁷⁴ L. K. (1986), 12. 4. 2013

⁵⁷⁵ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

⁵⁷⁶ A. K. (1954), 12. 4. 2013

⁵⁷⁷ Každoroční antologie, kterou vydává Hrvatsko kulturno društvo.

⁵⁷⁸ P. M. (1983), 13. 4. 2013

*hrvatski i engleski. Puno literature, koju ja čitam, nema na hrvatskom jeziku – to je fantasy i tako nešto... Ako čitam, onda jednom hrvatski, jednom njemački, onda engleski jednom.*⁵⁷⁹

*Da, novine crikvene, Hrvatske novine... Crikvene se zovu Glasnik... Onda čitam i knjige, kalendar Gradišće i druge knjige... Ivan Aralica, Ivan Kušan... onda Brlić-Mažuranić, Ante Topić, Miro Gavran... Ima ih više.*⁵⁸⁰

Pan Karolj a paní Zlatka jsou, stejně jako ostatní mí respondenti, pravidelnými čtenáři týdeníku *Hrvatske novine*. Paní Zlatka čte chorvatsky běžně. V její knihovně převažují knihy v gradišćanské chorvatštině, ale publikací ve standardní chorvatštině má tato informátorka také mnoho. Co se týče publikací v gradišćansko-chorvatském jazyce, paní Zlatka čte například *Kalendar Gradišće*. Mezi oblíbenou četbu této informátorky patří i knihy některých významných autorů z Chorvatska – paní Zlatka uvedla chorvatské romanopisce Augusta Šenou a Mariju Jurić Zagorku. Také pan Karolj čte běžně chorvatsky. Tento respondent uvedl, že v současnosti čte knihu *Na Drini ćuprija* od chorvatského spisovatele Iva Andriće. Informátor vlastní i knihy chorvatského spisovatele Miroslava Krleži. Kromě toho čte pan Karolj také různé publikace o dějinách Chorvatska. Z odpovědí mých respondentů vyplývá, že nejčtenějším periodikem mezi gradišćanskými Chorvaty je bezpochyby týdeník *Hrvatske novine*. Toto periodikum patří mezi nejčtenější také mezi Chorvaty v Maďarsku a na Slovensku. Mezi Chorvaty v Burgenlandu se těší velké oblibě také každoroční vydání antologie *Kalendar Gradišće* a díla řady autorů z Chorvatska.

*Momentalno čitam Iva Andrića – Na Drini ćuprija... I od Krleže imam... Rado čitam povijest Hrvatske – kako je bilo... Redovito čitam naše Hrvatske novine, svaki petak dođu. To su najbolje novine Gradišća. Petar Tyran je glavni urednik, isto tako prijatelj od mene koji je stvarno jako dobar i neodvisan. Sve drugo što dobiješ – sve je nekako političko pofarbeno...*⁵⁸¹

*Jedan put njemački, onda čitam engleski pa normalno čitam hrvatski. Hrvatski čitam naše stare gradišćansko-hrvatske kalendare. To su kalendare s različitim prinosima, ove imam od četrdesetšeste godine, svaku godinu imam, tako onda uzmem pa malo čitam... to su kratki članci... sve imam – sve, što je gradišćansko-hrvatsko, iz Hrvatske sigurno neke romane, liriku i toga... Nemam toliko, više imam gradišćansko-hrvatsko, ali imam i standardnoga dosta.*⁵⁸²

Za gradišćanské Chorvaty se považují všichni mí informátoři. U pana Petara je situace složitější, protože pochází z chorvatsko-maďarské rodiny a má též německé předky. Informátor se považuje z větší části za Chorvata s maďarským a německým původem. Oficiálně však uvádí gradišćansko-chorvatskou národnost.

⁵⁷⁹ L. K. (1986), 12. 4. 2013

⁵⁸⁰ A. K. (1954), 12. 4. 2013

⁵⁸¹ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

⁵⁸² Z. G. (1940), 12. 4. 2013

*... ako pitaš, kako se smatram, onda me pitaš vjerojatno o narodu komu pripadam. Ja pripadam gradišćansko-hrvatskom narodu, ali ja sam Austrijanac po državljanstvu.*⁵⁸³

*Ja sam austrijsanska Hrvatica. Ja sam Austrijanka, ali Hrvatica – gradišćanska Hrvatica iz Austrije.*⁵⁸⁴

*Ja sam ugarski državljan, moj papa je Mađar, mama Hrvatica. Ja se u sebi smatram čovjekom koji je Panonac ki je malo mješoviti, ali u tom je najveći dio meni je hrvatsko. Najveći dio va meni je hrvatsko, ne mogu reći da sam čisto Hrvat. Osjećam se Hrvatom, ali neću nikada zaboraviti moje mađarsko i nimško podrijetlo... to je isto u meni i ufam se da to dam našim dicam...*⁵⁸⁵

*Ja sam gradišćanska Hrvatica koja živi u Austriji – gotovo.*⁵⁸⁶

O gradišćansko-chorvatském původu mých informátorů jejich susedé, přátelé a spolupracovníci vědí. Podle názoru mých respondentů je pro ně gradišćansko-chorvatský původ výhodou. Informátoři nejčastěji uváděli, že výhodou oproti jejich okolí je pro ně znalost více jazyků. Kromě němčiny a chorvatštiny ovládá část mých respondentů maďarštinu a skoro všichni informátoři se domluví také anglicky. Pan Lukas kromě znalosti více jazyků jako další výhodu uvedl to, že gradišćanští Chorvati jsou velmi společenší a veselí. Podle pana Karolja jsou gradišćanští Chorvati objektivnější než jejich okolí. Mí informátoři jsou na gradišćanskou chorvatštinu a bohatší společenský život, kterými se nejvíce liší od majoritní společnosti, velmi hrdí. Jako nevýhodu označili všichni mí informátoři to, že část většinové společnosti je vnímá především kvůli používání gradišćanské chorvatštiny jako méněcenné. Část majoritní společnosti vnímá to, že mí informátoři hovoří jiným jazykem namísto němčiny, s jistou nevolí. Někteří z mých informátorů uvedli, že kvůli svému původu musejí snášet různé posměšky a narážky.

*Ja sam gradišćanski Hrvat i znam troje jezika. Ovdje imam samo prednosti. Drugi to ne tako vidu... nenavidni su zbog toga – zašto drugi ima to i ja to nemam. Ja znam troje jezika, ja radim osiguranje i onda kod mene su i Ugri, Hrvati i tako dalje... Rugali neki, to je bilo zbog toga – ti Hrvati, Krowoten... Misliš ako si Hrvat da si veći? Ali to su rekli samo ljudi koji su tujkavi, glupi, koji su nisko.*⁵⁸⁷

*Ja sam uvijek vidio Hrvata kao nekoga tko je bio više objektivan nego Nijemac. To mi je bilo jako važno u svakom smislu... Kao dijete, možda sam osjećao da bi bilo bolje biti Nijemac, da ne bih dobio toliko batica... Ali drugačije, kad sam odrastao, imao sam svoju ličnost, onda nisam se već bojao toga.*⁵⁸⁸

⁵⁸³ L. K. (1986), 12. 4. 2013

⁵⁸⁴ Z. G. (1940), 12. 4. 2013

⁵⁸⁵ P. M. (1983), 13. 4. 2013

⁵⁸⁶ J. K. (1986), 12. 4. 2013

⁵⁸⁷ P. M. (1983), 13. 4. 2013

⁵⁸⁸ K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

Mi smo gradišćanski Hrvati – mi znamo kako slaviti, mi znamo kako se razveseliti... Ako ideš na njemačku svadbu... Bio sam u Beču na dvjema svadbama, jedna je bila rodbina. Nitko nije plesao osim naše obitelji. U dvanaest je bilo gotovo! Drugi put sam bio kod prijatelja na svadbi. Super svadba ali u dva je bila gotova. To su mladi ljudi! U dva još nije skoro jelo gotovo na hrvatskoj svadbi kod nas! Mi znamo kako se razveselit. Izvan toga ja znam jedan jezik više nego oni. Ja se znam sporazumiti s pola Balkana i s cijelom, skoro, zapadnom Europom. Za mene to uvijek bilo nešto posebno i nešto dobro. Jesmo li zbog toga bolji? Da [smích].⁵⁸⁹

Uvijek je dobro, ako znaš jezik više. Ali mislim da je dost ljudima kojima to smeta ako pričaš drugi jezik. Nijemcima dosta puta smeta. Njima smeta ako drugi jezik pričaš kad ga ne razumu... Ako ga ne razumu, oni kažu – Pričaj njemački... Kad je puno Nijemaca, onda pričamo njemački. Recimo da pričam sa svojim sinom i tamo su dva Nijemci, onda zašto ću sa sinom njemački pričat? Ali oni bi htjeli da pričaš njemački. Nisu svi takvi ali puno ih ima.⁵⁹⁰

Co se týče nejmladší generace gradišćanských Chorvatů a postoje ke svému původu, většina všech mých informátorů se shodla, že velmi záleží na tom, v jakém prostředí byli tito mladí lidé vychováváni. Děti a mladí lidé, kteří jsou členy různých chorvatských spolků a pochází z rodin, kde se udržovala a udržuje chorvatská identita, jazyk a kultura, jeví o svůj chorvatský původ zájem a snaží se své chorvatství rozvíjet. Pro ostatní příslušníky nejmladší generace, kteří nebyli vychováváni v chorvatském duchu, není jejich gradišćansko-chorvatský původ důležitý a považují se za Rakušany.

Ako se nisu od kuće naučili, da je to važno i da znaju jezik i da znaju pjesme i kulturu, onda je to teško. Ima takvih koji o sebi kažu – Ja to želim, pa nauče. Ali obično kad od kuće ne nauču, onda im to fali, nemaju to.

Oni koji su uključeni u neka društva – s njima ide. Ali ako nemaju pozadinu, ništa, što je može držat, recimo ako je tamburaško društvo gdje pjevaju hrvatski ali razgovaraju njemački... to je malo. Ili da ljudi velu – Ja ću moje dite poslat u tamburašku grupu da se nauči hrvatski... to ne ide. Ako ne govoriš aktivno, ne ide.

Budoucnost gradišćanských Chorvatů vidí mí respondenti rozdílně. Pan Karolj, paní Angelika a paní Zlatka si myslí, že gradišćanští Chorvati brzy zaniknou. Pan Karolj odhaduje, se chovatská menšina v Burgenlandu udrží ještě dvě generace. Mladší generace mých informátorů vidí budoucnost gradišćanských Chorvatů optimističtěji. Pan Lukas odpověděl, že v současnosti se zdá, že se gradišćanští Chorvati asimilují, nevylučuje však možnost, že se menšina může nadále udržet. Podle paní Julie a pana Petara by asimilaci mohla zabránit spolupráce a větší sblížení gradišćanských Chorvatů se slovenskými, moravskými a maďarskými Chorvaty.

Pa ćemo vidjeti. Trenutačno ne izgleda dobro, ali pokazalo se već u povijesti da se može puno preokrenuti. To, što ja sada mislim, da naprimjer u Quebecu bilo tako da su Francuzi skoro umrli i došao je jedan političar koji je upoznao važnost i koji je htio nešto promijeniti. On je premjenio zakone i onda skoro nitko više ne priča engleski tamo. Znači da čekaš na nekog

⁵⁸⁹ L. K. (1986), 12. 4. 2013

⁵⁹⁰ A. K. (1954), 12. 4. 2013

*mesijaša, na nekog spasitelja... Kod nas možda će se okrenuti, da će postati cool, da će ljudi opet svist upoznat, da će djecama dati opet jezik...*⁵⁹¹

*Ja nemam puno povjerenja u to da će se to zadržati više od dvije generacije. To znači pedeset godina. Ako ima u selu sada pedeset posto Hrvata, imat će za pedeset godina možda petnaest posto, više ne. Možda će biti ovih petnaest posto radikalnih koji nekako silu sve, ali neće nikad multiplicirat množinu – da će ih biti više. Ne vidim tu šansu.*⁵⁹²

*Ja budućnost gledam tako, i za to radim i ovaj portal, da Hrvati iz Austrije, Slovačke, Ugarske i Morave moradu zajedno premišljavati, zajedno skupa surađivati... Čim više brakova kao smo mi, tim više to nekako granice... nekako to pomišamo. To je moj svist.*⁵⁹³

⁵⁹¹ L. K. (1986), 12. 4. 2013

⁵⁹² K. P. (1949), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.4.

⁵⁹³ P. M. (1983), 13. 4. 2013

7 Dvojjazyčná výuka v rakouském Burgenlandu

7.1 Dvojjazyčná výuka z pohledu učitele

Gradičanští Chorvati mají na rozdíl od slovenských a moravských Chorvatů možnost dvojjazyčné výuky. Výuka v chorvatštině existovala v minulosti také u moravských a slovenských Chorvatů. Moravští Chorvati se učili ve školách chorvatsky krátce po svém příchodu na jižní Moravu.⁵⁹⁴ Do počátku 19. století se pak ve škole učili chorvatsky a česky.⁵⁹⁵ Na Slovensku se vyučovalo ve školách chorvatsky až do roku 1947.⁵⁹⁶ Dvojjazyčnou výuku gradišćanských Chorvatů v současnosti upravuje Menšinový školský zákon pro spolkovou zemi Burgenland z roku 1994.⁵⁹⁷ O zákonu není k veřejně k dispozici dostatek informací a není tak jasné, jak vypadá systém dvojjazyčné výuky gradišćanských Chorvatů v praxi. Z toho důvodu jsem natočila rozhovor s paní Ljubou, ředitelkou dvojjazyčné základní školy v Oslipu.⁵⁹⁸ Obec Oslip, kde žije početná chorvatská menšina, se nachází poblíž Eisenstadtu – hlavního města rakouské spolkové země Burgenland. Rozhovor s paní Ljubou proběhl přímo v budově školy. Paní Ljuba pochází z čistě chorvatské rodiny, také její manžel je gradišćanský Chorvat. Učí třiatřicet let, z toho třicet let na základní škole v Oslipu. Od roku 2000 je ředitelkou této školy.

Rakouský školský systém se od systému českých škol poněkud liší. Základní škola trvá čtyři roky. Děti poté navštěvují buď hlavní školu anebo mají možnost navštěvovat nižší stupně vyšších vzdělávacích škol, což odpovídá druhému stupni na českých základních školách. Studium v obou typech těchto škol trvá čtyři roky. Po ukončení povinné školní docházky mají žáci možnost studovat ve vyšších ročnících gymnázií, dále na odborných středních či odborných vyšších školách. Studium vyššího stupně gymnázia trvá čtyři roky, odborné školy mezi jedním a čtyřmi roky a odborné vyšší školy pět let. Studium na těchto školách je ukončeno maturitou. Po ukončení povinné školní docházky existuje ještě další možnost vzdělávání – část žáků navštěvuje rok polytechnickou školu, která je připraví na přechod na učiliště, které trvá čtyři roky.

⁵⁹⁴ JANEČEK, Jiří: *Z historie školství na Drnholecku*. Drnholec, 2004, s. 22.

⁵⁹⁵ Tamtéž, s. 33.

⁵⁹⁶ R. J. (1965), 3. 12. 2012

⁵⁹⁷ <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009948> – 23. 4. 2013

⁵⁹⁸ <http://vs-oslip.at/index.php> – 23. 4. 2013

Učiliště mají žáci možnost ukončit odbornou maturitou. Po složení maturity mají studenti možnost výběru mezi univerzitou, odbornou vysokou školou či akademií.⁵⁹⁹

Základní škola v Oslipu má čtyři třídy – všechny jsou dvojjazyčné. V každé třídě je od desíti do třinácti dětí, dohromady školu navštěvuje sedmačtyřicet dětí. Většina z nich je z chorvatsko-rakouských rodin. Ve škole učí šest učitelů včetně paní Ljuby. Pět z nich jsou Chorvati z Burgenlandu, šestou učitelkou je Rakušanka. Všech pět chorvatských učitelů má zvláštní zkoušky z gradišćanské chorvatštiny. Tyto zkoušky jsou povinné, pokud chce učitel vyučovat dvojjazyčně. Příprava učitelů na dvojjazyčnou chorvatskou výuku trvá tři roky. V současnosti musí mít učitelé kromě těchto zkoušek také maturitní zkoušku z gradišćanské chorvatštiny.

Dvojjazyčná výuka je ustanovena automaticky v každé dvojjazyčné obci. Rodiče dětí o ni nemusí žádat, ani na ni děti přihlašovat. Existuje také možnost dvojjazyčné výuky v rakouské obci. V takovém případě musí rodiče, kteří mají o tuto výuku pro své děti zájem, požádat školskou radu Burgenlandu o povolení. Podmínkou je, aby v těchto obcích bylo alespoň sedm dětí, jejichž rodiče žádají dvojjazyčnou výuku, a také aby ve škole v dané obci bylo dostatek učitelů, kteří mohou vyučovat dvojjazyčně. Pokud jsou tyto dvě podmínky splněny, dvojjazyčná základní škola může být otevřena také v čistě rakouských obcích. Běžně děti musí navštěvovat školu v místě svého bydliště. To neplatí v případě dvojjazyčných škol – rodiče, nehlédě na to, zda jsou Chorvati, Rakušani či jiné národnosti, mohou své dítě přihlásit do jakékoli dvojjazyčné školy bez ohledu na své bydliště.

Pokud se v obci nachází dvojjazyčná škola, děti ve všech třídách školy mají automaticky dvojjazyčnou výuku. Dvojjazyčná výuka se tedy netýká pouze dětí z čistě chorvatských nebo smíšených rodin, ale také dětí z rakouských rodin či dětí cizinců. Rodiče však mají možnost své děti z této dvojjazyčné výuky odhlásit. Paní Ljuba uvedla, že v praxi je odhlašování dětí z dvojjazyčné výuky spíše výjimečné. Většinou své děti odhlašují rodiče – čistí Rakušani nebo cizinci, jejichž děti se teprve učí němčinu a zvládnout oba jazyky by pro ně bylo obtížné. Informátorka z vlastní praxe neznala případ, kdy by rodiče – Chorvati odhlásili své dítě z dvojjazyčné výuky. Dítě je v případě odhlášení ve škole přítomno, ale neúčastní se části výuky, která je vedena v chorvatštině, a dostává náhradní úkoly v němčině. Druhou možností vedle úplného

⁵⁹⁹ <http://www.nicm.cz/rakousky-vzdelavaci-system> – 23. 4. 2013

odhlášení z dvojjazyčné výuky je to, že dítě se výuky v chorvatštině účastní v plném rozsahu, ale není z ní na vysvědčení hodnoceno. Paní Ljuba se vyjádřila, že v její škole není žádné dítě, které by bylo zcela odhlášeno z chorvatské výuky, pouze několik dětí, které se výuky v chorvatštině účastní, ale nejsou z ní hodnoceny.

... roditelji imaju mogućnost, ako dijete ne vlada dobro hrvatskim jezikom ili uopće nije... mama i tata su Nijemci... Ili ima Pandrof, ima dvoje, troje sela gdje ima puno Turaka... oni ne znaju njemački, oni ne znaju hrvatski, to je prepuno... mislim da oni odjavu od hrvatskoga... Dvije mogućnosti ima tu. Jedni velu – Moje dite, prosim, ništa po hrvatski, samo njemački i ono ne dostane u svjedodžbi... mi kažemo nutu. To je jedna vrst ali kod nas nije ni jedno dite čisto odjavljenog od hrvatskoga. Druga vrst je da roditelji veliju – Mi [nesrozumitelné]... pomoći djetetu, kad sme oba Nijemci, ali mi hoćemo da je naše dite pri hrvatskoj nastavi, da isto radi kao svi drugi ali mi ne trebamo da dite dostane nutu. Dite se hrvatski uči ali ne dostane jedinicu ili dvojicu ili... U dvojezičnim sela je najveći dio tako da se svi uče hrvatski.⁶⁰⁰

Nabízí se otázka, proč i řada rodičů – Rakušanů chce pro své děti dvojjazyčnou výuku. Podle paní Ljuby je to především proto, že mnoho rodičů chce, aby jejich dítě ovládalo více jazyků, což jim v budoucnosti může přinést, především co se týče zaměstnání, řadu výhod. Tento názor rodičů na dvojjazyčnou výuku jejich dětí souvisí podle informátorky především s členstvím Rakouska v Evropské unii a z toho plynoucích výhod otevřeného pracovního trhu a tím i větší nabídky zaměstnání.

Mi mamu puno ljudi ki su se doselili iz Tirol, iz Koruške⁶⁰¹ ki su Nijemci, nisu Slovenci, su Nijemci i došli su simo da to je blizu Beča... Oni vidu da je to jako važno ako vladaju u dvojezičnim selu [nesrozumitelné] Oni žele da se njihova djeca isto nauču dvojezično. Oni vidu da je to jako dobro za dicu... djeca minja hrvatsko-njemački, njemačko-hrvatski... kad dođu u Eisenstadt, imaju mogućnost dvojezične gimnazije, maturiruju hrvatski... i sad kad Europa nema granice, je odprta, oni vidu da imaju ipak budućnost – čím više jezikov čovjek zna, tim bogatiji je... Prije to bilo tako da su se neki... samosvist bila je jako slaba. Ima ih još takvih roditeljev ki maju jako slabu samosvist, oni pričaju s njevom dicom njemački iako su mama i tata Hrvati. Mama i tata Hrvat i dite najveći dio govori njemački. Ali ki su malo naobrazovani, ti ženu da se njeva dica uču hrvatski. Tako je u našem selu.⁶⁰²

Ne všechny děti při nástupu na základní školu ovládají gradišćanskou chorvatštinu. Na základě znalosti gradišćanské chorvatštiny před nástupem do školy dělí paní Ljuba děti do tří kategorií. Děti, v jejichž rodinách se běžně chorvatsky hovoří, ovládají jazyk velmi dobře – ve škole se následně učí v podstatě pouze pravopis. Druhá část dětí při nástupu do školy chorvatsky rozumí, ale nehovoří. Do třetí kategorie spadají převážně děti z čistě rakouských rodin, které chorvatštinu neovládají vůbec. Děti mezi sebou ve škole, například v době přestávek, hovoří většinou německy. Děti, které

⁶⁰⁰ L. P.-W. (1956), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.6.

⁶⁰¹ Rakouská spolková země Korutany.

⁶⁰² L. P.-W. (1956), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.6.

chorvatštinu ovládají lépe, mezi sebou mluví střídavě chorvatsky a německy. Přepínání z chorvatštiny do němčiny a naopak není podle paní Ljuby pro děti žádný problém.

Dvojjazyčné základní školy mají zvláštní učební plán. Výuka na těchto školách probíhá v gradišćanské chorvatštině a němčině, dvojjazyčně je vyučována přírodověda, matematika, hudební výchova, výtvarná výchova, praktické činnosti a tělocvik. V těchto předmětech se podle paní Ljuby vyučuje podle možností ve stejné míře chorvatsky a německy. Rozsah dvojjazyčné výuky podle paní Ljuby závisí také na tom, kolik dětí již gradišćanskou chorvatštinu ovládá a kolik dětí se tento jazyk učí od počátku. Děti mají každý týden tři zvláštní hodiny gradišćanské chorvatštiny, ve kterých se učí pravopis a gramatiku. Vedle toho mají jednou týdně také hodinu praktického jazyka, označovanou jako *predmetna nastava*. Při této hodině je kladen důraz na zvládnutí praktické stránky gradišćanské chorvatštiny a rozšiřování slovní zásoby v tomto jazyce. V těchto čtyřech hodinách týdně se hovoří výlučně chorvatsky. Od první třídy mají děti také jednu hodinu angličtiny týdně. Na základní dvojjazyčné škole se děti neučí nic o realitách Chorvatska. Dvojjazyčná výuka zde nemá žádnou spojitost s Chorvatskem – děti se zde učí pouze to, co souvisí s Chorvaty z Burgenlandu či gradišćanskou chorvatštinou.

*Podučava se dvojezično, koliko se može, to odvisi koliko hrvatske djece imaš, ki vladaju čisto hrvatskim jezikom, kako je to razdijeno. Imamo jedan razred ki je jako slab a ipak se dvojezično podučava. Ali tri ure se podučava hrvatski jezik, to je na njemačkom Sprachlehre – kada se učí pravopis, gramatika. Tri ure su obavezne, čisto se po hrvatsku učí, hrvatski se govori puno. A pa je oš, kako se to kaže... jedna ura, to se vježba. Tri ure su se jezik učí a jedna ura se vježba...*⁶⁰³

Dvojjazyčné školy mají k dispozici širokou škálu dvojjazyčných i čistě gradišćansko-chorvatských učebnic – gramatik, slovníků, čítanek, zpěvníků a různých pracovních sešitů. Tyto učebnice se vydávají v Eisenstadtu a jejich autory jsou sami učitelé – Chorvati z Burgenlandu. Učebnice jsou aktuální, každý rok přibývají nové. Paní Ljuba uvedla, že na rozdíl od běžných škol nemají dvojjazyčné školy stanoveny finanční limity na nákup učebnic. Učitelé si tedy mohou sami libovolně vybrat, které učebnice a v jakém počtu pro své žáky chtějí.

Ima ih puno... jako aktualne. Svaku godinu nešto novo. To su učitelji ki su to napravili, takve workshopy. I to se je pak kontroliralo i pa se probiralo i to se može naručiti za svaku godinu i svaki razred. To možemo naručiti koliko hoćemo. Ima puno učiteljev ki su jako marljivi, oni naprave sami dvojezične pomoćne radne listi ili materijal... Naša inšpektorica,

⁶⁰³ L. P.-W. (1956), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.6.

*magistra K...n V...n – ona to koordinira, ona gleda da se to kontrolira a probira da je to u redu pa se to tiska. Svaki učitelj može izabrati koju knjigu hoće, koliko hoće.*⁶⁰⁴

Na dvojjazyčné výuce se podle vyjádření paní Ljuby čas od času podílí i rodiče či prarodiče dětí. Někteří z nich, kteří dobře ovládají gradišćanskou chorvatštinu, někdy vypomáhají při hodinách zaměřených na gradišćanskou chorvatštinu se čtením či výkladem gramatiky. Podle paní Ljuby jde však spíše o občasnou pomoc, záleží na domluvě s vyučujícím.

Dvojjazyčná základní škola v Oslipu neorganizuje žádné jazykové kurzy ať už gradišćanské či spisovné chorvatštiny pro veřejnost. Během celého roku se ve škole organizuje několik akcí – například vánoční a velikonoční besídka, masopustní karneval, oslava Dne matek či nově Den Slunce, některé z nich jsou určeny i pro rodiny dětí, jiné pouze pro děti. Programy všech těchto akcí jsou dvojjazyčné. Největší událostí ve škole je *školska fešta* – slavnost, na které děti hrají divadlo. *Fešta* je určena nejen rodinám dětí, ale také širší veřejnosti. Divadlo se hraje v gradišćanské chorvatštině a němčině a účastní se jej všechny děti ze školy.

*Mi imamo školsku feštu, ta je dvojezična... to je obavezno. Samo mi znamo, ako dijete teško govori, onda mu damo njemačku ulogu. Tako miješano – malo hrvatski, malo njemački da je dvojezično... to će biti u televiziji, to cijelo Gradišće vidi. Svaku nedjelju je Dobar dan Hrvati,*⁶⁰⁵ *poslijepodne, i toto je prinos...*⁶⁰⁶

Zajímalo mě, zda je lepší vzdělávat děti v gradišćanské nebo spisovné chorvatštině, proto jsem tuto otázku položila také paní Ljubě. Informátorka se vyjádřila, že spisovnou chorvatštinu nepovažují gradišćanští Chorvatí za svůj jazyk – nechtějí jí hovořit. Tento názor je podle ní v řadě gradišćanských Chorvatů zakořeněn z období šedesátých 20. století, kdy se objevily snahy prosadit na základních školách spisovnou chorvatštinu, což gradišćanští Chorvatí odmítali.

*Ja sam osvjedočena da se gradišćansko-hrvatski uči kad ljudi veli – To je naše. Kad sam ja bila u osnovnoj školi, onda su pokušali standardni jezik zapelati. Ja znam da su se roditelji zbunili – To nije naše, to mi ne kanimo. Ako kanite po jugoslavsku, pa mi ćemo po njemačkom. To je bio početak, kad su stari začali odbijati hrvatski jezik. Ako se u škole to uči, onda je bolje nimški učiti, to nije naše. Tako sam ja to doživila i tako ja bih rekla...*⁶⁰⁷

Ačkoli je v současnosti postoj řady rodičů k dvojjazyčnosti pozitivní, stále přetrvávají některé problémy z minulosti. Část gradišćanských Chorvatů, především ze starší a částečně i střední generace, považuje podle paní Ljuby chorvatštinu za

⁶⁰⁴ Tamtéž.

⁶⁰⁵ Televizní pořad pro Chorvaty z produkce rakouské státní televize ÖRF.

⁶⁰⁶ L. P.-W. (1956), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.6.

⁶⁰⁷ Tamtéž.

nepotřebnou a mnozí i za méněcennou. Tyto názory jsou silně ovlivněny dřívější politikou Sociálně demokratické strany Rakouska (SPÖ). Tato nejsilnější rakouská politická strana má v Burgenlandu dlouhodobě velmi silnou pozici. Především v šedesátých až osmdesátých letech 20. století tato strana prosazovala politiku, která měla vést k asimilaci gradišćanských Chorvatů – byla omezena dvojjazyčná výuka ve školách a také možnost užívání gradišćanské chorvatštiny jako oficiálního jazyka vedle němčiny na úřadech. Sociální demokrati prosazovali názor, že gradišćanská chorvatština je jazyk bez perspektivy a pokud se gradišćanští Chorvati chtějí plnohodnotně zapojit do většinové společnosti, měli by hovořit pouze německy.⁶⁰⁸ Tento názor část Chorvatů z Burgenlandu přijala za své, což má své důsledky i v současnosti.

Kod nas je tako da su dvije velike stranke – narodna stranka⁶⁰⁹ i socijalistička stranka. I u Gradišću je bilo tako da socijalna stranka nije bila oduševljena od dvojezičnosti... U mojem rodnom selu bilo tako da djeca od socijalističke familije su se njemački učila. Od narodnjaka, ima iznimke, ali najveći do narodnjakov su se s djecom na hrvatskom... Znam kad nisu znali njemački na radnom mjestu, pa su ih osmijehavali... ljudi rekli: Hrvatski jezik nije ništa vridan, to nema smisla... Zašto ćete vašu dicitu... neka se dobro nauču njemački, to je važno, što ćete s hrvatskim jezikom? Katastrofa. Ja moram reći – sad se to nekako normaliziralo... [nesrozumitelné] sve manje ljudi ki govoru hrvatski a ako je svistan, da je Hrvat, onda je miješano hižtvo i pomina se po njemački.⁶¹⁰

Úroveň znalosti gradišćanské chorvatštiny u nejmladší generace podle paní Ljuby stále klesá. Ve smíšených, ale i čistě chorvatských rodinách se podle ní stále méně hovoří chorvatsky. Přibývá stále více dětí, které chorvatštině pouze rozumí, ale nehovoří v ní. Situace se podle paní Ljuby v minulosti několikrát změnila – střídala se období, kdy narostl počet rodin, ve kterých se hovořilo chorvatsky, s obdobími, kdy takových rodin rapidně ubývalo. Paní Ljuba je přesvědčena, že znalost gradišćanské chorvatštiny u nejmladší generace bude i nadále klesat. Podle ní je jedinou možnou záchranou „znovuobrození“ gradišćansko-chorvatského národního vědomí v těchto rodinách – aby nejstarší a střední generace byly schopny nadále udržovat chorvatskou identitu, jazyk a kulturu a předávat je svým potomkům. Paní Ljuba dodává, že v části rodin se toto udržuje.

Podupiranje roditeljev. Ako bi roditelji bili osvjedoceni i svisni toga. Ima nekih ki su, kako sam Vam kazala. A jak bih rekla – je jako važno da svist roditeljev se probudi, da se ljudim pokaže da je to vridno, sve više roditeljev to vidi, ali ima ih čuda ki to ne spoznaju.... Roditelji su jako... Engleski super, da, da, ali ako mi damo naprimjer zadaće na hrvatskom, prepuno...

⁶⁰⁸ GIELER, M. – KORNFEIND, J.: *Povijest*, s. 29–30.

⁶⁰⁹ ÖVP – Rakouská lidová strana.

⁶¹⁰ L. P.-W. (1956), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.6.

*oni odmah – Zašto na hrvatskom? Važno je njemački, važno je engleski. Nije im to važno. Ne vidu vridnost dvojezičnosti. To bi bila važno da bi se samosvist dignula.*⁶¹¹

Výuka v chorvatštině je nabízena také na některých hlavních školách, gymnáziích a středních odborných školách v rakouském Burgenlandu. Tyto školy nejsou dvojjazyčné, chorvatština je zde jako samostatný předmět s několikahodinovou dotací týdně. V hlavních školách a nižších ročnících gymnáziích se děti učí gradišćanskou chorvatštinu. Na vyšších stupních gymnáziích a odborných středních a odborných vyšších škol, které možnost výuky chorvatštiny nabízí, se žáci učí spisovný chorvatský jazyk. Výjimku mezi těmito školami tvoří hlavní škola v Grosswarasdorfu⁶¹² a gymnázium v Oberwartu,⁶¹³ které mají status nové střední školy – každá z těchto dvou škol má jednu dvojjazyčnou třídu. Žáci hlavních škol, gymnáziích a odborných středních škol už se také, na rozdíl od základních škol, seznamují s literaturou, historií, zeměpisem a dalšími reáliemi Chorvatska. Studenti gymnáziích s nabídkou chorvatštiny maturují povinně z němčiny i z chorvatštiny a mohou si vybrat, zda ze spisovné nebo gradišćanské chorvatštiny. Setkala jsem se i s absolventem maturity z obou variant chorvatštiny.

*Njemački je obavezno a ovo dodatno. Dvije mature su to... Oni mogu zibrati. Moja kćer je na gradišćansko-hrvatskom položila maturu ali njena prijateljica na standardnom.*⁶¹⁴

*... imao sam mogućnost gradišćanski i standardni maturirat. Znači – to je jedan predmet, ali to možeš odlučit koje pitanje na kojem jeziku odgovorati... imao sam dva pitanje i jedno bilo gradišćansko, drugo standardno hrvatski. I jer sam bio nervozan, onda se mi mijesao [smích]...*⁶¹⁵

Děti, které se v Burgenlandu v rámci povinné školní docházky učí gradišćanskou chorvatštinu na základních školách s dvojjazyčnou výukou, hlavních školách a nižších ročnících gymnáziích s nabídkou gradišćanské chorvatštiny jako samostatného předmětu, je v právě probíhající školní roce 2012/2013 tisíc sedm set dvacet dva. Po ukončení povinné školní docházky mohou žáci pokračovat ve studiu na vyšších stupních gymnáziích nebo na odborných středních či odborných vyšších školách, z nichž některé nabízí výuku spisovné chorvatštiny. V probíhající školní roce se na těchto vyšších

⁶¹¹ Tamtéž.

⁶¹² <http://volksgruppen.orf.at/kroatenungarn/aktuell/stories/33164/> – 26. 4. 2013

⁶¹³ <http://www.bg-oberwart.at/index.php?id=22&L=1> – 26. 4. 2013

⁶¹⁴ L. P.-W. (1956), 12. 4. 2013, viz příloha 13.2.6.

⁶¹⁵ Tamtéž.

stupních vzdělávacích škol učí spisovnou chorvatštinu celkem čtyři sta devadesát čtyři žáků.⁶¹⁶

Kromě školní výuky gradišćanské a později spisovné chorvatštiny existuje v Burgenlandu od sedmdesátých let 20. století také možnost předškolní výchovy dětí ve dvojjazyčných mateřských školách. V těchto mateřských školách se hovoří gradišćansko-chorvatsky a německy. Dvojjazyčné mateřské školy jsou zřízeny při základních dvojjazyčných školách. V případě nedostatku dětí funguje jedna dvojjazyčná mateřská škola pro dvě obce. Tyto mateřské školy jsou určeny dětem od tří do šesti let. Dvojjazyčná mateřská škola funguje také při základní škole v Oslipu, kterou jsem navštívila. V Burgenlandu existuje třicet dvojjazyčných chorvatsko-německých mateřských škol, ve Vídni se nachází jedna dvojjazyčná mateřská škola. V Burgenlandu navštěvuje tyto dvojjazyčné mateřské školy sto dvacet dětí. Počet dětí v dvojjazyčné mateřské škole ve Vídni se mi nepodařil zjistit, nicméně tato mateřská škola má maximální limit čtrnácti dětí.⁶¹⁷

Stále více gradišćanských Chorvatů chápe důležitost dvojjazyčnosti. K dnešnímu pozitivnímu přístupu gradišćanských Chorvatů k dvojjazyčnosti nepochybně přispívá i členství Rakouska v Evropské unii. Řada gradišćanských Chorvatů využívá možnosti dvojjazyčné školní výuky pro své děti. Dvojjazyčné školství má pro chorvatskou menšinu nezastupitelnou roli. Je však nutné, aby i samotné rodiny udržovaly chorvatskou identitu, jazyk a kulturu a předávaly je nejmladší generaci – samotná dvojjazyčná výuka nedokáže v tomto funkci rodiny nahradit. V současnosti existuje řada rodin, které své děti vychovávají k chorvatství, ale jsou i takové, které chorvatskou identitu, jazyk a kulturu neudržují. Pro udržování a rozvíjení chorvatské identity je důležité členy těchto rodin motivovat, aby změnili svoje smýšlení a pochopili důležitost předávání těchto chorvatských etnokulturních informací nejmladší generaci.

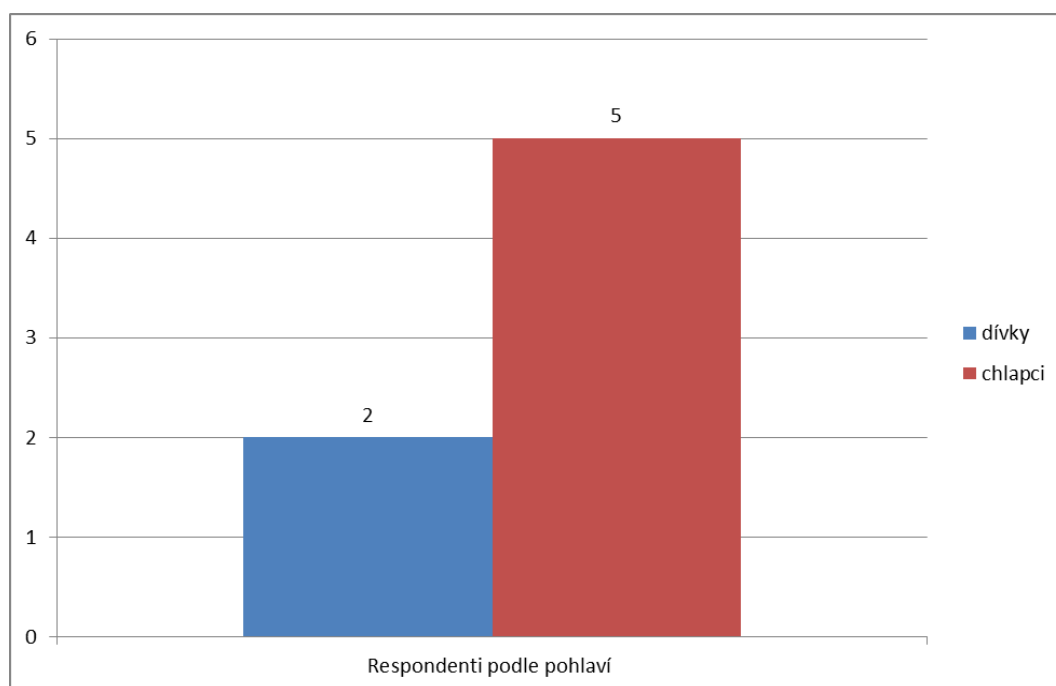
⁶¹⁶ <http://www.lsr-bgl.d.gv.at/fileadmin/LSR/Minderheiten/%C3%9CBERSICHT%20-%20Unterricht%20in%20Volksgruppensprachen%202012-2013.pdf> – 26. 4. 2013

⁶¹⁷ <http://www.hrvatskicentar.at/viverica/viverica.html> – 26. 4. 2013

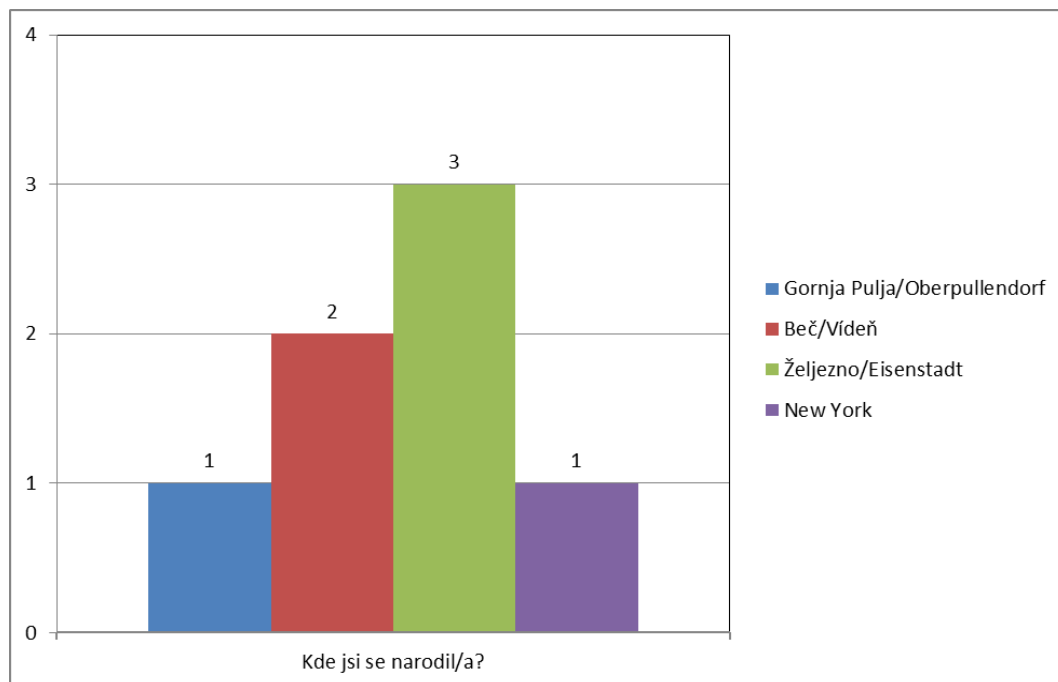
7.2 Anketa mezi dětmi ve dvojjazyčné základní škole

Při své návštěvě v základní dvojjazyčné škole v Oslipu jsem kromě rozhovoru s ředitelkou školy o systému dvojjazyčného školství provedla mezi dětmi z jedné třídy anketu. Účelem ankety bylo zjistit, jaký jazyk děti preferují, jaký je jejich postoj k chorvatštině a s kým hovoří chorvatsky. Důležitým cílem ankety bylo také zjistit etnickou identitu jak samotných dětí, tak jejich rodičů a prarodičů. Anketa obsahovala celkem jedenatřicet otázek. Pětadvacet otázek bylo uzavřených s uvedenými možnostmi odpovědí, zbylé otázky byly otevřené – děti se v odpovědích vyjadřovaly svými slovy.

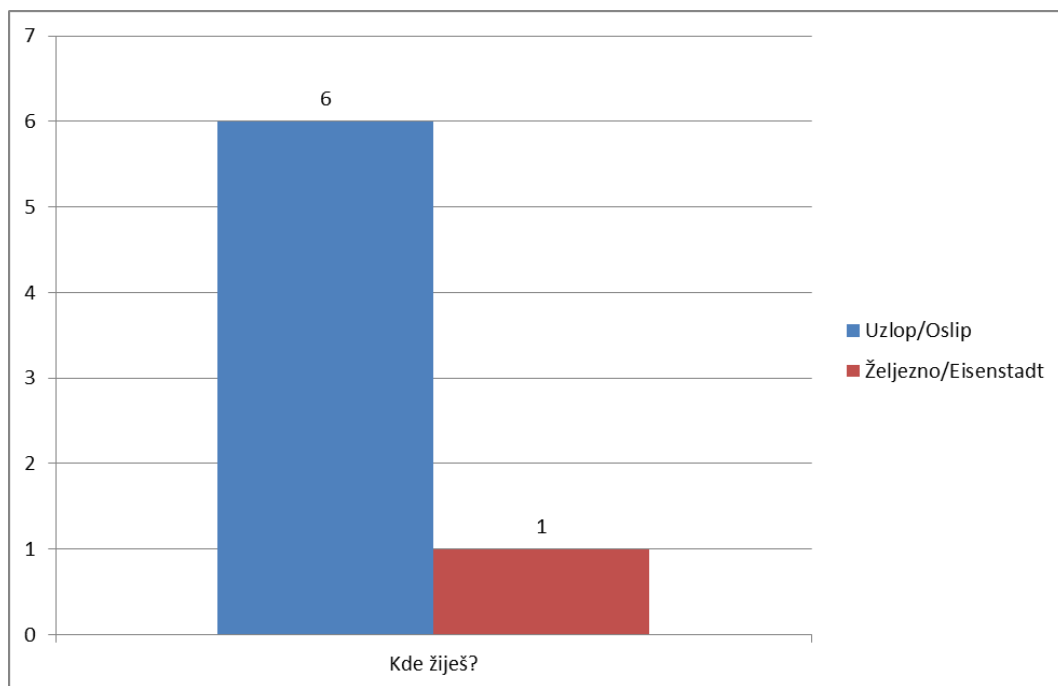
Anketa proběhla ve třetí třídě, jejíž třídní učitelkou je ředitelka školy paní Ljuba. Ve třídě je dvanáct dětí ve věku od osmi do devíti let. V době mé návštěvy bylo ve třídě přítomno deset dětí, anketu se zúčastnilo sedm z nich a početně převažovali chlapci nad dívkami. Odpovědi chlapců a dívek se v podstatě nelišily. V komentářích ke grafům uvádím případné názvy obcí v němčině.

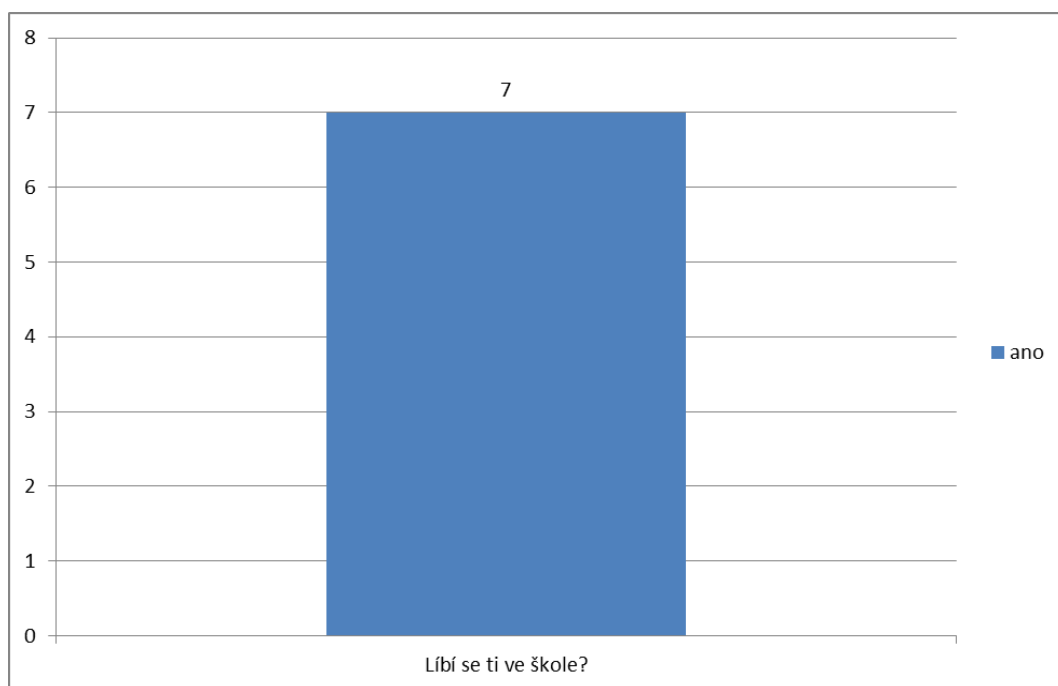
Naprostá většina dotazovaných dětí se narodila v obcích rakouské spolkové země Burgenland: tři v Eisenstadtu, hlavním městě této spolkové země, dvě ve Vídni a jedno v Oberpullendorfu. Sedmé z dětí se narodilo v New Yorku. Děti svá místa narození uváděly v anketě většinou v chorvatštině. V grafu je uveden chorvatský i německý název obce.

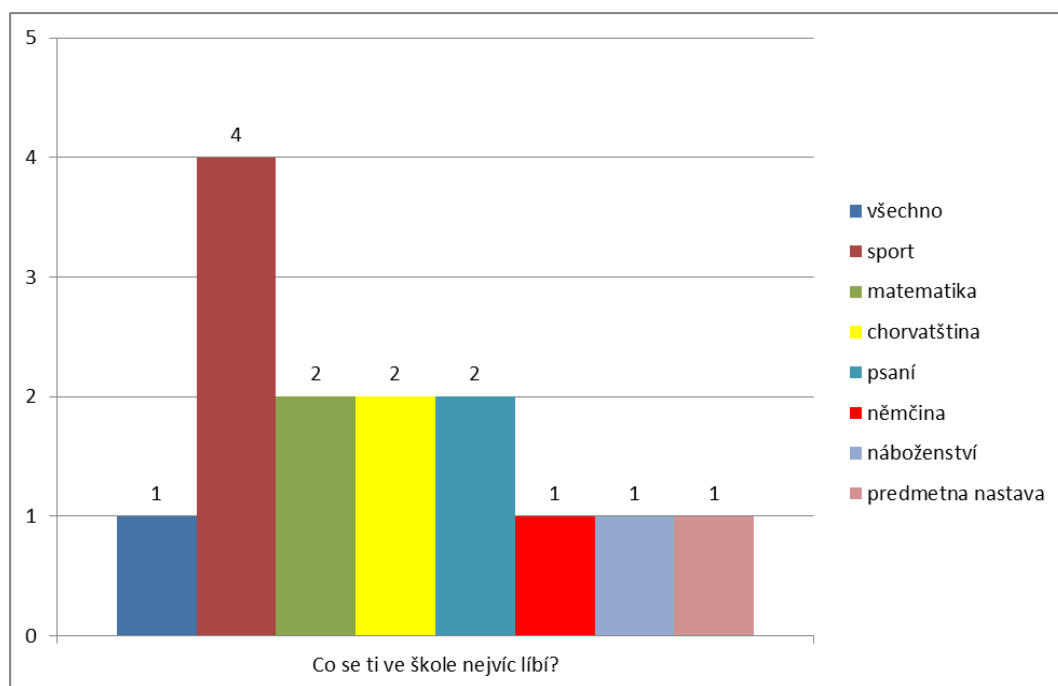
Šest ze sedmi dětí žije přímo v obci Oslip, kde navštěvují dvojjazyčnou základní školu. Jedno dítě žije v Eisenstadtu. Děti svoje místa bydliště opět uváděly z větší části v chorvatštině, názvy obcí jsou jako v předešlém grafu uvedeny v chorvatštině a němčině.

Všechny děti se shodly, že se jim ve škole líbí.

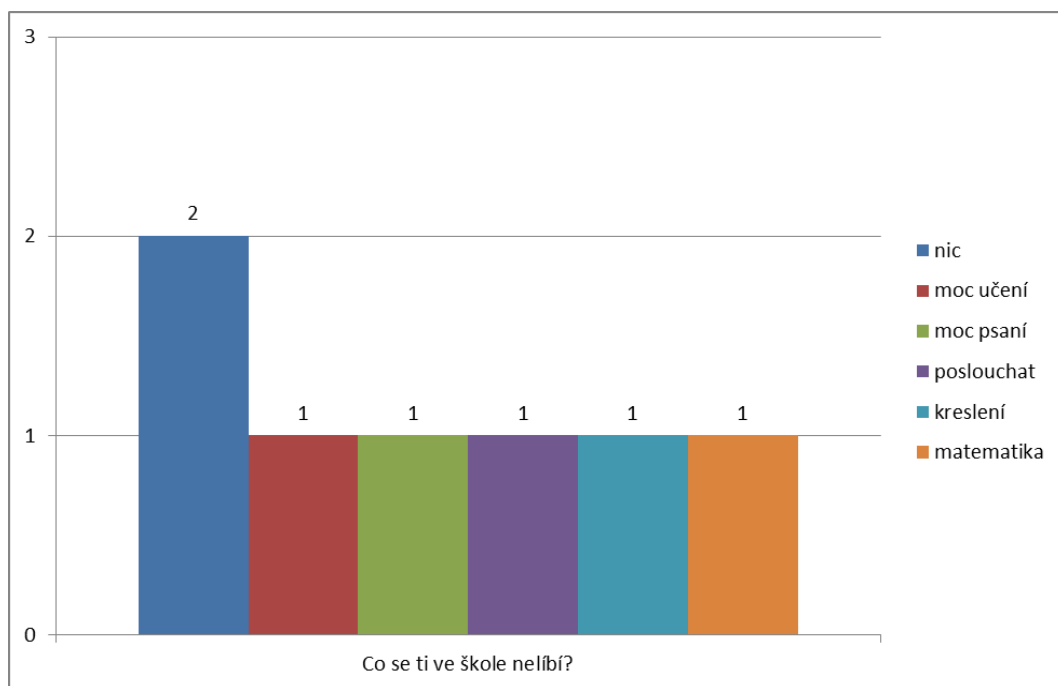

Otázka, co se dětem ve škole nejvíce líbí, patřila mezi volné otázky. Většina dětí uváděla více odpovědí. Některé děti odpovídaly spíše obecněji, jiné naopak uváděly konkrétní školní předměty, které mají rády. Nejoblíbenějším předmětem byla tělesná výchova, v závěsu za ní byla ve třech odpovědích uvedena chorvatština.⁶¹⁸

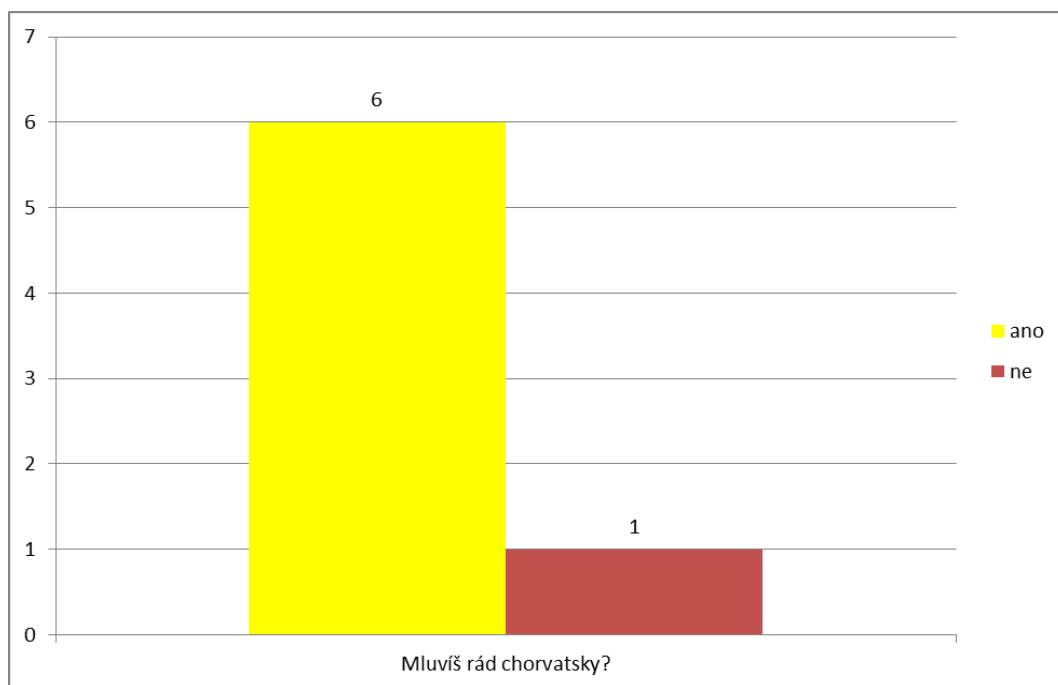

⁶¹⁸ Dvě děti uvedly konkrétně chorvatský jazyk, třetí uvedlo praktický jazyk, v chorvatštině *predmetna nastava*, což je praktické cvičení gradišćanské chorvatštiny.

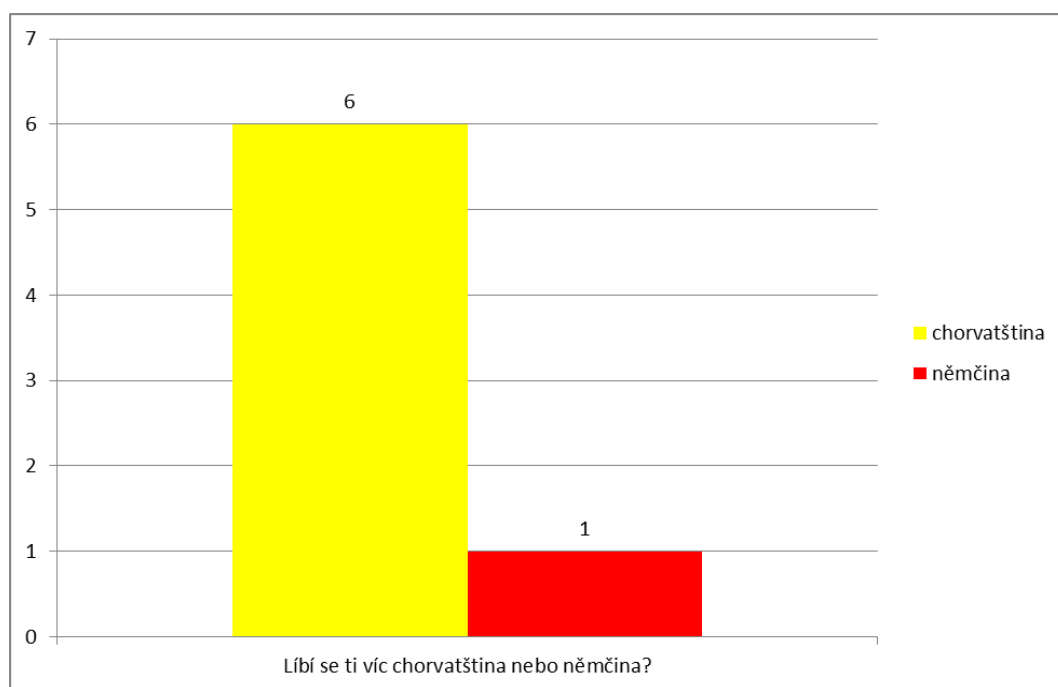
Také další otázka patřila mezi otázky otevřené a týkala se toho, co se dětem ve škole nelíbí. Všechny děti uvedly pouze jednu věc a vyjadřovaly se spíše obecněji.

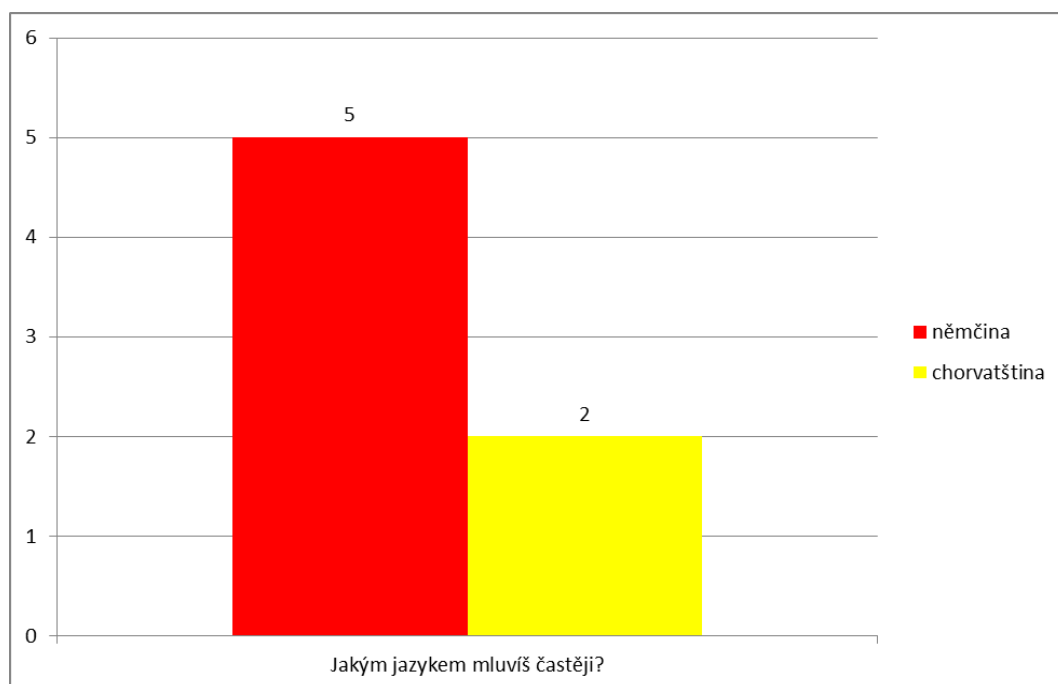
Naprostá většina dětí se vyjádřila, že chorvatsky mluví ráda.

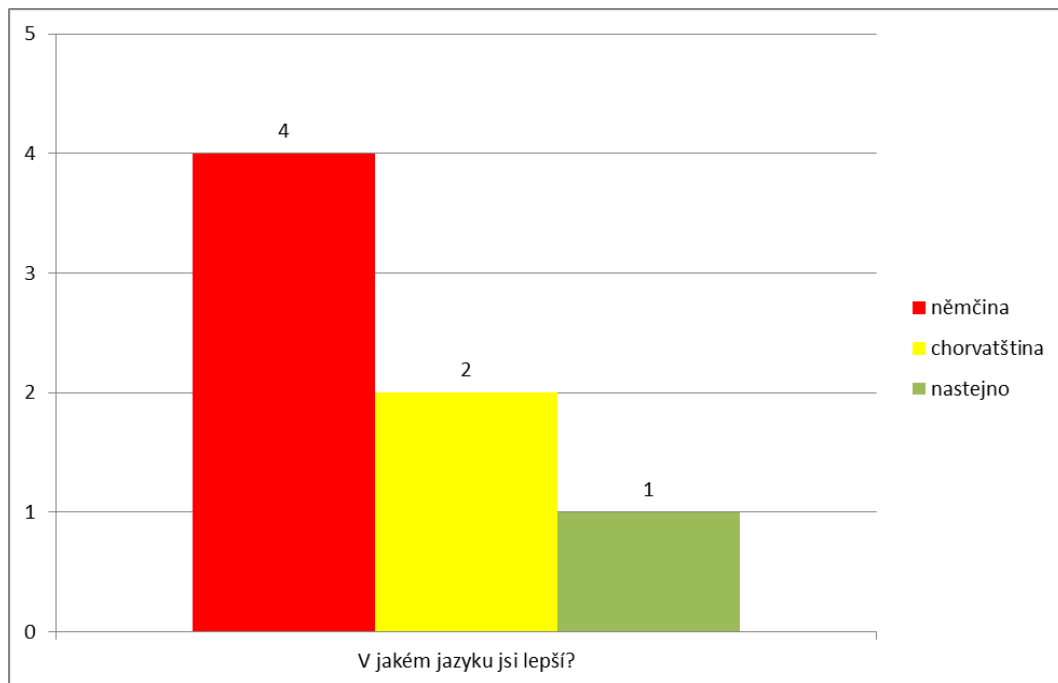
Odpovědi dětí na další otázku potvrzují jejich kladný vztah k chorvatštině. Chorvatština se líbí šesti dětem ze sedmi více než němčina.

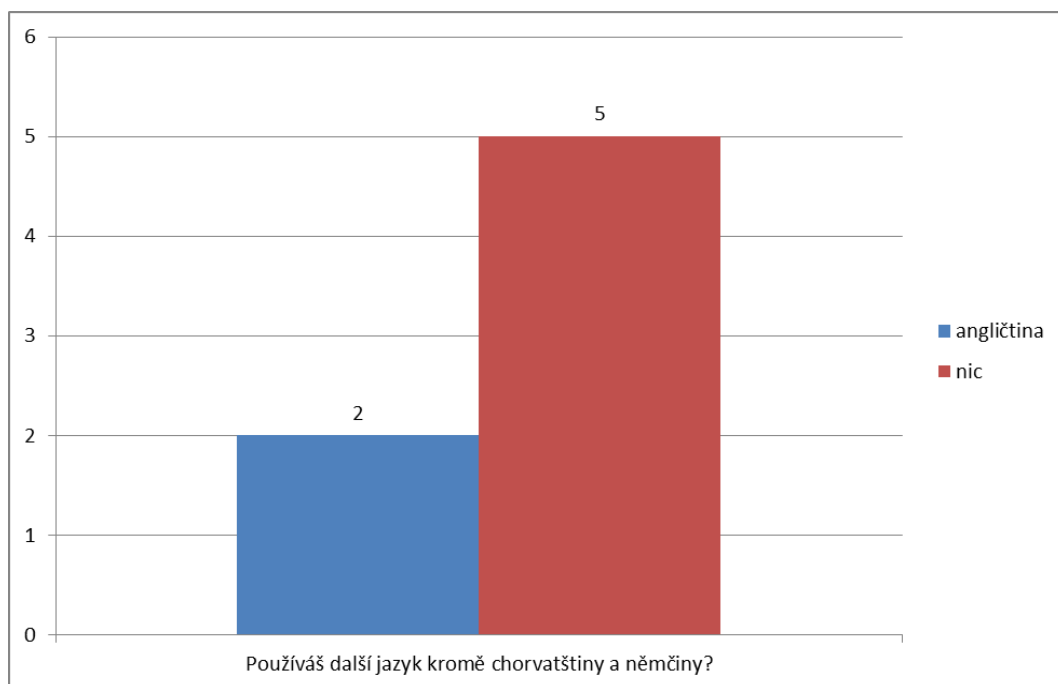
Přestože většina dětí má chorvatštinu ráda a líbí se jim více než němčina, chorvatsky mluví častěji než německy pouze dvě děti ze sedmi.

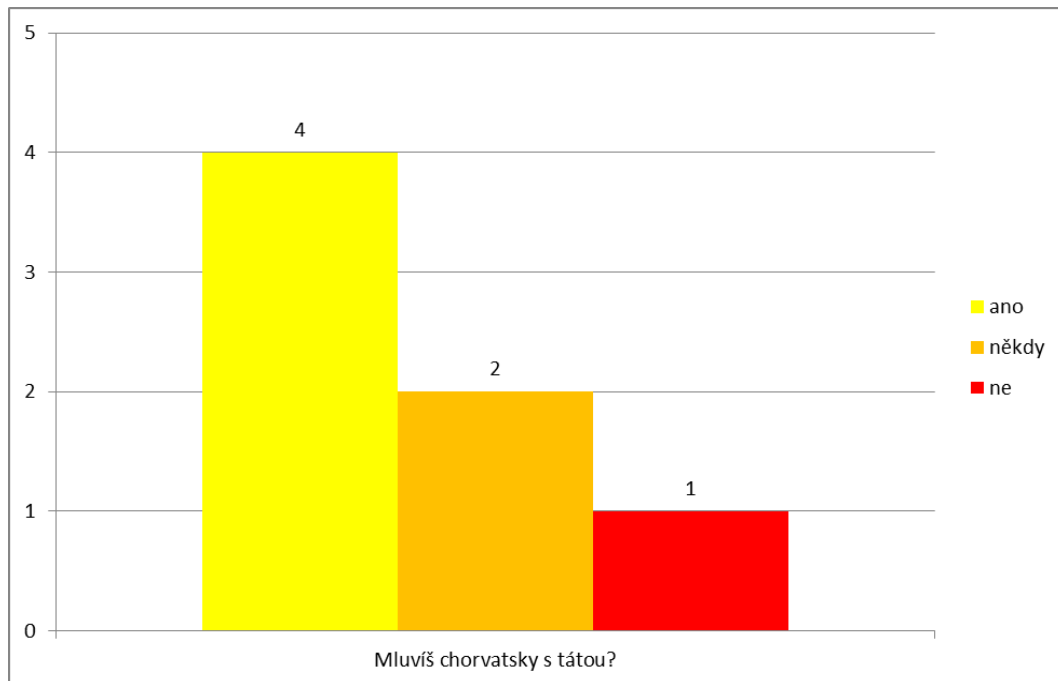
Čtyři děti ze sedmi uvedly, že jsou lepší v němčině. Dvě děti odpověděly, že lépe ovládají chorvatštinu, jedno dítě pak podle vlastního hodnocení ovládá chorvatštinu a němčinu nastejno.

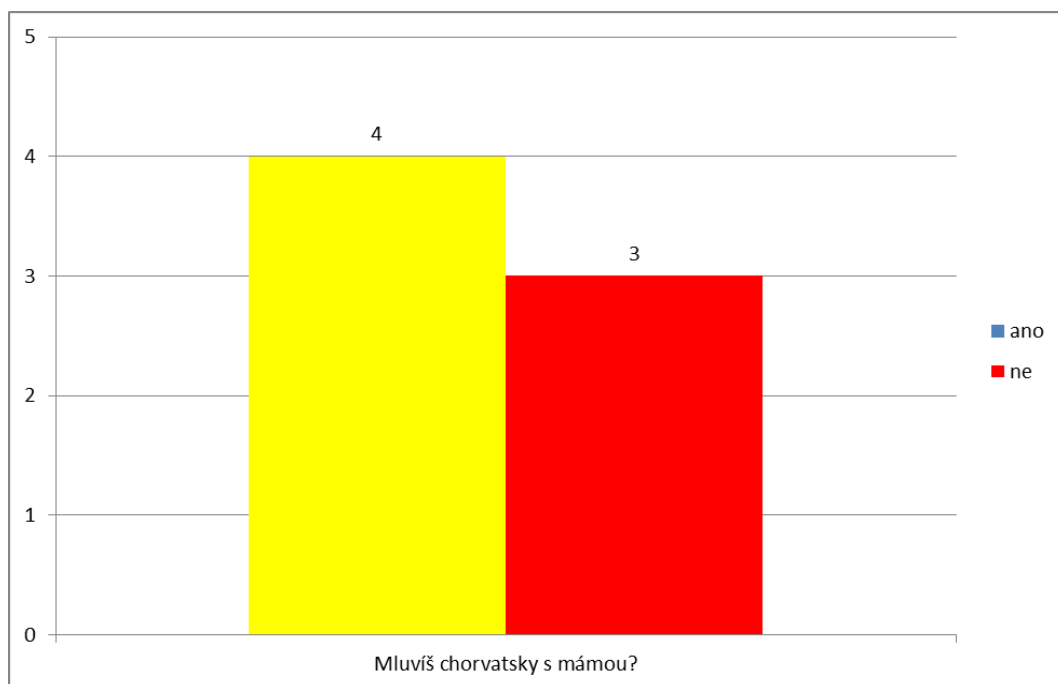
Většina dětí uvedla, že neovládá žádný další jazyk kromě chorvatštiny a němčiny. Pouze dvě děti ze sedmi uvedly, že hovoří kromě těchto dvou jazyků také anglicky.

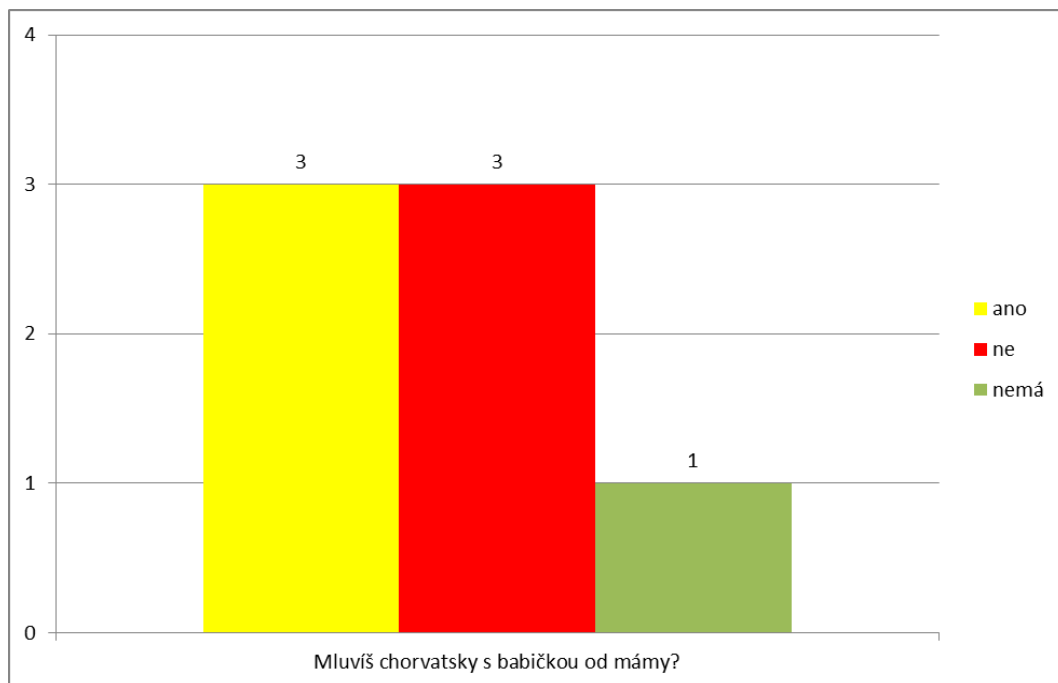
Následovaly otázky, s kým v rodině děti hovoří chorvatsky. Šest ze sedmi dětí mluví chorvatsky se svým otcem – čtyři z toho běžně, dvě děti někdy. Jedno dítě nehovoří chorvatsky se svým otcem vůbec.

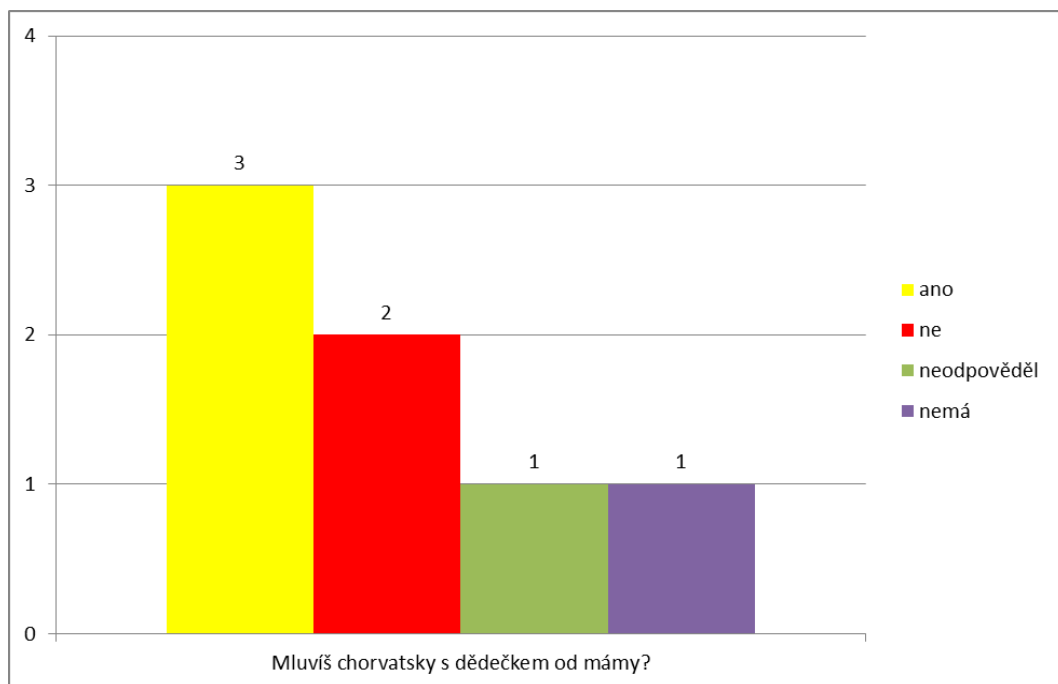
S matkou hovoří chorvatsky čtyři děti, zbylé tři s ní mluví německy.

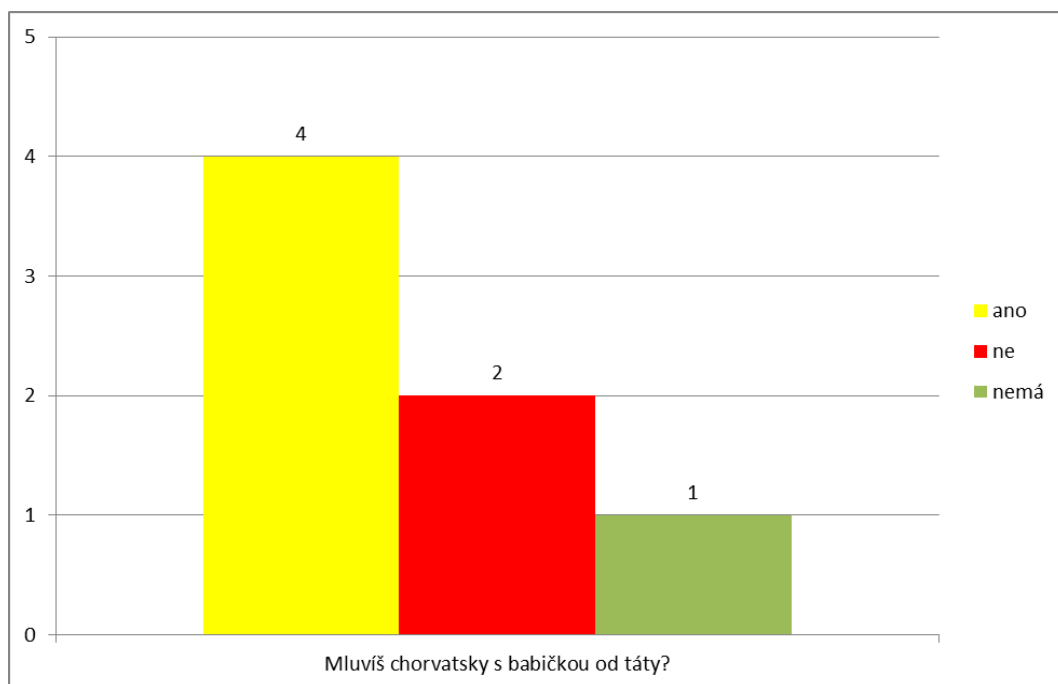
V odpovědích na otázku, zda hovoří chorvatsky s babičkou ze strany matky, se děti rozdělily na dvě poloviny – tři s ní chorvatsky hovoří, tři naopak ne. Sedmé dítě babičku z matčiny strany nemá.

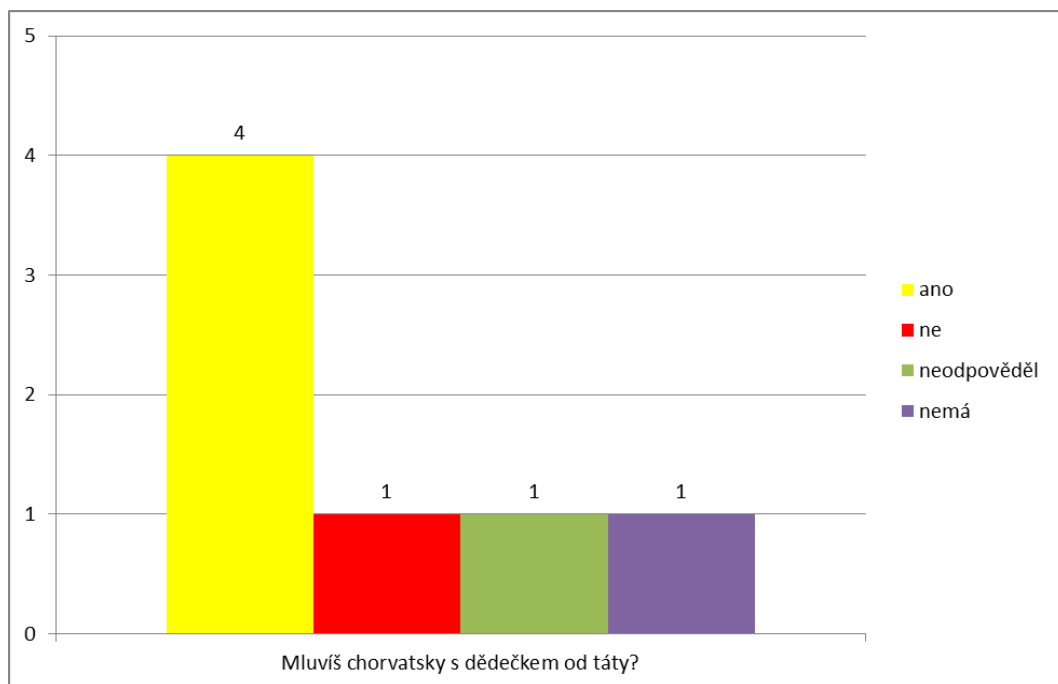
Na otázku, zda hovoří chorvatsky s dědečkem ze strany matky, odpovědělo pět dětí ze sedmi – tři z nich s ním hovoří chorvatsky, dvě německy. Jedno dítě uvedlo, že dědečka ze strany matky nemá, druhé na tuto otázku neodpovědělo.

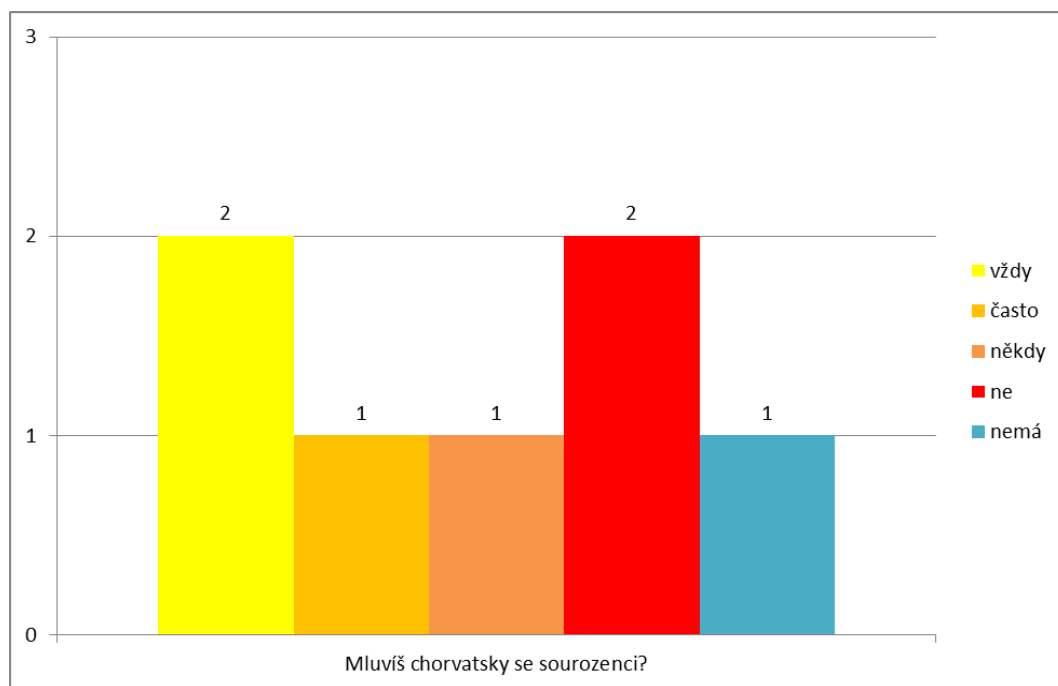
S babičkou ze strany otce hovoří chorvatsky čtyři děti, německy naopak dvě děti. Jedno dítě babičku ze strany otce nemá.

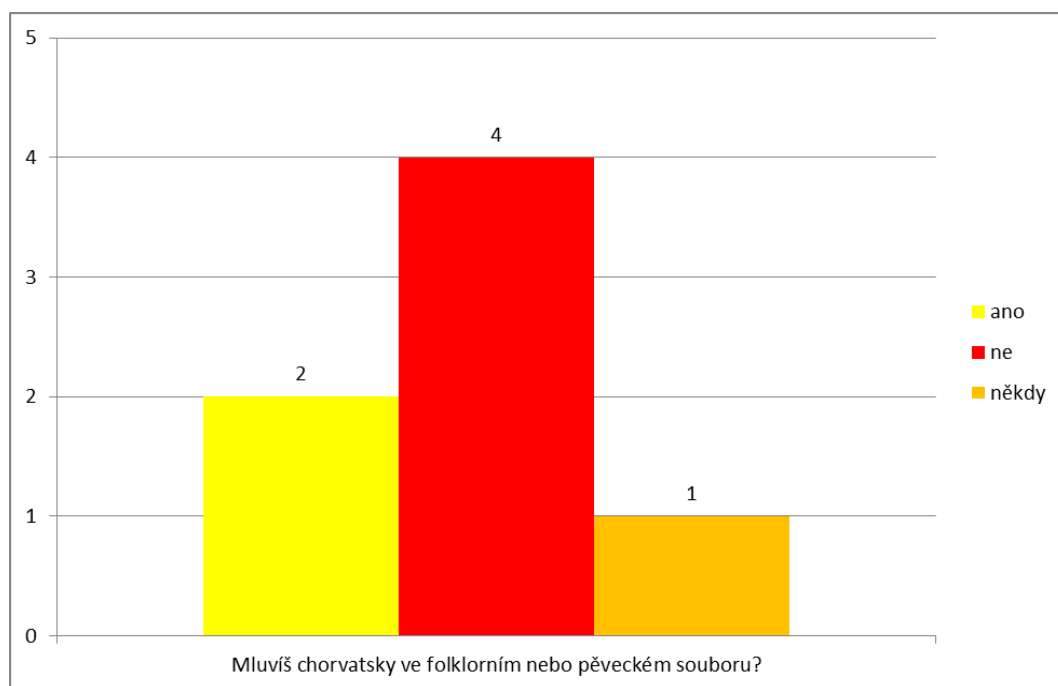
S dědečkem hovoří chorvatsky čtyři děti, jedno s ním mluví německy. Jedno dítě dědečka ze strany otce nemá a druhé dítě na tuto otázku neodpovědělo.

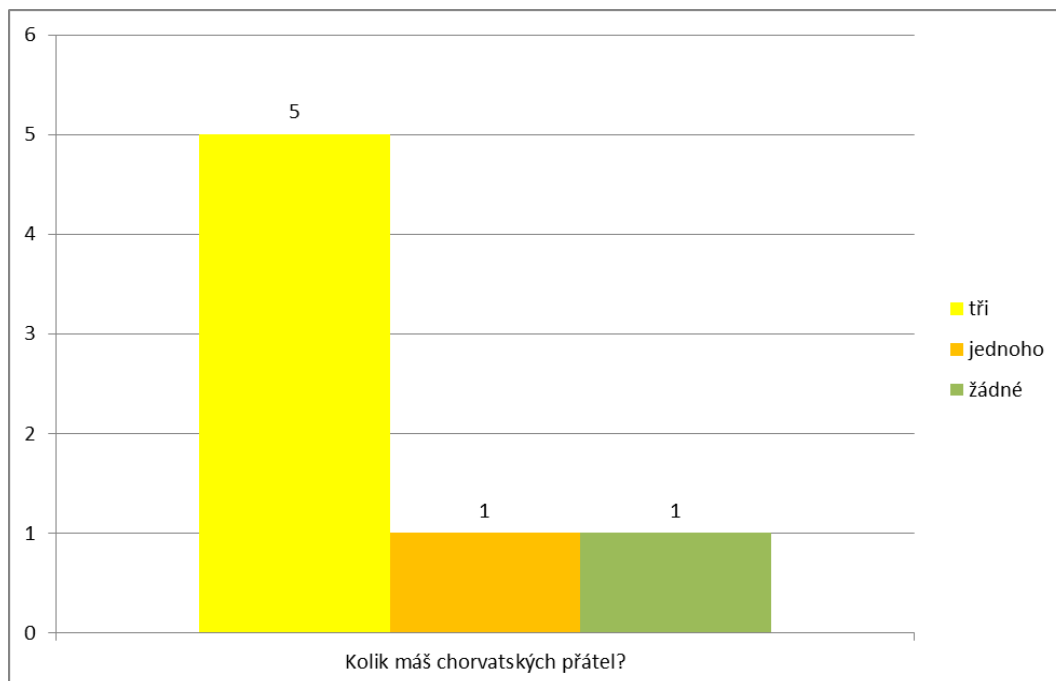
Se svými sourozenci hovoří běžně chorvatsky dvě děti ze sedmi. Naopak další dvě děti hovoří se svými sourozenci pouze německy. Jedno dítě hovoří se sourozencem chorvatsky občas, jedno někdy. Jedno dítě sourozence nemá.

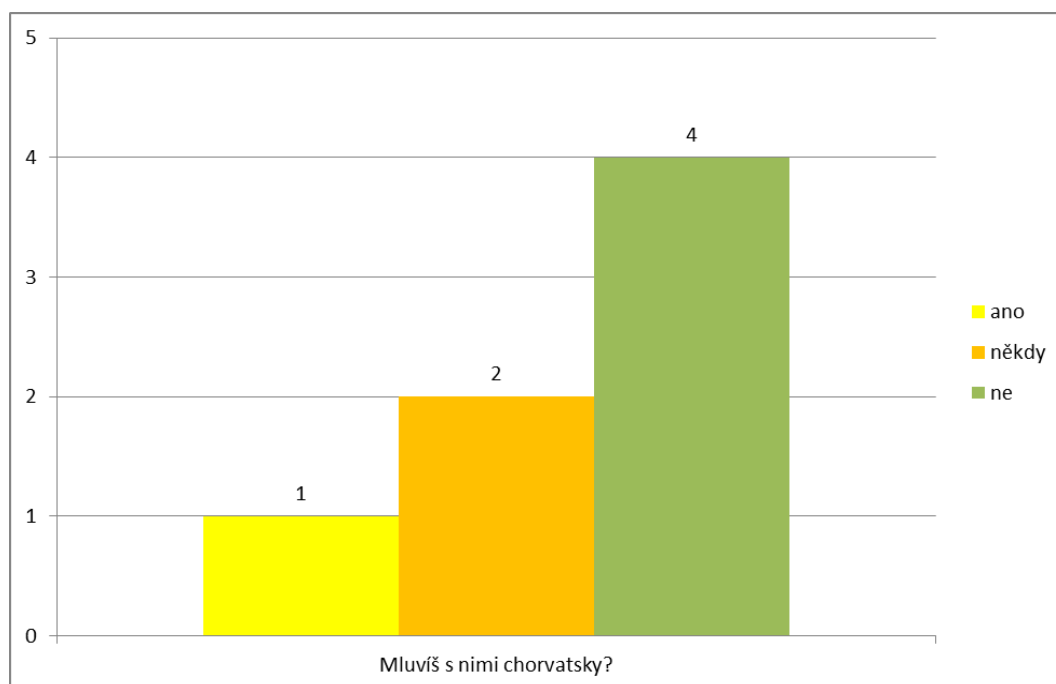
Šest ze sedmi dětí navštěvuje nějaký pěvecký či folklorní soubor, ale pouze dvě děti z tohoto počtu v něm hovoří chorvatsky. Zbylé čtyři děti uvedly, že zde chorvatsky nemluví.

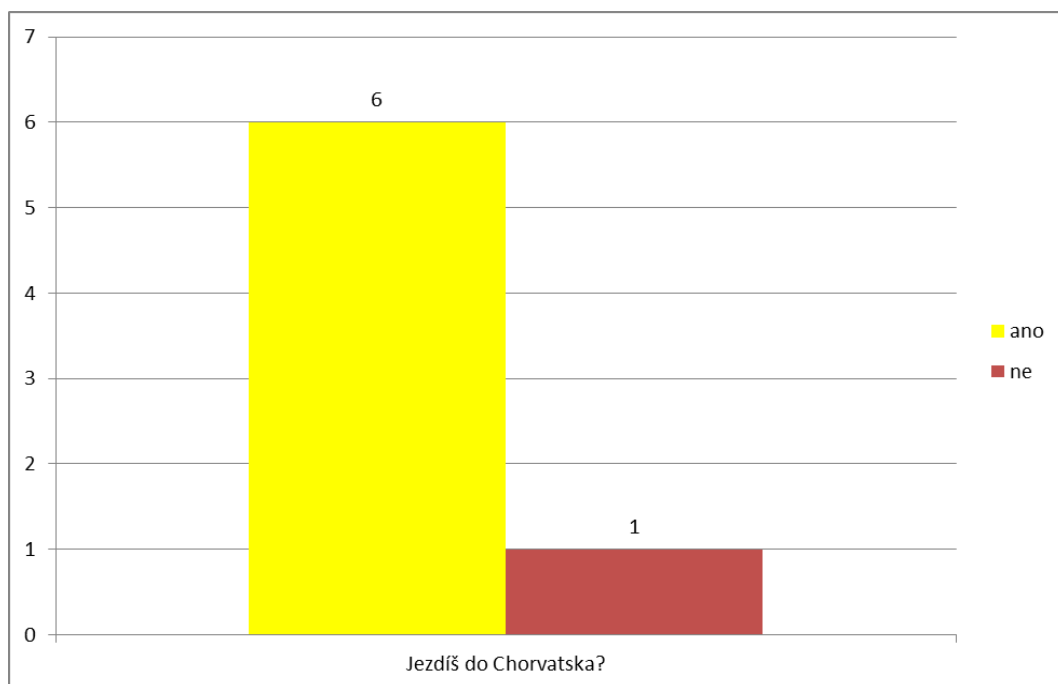
Otázka na počet chorvatských přátel patřila mezi otázky otevřené. Pět dětí ze sedmi odpovědělo, že má tři chorvatské přátele. Jedno dítě má jednoho chorvatského kamaráda, jedno dítě žádného.

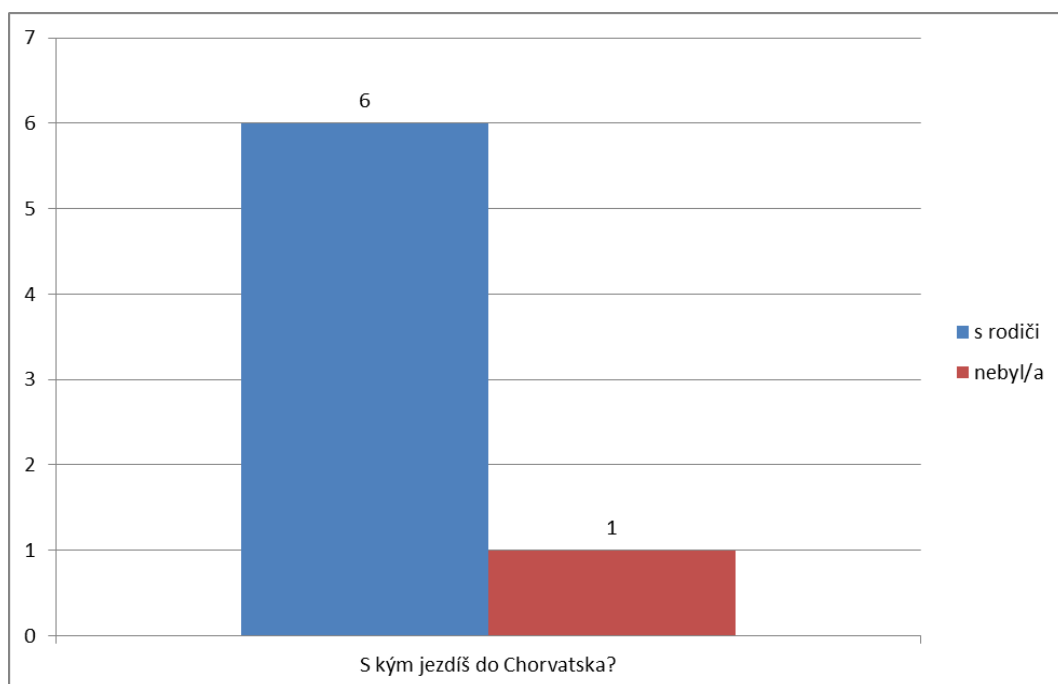
Se svými chorvatskými kamarády nehovoří čtyři děti chorvatsky vůbec. Dvě děti uvedly, že mluví se svými chorvatskými kamarády chorvatsky někdy. Jedno dítě uvedlo, že chorvatsky se svými chorvatskými přáteli hovoří běžně.

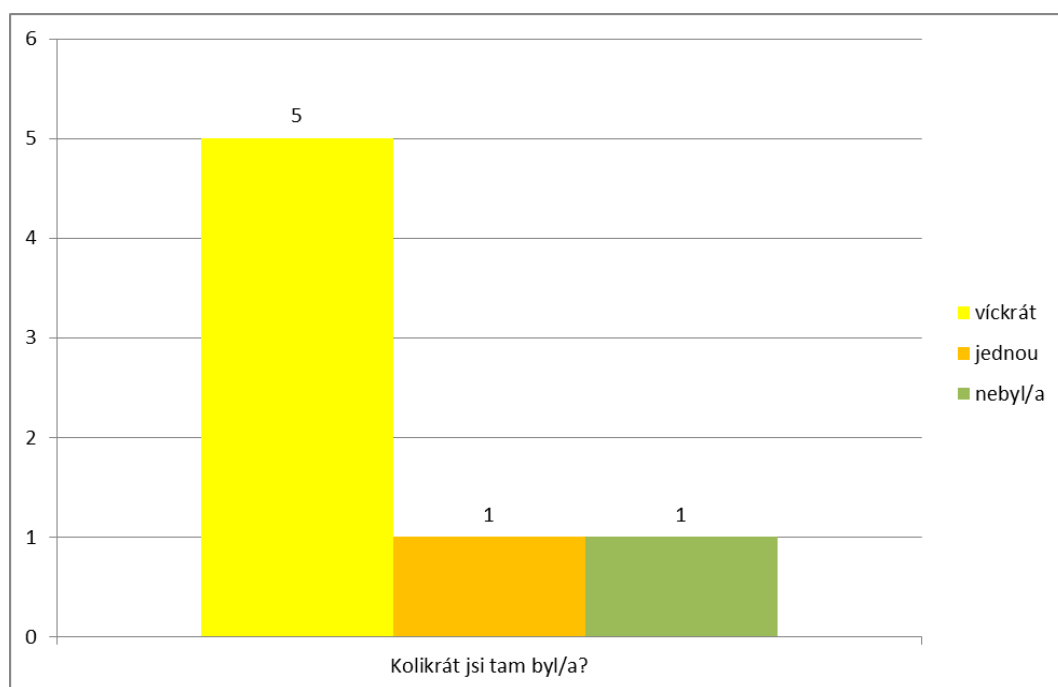
Do Chorvatska jezdí šest ze sedmi dětí.

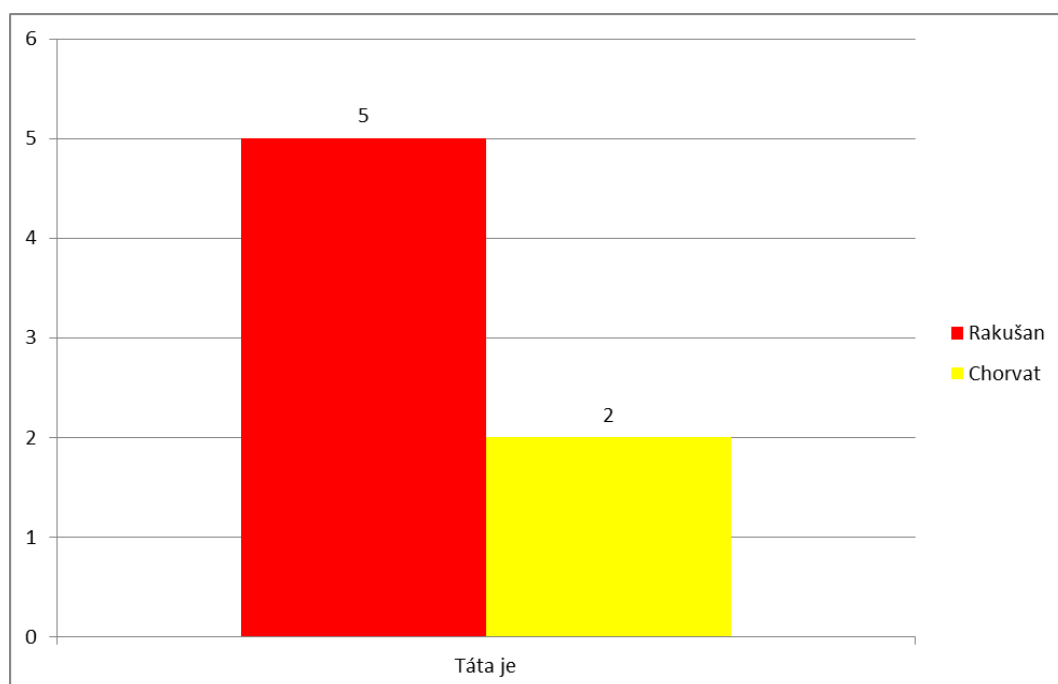
Všech šest dětí do Chorvatska jezdí se svými rodiči.

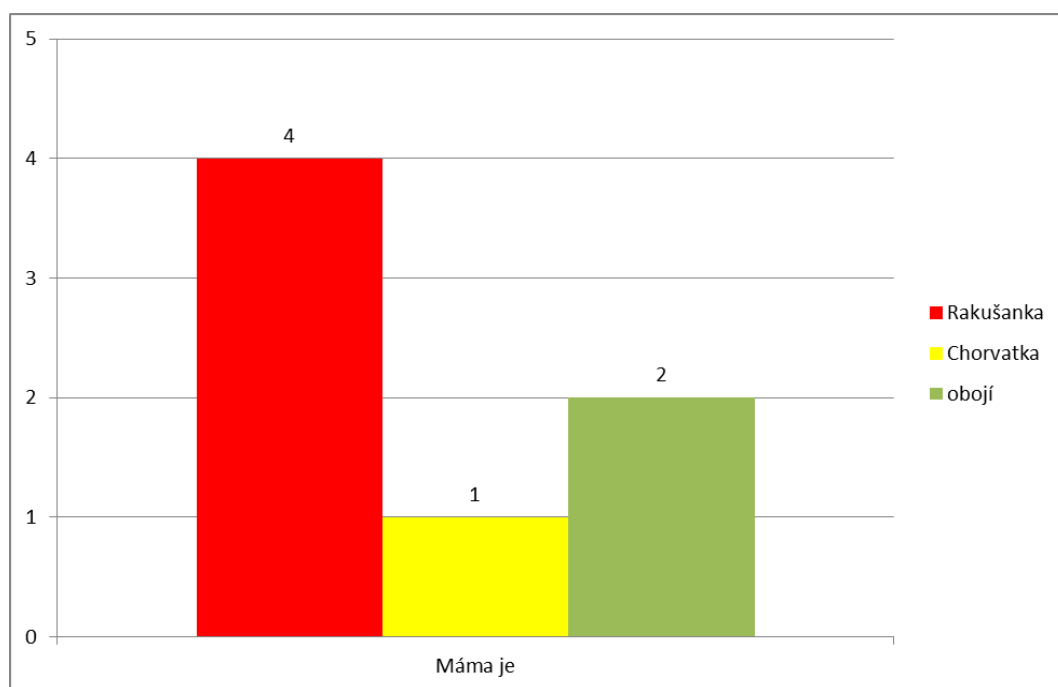
Ze šesti dětí, které Chorvatsko navštívily, tam bylo pět z nich víckrát než dvakrát, šesté z dětí tuto zemi navštívilo pouze jednou.

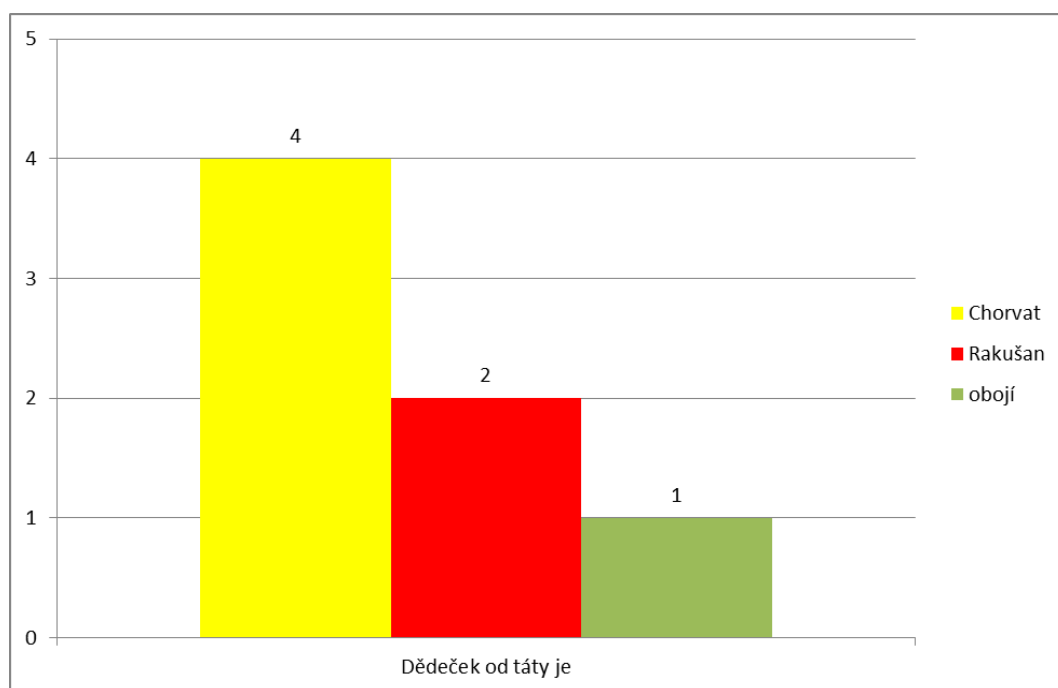
Závěrečný blok anketních otázek se týkal etnické identity dětí, jejich rodičů a prarodičů z matčiny a otcovy strany. Otce Rakušana má pět dětí ze sedmi. Zbylé dvě děti uvedly, že jejich otec je Chorvat.

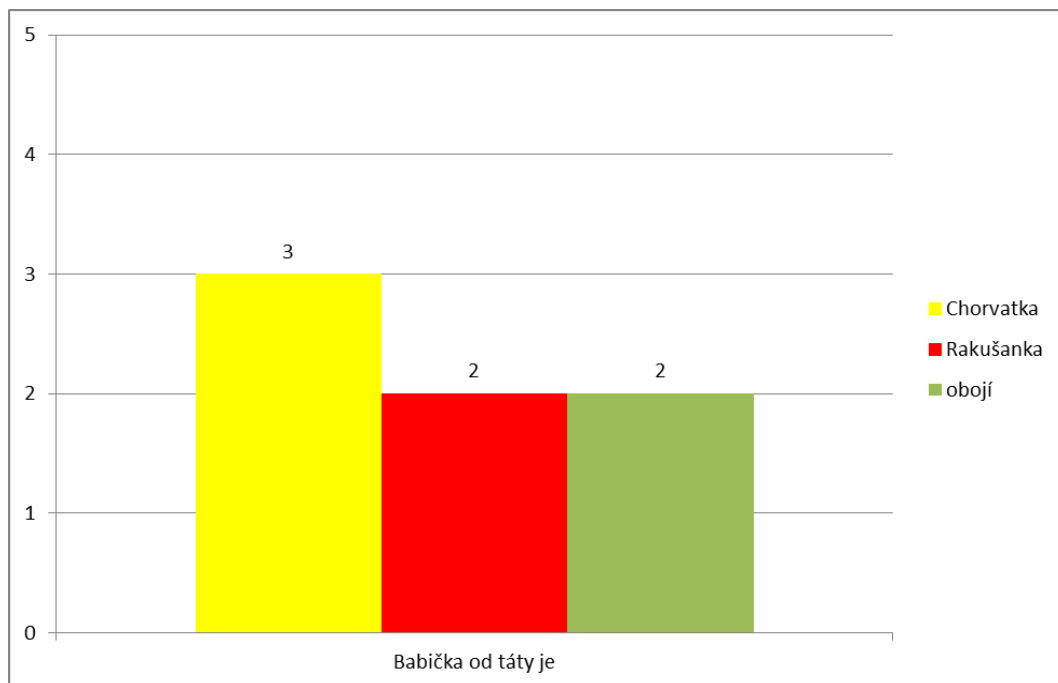
Matku Rakušanku mají čtyři děti. Dvě děti naopak uvedly, že jejich matka je Rakušanka i Chorvatka zároveň. Pouze jedno dítě uvedlo, že jeho matka je Chorvatka.

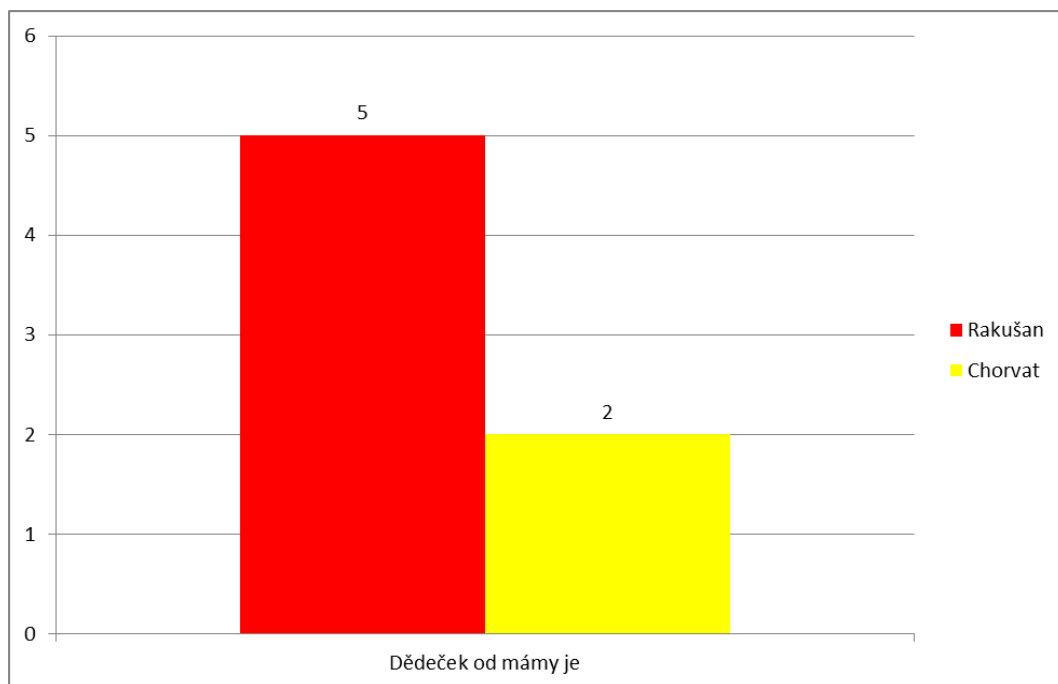
Čtyři děti odpověděly, že jejich dědeček ze strany otce je Chorvat. Dvě děti uvedly, že jejich dědeček od otce je Rakušan. Jedno z dětí odpovědělo, že jeho dědeček je Chorvat a Rakušan zároveň.

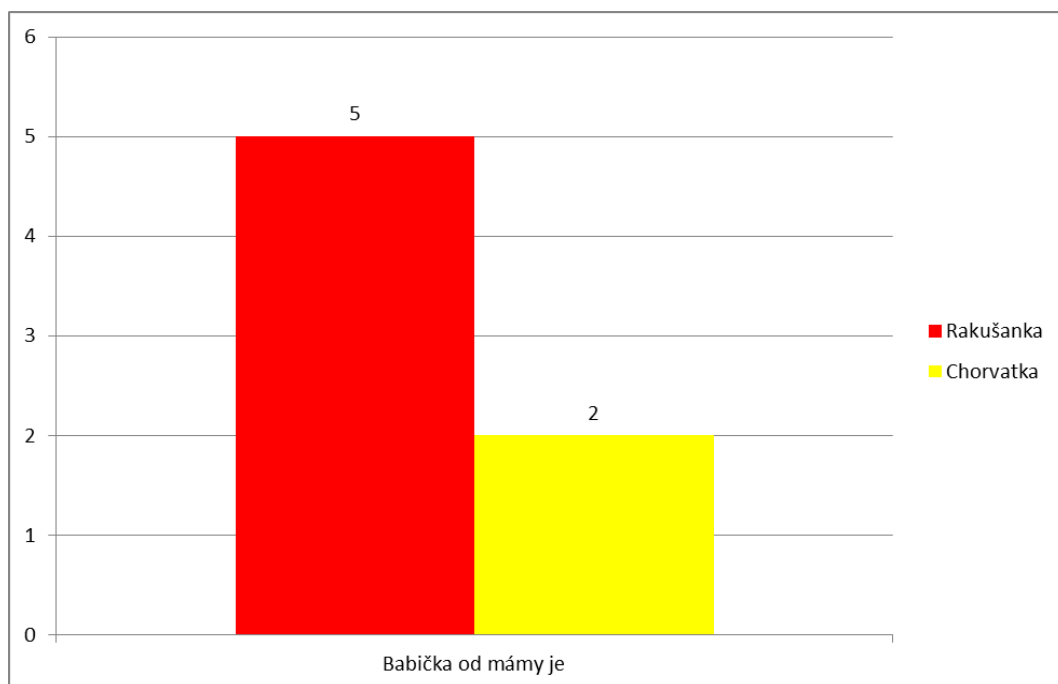
Tři děti uvedly, že jejich babička ze strany otce je Chorvatka. Dvě děti odpověděly, že jejich babička od otce je Chorvatka i Rakušanka zároveň. Babičky zbylých dvou dětí jsou Rakušanky.

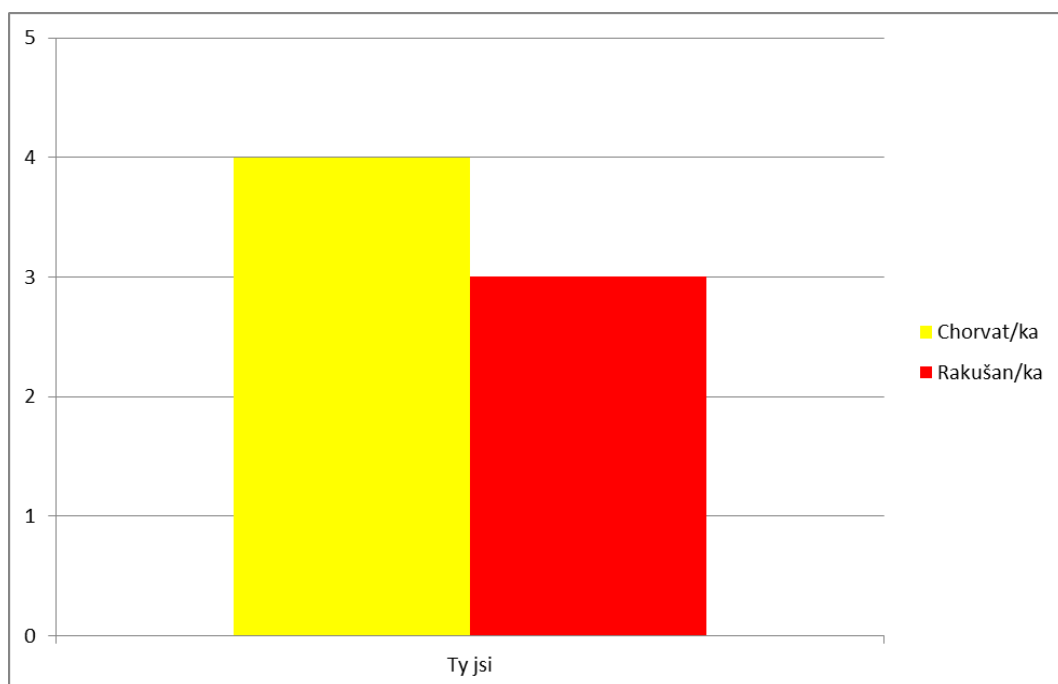
Co se týče etnické identity dědečka ze strany matky, je situace podobná jako u předešlého grafu – dědeček pěti dětí je Rakušan, dvě děti uvedly, že je jejich dědeček z matčiny strany Chorvat.

Pět dětí uvedlo, že jejich babička z matčiny strany je Rakušanka, dvě děti naopak, že je Chorvatka.

Čtyři ze sedmi dětí se považují za Chorvaty, zbylé tři děti uvedly, že jsou Rakušani.

Etnická identita v rodinách respondentů a užívání chorvatštiny v rodině

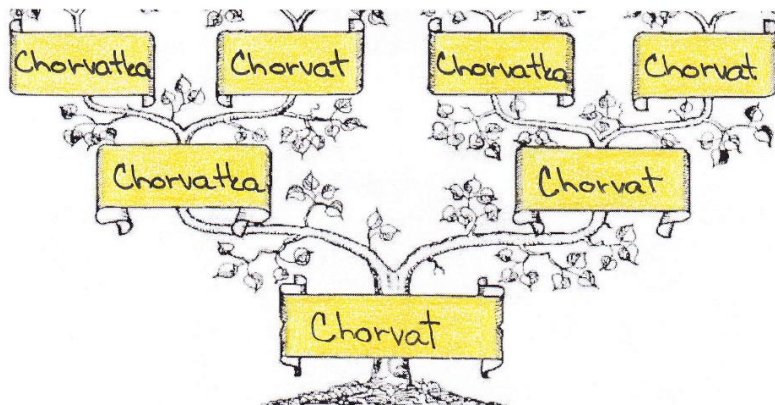
Etnická identita					Řeč v rodině
	bědeček babička (od otce)	dědeček babička (od matky)	otec matka	dítě	s kým dítě hovoří chorvatsky
1.	Chorvat Chorvatka	Chorvat Chorvatka	Chorvat Chorvatka	Chorvat	s rodiči, s babičkou od matky a s babičkou od otce (nemá dědečka z matčiny a otcovy strany)
2.	Chorvat obojí	Rakušan Rakušanka	obojí Rakušanka	Rakušanka	s prarodiči od otce, někdy s otcem a sourozenci
3.	obojí obojí	Chorvat Chorvatka	obojí obojí	Chorvat	s matkou, někdy s otcem (nemá prarodiče a sourozence)
4.	Chorvat Chorvatka	Rakušan Rakušanka	Chorvat Rakušanka	Chorvatka	s rodiči, sourozenci i prarodiči ze strany otce i matky
5.	Rakušan Rakušanka	Rakušan Rakušanka	Rakušan Rakušanka	Rakušan	s otcem a dědečkem od otce
6.	Chorvat Chorvatka	Rakušan Rakušanka	Chorvat Rakušanka	Rakušan	s otcem a s prarodiči od otce
7.	Rakušan Rakušanka	obojí obojí	Rakušan obojí	Chorvat	s matkou, prarodiči od matky a často se sourozenci

Tato tabulka zobrazuje etnickou identitu dětí, jejich rodičů a prarodičů a s kým z rodiny děti hovoří chorvatsky. Děti, potažmo jejich rodiny, jsou vzhledem k anonymitě ankety označeny čísly 1–7.

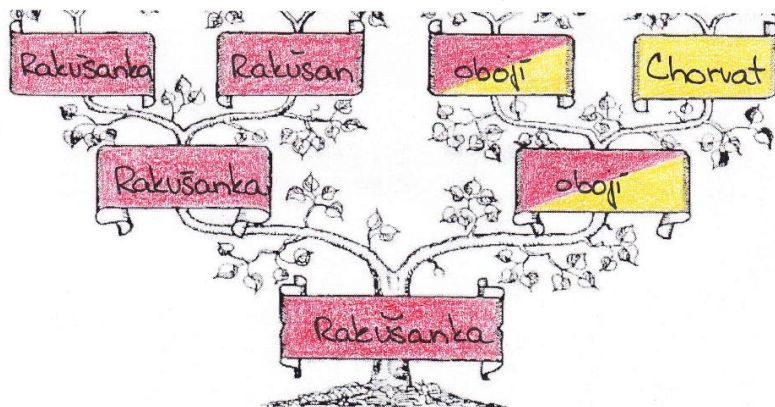
Grafické znázornění etnické identity v rodinách mých respondentů

Rodokmeny respondentů s barevně odlišenou etnickou identitou. Větvení vlevo od dítěte je ženská linie, větvení vpravo mužská linie.

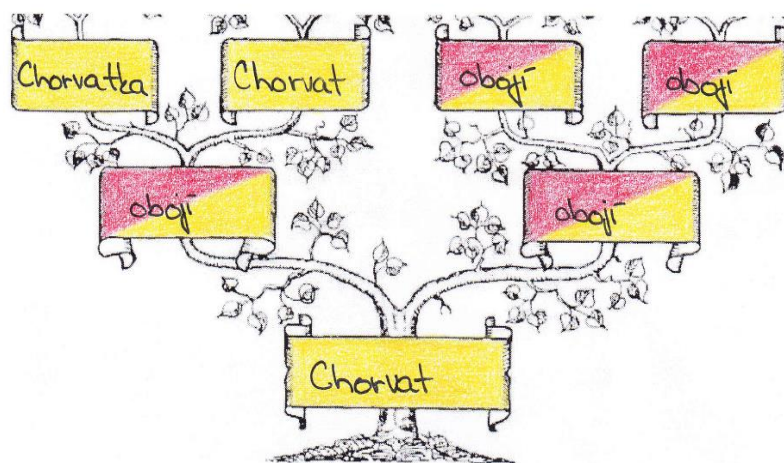
První dítě

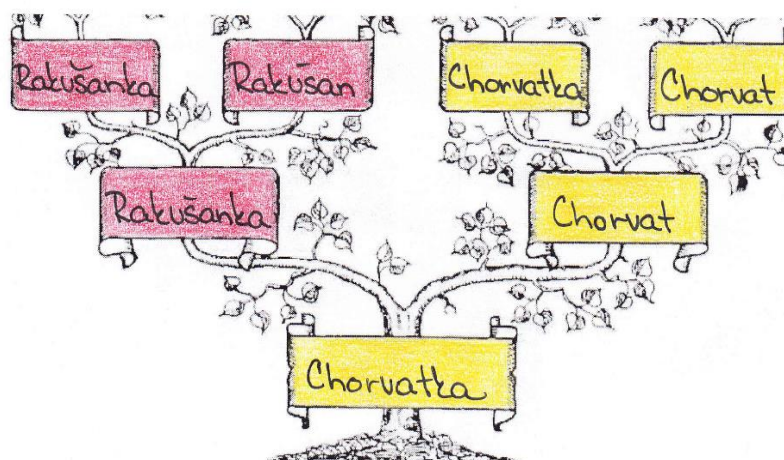
Druhé dítě

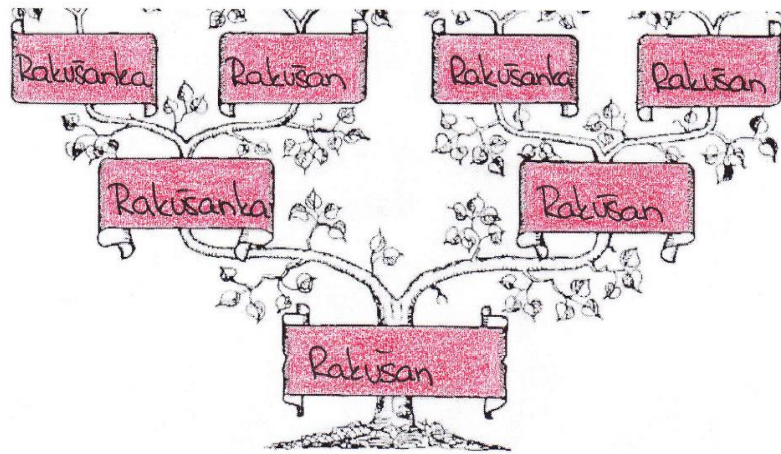
Třetí dítě

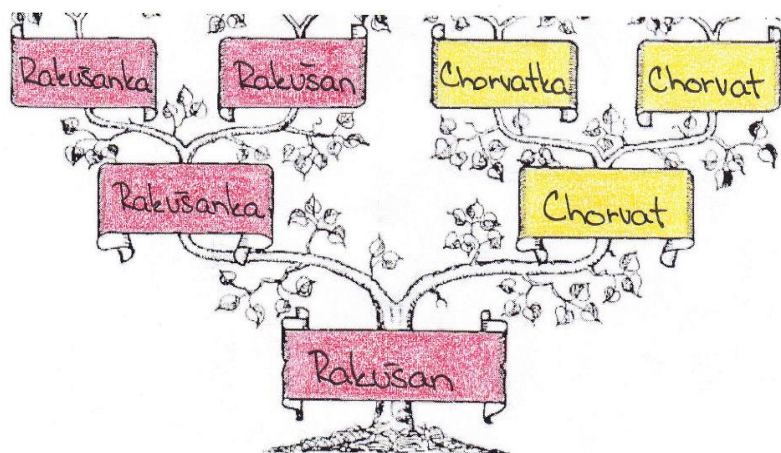
Čtvrté dítě

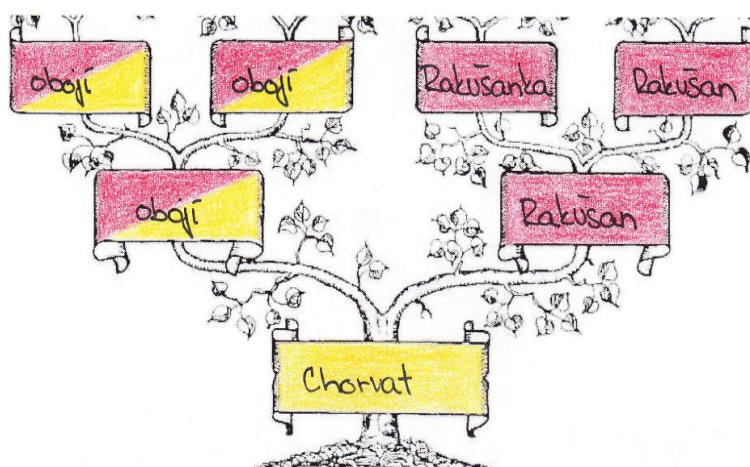
Páté dítě

Šesté dítě

Sedmé dítě

Dvě děti pochází z rodin, které nejsou smíšené – jedno z čistě chorvatské rodiny, druhé z čistě rakouské. Zbýlých pět dětí pochází ze smíšených chorvatsko-rakouských rodin. Rodina prvního dítěte je čistě chorvatská, nejde však o gradišćanské Chorvaty. Tuto informaci jsem se dozvěděla při svém rozhovoru s ředitelkou školy, paní Ljubou. Rodina tohoto dítěte utekla v devadesátých letech kvůli válce z Chorvatska do Rakouska, odtud do Spojených států amerických a poté se vrátila do Rakouska. Můj respondent se narodil při pobytu rodiny ve Spojených státech. Dítě z této chorvatské rodiny uvedlo, že hovoří chorvatsky se všemi v rodině, což mi potvrdila také paní Ljuba. Etnická identita zůstává u všech členů této rodiny nezměněna.

Ačkoli páté dítě pochází z čistě rakouské rodiny a samo se považuje za Rakušana, uvedlo, že chorvatsky mluví se svým otcem a dědečkem ze strany otce. V tomto případě jsou možné dvě varianty vysvětlení výskytu chorvatštiny v této rodině – rodina ze strany otce má chorvatské kořeny, avšak otec a jeho rodiče se již deklarují pouze jako Rakušani, ale hovoří chorvatsky; anebo otec a dědeček z otcovy strany si osvojili chorvatštinu v situaci, kdy se jinoetnickí obyvatelé obcí, kde žijí Chorvati, naučí chorvatský jazyk a a hovoří jím.

U zbýlých pěti chorvatsko-rakouských rodin lze vypočítat určité souvislosti. Z tabulky je patrné, že vždy, pokud se rodiče a prarodiče považují za Chorvaty,

případně za Chorvaty a Rakušany zároveň, hovoří s dítětem buď běžně anebo alespoň někdy chorvatsky. Ve čtvrté rodině dokonce dítě komunikuje v chorvatštině i s matkou a jejími rodiči, ačkoli jsou Rakušani.

V některých rodinách došlo během tří generací ke změnám etnické identity. Ve většině smíšených rodin je situace taková, že pokud jsou mezi rodiči a prarodiči z obou stran alespoň tři osoby, tedy alespoň polovina, které se považují za Chorvata či Chorvata i Rakušana zároveň, dítě se deklaruje jako Chorvat či Chorvatka. Toto pravidlo však neplatí vždy. Dítě ve druhé rodině se považuje za Rakušana, ačkoli je počet osob v rodině, které se považují buď za Chorvaty anebo za Rakušany, rozdělen přesně na dvě poloviny a v rodině je přítomna i osoba, která se deklaruje výlučně jako Chorvat. V rodině sedmého dítěte se polovina příbuzných deklaruje jako Chorvati i Rakušani zároveň a druhá polovina jako Rakušani – dítě se v tomto případě považuje také pouze za Rakušana.

Zajímavým jevem, který lze v tabulce vidět, je vyhraněná etnická identita dětí. Děti ze smíšených rodin se považují buď pouze za Chorvaty anebo pouze za Rakušany. Žádné z dětí nemá dvojitou etnickou identitu, jak je možné zaznamenat u některých rodičů či prarodičů.

Z výsledků ankety nadále vyplývá, že všem dotazovaným dětem se v dvojjazyčné základní škole líbí. Podle počtu odpovědí se chorvatština stala druhým nejoblíbenějším předmětem po tělesné výchově. Drtivě většině dotazovaných dětí se chorvatština líbí více než němčina a rády jí hovoří, ale v praxi pouze dvě děti ze sedmi používají chorvatštinu častěji než němčinu. Nadpoloviční většina dětí je lepší v němčině než v chorvatštině. Používání třetího jazyka není mezi dětmi rozšířeno, pouze dvě uvedly, že kromě chorvatštiny a němčiny hovoří také anglicky. Angličtinu by však teoreticky jako další jazyk mohly uvést všechny děti, protože se ji učí od první třídy základní školy.

Naprostá většina dětí má chorvatské kamarády. Pouze jedno dítě z nich však uvedlo, že s nimi hovoří běžně chorvatsky. Zbylé děti se svými chorvatskými kamarády nehovoří chorvatsky vůbec anebo jen někdy. Šest ze sedmi dětí navštěvuje nějaký folklorní či pěvecký soubor. Pouze dvě děti z tohoto počtu uvedly, že v souboru hovoří chorvatsky. Kontakty s Chorvatskem udržuje naprostá většina rodin mých respondentů. Děti Chorvatsko navštěvují se svými rodiči a většina z nich zde byla již několikrát.

8 Múzeum kultúry Chorvátov na Slovensku

V březnu tohoto roku⁶¹⁹ jsem při svém terénním výzkumu slovenských Chorvatů v Jarovcích navštívila *Múzeum kultúry Chorvátov na Slovensku* v blízké Devínské Nové Vsi, která je dnes součástí Bratislavy. Vedení muzea jsem kontaktovala nejprve e-mailem s dotazem na otevírací dobu a vysvětlila jsem také účel své návštěvy. Paní Ľubica Chorváthová, etnografka, která zde pracuje, mi obratem odpověděla, že muzeum bude v době mé planované návštěvy z důvodu nemoci zaměstnance, který zde měl být přítomen, uzavřeno, ale přesto mi nabídla, že mi muzeum zpřístupní ona a provede mě. Paní Ľubica mi během mé návštěvy muzea poskytla nejen obšírný výklad dějin slovenských Chorvatů, ale také mě seznámila s historií samotného muzea, jeho fungováním a aktivitami. Na část mých dotazů mi odpověděla dodatečně po našem rozhovoru prostřednictvím e-mailu.

Podnět k založení muzea slovenských Chorvatů vzešel od *Chorvátskeho kultúrneho zväzu*. V roce 1996 bylo nejprve založeno *Dokumentačné centrum kultúry Chorvátov na Slovensku*, které fungovalo jako oddělení Historického múzea Slovenského národného múzea v Bratislavě. Samotné Múzeum kultúry Chorvátov na Slovensku tak, jak existuje dnes, vzniklo v roce 2006. Muzeum je součástí Slovenského národného múzea a je jedním z jeho devatenácti specializovaných muzeí. Sídlí v Devínské Nové Vsi v ulici Istrijská v poměrně velké dvoupatrové novostavbě.⁶²⁰ Tato budova kromě muzea slovenských Chorvatů v současnosti slouží také Chorvátskému kultúrnemu zväzu a Chorvátskému spolku Devínské Nové Vsi. Múzeum kultúry Chorvátov na Slovensku funguje jako odborné, dokumentační a vědeckovýzkumné muzejní pracoviště, které se zaměřuje na historii a kulturu slovenských Chorvatů od jejich příchodu na Slovensko až po současnost.

V muzeu se nachází jedna stálá expozice o slovenských Chorvatech – *Dejiny a kultúra Chorvátov na Slovensku*, jejíž autorkou je Mgr. Júlia Domaracká. V muzeu se dále nachází stálá výstava s názvem *Chorváti na Slovensku*. Tuto výstavu společně vytvořily čtyři spolky Chorvátskeho kultúrneho zväzu. Mimoto je v muzeu umístěna druhá stálá výstava – *4000 rokov osídlenia Devínskej Novej Vsi*, kde lze také nalézt několik zmínek o chorvatských kolonistech, ačkoli na ně expozice není zaměřena.

⁶¹⁹ V roce 2013.

⁶²⁰ <http://www.snm-mkchs.sk/muzeum/> – 7. 5. 2013

Autorem této archeologické výstavy je PhDr. Josef Klačka, CSc. Kromě jedné stále expozice a dvou stálých výstav se v muzeu po dvou měsících střídají různé putovní výstavy, které se již netýkají slovenských Chorvatů.

Přízemí muzea je rozděleno na dvě poloviny a jeho ústředním bodem je socha Marka Maruliće, významného spisovatele chorvatského humanismu. V jedné polovině přízemí je umístěna stálá expozice *Chorváti na Slovensku*. Tato výstava se skládá z několika panelů s fotografiemi a články, které představují čtyři chorvatské obce na Slovensku, aktivity jednotlivých kulturních spolků Chorvátskeho kultúrneho zväzu a také činnost folklorních a pěveckých souborů slovenských Chorvatů. Ve vitrínách jsou vystaveny různé publikace o slovenských Chorvatech, informační letáky a brožury chorvatských spolků a CD s tvorbou folklorních a pěveckých souborů. Součástí expozice jsou také ukázky krojů z různých oblastí Chorvatska. Veškeré popisky a články jsou uvedeny ve slovenštině a v chorvatštině. Část přízemí, kde se nachází tato výstava, slouží také pro konání různých besed a přednášek. Ve druhé polovině přízemí se střídají výstavy, které nejsou zaměřeny na slovenské Chorvaty, aktuálně je zde výstava s názvem *Rieka Morava*.⁶²¹

Ve druhém patře muzea je umístěna stálá expozice *Dejiny a kultúra Chorvátov na Slovensku*. Expozice je tematicky rozdělena do šesti částí – chorvatská kolonizace, etnické vědomí a jazyk, lidové stavitelství, oděvní a textilní kultura, lidové umění a rodinné zvyky. Popisky na informačních tabulích jsou opět uvedeny paralelně ve slovenštině a chorvatštině. V první části expozice, která se věnuje příchodu Chorvatů na slovenské území, se nachází velké informační tabule s mapami oblastí, odkud Chorvati odešli, a kolonizovaných oblastí, kde se na Slovensku usadili. Kromě toho jsou zde vyobrazeny erby významných chorvatských šlechtických rodů, které se usadily na slovenském území, a znaky obcí, kolonizovaných Chorvaty.

Druhá část se věnuje udržování chorvatského vědomí a jazyka. Pozornost je zaměřena na styky s Chorvaty ze staré vlasti, s chorvatským etnikem z dalších částí středního Podunají a také na kontakty s řadou chorvatských studentů a pedagogů na trnavské univerzitě v 17. a 18. století. Tato část expozice se také zabývá hovorovou chorvatštinou a chorvatštinou jako bohoslužebným jazykem. Ve vitrínách jsou vystaveny chorvatské modlitební knihy, z nichž nejznámější je bezpochyby *Hisa zlata* –

⁶²¹ <http://www.snm-mkchs.sk/muzeum/aktualne-vystavy-a-podujatia/> – 7. 5. 2013

sbírka starých modliteb a duchovních písní v čakavském nářečí, kterou v 18. století sestavil gradišćansko-chorvatský kněz Lovre Bogović.

Třetí tematická část se věnuje obydlím slovenských Chorvatů. Zpočátku si slovenští Chorvati stavěli obydlí výhradně ze dřeva, později byly jejich domy hliněné, výjimkou pak byla kamenná stavení. Ve vitríně se nachází ukázka jizby v chorvatském domě s dřevěným stolem, židlí a několika kusy nádobí.

Další okruh se věnuje lidovému oděvu a textilní kultuře slovenských Chorvatů. Ve dvou vitrínách se nachází kompletní každodenní i sváteční mužský a ženský oděv slovenských Chorvatů. Každodenní oděv slovenských Chorvatů je spíše v neutrálních tmavších barvách, sváteční oděv je naopak bohatě zdoben – typické barvy výšivky jsou zelená, žlutá a červená.

Pátý tematický okruh expozice se zabývá lidovým výtvarným umění. Ve vitrínách jsou umístěny staré fotografie s ukázkami nástěnných maleb na obydlích slovenských Chorvatů, malované nádobí, bohatě vyšívané ubrusy, ložní povlečení či vyřezávaná prádelní skříň a dřevěná kuchyňská prkénka. Na těchto prkénkách jsou vyřezána chorvatská přísloví – *Kako te straše, tako se bojiš*⁶²² či úsloví *Kako misliš, tako dielaš, kako dielaš, tako imaš, kako imaš, takav si, kakav si, tako misliš*.⁶²³

Poslední šestá část expozice se věnuje rodinným zvykům. Ve vitrínách se nachází sbírkové předměty, které se týkají svatby, narození dítěte a pohřbu. K narození dítěte jsou zde koutné plachty, které prostorově oddělovaly rodičku v šestinedělí od ostatních osob v jizbě. Pohřeb reprezentuje kamenný náhrobní kámen, dřevěný náhrobní kříž s chorvatským textem a vyšívané plachty, kterými se přikrývali zemřelí. Ve vitríně je představen také smuteční oděv vdovy. Dále se zde nachází svatební oděv nevěsty. Zaujalo mě, že oděv nevěsty nebyl nijak zvlášť zdobný a barevný, pestrost a barvy se objevovaly v podstatě pouze na stuhách v účesu nevěsty. Z doprovodných textů této části se však návštěvník o zvycích slovenských Chorvatů bohužel mnoho nedozví – chybí zde popis obřadů životního cyklu chorvatské menšiny, které se vztahují na tyto tři významné mezníky v životě.

Ve výstavě s názvem *4000 rokov osídlenia Devínskej Novej Vsi* mě zaujaly dvě věci, které se týkaly zde žijící chorvatské menšiny. Tato obec se v minulosti jistý čas nazývala Chorvátska Nová Ves. Výstava kromě jiného představuje všechny

⁶²² Jak tě straší, tak se bojiš.

⁶²³ Jak myslíš, tak děláš, jak děláš, tak máš, jak máš, takový jsi, jaký jsi, tak myslíš.

představitele Devínské Nové Vsi od vzniku samostatného Československa v roce 1918, včetně dodatku, který z těchto představitelů komunikoval s občany mimo jiné v chorvatštině. Z celkového počtu dvadvaceti představitelů obce hovořilo chorvatsky s občany šestnáct z nich. Většina těchto představitelů má také typická chorvatská příjmení, zbylí mají běžná slovenská, ale i německá příjmení.

Paní Ľubica mi nastínila fungování Múzea kultúry Chorvátov na Slovensku. Slovenské národné múzeum zamestnáva v Múzeu kultúry Chorvátov na Slovensku tri zamestnancov. Paní Ľubica je etnografka, ďalej zde pôsobí jeden historik – oba tieto zamestnanci sú v múzeu vo funkcii kurátora; tretia zamestnankynia je vo funkcii kultúrne-propagačnej manažerky a dokumentaristky.

Múzeum pořádá v súvislosti s výstavami rôzne prednášky. Okrem toho sa zde pravidelne koncom mesiaca schádza Chorvátsky spolok z Devínskej Novej Vsi a občas takie členové spolku z ďalších chorvátskych obcí na Slovensku. Najčastejšie pri príležitosti konaní Festivalu chorvátskej kultúry či Chorvátskych dní sa v múzeu schádza členové chorvátskych spolku ze Slovenska so svojimi súkmenovcami z chorvátskych spolku z Rakúska či Maďarska. Takie sa zde prezentujú nové publikácie o slovenských Chorvatoch.

Podle své webové prezentace nabízí muzeum od roku 2005 vzdělávací projekt s názvem *Škola v múzeu*. Ide o soubor vzdělávacích aktivit a programů, určený především školním dětem a školní mládeži, díky kterému se jeho účastníci nenásilnou formou seznámí s kulturou a dějinami Chorvatů na Slovensku.⁶²⁴

Múzeum získalo do roku 2008 viac ako dva tisíce dväťdesiat zbierkových predmetov, ktoré sa dle potreby vystavujú. Aktuálne je vo stálych expozíciách vystaveno päťdesiat zbierkových predmetov. Paní Ľubica dodáva, že múzeum od roku 2009 vzhľadom k nedostatku financií i pracovníkov nezískalo žiadny ďalší zbierkový predmet.

*V súčasnej ekonomickej situácii múzeum od roku 2009, vzhľadom na poddimenzovanie rozpočtu zo strany zriaďovateľa a zníženie počtu pracovníkov, nezískalo ani jediný zbierkový predmet. Po roku 2009 múzeum nemalo možnosť vykonávať výskumy chorvátskeho etnika, nemalo vlastného historika, nemohlo plniť početné úlohy, ktoré mu vyplývajú zo zákona. Akvizičná a výstavná činnosť je len jednou z mnohých základných činností, ktoré sú múzejníci povinní vykonávať.*⁶²⁵

⁶²⁴ <http://www.snm-mkchs.sk/muzeum/skola-v-muzeu/> – 7. 5. 2013

⁶²⁵ L. CH. (1951), 9. 3. 2013

Na otázku, který sbírkový předmět muzea je podle jejího názoru nejzajímavější, paní Ľubica zprvu nechtěla odpovědět s tím, že toto hodnocení je velmi subjektivní. Přesto poté označila jeden, z jejího pohledu velmi zajímavý sbírkový předmět.

Vzácné, zaujímavé a neopakovateľné sú mnohé z našich predmetov, napríklad rukopisné zápisky dedinského písmáka Jure Treuera z Jaroviec,⁶²⁶ ktorý za svojho života komentoval všetky dôležité udalosti či javy života v Jarovciach.⁶²⁷

Návštěvnost muzea se pohybuje okolo tisíce návštěvníků ročně. Do tohoto počtu nejsou zahrnuti ti, kteří muzeum navštíví při příležitosti různých akcí chorvatských spolků, kdy je bezplatný vstup. Pravidelnými návštěvníky muzea jsou mimo jiné i samotní slovenští Chorvati. Podle paní Ľubici je vzhledem k poloze muzea nutné vynakládat velké úsilí na propagaci jeho aktivit a zvýšit tak počet návštěvníků.

Vzhľadom na polohu múzea, veľmi nevýhodnú v porovnaní s múzeami v centre mesta, múzeum musí vynakladať veľa námahy na propagáciu výstav a naša námaha v tejto oblasti nie je vždy korunovaná úspechom. Veľkou konkurenciou je nám napríklad múzeum na hrade Devín, spravované Múzeom mesta Bratislavy, ktorý navštívi každý domáci či zahraničný turista, avšak z časových dôvodov sa k nám už nedostane.⁶²⁸

Muzeum je financováno Ministerstvem kultúry Slovenskej republiky. Roční rozpočet muzea se pohybuje od čtyřiceti do šedesáti tisíc euro. Chorvatská vláda se finančně podílela na stavbě budovy muzea, o podpoře muzea v současnosti se informátorka nezmínila. Muzeum spolupracuje kromě jednotlivých chorvatských spolků i s řadou muzeí na Slovensku, s ústavu Slovenskej akademie vied a s různými archivy.

Muzeum se podle paní Ľubici potýkalo v posledních letech s více problémy, které plynuly především z nedostatku odborných pracovníků. Kvůli jejich poddimenzovanému počtu se muzeum nemohlo věnovat terénnímu výzkumu, a proto nemohlo získávat ani nové sbírkové předměty; zmeškána byla také vědeckovýzkumná a publikační činnost. Na otázku projektů, které muzeum v nejbližší době plánuje, paní Ľubica odpověděla, že díky navýšení počtu pracovníků muzea ze dvou na tři se teď muzeum soustředí především na dohnání těchto restů.

Múzeum je od roku 2013 obsadené až tromi odbornými pracovníkmi, dúfáme, že sa nám podarí dokončiť spracovanie zbierok, vykonať terénne výskumy, získať ďalšie zaujímavé zbierkové predmety a pripraviť viacero výstav z vlastných zbierok.⁶²⁹

⁶²⁶ Kronika obce Jarovce z přelomu 19. a 20. století.

⁶²⁷ L. CH. (1951), 9. 3. 2013

⁶²⁸ Tamtéž.

⁶²⁹ Tamtéž.

9 Kiritof moravských Chorvatů

V roce 2011 a 2012 jsem v Jevišovce navštívila každoroční setkání moravských Chorvatů nazývané *kiritof*. Kiritof je nejvýznamnější a zatím jedinou akcí moravských Chorvatů. V roce 2013 se koná již dvaadvacátý ročník tohoto setkání. Do roku 1947 slavili moravští Chorvati na jižní Moravě první neděli v září hody, které nazývali právě kiritof. Pro chorvatskou menšinu to byl nejvýznamnější výroční obyčej celého roku, který však násilným rozšířením menšiny po roce 1948 zanikl. Moravští Chorvati tuto tradici od roku 1991 opět obnovili a každoročně se na této akci v Jevišovce setkávají.

Podnět k mé návštěvě kiritofu vzešel od mých informátorů z řad moravských Chorvatů, se kterými jsem natáčela rozhovory v rámci své bakalářské práce. Prakticky všichni mí respondenti mě po těchto rozhovorech zvali na toto setkání. Návštěvu kiritofu jsem cítila vůči mým informátorům jako milou povinnost i určitý výraz vděku za to, že mi věnovali svůj čas a přijali mě mezi sebe. Samozřejmě jsem byla také zvědavá, jak kiritof probíhá. Velmi jsem se také těšila, až se se svými informátory znovu setkám. S některými z nich, kteří žijí v Brně či v Jevišovce, se vídám i během roku, s nejstaršími z nich, kteří žijí na severu Moravy, je kiritof ideální příležitostí k našemu opětovnému setkání.

Hlavní program kiritofu, který jsem navštívila dva roky po sobě, byl v obou letech podobný. Oba začaly v deset hodin dopoledne mší v kostele svaté Kunhuty v Jevišovce. Mše byla celebrována v chorvatštině, češtině a němčině – v roce 2011 ji celebrol brněnský kanovník Václav Slouk, o rok později ji sloužil generální vikář brněnské diecéze Jiří Mikulášek. Kostel byl obsazen do posledního místa. V předních lavicích seděli nejstarší moravští Chorvati, dále velvyslanec Chorvatské republiky Frane Krnić a tajemník Rady vlády pro národnostní menšiny Milan Pospíšil, kteří byli čestnými hosty obou kiritofů, a zástupci Sdružení občanů chorvatské národnosti. Mezi lavicemi v uličce vedoucí k oltáři stála v krojích moravských Chorvatů mládež z Jevišovky a zástupci dnešní nejmladší generace moravských Chorvatů. V patře kostela u varhan zpívala při obou mších skupinka čtyř starších Chorvatek v krojích. Obě mše doprovázel zpěvem a hrou na tambury chorvatský folklorní soubor *Hatsko kolo* z Rakouska. Mše trvala zhruba hodinu. Po jejím skončení se účastníci vydali na tradiční průvod k chorvatskému pomníku. V čele průvodu šli krojovaní účastníci kiritofu a dechová kapela moravského Chorvata Josefa Egera. Pomník příchodu Chorvatů na Moravu se nachází na okraji

Jevišovky. Jedná se kamenný jehlan s křížem na vysokém podstavci, který byl slavnostně odhalen v roce 1934. Jedna z mých informátorek z nejstarší generace mi později prozradila, že pomník tehdy spolu se starosty Dobrého Pole a Nového Přerova, dalších dvou bývalých chorvatských obcí, odhaloval její dědeček Mate Šalamon, který byl v té době starostou Jevišovky. U pomníku pronesl projev velvyslanec Chorvatské republiky Frane Krnić a taktéž předseda Sdružení občanů chorvatské národnosti v České republice Jan Kopřiva.

Průvod od pomníku pokračoval na místní hřbitov. Zde u památníku Chorvatům z Jevišovky pronesl projev moravský Chorvat Josef Lawitschka, který žije v Rakousku. V roce 2012 byl na hřbitově také slavnostně odhalen pomník malíři Otmaru Růžičkovi, který se ve své tvorbě věnoval moravským Chorvatům. Ze hřbitova se průvod vydal k místnímu kulturnímu domu – tímto byla ukončena dopolední část programu. Pro velvyslance, zástupce Rady vlády pro národnostní menšiny a zástupce Sdružení byl v místním kulturním domě připraven slavnostní oběd. Ostatní návštěvníci mohli poobědvat v restauraci u kulturního domu či na prostranství u něj, kde byly postaveny stánky s občerstvením a velké stany s posezením. Líbilo se mi, že pokud si návštěvníci kiritofu zakoupili u stánků moučníky a při objednávce uvedli jejich chorvatské názvy, moučníky byly za nižší cenu. Každý, kdo si zakoupil moučník, se tak u stánku dozvěděl, že bábovce říkají moravští Chorvati *furme*, koláčům *fliekinčitje* a štrúdlu *tašak*.

Odpolední program kiritofu začal ve dvě hodiny u Chorvatského domu. V tomto stále rozšiřovaném památníku a zároveň muzeu moravských Chorvatů byly na obou ročnících kiritofu slavnostně otevřeny dvě výstavy o chorvatské menšině na Moravě. V roce 2011 se jednalo o výstavu *Vzpomínka na moravské Chorvaty*, v roce 2012 pak o výstavu s názvem *Malec – Růžička – Pospíšil – Moravští Chorvati v textu, obraze i zvuku*. Výstava *Vzpomínka na moravské Chorvaty* v roce 2011 vytvořila základ postupně budované expozice v Chorvatském domě. Autorkou této výstavy byla Lenka Kopřivová ze Sdružení občanů chorvatské národnosti a chorvatská etnoložka Zorica Vitez. Na této výstavě byly představeny reprodukce fotografií a obrazů rakouského akademického malíře Otmara Růžičky, který ve své tvorbě často zobrazoval život moravských Chorvatů. Růžička na svých fotografiích a kresbách zachytil moravské Chorvaty nejen při slavnostních příležitostech, ale také v běžném životě při práci či

odpočinku. Jeho fotografie a kresby jsou velmi autentické a díky věrnému zachycení skutečnosti přispěly například k rekonstrukci starých chorvatských krojů.

O rok později byla původní výstava rozšířena a na kiritofu slavnostně otevřena pod názvem *Malec – Růžička – Pospíšil – Moravští Chorvati v textu, obraze i zvuku*. Autorka výstavy byla Olga Pluháčková z Moravské galerie v Brně. Výstava se zaměřuje na tvorbu tří důležitých osobností, které se věnovaly životu a kultuře moravských Chorvatů. Alois Malec byl český kněz, který koncem 19. století přišel mezi moravské Chorvaty do Dobrého Pole. V etnologickém časopise *Český lid* z roku 1900 publikoval několik článků o stavitelství, oděvu a zvycích moravských Chorvatů, které doplnil řadou fotografií a kreseb – tyto články s fotografiemi a kresbami byly na expozici vystaveny.⁶³⁰ Druhou významných osobností, jejíž tvorbu expozice prezentovala, byl malíř Otmar Růžička – jeho fotografie a malby vytvořily již rok předtím základ pro tuto výstavu. Třetí významnou postavou, která se zabývala moravskými Chorvaty, byl český etnograf, filmový dokumentarista a muzeolog František Pospíšil. V první polovině 20. století tento badatel navštěvoval moravské Chorvaty a pořizoval s nimi zvukové záznamy pro Fonografický ústav ve Vídni za účelem zachytit jejich řeč v co nejpůvodnější podobě. Kromě toho Pospíšil sbíral také části krojů moravských Chorvatů a různé předměty denní potřeby. Na výstavě bylo umístěno několik mp3 přehrávačů se sluchátky, v nichž si návštěvníci mohli poslechnout ukázky nahrávek pořízené Františkem Pospíšilem – staré chorvatské písně, modlitby, pohádky či pořekadla v podání samotných moravských Chorvatů. Na výstavě byly ke zhlédnutí také dva kompletní ženské kroje. Veškeré články a popisy fotografií či kreseb byly uvedeny v češtině a němčině.

Po oficiálním zahájení výstav v Chorvatském domě se krojovaný průvod přesunul ke kulturnímu domu. V čele průvodu šla dívka v kroji, která vedla kozla. Průvod s kozlem je stará chorvatská hodová tradice. V minulosti přiváděli na hody stuhami ozdobeného kozla stárkové a stárci. První stárková navíc šila ozdobnou dečku, kterou měl kozel přes hřbet. O kozla se na hodech hrály tři dny kuželky – kdo shodil nejvíce kuželek, kozla vyhrál. Dnes se již na kiritofu o kozla v kuželkách nesoutěží, o hraní kuželek však návštěvníci nepřišli – kdo chtěl, mohl se účastnit kuželkového turnaje.

⁶³⁰ MALEC, Alois: *Kroj moravských Hrvátů*. *Český lid* 9, 1900, s. 15–28.

Po průvodu s kozlem vystoupily na pódiu u kulturního domu folklorní soubory. V roce 2011 to byl soubor Hatsko Kolo z Rakouska, dětské soubory Grbarčieta a Črip ze slovenské Devínské Nové Vsi a národopisný soubor Pálava z Mikulova. V roce 2012 vystoupilo opět Hatsko Kolo, národopisný soubor Pálava a dále soubor Kolo Slavuj z Vídně. Na obou kiritofech hrála i dechová kapela Josefa Egera. Po vystoupení folklorních souborů následovalo divadelní představení staré chorvatské pohádky Čert a sedlák, kterou nacvičili amatérští herci z Mikulova. Pro děti připravili pořadatelé kiritofu několik her a soutěží, které se týkaly moravských Chorvatů. Nejen pro děti, ale i pro dospělé byly určeny výtvarné dílny, kde si zájemci mohli vyzdobit (nejen) chorvatskými motivy dřevěnou káču či plátěnou tašku. Program kiritofu vyvrcholil kolem páté hodiny odpoledne vyhlášením vítězů tomboly a dětských her.

Atmosféra obou ročníků byla velmi příjemná. V mnoha případech se sešly celé chorvatské rodiny. Nejstarší moravští Chorvati přijeli často v doprovodu svých dětí či vnoučat. Kvůli násilnému rozsídlení je chorvatská menšina roztroušena po celé Moravě a kiritof je, především pro nejstarší generaci, během roku jedinou příležitostí setkat se svými starými přáteli a vzdálenými příbuznými. Jejich shledání byla často dojemná. Sami moravští Chorvati jsou velmi přátelští a z toho, co jsem měla možnost vidět, se dávali do řeči i s cizími lidmi. Většinu účastníků obou kiritofů tvořili sami Chorvati, ale oba ročníky slavnosti navštívila i řada Čechů či Rakušanů, ať už šlo o přátele a známé moravských Chorvatů, obyvatele Jevišovky či turisty.

Na kiritofu mě zaujalo jazykové přepínání moravských Chorvatů. Mezi sebou mluvili výhradně chorvatsky, pokud však mezi nimi byl přítomen Čech či Rakušan, hovořili česky nebo německy. Toto jazykové přepínání pro moravské Chorvaty nepředstavuje žádný problém, především nejstarší generace, která se narodila ještě v obcích na jižní Moravě, je od dětství trilingvní.

Se svými informátory jsem na obou ročnících setkání krátce pohovořila. Nejvíce jsem se těšila na respondenty z nejstarší generace. Před první návštěvou kiritofu jsem u těchto mých informátorů měla pochybnosti, zda si mě po půl roce budou pamatovat, protože jde o velmi staré osoby, ale moje obavy se nepotvrdily. Setkání byla velmi milá, někteří mi představili svoje děti či sourozence, kteří je na kiritof doprovázeli, a hovořili jsme spolu také o mé bakalářské práci. Od jedné z informátorek jsem dostala darem *štrapece* – ozdobné třásně na šátek k chorvatskému kroji, které sama šije. I na druhém ročníku kiritofu jsem se se svými informátory opět shledala. Opět jsme spolu krátce

pohovořili, především o jejich zdraví, které některé z nich bohužel trápí, a domluvili jsme se, že se uvidíme i na dalším kiritofu. S některými respondenty jsem se dohodla na dalších rozhovorech pro moji magisterskou diplomovou práci. Kiritof v roce 2012 navštívila i Česká televize, která zde natáčela reportáž pro pořad Babylon o národnostních menšinách u nás a Čechů v zahraničí. Dva z mých informátorů v natočeném dokumentu o kiritofu hovoří.⁶³¹

Návštěvu chorvatského kiritofu vřele doporučuji. Já sama jej letos určitě znovu navštívím. Návštěvníci mají na kiritofu možnost prostřednictvím výstav, vystoupení folklorních souborů a dalších aktivit poznat kulturu a jazyk moravských Chorvatů. O svém životě však s návštěvníky velmi rádi pohovoří i samotní moravští Chorvati. Právě oni velkou měrou přispívají k tomu, že na kiritofu panuje přátelská a srdečná atmosféra.

⁶³¹ <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1131721572-babylon/412236100152032/> – 13. 5. 2013

10 Závěr

Na moravské, slovenské a gradišćanské Chorvaty nahlížím ve své práci z pohledu jejich vzpomínkového vyprávění a z pohledu odborné literatury. Odborná literatura představuje oficiální verzi historie, naopak vzpomínkové vyprávění umožňuje poznat historii tak, jak ji vidí informátoři ze svého životního pohledu a zkušeností. Konkrétní případy konfrontuji na příslušných místech textu.

Těžiště práce je ve vzpomínkovém vyprávění tří skupin Chorvatů, ze kterého přináším informace o uspořádání rodin, rodinných vztazích a společenském životě Chorvatů ve střední Evropě. Těmto tématům se dosavadní odborná literatura dopodrobna až na výjimky nevěnuje. U gradišćanských Chorvatů přináším také informace o dvojjazyčném školství, pro Chorvaty v Burgenlandu jedním z nejzásadnějších menšinových práv, které mohou využívat. Ani této problematice není v odborné literatuře věnován dostatečný prostor. Rodiny, spolky a školy zkoumám zejména z aspektu jejich vlivu na udržování chorvatské identity.

Na začátku výzkumu moravských, slovenských a gradišćanských Chorvatů jsem si stanovila několik badatelských hypotéz. Co se týče rodinného života, mé hypotézy se týkaly výběru partnera, endogamie, pochorvatštění nově příchozího do rodiny, výchovy dětí a u moravských Chorvatů také změn v charakteru sňatků po vysídlení. V rámci společenského života jsem si stanovila hypotézy, které se týkaly užívání jazyka, možnosti výuky v chorvatštině a existence chorvatských kulturních sdružení a folklorních souborů.

Pokud jde o výběr partnera, předpokládala jsem, že u všech tří skupin Chorvatů bylo běžné, že partnera pro potomka vybírali rodiče. Tato hypotéza se ukázala jako chybná – v rodinách moravských, slovenských i gradišćanských Chorvatů si mladí lidé od počátku 20. století vybírali partnery sami, přestože se objevovaly určité tlaky ze strany rodičů jejich výběr usměrňovat. Předpokládala jsem, že nejdůležitějšími kritérii při výběru partnera u tří skupin Chorvatů byly majetek a národnost. Tato má hypotéza se potvrdila pouze částečně – podle mých respondentů byl při výběru protějšku důležitý majetek a víra. Můj předpoklad ohledně preferované endogamie chorvatského etnika se ukázal jako správný – u všech tří skupin Chorvatů byly endogamní sňatky upřednostňovány, výjimkou však nebyly ani exogamní sňatky. Etnolog Antonín Václavík na základě svých terénních výzkumů z dvacátých let 20. století uvádí, že se

mezi slovenskými Chorvaty udržovala endogamie až do počátku 20. století. Je však pravděpodobné, že své terénní výzkumy prováděl mezi bohatými chorvatskými rody, jakožto typickými nositeli chorvatství, které endogamii dodržovaly. Slovenský etnolog Ján Botík naopak uvádí, endogamie se mezi slovenskými Chorvaty striktně nedodržovala již v 19. století a smíšené sňatky s Maďary či Slováky nebyly už tehdy výjimečné. Endogamii jako pravidlo uzavírání sňatků vyvrátili také mí respondenti, podle kterých ji udržovaly především bohaté chorvatské rodiny. Z mého terénního výzkumu vyplývá, že v rodinách Chorvatů bylo upřednostňováno matrilokální soužití – tedy společné bydlení mladé rodiny s rodinou novomanželky. Je otázkou, zda preference tohoto soužití souvisela s chorvatstvím manželek. Neolokální řešení, tedy postavení vlastního domu, kdy novomanželé žili po svatbě v samostatné domácnosti, bylo v padesátých letech 20. století na rozdíl od současnosti kvůli finančním možnostem jevem spíše zřídka.

Co se týče pochorvatštění jinoetnického příchozího do rodiny, i tato má hypotéza ukázala jako správná – jinoetničtí jedinci po svém příchodu do chorvatské rodiny přijali chorvatský jazyk, zvyky a normy chorvatského etnika. V první generaci zůstávalo etnické vědomí stejné – tito lidé žili v chorvatském společenství, ale jejich etnické vědomí se nezměnilo. K jeho změnám docházelo ve druhé generaci, kdy se vlivem chorvatského okolí stávali z dětí jinoetnických příchozích Chorvatů. Na pochorvatštění neměla vliv jen samotná rodina, ale prakticky celá vesnice. Má hypotéza ohledně výchovy dětí v chorvatském duchu ve smíšených a chorvatských rodinách se ukázala jako reálná. Předpokládala jsem, že děti ve smíšených manželstvích nejsou vychovávány k chorvatství, naopak děti v čistě chorvatských rodinách většinou ano, ačkoli ani to není vždy pravidlem. U moravských Chorvatů jsem si stanovila dvě hypotézy týkající se změn charakteru sňatků po vysídlení. Předpokládala jsem, že k sňatkům Chorvata s Chorvatkou po vysídlení docházelo již pouze výjimečně, což se ve skutečnosti potvrdilo stejně jako to, že po vysídlení se již jinoetnický příchozí do v chorvatské rodině nepochorvatštil.

Můj předpoklad ohledně ovládnutí chorvatštiny u tří skupin Chorvatů se ukázal jako správný. Z moravských Chorvatů hovoří chorvatsky nejstarší generace a část střední generace. Nejmladší generace chorvatštinu ovládá pouze pasivně anebo vůbec. U slovenských Chorvatů ovládá chorvatštinu nejstarší a střední generace a také někteří příslušníci nejmladší generace. U gradišćanských Chorvatů je užívání chorvatštiny

nejrozšířenější – chorvatsky hovoří nejstarší i střední generace a z větší části také nejmladší generace. Co se týče počtu kulturních organizací a folklorních souborů, které se podílí na uchovávání chorvatského jazyka a kultury, můj předpoklad, co se týče moravských a slovenských Chorvatů, se ukázal jako správný. V České republice se na zachování jazyka a kultury moravských Chorvatů podílí pouze dvě organizace – jde o *Sdružení občanů chorvatské národnosti* a národopisný soubor *Pálava*. Na Slovensku je ústřední chorvatskou organizací *Chorvátsky kultúrny zväz*, kromě něj zde působí také několik folklorních souborů – Chorvatanka, Črip, Grbarčieta či Rosica. Mimo to se na zachování kultury slovenských Chorvatů podílí i *Múzeum kultúry Chorvátov na Slovensku*. Co se týče počtu gradišćansko-chorvatských organizací, netušila jsem, jaký bude jejich počet. Ze tří zkoumaných skupin mají gradišćanští Chorvati nejvíce organizací. Jejich počet se pohybuje okolo několika desítek od kulturních spolků, folklorních souborů přes divadelní a pěvecké skupiny až po tamburské soubory. Mezi největší nadregionální sdružení gradišćanských Chorvatů patří *Gradišćansko-hrvatski Centar* ve Vídni a *Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću* v Eisenstadtu. Důvodem pro tak vysoký počet organizací je nepochybně výrazně vyšší počet gradišćanských Chorvatů oproti slovenským a moravským Chorvatům. Poslední má hypotéza se týkala možnosti výuky v chorvatštině. Předpokládala jsem, že tuto možnost mají pouze gradišćanští Chorvati, což se potvrdilo i ve skutečnosti. Předpoklad, že se ve školách učí pouze spisovná chorvatština, se ukázal správný pouze zčásti. Na nižších stupních škol se žáci učí v němčině a gradišćanské chorvatštině, na vyšších stupních je gradišćanská chorvatština nahrazená spisovným chorvatským jazykem. Dvojjazyčná chorvatsko-německá školní výuka patří mezi poměrně rozsáhlá menšinová práva, která může chorvatská menšina v Burgenlandu využívat.

Zajímavým jevem, na který jsem narazila při svém terénním výzkumu, je vztah tří střeoevropských skupin Chorvatů k dnešní spisovné chorvatštině. Někteří mí respondenti se k dnešní spisovné chorvatštině staví negativně. Jsou názoru, že spisovný chorvatský jazyk je silně posrbštěný. Pro řadu z nich navíc není dnešní spisovná chorvatština zcela srozumitelná. Za jedinou správnou variantu chorvatštiny považuje mnoho z nich chorvatský dialekt, kterým hovoří. Ten někteří mí informátoři označují jako nejčistší formu chorvatštiny, kterým by měli hovořit i Chorvati v Chorvatsku.

Tři skupiny Chorvatů ve střední Evropě jsou rozdílné také ve vnímání významu svého chorvatského původu. Respondenti z řad moravských Chorvatů jednoznačně

odpovídají, že pro ně jejich původ nebyl výhodou, ale spíše nevýhodou. Tento názor řady moravských Chorvatů jednoznačně plyne ze situace po druhé světové válce, kdy byli Chorvati na Moravě označeni jako nespolehliví a rozsídleni na střední a severní Moravu, což řada z nich pocítuje jako křivdu dodnes. Slovenští Chorvati vnímají svůj původ neutrálně – není pro ně výhodou, ale ani nevýhodou. Jednoznačnou výhodou je chorvatský původ pro gradišćanské Chorvaty. Na svůj původ jsou ze všech tří skupin Chorvatů nejvíce hrdí. Jako výhody uvádějí respondenti z této skupiny především znalost více jazyků a chorvatskou veselou a společenskou povahu.

Po druhé světové válce se prohloubil rozdíl mezi skupinou moravských Chorvatů a ostatními středoevropskými Chorvaty. Moravští Chorvati byli po druhé světové válce kvůli svému chorvatskému původu stigmatizováni kolektivní vinou a rozsídleni především na severní a střední Moravu. V nových domovech se své chorvatství snažili potlačit a splynout s okolním českým obyvatelstvem. Především zpočátku se snažili neodlišovat se od okolní většiny. Čtyři desítky let neměli vlastní sdružení a nepořádali žádná veřejná setkání. Až se sametovou revolucí, kdy se začala uvolňovat politická situace ve státě, se jejich postavení začalo zlepšovat. Byl založen první spolek moravských Chorvatů a moravští Chorvati se začali každoročně scházet na Chorvatském dnu, zvaném kiritof, v Jevišovce. Situace u slovenských a gradišćanských Chorvatů byla ve srovnání s Chorvaty na Moravě odlišná. Chorvati na Slovensku a zejména v rakouském Burgenlandu žili a žijí v početných společenstvích. Mají tak příležitost ke komunikaci v chorvatštině, možnost endogamních sňatků a udržení chorvatské kultury.

Chorvati v příslušných lokalitách a regionech střední Evropy tvořili poměrně uzavřená vesnická společenství. V současnosti jsou moravští, slovenští a gradišćanští Chorvati plnohodnotně integrováni do majoritní společnosti příslušných států. Otázkou jejich integrace do majoritních společností se nikdo cíleně nezabýval, proto jsem se pokusila datovat proces jejich integrace. Moravští Chorvati se do okolní české majority začlenili poměrně rychle po svém rozsídlení od padesátých let 20. století. V tomto období začala také integrace slovenských Chorvatů mezi okolní slovenské obyvatelstvo. Proces integrace Chorvatů v Burgenlandu do rakouské většinové společnosti započal zhruba v šedesátých letech 20. století. Integraci moravských Chorvatů urychlilo jejich rozsídlení po roce 1948. U slovenských Chorvatů se na jejich integraci výrazně podílelo přistěhovalectví slovenských obyvatel do převážně chorvatských obcí. U

gradišćanských Chorvatů proces integrace urychlilo jejich vystěhovalectví z poměrně uzavřených chorvatských obcí za zaměstnání do měst. Na proces integrace u všech tří skupin působilo nepochybně i opouštění tradičního způsobu života a jeho modernizace.

Je otázkou, jak pokročilá je asimilace tří skupin Chorvatů ve střední Evropě. K úplné asimilaci dochází v případě, pokud si menšina neuchová ani svůj jazyk, ani svou kulturu a etnické vědomí. Může dojít k částečné asimilaci – jazykové nebo kulturní nebo i obou těchto složek naráz. Nejdůležitější je etnické vědomí, které se předává mezigeneračně. Jde o vědomí příslušníků etnika o své odlišnosti od okolí a zároveň o identifikaci se svým etnikem. Pokud zanikne etnické vědomí, zaniká i menšina.⁶³² U všech tří skupin Chorvatů etnické vědomí stále přetrvává, jinak by tyto menšiny již neexistovaly a nebyly by předmětem (nejen) mého výzkumu. Ani o jazykové asimilaci nelze u tří skupin Chorvatů zatím hovořit. Nejstarší a střední generace moravských Chorvatů stále hovoří chorvatským nářečím. U slovenských Chorvatů hovoří chorvatským dialektem nejstarší, střední generace a také někteří příslušníci generace nejmladší. Komunikace v chorvatském nářečí je nerozšířenější u gradišćanských Chorvatů – hovoří jím nejstarší, střední i větší část nejmladší generace.

Co se týče kulturní asimilace, ta je nejpokročilejší u moravských Chorvatů. Ti si ze své kultury uchovávají pouze slavení kiritofu, který nahradil dřívější hody, a v některých rodinách se ještě vaří typická chorvatská jídla. Moravští Chorvati se jinak již neliší od svého okolí. Mnohem méně pokročilá je kulturní asimilace u Chorvatů na Slovensku. Slovenští Chorvati pořádají během roku několik slavností – mezi nejvýznamnější z nich patří Festival chorvátskej kultúry a Chorvátsky deň. Na Slovensku působí také několik chorvatských folklorních souborů, které se věnují lidovými tanci a písněmi slovenských Chorvatů. Některé z nich se věnují speciálně hře na tambury, což je strunný nástroj z jihovýchodní Evropy. V řadě chorvatských rodin se stále vaří typická chorvatská jídla a dodržují chorvatské obyčeje. V rodinách se mezigeneračně předávají chorvatské písně, pohádky, přísloví a další. V některých obcích s chorvatským obyvatelstvem jsou v kostele slouženy mše v chorvatštině a chorvatsky se zpívají duchovní písně. Část slovenských Chorvatů chodí v současnosti stále na poutě. Ze tří zkoumaných skupin je nejméně pokročilá kulturní asimilace u gradišćanských Chorvatů. Gradišćanští Chorvati pořádají během roku řadu akcí – od

⁶³² BOTÍK, Ján: *Etnicita jako základná kategória národopisnej vedy*. Slovenský národopis 39, 1991, s. 21–22.

nejrůznějších menších vesnických setkání po velké chorvatské plesy. V rodinách se vaří chorvatská jídla a udržují se chorvatské obyčeje. Řada dětí je vychovávána v chorvatském duchu, mnoho z nich navštěvuje dvojjazyčné chorvatsko-německé školy. V Burgenlandu se nachází čtyři desítky chorvatských spolků a sdružení, jejichž cílem je udržování kultury a jazyka gradišćanských Chorvatů – od velkých nadregionálních organizací, přes folklorní a pěvecké soubory po různé divadelní a tamburské spolky. Podobně jako u slovenských Chorvatů se v kostelech v chorvatských obcích v Burgenlandu slouží mše v chorvatštině a zpívají chorvatské duchovní písně. Podobně jako Chorvati na Slovensku, tak i Chorvati v Burgenlandu stále navštěvují poutní místa.

Ačkoli některé rodiny v současnosti aktivně neudržují chorvatskou identitu, jazyk a kulturu, tento stav nemusí být definitivní. Při mém terénním výzkumu u gradišćanských Chorvatů jsem se setkala s respondentkou, v jejíž rodině se v minulosti hovořilo německy, ačkoli byli oba rodiče Chorvati, ale rodina později přešla na komunikaci v gradišćanské chorvatštině. Pro další vývoj moravských, slovenských a gradišćanských Chorvatů bude důležitý postoj dnešní nejmladší generace k jejich chorvatským kořenům. Stanovisko některých jejich příslušníků může naznačovat asimilaci menšiny. Je však možné, že k zájmu o své chorvatské kořeny se tito jedinci mohou dopracovat až s přibývajícím věkem.

Nejrozsáhlejší menšinová práva mají ze tří zkoumaných skupin gradišćanští Chorvati. Mezi nejvýznamnější z nich patří možnost užívání gradišćanské chorvatštiny jako oficiálního jazyka vedle němčiny na úřadech Burgenlandu, dvojjazyčná značení v obcích s početným chorvatským obyvatelstvem a také možnost dvojjazyčné školní výuky v tomto regionu. Dnes stále více gradišćanských Chorvatů přistupuje k dvojjazyčnosti pozitivně a řada z nich využívá možnosti dvojjazyčné školní výuky pro své děti. Dvojjazyčné školství je pro chorvatskou menšinu v Burgenlandu nezastupitelné. Vedle rodiny, folklorních souborů, různých chorvatských organizací, tiskovin či například rádiového a televizního vysílání v chorvatštině patří mezi nejdůležitější sféry, které pomáhají gradišćanským Chorvatům pěstovat a rozvíjet jejich chorvatství.

Při výzkumu jsem narazila na několik témat, vhodných k dalšímu bližšímu prozkoumání. Prvním z nich jsou rodinné zvyky u všech tří skupin Chorvatů. Řada mých respondentů se shodovala, že se v jejich rodině neudržují žádné specifické chorvatské zvyky. Z rozhovorů však vyplývá, že určité zvyky se v chorvatských

rodinách udržovaly a udržují, ačkoli je mí informátoři nespecifikovali. Bylo by zajímavé prozkoumat, jaké zvyky se v rodinách moravských, slovenských a gradišćanských Chorvatů zachovaly, jestli a jak se změnil jejich průběh a jak je případně zobrazuje odborná literatura. Druhým tématem pro další výzkum je dvojjazyčná školní výuka v Burgenlandu v praxi. Bylo by přínosné uskutečnit zúčastněné pozorování dvojjazyčné výuky a zjistit tak, jak přesně probíhá, jakým způsobem učitel podává žákům výklad, jaký je poměr komunikace v gradišćanské chorvatštině a němčině v těchto hodinách, v jakém jazyce žáci učiteli odpovídají či jaké pomůcky jsou ve dvojjazyčném vyučování využívány. Dalším tématem, vhodným k případnému dalšímu výzkumu, je problematika útlumu chorvatství u gradišćanských Chorvatů v šedesátých až osmdesátých letech 20. století v souvislosti s tehdejší politikou v Rakousku ve srovnání se současným stavem, ovlivněným mimo jiné také členstvím Rakouska v Evropské unii. Zajímavým námětem k výzkumu by v neposlední řadě byl také aktuální stav maďarských Chorvatů a jeho komparace se situací moravských, slovenských a gradišćanských Chorvatů – tak by byla srovnatelně studován aktuální stav všech Chorvatů ve střední Evropě.

11 Resumé

Diplomski rad se posvećuje obiteljskom i društvenom životu moravskih, slovačkih i gradišćanskih Hrvata. Cilj ovoga rada je saznati kako su utjecali i kako sada utječu brakovi, obiteljski život, udruge i škole na sačuvanje identiteta moravskih, slovačkih i gradišćanskih Hrvata. Ove utjecaje pokazujem tako kako ih opisuju sami Hrvati u usporedbi sa stručnom književnosti.

Izvori mojeg rada su stručna književnost i memoarsko pripovijedanje triju grupa Hrvata u srednjoj Europi. Osnovna metoda mojeg terenskog istraživanja je bila biografska metoda. Kao tehnike terenskog istraživanja sam izabrala polustrukturirani razgovor i promatranje uz sudjelovanje. Kao tehnike zapisa sam izabrala snimanje razgovora na diktafon i njihovo prepisanje. Istraživanje je bilo provedeno u prosincu 2012. i u veljači, ožujku i svibnju 2013. Sudjelovalo je u njemu 24 informatora u dobi od 19 do 87 godina.

Prvo se poglavlje zove *Etnički identitet manjina*. U ovom se poglavlju bavim etnoidentifikacijskim znakovima manjina i njihovim etapima uvrštavanja u drugo etničko društvo. Također se posvećujem faktorima koje utječu na etničke promijene manjine i nacionalnoj politici i manjinskim pravima.

Drugo poglavlje *Povijest i sadašnjost Hrvata u srednjoj Europi* je podijeljeno u četiri poglavlja – sva potječu iz stručne književnosti. Prvo se poglavlje posvećuje uzrocima migracije, dolazku u nova boravišta i sljedećem razvoju Hrvata u pojedinim teritorijama srednje Europe. Sjedeći tri pododjelci se posvećuje pojedinačno trima grupama Hrvata. U ovim pododjelcima predstavljam različitoste među grupama Hrvata, sažimam njihovu povijest na određenom teritoriju i posvećujem se također njihovom aktualnom položaju.

U trećem poglavlju *Terensko istraživanje iz pogleda istraživača* sažimam svoje dojmove i osjećaje iz terenskog istraživanja. Opisujem pripremu, tehnike i terenskog ostvarivanje istraživanja.

Četvrto poglavlje *Hrvatska obitelj* podijeljeno je u tri pododjeljka na obiteljski život moravskih, slovačkih i gradišćanskih Hrvata. Izvor ovog poglavlja je uglavnom memoarsko pripovijedanje triju grupa Hrvata i kad je moguće, onda također stručna književnost. U ovom poglavlju se bavim izborom partnera, brakovima, odnosima u

obitelji, dijeljenjem i nasljeđenjem imanja, primanjem hrvatskog identiteta drugoetničkim članovima obitelji i odgojem djece kod triju grupa Hrvata.

Peto poglavlje se zove *Društveni život Hrvata*. Podijeljeno je u tri pododjeljka koje se bave društvenim životom moravskih, slovačkih i gradišćanskih Hrvata. Cijelo poglavlje potječe iz memoarskog pripovijedanja i, kad je moguće, također iz stručne književnosti. U ovom poglavlju se bavim odnosima s drugim Hrvatima, članstvom u hrvatskim udrugama i folklornim grupama, hodočašćima, etničkoj svijesti informatora, pogodnostima i nepogodnostima njihovog hrvatskog podrijetla i njihovom mišljenju o budućnosti hrvatskoj manjini.

Šesto se poglavlje zove *Dvojezična nastava u austrijskoj saveznoj zemlji Gradišće*. U prvom pododjeljku se posvećujem sustavu dvojezičnoj nastavi u Gradišću iz pogleda učiteljice dvojezične osnovne škole. U drugom pododjeljku se bavim rezultatima ankete među djecom dvojezične osnovne škole. Cilj ankete je saznati kakav jezik djeca preferiraju, kakav je njihov odnos prema hrvatskom jeziku i s kime djeca govore hrvatski. Također se usredotočim na etnički identitet djeci, njihovih roditelja, djedova i baka.

U sedmom poglavlju *Kiritof moravskih Hrvata* opisujem na temelju promatranja uz sudjelovanje dojmove iz dvaju posjeta kiritofa u Jevišovki što je zasad jedini oficijalan susret moravskih Hrvata.

Osmo poglavlje *Muzej kulture Hrvata u Slovačkoj* potječe iz mojeg posjeta ove institucije. U ovom poglavlju opisujem izložbe o slovačkim Hrvatima u muzeju i funkcioniranje muzeja iz pogleda njegove zaposlenice.

Kod triju grupa Hrvata stalo traje etnička svijest. Nije moguće govoriti ni o jezičnoj asimilaciji. Najstariji dio srednje generacije moravskih Hrvata stalno govori hrvatski. Kod slovačkih Hrvata govori hrvatski najstarija i srednja generacija i također neki pripadnici najmlađe generacije. Hrvatski jezik je najprošireniji kod gradišćanskih Hrvata – hrvatski govori najstarija, srednja i veći dio najmlađe generacije.

Najnaprednija kulturna asimilacije je kod moravskih Hrvata. Moravski Hrvati slave samo proštenje – kiritof i u nekim obiteljima stalno kuhaju tipična hrvatska jela. Inače se moravski Hrvati ne razlikuju od okoline. Manje naprednija je kulturna asimilacije kod slovačkih Hrvata. Slovački Hrvati imaju tijekom godine nekoliko proslava – naprimjer Festival hrvatske kulture ili Hrvatski dan. U mnogim obiteljima stalno kuhaju hrvatska jela i održavaju hrvatske običaje. U obiteljima se

međugeneracijsko predavaju hrvatske pjesme, bajke, poslovice i tako dalje. U nekim selima s hrvatskim stanovništvom postoje u crkvi mise na hrvatskome a pjevaju se hrvatske duhovne pjesme. Dio slovačkih Hrvata stalno ide na hodočašća. Najmanje napredna je kulturna asimilacije kod gradišćanskih Hrvata. Gradišćanski Hrvati imaju tijekom godine puno proslava i susreta. U obiteljima se kuhaju hrvatska jela i održavaju hrvatske običaje. Mnogo djece je odgojeno u hrvatskom duhu i idu u dvojezične hrvatsko-njemačke škole. U Gradišću postoji oko četrdeset hrvatskih udruga – velike nadregionalne organizacije, folklorne, pjevačke, kazališne ili tamburske grupe. U crkvima u hrvatskim selima u Gradišću postoje mise na hrvatskome i pjevaju se hrvatske duhovne pjesme. Veći dio gradišćanskih Hrvata također stalno ide na hodočašća.

Gradišćanski Hrvati imaju među triju istraživanih grupa Hrvata najviše manjinskih prava – mogućnost uporabi hrvatskog jezika kao oficijelnog jezika pored njemačkog na uredima Gradišća, dvojezične nazive u selima s brojnim hrvatskim stanovništvom i mogućnost dvojezične nastave. Sve više gradišćanskih Hrvata ima pozitivno mišljenje o dvojezičnosti i dio od njih iskorištava mogućnost dvojezične nastave za svoju djecu. Dvojezična nastava je za gradišćanske Hrvate jako važna. Dvojezična nastava je pored obitelji, folklornih grupa, hrvatskih udruga, tiska ili hrvatskih emisija na radiju i na televiziji najvažnije područje koje pomaže gradišćanskim Hrvatima gajiti i razvijati njihov hrvatski identitet.

12 Seznam použité literatury a internetových zdrojů

BADE, Klaus J.: *Evropa v pohybu. Evropské migrace dvou staletí*. Praha 2005.

BÁRTA, Milan: *Chorvatská akce*. Paměť a dějiny 3, 2010, s. 14–24. Dostupné z <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1003/014-025.pdf> – 18. 2. 2013

BELJAK-RITIG, Nives: *Koegzistencija jezika gradišćanskih Hrvata*. Etnološka tribina 7–8, 1978, s. 7–20. Dostupné z:

http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=118955

BELJAK-RITIG, Nives: *Milovan Gavazzi i identitet gradišćanskih Hrvata*. Etnološka tribina 25, 1995, s. 141–147. Dostupné z:

<http://hrcak.srce.hr/search/?q=Milovan+Gavazzi+i+identitet+gradi%C5%A1%C4%87a+nskih+Hrvata>

BEŇUŠKOVÁ, Zuzana: *K niektorým problémom národopisného výskumu Chorvátov na okolí Bratislavy*. Slovenský národopis 33, 1985, s. 206–219.

BEŇUŠKOVÁ, Zuzana: *Význam chorvátskeho etnika pre formovanie miestnej kultúry v Devínskej Novej Vsi*. Slovenský národopis 42, 1994, s. 486–494.

BERLAKOVICH-KINDA, Zorka Andrea: *Hrvatski nastavni jezik i dvojezično školstvo gradišćanskih Hrvata u Austriji počevši od godine 1921*. Croatica et Slavica Iadertina 1, 2005, s. 62–76. Dostupné z:

http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=26305 – 19. 2. 2013

BERLAKOVICH-KINDA, Zorka Andrea: *Hrvatski nastavni jezik u Gradišću u školsko-političkome kontekstu*. Lahor 1, 2006, s. 27–35. Dostupné z:

<http://hrcak.srce.hr/10575>

BERLAKOVICH-KINDA, Zorka Andrea: *Razvojni put književnog jezika gradišćanskih Hrvata do regionalnog hrvatskog standardnog jezika*. Croatica et slavica Iadertina 7, 2011, s. 378–388. Dostupné z:

http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=117987 – 13. 2. 2012

BOTÍK, Ján: *Dolnozemskí Slováci. Tri storočia vystahovaleckých osudov spôsobu života a identity Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku*. Nadlak 2011.

BOTÍK, Ján: *Chorvátska národnosť na Slovensku. História, onomastika, národopis*. Bratislava 1999.

BOTÍK, Ján: *Chorvátska šľachta na Slovensku*. Historická revue 15, 2004, s. 23–25.

BOTÍK, Ján: Enkláva a diaspora jako zvláštne formy spoločenstva ľudí. Slovenský národopis 21, 1973, s. 495–509.

BOTÍK, Ján: *Etnicita ako základna kategória národopisej vedy*. Slovenský národopis 39, 1991, s. 18–23.

BOTÍK, Ján: *Etnická história Slovenska*. Bratislava 2007.

BOTÍK, Ján: *Etnokultúrni razvoj Hrvata u Slovačkej*. Etnološka tribina 28, 1998, s. 35–43. Dostupné z: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=120189 – 22. 2. 2013

BOTÍK, Ján: *Slovenskí Chorváti. Etnokultúrny vývin z pohľadu spoločenskovedných poznatkov*. Bratislava 2001.

BOTÍKOVÁ, Mária – ŠVECOVÁ, Soňa – JAKUBÍKOVÁ, Kornélia: *Tradicie slovenskej rodiny*. Bratislava 1997.

BROUČEK, Stanislav – CVEKL, Jiří – HUBINGER, Václav – GRULICH, Tomáš – KOŘALKA, Jiří – UHEREK, Zdeněk – VASILJEV, Ivo: *Základní pojmy etnické teorie*. Český lid 78, 1991, s. 237–257.

DOROVSKÝ, Ivan: *Charváti ještě žijí mezi námi*. Brno 1996.

FROLCOVÁ, Věra: *Vztahy Čechů a Němců v příměstské obci Moravany u Brna v názorech a zkušenostech dvou generací*. In: Navrátilová, Alexandra a kol.: *Etnické procesy v nově osídlených oblastech na Moravě*. Brno 1986, s. 139–145.

FRÖHLICH, Margita: *Društva Gradišćanskih Hrvatov. Die Vereine der burgenländischen Kroaten*. Eisenstadt 1995.

GIELER, Mirjana – KORNFEIND, Julia: *Povijest gradišćanskih Hrvata do kraja 20. stoljeća*, s. 1–12. Dostupné z: http://www.zigh.at/platforma.sites.djangohosting.ch/media/files/gh_novo.pdf – 13. 2. 2012

HERBEN, Jan: *Tři chorvátské osady na Moravě*. Brno 1882.

HEROLDOVÁ, Iva: *K otázce etnicity jugoslávských Čechů v Charvátsku*. Folia ethnographica 23–24, 1989/1990, s. 31–49.

HEROLDOVÁ, Iva: *Petrifikované zvyky a obřady u bosenských Čechů*. Národopisné aktuality 11, 1974, s. 99–114. Dostupné z: <http://na.nul.k.cz/1974/2/Nr.html> – 14. 10. 2012

HEROLDOVÁ, Iva: *Předávání etnokulturních informací v etnicky homogenních a etnicky heterogenních rodinách*. Slovenský národopis 31, s. 1983, s. 494–499.

HORSKÁ, Pavla – KUČERA, Milan – MAUR, Eduard – STLOUKAL, Milan: *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha 1990.

HRADSKÝ, Juraj – MALINERITS, Jozef: *Jarovce. Villa Ban*. Bratislava 2008.

HUBINGER, Václav: *Etnos a etnikum*. Český lid 75, 1988, s. 43–50.

HŮRSKÝ, Josef: *Vylidňování a asimilace slovanských obcí v Gradišti*. Praha 1952.

CHLUP, Ján: *Zmeny etnického povedomia v prímestskej obci Bratislavy v Čunove*. Slovenský národopis 33, 1985, s. 223–227.

JAKUBÍKOVÁ, Kornélia: *Rodinné obyčaje v prímestskej obci Bratislavy v Devínskej Novej Vsi*. Slovenský národopis 33, 1985, s. 151–162.

JANEČEK, Jiří: *Z historie školství na Drnholecku*. Drnholec, 2004.

JANKOVIČ, Radoslav: *Ljeto va jačka Hrvatskoga Jandrofa. Rok v piesňach Jaroviec*. Bratislava 2007.

JELIĆ, Tomislav: *Gradišćanski Hrvati u Austriji*. Zagreb 1997.

JELIĆ, Tomislav – HOLJEVAC, Željko: *Gradišćanski Hrvati u Mađarskoj i Hrvati u Slovačkoj*. Budapest 2006.

JEŘÁBEK, Richard (ed): *Moravští Charváti – dějiny a lidová kultura. Antologie*. Brno 1991.

JEŘÁBEK, Richard: *Volkstümliche Wandmalerei bei den südmährischen Kroaten im 19. Jahrhundert*. Ethnologia slavica 7, 1975, s. 131–140.

KILIÁNOVÁ, Gabriela – KOWALSKÁ, Eva – KREKOVIČOVÁ, Eva (eds.): *My a tí druhí v modernej spoločnosti*. Bratislava 2009.

- KING, Russel: *Atlas lidských migrací*. Praha 2008.
- KOČIŠ, Dorica: *Auf nach Sprachpannonien. Ljetodan samo po hrvatsku*. Eisenstadt 2010.
- KUČEROVÁ, Kveta: *Chorváti a Srbi v strednej Európe*. Bratislava 1976.
- KUZMIN, Nikolajevič Michail: *Vývoj školství a vzdělání v Československu*. Praha 1981.
- MALEC, Alois: *Kroj moravských Hrvátů*. Český lid 9, 1900, s. 15–28.
- MOŽNÝ, Ivo: *Kapitoly ze sociologie rodiny*. Brno 1987.
- MOŽNÝ, Ivo: *Moderní rodina. Mýty a skutečnosti*. Brno 1990.
- MOŽNÝ, Ivo: *Rodina a společnost*. Praha 2008.
- MOŽNÝ, Ivo: *Sociologie rodiny*. Praha 2002.
- NOSKOVÁ, Jana: *Životní příběhy – výzkumy na pomezí mezi etnologií a historií*. Národopisný věstník 26, 2009, s. 157–169.
- NOVÁKOVÁ, Lenka: *Jihomoravští Charváti na Mikulovsku. Tradiční oděv na fotografiích z počátku 20. století*. Národopisný věstník 71, 2012, č. 1, s. 48–58.
- PAČEV, Angel: *Verbální chování bulharské komunity na Slovensku*. In: KREKOVIČOVÁ, Eva – PENČEV, Vladimír (eds.): *Bulhari na Slovensku. Etnokultúrne charakteristiky a súvislosti*. Bratislava 2005, s. 77–84.
- PAVLIČEVIĆ, Dragutin: *Moravski Hrvati*. Zagreb 1994.
- PODOLÁK, Ján: *Niektoré poznatky z etnografického výskumu prímestských osád Bratislavy*. Slovenský národopis 33, 1985, s. 136–149.
- POKORNÝ, Jan: *Lingvistická antropologie*. Praha 2010.
- POKORNÝ, Viliam: *Hrvati u Devinskom Novom Selu. Chorváti v Devínskej Novej Vsi*. Bratislava 1992.
- POKORNÝ, Viliam (ed.): *Odkaz a súčasnosť Chorvátov na Slovensku*. Bratislava 2001.
- POKORNÝ, Viliam: *Rič k riči. Slovo dalo slovo. Parémie v chorvátskom nárečí Devínskej Novej Vsi*. Bratislava 2012.

- POKORNÝ, Viliam: *Volám sa, teda som. Zovem se, dakle jesam. Chorvátsky onomastikón Devínskej Novej Vsi*. Bratislava 2010.
- PROKOPEC, Jiří – KAPRAS, Jan: *Rodina a její změny v současných podmínkách*. Praha 1971.
- PŠENÁK, Jozef: *Pramene k dejinám československého školstva*. Bratislava 1979.
- Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850–1970 I, sv. 1, II, sv. 2*. Praha 1978.
- SALZMANN, Zdeněk: *Jazyk, kultura a společnost*. Praha 1997.
- SIROVÁTKA, Oldřich: *K problematice folklóru charvátské menšiny v Československu*. In.: Dorovský, Ivan: *Charváti ještě žijí mezi námi*. Brno 1996, s.23–26.
- SKUPNIK, Jaroslav: *Antropologie příbuzenství. Příbuzenství, manželství a rodina v kulturně antropologické perspektivě*. Praha 2010.
- SOUKUP, Václav – VODÁKOVÁ, Alena – VODÁKOVÁ, Olga: *Sociální a kulturní antropologie*. Praha 2000.
- STÝSKALÍKOVÁ, Věra: *Etnické menšiny v Albánii*. In: ŠTĚPÁNEK, Václav (ed.): *Studia Balcanica Bohemo-Slovaca VI*. Brno 2006, s. 531–537
- SUPPAN, Arnold: *Gradišćanski Hrvati. Integracija i asimilaciju u 20. stoljeću. U povodu 450. godišnjice doseljenja*. *Radovi zavoda za hrvatsku povijest* 16, 1983, s. 5–44. Dostupné z: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=86869 – 13. 2. 2013
- ŠATAVA, Leoš: *Jazyk a identita etnických menšin*. Praha 2001.
- ŠATAVA, Leoš: *Národnostní menšiny v Evropě*. Praha 1994.
- ŠESTÁK, Miroslav – TEJCHMAN, Miroslav – HAVLÍKOVÁ, Lubomíra – HLADKÝ, Ladislav – PELIKÁN, Jan: *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha 2009.
- ŠKOLL, Jaroslav.: *Nové osídlení okresu Břeclav po roce 1945*. Břeclav 1989.
- ŠMÍDKOVÁ, Lenka: *Moravští Chorvati – obraz života a vysídlení v paměti tří generací*. Bakalářská diplomová práce 2011. Vedoucí práce: PhDr. Helena Bočková. Ústav slavistiky FF MU Brno. Dostupné z:

http://is.muni.cz/th/327395/ff_b?info=1;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dmorav%C5%A1t%C3%AD%20chorvati%26start%3D1 – 18. 2. 2013

ŠOJAT, Antun: *O jeziku i rječniku gradišćanskih Hrvata*. Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 6–7, 1980, s. 305–317. Dostupné z: <http://hrcak.srce.hr/69373> – 3. 12. 2012

ŠOLJAN-VRANJEŠ, Božena: *Gradišćanski Hrvati. Između tradicije i suvremenosti*. Zagreb 2005.

TUREK, Adolf: *Charvátská kolonisace na Moravě*. Brno 1937.

UJEVIĆ, Mate: *Gradišćanski Hrvati*. Eisenstadt 2007.

UHLÍKOVÁ, Lucie: *Kulturní stereotypy v etnologii a dalších společenských vědách*. In: *Kultura – společnost – tradice I*. Praha 2005, s. 9–33.

UHLÍKOVÁ, Lucie: *Několik poznámek ke vzniku a zániku etnických stereotypů*. In: Toncrová, Marta – Uhlíková, Lucie (eds.): *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů*. Sborník ze stejnojmenného semináře konaného dne 23. října v Brně. Brno 2001, s. 49–56.

URBANCOVÁ, Viera: *Svadba v Bratislave a na jej okolí na konci 19. storočia v materiáloch Krištofa Chorváta*. Slovenský národopis 33, 1985, s. 236–243.

VÁCLAVÍK, Antonín: *Podunajská dedina v Československu*. Bratislava 1925.

VALENTIĆ, Mirko: *Gradišćanski Hrvati od XVI. stoljeća do danas*. Zagreb 1970.

VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel – PELIKÁNOVÁ, Hana: *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha 2007.

VEČERKOVÁ, Eva: *Etnokulturní vědomí moravských Charvátů*. In: Dorovský, Ivan: *Charváti ještě žijí mezi námi*, Brno 1996, s. 27–34.

VEČERKOVÁ, Eva: *Etnosociální aspekty existence charvátské diaspory na jižní Moravě v první polovině 20. století*. Český lid 73, 1986, s. 205–210.

VEČERKOVÁ, Eva: *Obřady životního cyklu u moravských Charvátů*. In: JEŘÁBEK, Richard: *Moravští Charváti – dějiny a lidová kultura*. Antologie. Brno 1991, s. 263–288.

VEČERKOVÁ, Eva: *Několik poznámek k interetnickým a interregionálním kontaktům ve společenském a obřadním životě moravských Charvátů*. In: Kulturně historické styky jižní Moravy. XX. Mikulovské sympozium 24.–25. října 1990. Břeclav 1990, s. 51–56.

VEČERKOVÁ, Eva: *Výroční obyčeje moravských Charvátů*. Folia ethnographica 26, 1992, s. 53–79.

VEČERKOVÁ, Eva: *K některým faktorům etnického vědomí obyvatel charvátských obcí na jižní Moravě*. In: Život a kultura etnických minorit a malých sociálních skupin. Sborník ze stejnojmenné konference k nedožitým 70. narozeninám prof. Oldřicha Sirovátky konané 27.–28. 9. 1995. Brno 1996, s. 44–50.

VRBKOVÁ, Stanislava: *Chorvaté na Mikulovsku*. Mikulov 2007.

ZVANE, Črnja – VALENTIĆ, Mirko – BENČIĆ, Nikola: *Gradišćanski Hrvati*. Zagreb 1973.

ŽMEGAČ-ČAPO, Jasna – MURAJ, Aleksandra – VITEZ, Zorica – GRBIĆ, Jadranka – BELAJ, Vitomir: *Etnografija. Svagdan i blagdan hrvatskog puka*. Zagreb 1998.

Webové stránky

http://www.bka.gv.at/gfe/gfe_org.aspx?org=V/6&ebene=abteilung&par=V&super=&ja-hr=&monat= – 20. 2. 2013

<http://www.bg-oberwart.at/index.php?id=22&L=1> – 26. 4. 2013

<http://centar.at/> – 20. 2. 2013

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1131721572-babylon/412236100152032/> – 13. 5. 2013

<http://www.croskat.eu/sk/croskat-chorv%C3%A1ti-na-slovensku-v-rak%C3%BAsku> – 26. 2. 2013

<http://www.devinska.estranky.cz/clanky/chorvati-v-dnv.html> – 23. 2. 2013

<http://elearning.moravstichorvati.cz/> – 3. 4. 2012

<http://www.facebook.com/TamburicaKonic> – 1. 5. 2013

<http://www.fuen.org/> – 6. 6. 2013

<http://www.hakovci.org/> – 6. 6. 2013

<http://www.hkd.at/images/glasilo/2013/Glasilo201301.pdf> – 4. 5. 2013

<http://www.hkd.at/> – 6. 6. 2013

<http://www.hrvatskicentar.at/viverica/viverica.html> – 26. 4. 2013

<http://www.hrvatskicentar.at/viverica/viverica.html> – 26. 4. 2013

<http://hrvatskicentar.at/hrvatsko/geschichte.htm#Zweisprachigkeit> – 19. 2. 2013

<http://hrvatskenovine.at/clanak/16-07-2010/pred-10-ljet-postavili-dvojezicne-tablice> – 19. 2. 2013

<http://hrvatskenovine.at/clanak/23-02-2011/opet-natezanja-zbog-dvojezicnih-tablic> – 19. 2. 2013

<http://www.jarovce.sk/?page=kmh> – 1. 5. 2013

<http://www.kuga.at/> – 20. 2. 2013

<http://www.lsr-bgld.gv.at/fileadmin/LSR/Minderheiten/%C3%9CBERSICHT%20-%20Unterricht%20in%20Volksgruppensprachen%202012-2013.pdf> – 26. 4. 2013

<http://www.matis.hr/index.php/hr/> – 6. 6. 2013

<http://www.moravstichorvati.cz/>

<http://www.moravstichorvati.cz/chorvatsky-dum-a-muzeum> – 3. 4. 2012

<http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/vybor-pre-narodnostne-mensiny-a-etnicke-skupiny/> – 26. 2. 2013

<http://www.navychod.cz/articles.php?id=7db45fe2-ddad-102d-bc3e-00e0814daf34> – 22. 3. 2013

<http://www.nicm.cz/rakousky-vzdelavaci-system> – 23. 4. 2013

<http://www.pametnaroda.cz/project/detail/id/21/clip/6416> – 3. 4. 2012

<http://www.pametnaroda.cz/witness/clip/id/1866> – 11. 3. 2013

<http://www.portalox.com/chorvati/> – 26. 2. 2013

<http://www.portalox.com/chorvati/index.php?id=9> – 24. 2. 2013

<http://www.portalox.com/chorvati/index.php?id=11> – 26. 12. 2013

<http://www.portalox.com/chorvati/index.php?id=12> – 26. 2. 2013

<http://www.portalox.com/chorvati/index.php?id=38> – 4 5. 2013

<http://portal.statistics.sk/files/tab-10.pdf> – 24. 2. 2013

<http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009948> – 23. 4. 2013

<http://www.rmm.cz/regiom/2004/palava.pdf> – 18. 2. 2013

<http://www.snm-mkchs.sk/audiogaleria/> – 1. 5. 2013

<http://www.snm-mkchs.sk/muzeum/> – 7. 5. 2013

<http://www.snm-mkchs.sk/muzeum/aktualne-vystavy-a-podujatia/>

<http://www.snm-mkchs.sk/muzeum/skola-v-muzeu/> – 7. 5. 2013

http://www.statistik.at/web_de/statistiken/bevoelkerung/volkszaehlungen_registerzaehlungen/

[bevoelkerung_nach_demographischen_merkmalen/022896.html](http://www.statistik.at/web_de/statistiken/bevoelkerung/volkszaehlungen_registerzaehlungen/bevoelkerung_nach_demographischen_merkmalen/022896.html) – 19. 2. 2013

http://www.statistik.at/web_de/statistiken/bevoelkerung/volkszaehlungen_registerzaehlungen/bevoelkerung_nach_demographischen_merkmalen/022886.html – 19. 2. 2013

<http://volksgruppen.orf.at/kroatenungarn/aktuell/stories/33164/> – 26. 4. 2013

<http://vs-oslip.at/index.php> – 23. 4. 2013

<http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30715&th=&v=&vo=null&vseuzemi=null&void=> – 18. 2. 2013

http://vgarchiv.orf.at/kroaten/audio_video/programmschema.htm – 20. 2. 2013

<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rnm/historie-a-soucasnost-rady-15074/> – 18. 2. 2013

<http://www.zigh.at/> – 6. 6. 2013

13 Přílohy

13.1 Seznam informátorů

Pasportizační údaje informátorů jsou řazeny takto: jméno; rok narození a místo narození; současné bydliště; ukončené vzdělání; zaměstnání; národnost; národnost otce; národnost matky; národnost partnera. Znak “–“ znamená nezjištěno.

13.1.1 Moravští Chorvati

J. K.; muž; 1982 Valtice; Brno; vysokoškolské; student; česká; národnost otce: moravská; národnost matky: chorvatská; národnost partnerky: moravská

A. L., žena; 1935 Frélichov;⁶³³ Kuřim; základní; důchodkyně, dříve pracovala jako dělnice; chorvatská; národnost otce: chorvatská; národnost matky: chorvatská; národnost partnera: česká

B. L.; muž; 1936 –; Kuřim; vyučen jako kolář; důchodce; česká; národnost otce: česká; národnost matky: česká; národnost partnerky: chorvatská

M. P.; žena; 1938 Brno; Česká; střední pedagogické; důchodkyně; česká; národnost otce: česká; národnost matky: chorvatská; národnost partnera: česká

J. R.; muž; 1929 Jevišovka; Brno; vyučen hodinářem; důchodce, dříve hodinář; chorvatská; národnost otce: chorvatská; národnost matky: chorvatská; národnost partnerky: slovenská

13.1.2 Slovenští Chorvati

M. A.; žena; 1931 Jarovce; Bratislava – Jarovce; základní; důchodkyně, dříve v domácnosti; chorvatská; národnost otce: chorvatská; národnost matky: maďarská; národnost partnera: chorvatská

Š. A.; muž; 1926 Jarovce; Bratislava – Jarovce; vyučen jako zedník; důchodce; chorvatská; národnost otce: chorvatská; národnost matky: chorvatská; národnost partnerky: chorvatská

⁶³³ Dnes Jevišovka.

L. CH.; žena; 1951 Bratislava; Bratislava; vysokoškolské; kurátorka muzea; slovenská; národnost otce: slovenská; národnost matky: slovenská; národnost partnera: německá

R. J.; muž; 1965 Jarovce; Bratislava – Jarovce; vysokoškolské; ekonom, živnostník; chorvatská; národnost otce: chorvatská; národnost matky: chorvatská; národnost partnerky: chorvatská

J. N.; muž; 1962 Jarovce; Bratislava – Jarovce; –; obchodní zástupce; chorvatská; národnost otce: maďarská; národnost matky: chorvatská; národnost partnerky: slovenská

J. N. ml.; muž; 1994 Bratislava – Jarovce; Bratislava – Jarovce; vyučen jako elektromechanik, student; slovenská; národnost otce: chorvatská; národnost matky: chorvatská; národnost partnerky: –

M. N.; žena; 1937 Jarovce; Bratislava – Jarovce; základní; důchodkyně; chorvatská; národnost otce: chorvatská, národnost matky: chorvatská; národnost partnera: maďarská

P. N.; žena; 1993 Bratislava – Jarovce; Bratislava – Jarovce; studentka obchodní akademie; národnost matky: chorvatská; národnost otce: slovenská; národnost partnera: –

R. S.; žena; 1931 Jarovce; Bratislava – Jarovce; základní; v domácnosti, dnes důchodkyně, národnost otce: chorvatská; národnost matky: chorvatská, národnost partnera: maďarská

M. Z.; žena; 1951 Jarovce; Bratislava – Rusovce; středoškolské; důchodkyně, dříve státní zaměstnanec; chorvatská, národnost otce: chorvatská, národnost matky: chorvatská, národnost partnera: slovenská

F. Z.; muž; 1949 Rusovce; Bratislava – Rusovce; vyučen; důchodce; slovenská; národnost otce: německá; národnost matky: německá; národnost partnerky: chorvatská

13.1.3 Gradišćanští Chorvati

Z. G.; žena; 1940 Stinjaki/Stinatz; Trajštof/Trausdorf an der Wulka; vysokoškolské; profesorka na gymnáziu; národnost otce: gradišćanský Chorvat; národnost matky: gradišćanská Chorvatka; národnost partnera: Rakušan

A. K.; žena; 1954 Beč/Vídeň; Trajštof/Trausdorf an der Wulka; vysokoškolské; profesorka na gymnáziu; národnost otce: gradišćanský Chorvat; národnost matky: gradišćanská Chorvatka; národnost partnera: gradišćanský Chorvat

G. N.-K.; žena; 1955 Beč/Vídeň; Beč/Vídeň; středoškolské; tajemnice Chorvatského centra ve Vídni; gradišćanská Chorvatka; národnost otce: gradišćanský Chorvat; národnost matky: gradišćanská Chorvatka; národnost partnera: gradišćanský Chorvat

L. K.; muž; 1986 Željezno/Eisenstadt; Trajštof/Trausdorf an der Wulka; vysokoškolské; nezaměstnaný, dříve daňový poradce; národnost otce: gradišćanský Chorvat; národnost matky: gradišćanská Chorvatka; národnost partnerky: nemá

J. K., žena; 1986 Željezno/Eisenstadt; Trajštof/Trausdorf an der Wulka; vysokoškolské – farmacie; farmaceutka; gradišćanský Chorvat; národnost otce: Maďar; národnost matky: gradišćanská Chorvatka; národnost partnera: gradišćanský Chorvat

P. M., muž; 1983 Koljnof/Kópháza; Trajštof/Trausdorf an der Wulka; vysokoškolské – ekonomie; pracuje v pojišťovně; gradišćanský Chorvat; národnost otce: Maďar; národnost matky: gradišćanská Chorvatka; národnost partnerky: gradišćanská Chorvatka

K. P.; muž; 1949 Trajštof/Trausdorf an der Wulka; Trajštof/Trausdorf an der Wulka; vysokoškolské – výtvarné umění; designer; národnost otce: gradišćanský Chorvat; národnost matky: gradišćanská Chorvatka; národnost partnerky: gradišćanská Chorvatka

L. P.-W.; žena; 1956 Beč/Vídeň; Klimpuh/Klingenbach; vysokoškolské; ředitelka základní školy v obci Oslip; gradišćanská Chorvatka; národnost otce: gradišćanský Chorvat, národnost matky: gradišćanská Chorvatka; národnost partnera: gradišćanský Chorvat

13.2 Přepisy rozhovorů

13.2.1 Rozhovor s osmasedmdesátiletou paní Alenou, moravskou Chorvatkou, jejím manželem, panem Boleslavem, sedmasedmdesátiletým Čechem, a předsedou Sdružení občanů chorvatské národnosti, jednatřicetiletým panem Janem, potomkem moravské Chorvatky.

*L.Š.: Vy jste z Frélichova?*⁶³⁴

A.L.: Já su z Frélichova.

L.Š.: Jak dlouho žijete tady [v Kuřimi u Brna]?

A.L.: Od šedesátého roku.

L.Š.: A předtím jste byli...?

A.L.: A jedenáct let jsme byli na severní Moravě, jak nás teda vystěhovali do vnitrozemí... řekli... na výměru bylo... po Němcích... vystěhovali Němce a dali nás... Tak tam jsme byli jedenáct let. Nás stěhovali v devětačtyřicátém roce z domu, v prosinci. U nás se pásly krávy a ještě bylo teplo doma, no, a tam jsme přišli a bylo tolik sněhu.

B.L.: To jsou Jeseníky, sever.

A.L.: Tak my jsme byli jedni z těch posledních, co nás stěhovali. Někoho možná ještě v padesátém, ale...

L.Š.: Jak jste se poznala s manželem?

A.L.: No, tam potom na tom...

B.L.: Strana a vláda se o to postarala...

A.L.: [Smích].

B.L.: ... že je tam vystěhovali, jinak by jsme se nepoznali.

L.Š.: Vy jste se poznali někde v práci nebo...?

B.L.: Né, jako děcka.

A.L.: Normálně jako děcka.

B.L.: My jsme chodili do měšťanky spolu.

A.L.: Tam v těch Heřmanicích. My jsme byli vystěhovaní do těch Heřmanic na tu stavební...

⁶³⁴ Viz poznámka 630.

B.L.: Nově Zálužná, Vítkov, okres Opava.

A.L.: Teď je to Nová Zálužná, ale byly to Heřmanice, Radkov. V Radkově je spousta... bylo Chorvatů...

L.Š.: Kdy jste spolu začali chodit? Kolik Vám bylo?

B.L.: Od patnácti jsme to tahali *[smích]*.

A.L.: Já jsem se vdávala ne brzo... *[smích]*

B.L.: Od patnácti let. A já jsem potom byl... jak se říká... probíhal jsem Trenčín s Moravou a nakonec jsem na kraji lesa utnul *[smích]*.

A.L.: Se vrátil *[smích]*.

B.L.: Jsem se vrátil a už jsme si byli souzení. Ale my už jsme jako děcka...

A.L.: No, znali jsme se...

B.L.: Dřív to tak nebylo... nechodilo se na ty diskotéky...

A.L.: Já jsem chodila ještě půl roku tam do školy... do měšťanky, no a pak jsem vyšla školu. A pak nebylo nic – kam? Když... já jsem se celkem dobře učila, ale nebyla možnost tenkrát... Tak jsem šla do práce hned.

B.L.: Tak to jsme doplatili na to všichni. Já jsem chtěl taky být něco jinýho a nakonec...

A.L.: Ale on přece se vyučil, ale já jsem šla...

B.L.: Tam mě nahnali a musel jsem se učit, co jsem měl a vůbec... Kolář – to je vesnický řemeslo, že, já su jako kolář vyučený, a já jsem nikdy na to nemyslel, že budu kolář a nakonec sem potom... nás nahnali do učiliště, první koláři ve Valašských Kloboukách, no tak říkám... byl jsem na Valašsku a všude a nakonec jsem zase přišel zpátky *[smích]*.

A.L.: Já vždycky říkám – polítal Trenčín s Moravou a se vrátil, jak se to říká *[smích]*.

B.L.: My jsme si souzení asi. Asi už se to tak zařídilo...

A.L.: Tak jsme se brali v šedesátém roce, no a pak jsme měli možnost... Pak můj muž měl možnost sem jít, tak jsme se dostali sem do Kuřimi.

L.Š.: Já jsem se v literatuře dočetla, že Chorvati se brali spíš mezi sebou. Jak to bylo?

A.L.: No, tak asi jo.

L.Š.: Ty sňatky s Čechy a Němci byly výjimečné?

A.L.: A tak... *[přemýšlí]*... většinou se brali jako Chorvati mezi sebou. A zase se brali ti bohatí, si vzali bohatý a ti zase...

B.L.: Ti majetní se brali.

A.L.: No, bylo to tak.

B.L.: Sňatky z rozumu.

A.L.: A zrovna tak je to i tady v Knínicích, Moravských Knínicích, tam je to taky tak. Ale myslím si, že jako tak, aby byli rodina, tak ani ne, možná nějaký koleno, ale jako...

L.Š.: Brali se spíš uvnitř té vesnici nebo byly běžné i ty sňatky z okolních vesnic? Třeba Chorvat z Frélichova s Chorvatkou z Nového Přerova?

A.L.: Z Nového Přerova možná taky, ale já si pamatuju... nevím... taky byly, ale z Dobrého Pole, to byl akorát ten Štěpánek, co já si pamatuju, ale jinak to bylo z Frélichova, no.

L.Š.: Takže spíš uvnitř té vesnice. Kdo vlastně vybíral nevěstu a ženicha? Vybírali je rodiče pro děti nebo ty děti samy?

A.L.: Ne, ne, já si myslím jako je to teď. Tak se... si našli jeden druhýho, no tak tak. Akorát možná ti bohatí, ti už si možná jako... ti už jako byli...

J.K.: Si nemohli tolik vybírat.

A.L.: No, no. Protože ti bohatí byli, jak se říká, V seli. A V seli, to byla ta hlavní ulička, tam byli ti bohatí, tak ty vesměs jako... A potom byla ještě ulička, jak byli... to je ulička... já nevím, jak jí teď říkají... jak je ten kříž, to je ulica, jak se jde od sklepů, taková široká ulica, a tam bydleli taky... to byli Slunští, říkali jsme jim Natravničkoví, Kulešicovi, to bylo všechno takový... Tam byli ti bohatší, bych řekla. No, a my už jsme byli taková ti menší...

B.L.: Vy jste byli kovozemědělci [*smích*].

A.L.: No, ne [*smích*]. No tak – my jsme neměli... U nás se všichni živili tím... taková maloročníci nebo tak no, všichni... možná někdo chodil do práce někam, ale vesměs to pole uživilo ty lidi. Anebo vím, že můj tatínek potom chodil, když byla kampaň v Hrušovanech, jako v cukrovaru, tak chodil do toho cukrovaru, ale to bylo jenom na kampaň.

L.Š.: Když byly smíšené sňatky, pokud byly, tak mívali rodiče námitky? Mohli těm dětem bránit? Dělali jim zle nějak?

A.L.: To nevím [*přemýšlí*].

B.L.: Anebo se to tajilo.

A.L.: Nebo... já nevím, ale vím, že teda třeba moja maminka byla rozená 1896, a ona se vdávala... nevím...v tom osmadvacátým roce... Stavěli tam ten domek s tím prvním manželem a to ta babička moja, ta její maminka, jako že bránila tomu, nechtěla, aby jako... Ale oni si nedali říct a vzali se, jenomže ten pán potom za dva roky umřel.

L.Š.: *On byl Chorvat?*

A.L.: Byl Chorvat.

L.Š.: *A proč se to babičce nelíbilo?*

A.L.: No, tak já nevím. No tak třeba... nevím proč, nevím.

L.Š.: *Měla nějakou výhradu.*

A.L.: Ale byl to hodnej člověk jako, ale naša babička asi chtěla, aby si vzala maminka někoho jinýho nebo co, ale ona si svoje jako to... jenomže on umřel ten člověk potom. A pak byla kolik let vdova, zase než vyplatila... měla dluhy – ten barák měla na dluh, tak než to vyplatila... no, a ta rodina se o ní... tam to bylo asi nějaký... nechtěli ani ti, ani ti rodiče, ani toho pána, ani to... takže... no, a nakonec si vzala mýho tatínka, o osm let mladšího.

B.L.: Byla na zajíce *[smích]*.

A.L.: *[Smích]*. No, a taky umřel mladej. Umřel doma v devětačtyřicátým roce, v lednu a měl čtyřiačtyřicet let.

B.L.: Tam už měla vliv druhá světová válka na tom.

A.L.: No, on měl rakovinu potom, on přišel z vojny a měl rakovinu... Mamince teda bylo dvaapadesát, no a nás stěhovali – v lednu umřel a v prosinci nás stěhovali v tom devětačtyřicátým. Moja maminka se dožila devadesáti a půl. A tady se jí líbilo v Kuřimě. My jsme nejdřív bydleli na statku a pak jsme si tady toto koupili... Ona vždycky říkala – já bych tak nechtěla umřít na těch horách. My jsme tomu říkali hory...

B.L.: Tam byly drsný podmínky.

A.L.: No, ale těch Radkováků tam umřelo strašně moc, těch Chorvatů v tom Radkově. Nás bylo tam hodně, v Radkově a Huzové, tam bylo hodně těch Chorvatů.

L.Š.: *Co na výběr manžela říkala Vaše maminka?*

A.L.: Nic *[smích]*. Naša maminka, moje, nic.

B.L.: Vzaly mě, protože já jsem si vzal hned obě dvě. Já jsem si bral dvě ženský, když jsem... já jsem říkal, že jsem se dobře vdal *[smích]*.

L.Š.: *Takže jste si rozuměli [smích]?*

A.L.: No, protože já jsem jako byla sama, maminka, když jsme se vzali, tak co – nechávat ju tam? Nebo nechat ju v těch Heřmanicích?

B.L.: To by byl konec s ňou.

A.L.: Tak ona šla s náma.

B.L.: Byla ráda.

A.L.: Ona tady žila v Kuřimi, ona nosila ten kroj až do smrti. A nikdy jako... jenomže my jsme tady nemohli říkat, odkud jsme, my jsme to nikdy neřekli.

B.L.: Ze Slovácka říkali.

A.L.: My jsme řekli ze Slovácka, protože tady to bylo komunistický a je to.

B.L.: Tady je to rudý moc. To nic, to už my nepředěláme ten svět.

A.L.: Takže... ale nikdo nás tady, že by nám byli dělali naschvály nebo nějak... my jsme se tady sžili dobře v tom Kuřimě.

L.Š.: Podle čeho se tedy partner nejvíce vybíral? Říkali jste, že u těch bohatých hrál roli majetek, a bylo to třeba i podle víry?

B.L.: Aj podle víry.

A.L.: Tam u nás byla víra jenom katolická, si pamatuju.

L.Š.: Takže i podle toho.

A.L.: U nás málo... já si ani nepamatuju, že by byla jiná víra...

J.K.: Já bych to taky neviděl, že podle toho, spíš tam nebyla jinačí možnost.

L.Š.: Jiná možnost než...

A.L.: No, no.

J.K.: Že vlastně všichni ty lidi byli katolíci.

A.L.: Byli katolíci, no a vesměs ten kostel velkej, ten býval plnej v neděli. A ještě že jo – když oni měly ty kroje, ty sukně... to bývalo opravdu...

L.Š.: Co Vás na manželovi nejvíce zaujalo? Podle čeho jste si vybrala zrovna jeho?

A.L.: Tak – se mi líbil [*smích*].

B.L.: Byli jsme si souzeni, to říkám [*smích*]. Já jsem moh mít nějakou z Valašska tam, že, nějakou tu cérku, nakonec jsem... ne že bych byl nějaký... že bych naháněl děvčata jako svobodný – líbilo se mi jich víc, ale nějak byli jsme si souzeni a hotovo no [*smích*].

A.L.: Na majetek nebo něco – nic.

B.L.: Majetkově jsme na tom byli stejně.

A.L.: To vůbec, to jsme byli na tom stejně, my jsme jako...

B.L.: Potom už bylo JZD, všechno bylo...

A.L.: A my jsme taky už nic neměli, no tak co. Měli jsme tam [*v Jevišovce*] takovej hezkej domeček, jenomže pak jak jsme... tak se to tam nechalo a ... my jsme ani nic, jako třeba kdo měl takovou tu výměnu, ty baráky se... ale naša maminka to nevzala, ale pak jsem jezdila tři roky kvůli restitucím do Břeclavi a nic. Podle lidově demokratických zákonů to bylo dobrý. A vůbec nic se nedostalo, nic... My jsme dostali

takovou... odhadní cenu... a to si maminka mohla vybrat, až jí bylo šedesát, až v důchodě... ročně tři tisíce. To byl vázaný vklad.

B.L.: Ještě jak jste měla o tych... po té církevní stránce, tak potom, po té válce se to začalo míchat, takže... přišli tam z Valašska, tam už byli evangelíci a takový, pak už ty víry... pak už to nebylo podle víry, už se na tom nelpělo, ale jinak u nás byli třeba taky jenom katolíci, farnost Hradec u Opavy, teď je to Hradec nad Moravicí. My jsme neměli problém, my jsme byli oba dva římskokatoličtí křesťani, takže...

A.L.: Dřív se na to dívalo, opravdu jo, dívalo se.

B.L.: Pak už ne, po tem Únoru, potem to začlo... pak už byla právoplatná svatba jenom na úřadě, že, v kostele moh mít, my jsme měli aji v kostele, ale to už... to by neplatilo. Prvně na úřadě a pak mohl jít do kostela. Nemohl se v kostele sezdat, dokud neměl z úřadu, že je sezdaný.

A.L.: Náš vnuk z té jedné [knihy]... z těch Božic, tak ten dělal potom... jsme měli aj někde tu práci jeho. Dědy, kde to je?

B.L.: Já to mám někde [odchází].

A.L.: No, a tak on dělal tady z těch Chorvatů, jako psal tu... jak to bylo – z gymplu nebo kde byl... tak psal nějakou tu práci.

L.Š.: Referát?

A.L.: No, no.

L.Š.: *Kdybych se vrátila hodně do minulosti, nevím, jak budete vědět, ale třeba něco od maminky... Jak to bylo třeba v těch bohatších rodinách, kde jste říkala, že ty partnery těm dětem vybírali, tak mluvili do výběru i těm dětem, kteří z domu odcházely? Když nešlo o ten majetek, tak jestli ty bohatší rodiny vybíraly partnera i dětem, které z toho domu odcházely. Anebo jenom těm, kteří zůstávaly na hospodářství?*

A.L.: Já Vám... toto nevím... Já opravdu nevím, ale... tady toto Vám nemůžu říct. No, určitě tam bylo taky, si myslím, jak byli bohatí... asi chování... a to všechno...

L.Š.: *V kolika letech se obecně snoubenci brali?*

A.L.: Jak kdy. Ale myslím, tak jako teďka... tak mladí myslím ne, úplně tak mladí. Já Vám nemůžu říct.

L.Š.: *Teď se berou třeba hodně pozdě, třeba ve třiceti...*

A.L.: No, tak... Tak já nevím... podle té mé maminky, ta se vdávala dvakrát, ona potom říkala, jak byla ta první světová válka, tak ti jejich partneři, nebo ti kluci, to potom bylo třeba... jak bych to řekla... padli, tak zase... já nevím. Moja maminka třeba

sloužila taky ve Vídni, oni chodili dost, jako tady ti, co nebyli bohatí, tak chodili na ty služby, jako sloužit. Pak se vrátila, nevím, jak to... Tady k tomu já nevím...

B.L.: Vídeňskou školu měli, ne?

A.L.: No, tak ona byla dobrá kuchařka, tam se zase možná zdokonalili nebo jak bych to řekla... Když já Vám tady k tomu...

L.Š.: víte, kdy se třeba o nějaké slečně říkalo, že už byla třeba stará na svatbu? Když už třeba říkali, že se nevdá, že už je moc stará na to, se vdávat.

A.L.: Já už jsem byla taky stará, když jsem si vdávala... *[smích]*.

B.L.: Oni teďka, když studujou, tak je jim taky čtyřicet, pětadvacet.

A.L.: No, nech bejt.

B.L.: Tobě ještě nebylo pětadvacet, bylo?

A.L.: No, za měsíc.

L.Š.: Tak to už jste byla jakoby starší?

A.L.: Taky starší.

B.L.: Už byla vyzrálá žena *[smích]*.

A.L.: To víte, vdávaly se mladý, vdávaly se starší...

L.Š.: Vy jste říkala, že jste se brali v tom šedesátém. Vám bylo těch pětadvacet...

A.L.: No, pětadvacet za měsíc. My jsme se brali v červnu.

B.L.: My jsme teď stejně staří. Ale ona mě zase v červenci předežene.

A.L.: Já su pětatřicátý ročník a on je šestatřicátý.

B.L.: Já su v březnu, já ju doženu teď v březnu druhýho a ona mě v červenci zase předežene. Taky byla na zajíce, no *[smích]*.

A.L.: Tak, když se to vezme, tak podle toho... tam taky nebyl nějaký extra... tam bylo málo kluků, holek nás bylo...

B.L.: My jsme se rvali o Chorvatky.

A.L.: No, to ne... *[smích]*.

B.L.: Ne doslova.

A.L.: Ale k tomu... já nevím... taky se brávali možná někdo brzo, někdo později, nevím.

J.K.: Tam moc rozdílů od těch Čechů nebudou.

A.L.: Já myslím, že ne.

L.Š.: Kdo přebíral hospodářství? Býval to nejstarší syn, anebo když bylo více synů, tak si hospodářství rozdělili? Mohla třeba i dědit dcera? Jak to bylo?

A.L.: Třeba moja maminka... byli dva sourozenci, maminka byla o tři roky starší než strejda, ale barák vždycky říkali, že teda možná, že ta maminka moja by měla nárok spíš na ten barák. Ale té naší babičce se ten jejich ženich teda nelíbil, takže ten barák dostal ten strejda. To bylo asi taky... záleželo, jak ti rodiče...

L.Š.: Záleželo na rodičích, komu to dali... Já jsem myslela, když byl třeba syn nejstarší, tak automaticky dědil on.

A.L.: To ne, to nebylo tak. A můj tatínek byl ze čtyřech, čtyři sourozenci byli, a nejstarší byla ta sestra tatínkova, pak byl můj tatínek a byl bratr jeho a ten dostal barák. Můj tatínek ne. A pak byl ještě jeden bratr a ten teda byl... ten se vyučil stolařem, tak ten měl zase... ten dostal možná zase nějaký peníze nebo nějak takhle... ale můj tatínek... nevím ale... Právě se to dělalo tam tak, že když měli to hospodářství a měli víc těch polí a to, tak oni to pak dělili, když měli víc těch dětí, tak ten dostal tamto pole, ten dostal tamto pole.

L.Š.: Na to jsem se právě chtěla zeptat, jak to bylo, když někdo přebral to hospodářství z těch sourozenců, tak co pak ti ostatní sourozenci? Vyplatili je?

B.L.: No, vyplatili.

L.Š.: V jaké výši?

A.L. To nevím jak... ale vím, že to bylo takhle u toho mého tatínka, že teda ta sestra a dědeček byl dost... měli dost těch polí, byl takovej, dá se říct... byli zámožnější nebo teda tak... Ale zas rozdělili ty pola mezi ty děti, no a ten jeden vždycky... pak ten strejda, co dostal ten barák, tak se o ty rodiče musel starat. Oni měli výměnku a on se o ně staral jako... No, tenkrát se dávalo, že jo, ty... no, aby měli nějaký to živobytí, že...

B.L.: To bylo vlastně jak deputace vlastně.

A.L.: No, takovej...

B.L.: Naturálie, no.

A.L.: Ale jak to bylo tam u těch bohatých nebo jak to bylo – nevím.

L.Š.: Za jak dlouho ženatý syn po svatbě převzal to hospodářství? Jak dlouho ten otec vlastně to hospodářství ještě řídil? Až do smrti nebo třeba...?

A.L.: Ne, ne, ne. Určitě ne. Dřív se dávalo to, jak se oženil, tak oni [rodiče] pak už potom předali.

L.Š.: A šli na ten výměnek?

A.L.: A šli... jestliže měli ten výměnek. A když ne, tak bydleli... Já vím, že třeba ten můj strejda bydlel jako s těma rodičama, ale pak jim udělali výměnek. Ale kdy, za jak

dlouho to bylo nebo jak... Vím jenom, že potom ta jeho paní, když ta moja maminka tam potom přišla a ta babička... To bylo taky takový... Ta babička jim něco nabídla, tak ona řekla – a to je moje. Ta nová. Takže to bylo taky podle toho, jaký byly ty vztahy nebo jak to bylo.

B.L.: Je to zase, já říkám, pořád v lidech. Charakter.

A.L.: No. A já si myslím, že teda když se ty lidi vzali, no tak potom už jako ten mladej byl hospodář. Tak si to myslím. Že jako komu chtěli dát teda ten barák, tak ten už jako...

B.L.: Anebo se stalo taky někdy, že někdo nedostal od rodičů nic, taky se mohlo stát.

A.L.: No tak, když jako byl na tom baráku, tak já myslím, že... já nevím.

B.L.: To nevíme všechno, že. Podle toho, jak se taky zachoval k rodičům potom. To taky má vliv na to.

A.L.: No jo, potom, jak už to měl, tak třeba taky se nestaral třeba o ty lidi, jak to bývá všude...

L.Š.: Kdo býval u Chorvatů „hlavou rodiny“?

A.L.: No... *[smích]*.

B.L.: Já vím, jak je to u Chorvatů *[smích]*.

L.Š.: Jak je to u Vás? Manželka?

B.L.: Já su hlava rodiny a ona je krk *[smích]*.

A.L.: No tak... já si myslím, že ten muž byl jako...

B.L.: Když to řeknu, jak to je – ona *[manželka]* je hlava rodina, ona se o všechno stará, ale já dostanu tu odpovědnost, na mě hodí... *[smích]*.

A.L. *[Naoko rozzlobeně]* Já se o všechno starám, no tak co!

B.L.: Nemyslím o vaření, ale hlavně... poslední slovo má žena. Ale my jsme se domluvili.

A.L.: *[Smích]*.

B.L.: Že se kvůli tomu nebudem rozvádět. Já to nechám, ať se stará o tu rodinu, no ale má hlavní slovo, to teda...

J.K.: Ono to tak bývá většinou.

A.L.: Ono to tak bývá, že jo?

B.L.: Ženský... Ale nemyslím, že by to bylo nějak přehnaný, to ne. Nejsu pod tym, jak to dávaj v televizi, pod tym pantoflem. To ne, to zas ne. My jsme se domluvili, že ona se stará opravdu o všechno, o finance, všechno, protože já bych to třeba roztočil, že.

A.L.: *[Smích]*.

B.L.: To ne. Teď už v tomto věku bych to neroztočil, teď už ne.

L.Š.: *Vaše maminka potom, když Vás vysídlili na tu Moravu, žila s Vámi doma?*

A.L.: Ano. My jsme byly my dvě jenom.

L.Š.: *A vlastně Vaši rodiče [k panu Boleslavovi] – byli jste s nimi určitě nějak v kontaktu, žili v jedné vesnici.*

B.L.: No, my jsme byli přes cestu sousedi.

L.Š.: *Tak jste se navštěvovali?*

B.L.: My jsme tam byli... já mám jako rodnou obec patnáct kilometrů... My jsme byli jako rodáci.

A.L.: Oni se tam taky nastěhovali po těch Němcích.

B.L.: Taky jsme byli jako zlatokopi, jak se to říká. My jsme tam byli první hned, jak odešla válka, v květnu, tak my jsme už v srpnu tam byli. Takže já jsem ještě mezi Němcama byl, mezi děckama a pak je začali odsunovat, v tym srpnu.

A.L.: Hrozná doba to byla.

B.L.: Ty Benešovy dekrety, to všecko, to je jedno... Takže my jsme zažili jak Němce, s nima žít jo, a potom přišli Chorvati. Vystřídali Němce Chorvati a pak už to bylo jistý, že si vezmu Chorvatku. Kdyby tam třeba byli Němci, tak jsem doma měl nějakou Němku, no *[smích]*.

A.L.: *[Smích]*.

B.L.: My jsme se nastěhovali do německé vesnice. To taky člověk neví, že jo *[smích]*.

A.L.: Jo, jo *[smích]*.

B.L.: Po té válce fakt to bylo pomíchaný všechno.

L.Š.: *Bylo tehdy běžné, že novomanželé žili s rodiči pod jednou střechou? Jak třeba dlouho?*

A.L.: Já nevím, no. No, žili asi, ale jak dlouho... no, až si udělali... pro ty starý se udělalo něco, aby zase šli tam, nebo já nevím, no. Já myslím, že aby byli žili tak dohromady, staří a mladí, že ne, že vždycky udělali potom jim to bydlení nějaký, tak si myslím.

B.L.: A pokud nepředali hospodářství, tak hospodařili spolu ještě s rodičama?

A.L.: No tak to jo, ale...

B.L.: Já si myslím taky.

L.Š.: *Mluvila Vaše maminka s Vaším manželem chorvatsky?*

A.L.: Ne. Ona mluvila... my jsme mluvily spolu chorvatsky...

L.Š.: *Takže to měl tak odposlouchané.*

A.L.: A on [manžel] to... ale s ním jako česky, když... Ale on to rozuměl všechno.

B.L.: Ale když mi chtěla nadat, tak mi to řekla chorvatsky.

A.L.: Ne, a když jsme si chtěly něco říct...

L.Š.: *Tajnýho?*

A.L.: Tak, tak jsme si to řekly s maminkou německy.

L.Š.: *Toto se hodně objevovalo – třeba před dětma, když nechtěli, aby děti rozuměly, tak si povídali třeba německy.*

A.L.: No, no.

B.L.: Já jsem trochu německy taky...

A.L.: Ale my jsme tak, aj když ty děcka... tak jsme si to jako tak s tou maminkou řekly. Ale naše děcka... my jsme mluvili normálně... takže naše děcka všemu rozuměly po chorvatsky. Mluvily jsme chorvatsky, ale oni všemu rozuměly, ty naše děti.

B.L.: Ale řekni – taky jste mluvily a děcka to věděly. Hlavně ty nadávky – ty tepe, ja ti dam...

A.L.: Ale buď ticho furt [smích]...

B.L.: Ty češ dostat...

A.L.: [Smích].

J.K.: Ty češ dostat – taky si to pamatuju [smích].

B.L.: A nebo ovo kukaj a tak...

L.Š.: *To říkal pan T...r,⁶³⁵ že když hrával jeho děda nebo tatínek karty ve sklepě, tak že se naučil chorvatské nadávky [smích].*

B.L.: No.

L.Š.: *Já jsem v literatuře hodně četla, že nově příchozí do chorvatské rodiny se často pochorvatštil.*

A.L.: Ano.

L.Š.: *Znáte nějaký takový případ?*

A.L.: No, to byli aj Němci třeba, uměli chorvatsky. Mluvili potom chorvatsky, i když byli jako Němci. Schenk – to byli ti Schenkovi, on byl Němec, tam se mluvilo normálně chorvatsky.

⁶³⁵ Jeden z mých informátorů v bakalářské práci.

B.L.: Tam museli žít, tak...

A.L.: Normálně se mluvilo jako chorvatsky.

L.Š.: *A to „pochorvatštil“ – to znamená, že hovořil chorvatsky, nebo že také přijal chorvatské zvyky a obyčeje, že se sám začal považovat za Chorvata?*

A.L.: No, tak já si myslím, že jo, když tam žili. Protože uměly jako ty děcka... aj ty děcka... aj ty lidi, co tam přišli, tak uměli. Já myslím, že se... To se všechno potom... To bylo jako jedna... nevím, mě to tak přišlo.

B.L.: Tys tam byla, žila, já nevím... po válce se to potom změnilo hodně, no. Po tom Únoru se to všechno vlastně rozbilo.

J.K.: Ono to tak bylo, že vlastně potom se ty lidi jakoby dostali do těch rodin a žili mezi těma Chorvatama, tudíž třeba už ty jejich děti začaly mluvit hlavně chorvatsky.

L.Š.: *Takže už vlastně jejich děti se mohly považovat za Chorvaty?*

J.K.: Jo.

B.L.... se hlásili k Chorvatům.

A.L.: To nevím.

J.K.: Ono to máš takový to, že v podstatě když většina tvých kamarádů jsou Chorvati, potom je sčítání lidu a řeknou – tak my se hlásíme k Chorvatům, tak se přidej k nám, takže asi tak.

L.Š.: *Dokážete mi popsat nějaký případ, kdy se někdo stal Chorvatem? Třeba z Vašich známých nebo z rodiny?*

A.L.: Můj dědeček byl moravskéj Slovák. Jmenoval se Vavřinec Sitek a byl to... Jeho rodiče byli moravští Slováci, no a dostali se nějak... potom jako byla velká rodina... no, ale mluvili všichni chorvatsky, můj dědeček... Moja babička byla Egerová taky, a ti Egeři – to byli zase Němci spíš jako. Ale jak se dostali potom do té Jevišovky, do toho Frélichova, tak oni všichni pak mluvili chorvatsky. Babička moja z druhé strany, Slunská, to byli Chorvati, Slunští. Ale tady ti – asi taky přišli nějak nebo jak, já nevím, ale můj dědeček – ti byli jako ti jeho [rodiče] moravští Slováci a ta babička zas byla z rodu Němců, Rakušanů nebo co to bylo.

L.Š.: *A slavili s Vámi ty hody třeba? Rodiče toho dědečka?*

A.L.: Jistě. No, úplně to bylo jako... oni tam zapadli a oni jako... Já myslím, že oni se tam cítili jako...

J.K.: Jo, jakoby ty další generace, co tam došly, už se z nich stali Chorvati. U nás v rodině to bylo podobný, protože máme třeba... kdysi vlastně můj praděda pracoval na

dráze, myslím, že za toho Protektorátu.... A on potřeboval nějaký ahnenpass.⁶³⁶ Tak potom se zjišťovalo do jistýho kolena, odkad' on pochází, a zjistili jsme to, že třeba naši předchůdci, tak pochází z Rakouska.

A.L.: No určitě, protože to jméno nebylo chorvatský – S...r, že jo.

J.K.: Takže děda, třebaže má ty předchůdce přímo Rakušáky, tak on sám se považuje za Chorvata.

A.L.: Ano, oni potom ty lidi opravdu jako... Oni byli potom normálně mezi těma Chorvatama a oni byli Chorvati, bych řekla.

L.Š.: Mívali vliv na to pochorvatštění i tchán a tchýně? Jak? Čím?

A.L.: Jak to myslíte?

L.Š.: No, jestli třeba na něj mluvili chorvatsky, říkali mu, aby s nimi šel na hody...

A.L.: Já si myslím, že na ty hody šli samozřejmě. Bylo veselo... to byl veselej národ, zpěvnej národ, když se to veme. U nás se zpívalo hrozně moc. Teď třeba ten V...y F...l, ten brácha, ten fotil teďka na těch hodech...

J.K.: Jo, jo.

A.L.: No a ten V...y normálně... to byli Češi, ten V...y byl normálně Chorvat, ten chorvatsky s náma s děčkama, tady ten mladší už ne. Nevím, jak ten se jmenuje.

J.K.: Ten se jmenuje J...n F...l.

A.L.: Tak ten už ne... Jestli ta maminka byla Němka nebo já nevím.

J.K.: No, já jsem slyšel vlastně, to mě říkali zase Š...i, že se hlásili spíše k Němcům.

A.L.: No, ale ten V...y normálně s náma děčkama... a on hrál na harmoniku a my takový malý holky jsme tam chodily... my jsme zpívaly a on normálně chorvatsky. Nebylo, že by on s náma mluvil česky nebo německy, normálně chorvatsky.

J.K.: My, když jsme mluvili s panem F...m,⁶³⁷ tak jeho tchán, to byl Čech, ale potom vlastně za tý druhý světový války, tak šel do německé armády a potom se vlastně cítil taky už jako Chorvat.

A.L.: O kom teďka mluvíte?

J.K.: To byl Zimmerman.

A.L.: To byli Přerováci,⁶³⁸ Zimmermani, ne?

J.K.: No.

⁶³⁶ Potvrzení o původu.

⁶³⁷ Jeden z mých informátorů v bakalářské práci.

⁶³⁸ Nový Přerov, jedna ze tří bývalých chorvatských vesnic na jižní Moravě.

A.L.: Nebo Sitkovi. Jak byl ten Herwig,⁶³⁹ jak to dělal před vama. Ten tatínek byl Chorvat, to byl taky Sitek, to byl můj maminky bratranec, dá se říct, a ta paní byla... ta se jmenovala Sengrová za svobodna a to byli spíš jako Rakušani nebo něco. No a oni se vzali a oni tady ty děti... byly už ty jména jako poněmčený takový a ten Herwig... ale oni všichni mluvili chorvatsky. Mezi dětma se mluvilo chorvatsky.

J.K.: Tam nebyl jináčí prostor, vesměs ty děcka se naučily mezi těma ostatními děčkama...

A.L.: No, normálně jako mezi náma... Doma možná, jestli ta maminka s něma mluvila německy, to nevím, ale oni mluvili s náma ty děti normálně chorvatsky. Mezi děčkama se mluvilo chorvatsky.

L.Š.: *Mluvíte někdy na manžela chorvatsky?*

A.L.: Ne, teď ne.

L.Š.: *Nenadáváte mu třeba chorvatsky, když Vás naštve [smích]?*

A.L.: Ne, ne.

L.Š.: *Převzal od Vás manžel třeba nějaké chorvatské zvyky? Vaříte mu třeba chorvatská jídla?*

A.L.: Fržuon a rizance [smích].⁶⁴⁰

L.Š.: *Takže to vaříte.*

B.L.: No, vaříme. Všecky ty chorvatský jídla...

A.L.: No tak, není ani... ten fržuon a rizance, to se vařilo.

B.L.: To je dobrý, opravdu dobrý.

A.L.: To chutná jako, i ty naše děcka... Ale náš zeť potom, ten to nechtěl. A tenkrát naša Jaruška byla v jiným stavu a ona se na to tak těšila a on – Jari, nejez to, bude ti těžko. Já povídám – prosím tě, jak může být z toho těžko [smích]? Ta fazola...

B.L.: No, ta dělá někdy divy [smích].

A.L.: To bylo naše opravdu... to snad vařili v každým baráku, tu fazolu s těma nudlama.

B.L.: To bylo ve středu a v pátek ne?

A.L.: Ne, v pátek.

L.Š.: *Já jsem ji jedla u paní C...é.*⁶⁴¹

⁶³⁹ Herwig Sitek, bývalý předseda Sdružení.

⁶⁴⁰ Typické chorvatské jídlo – fazolová polévka se širokými nudlemi.

⁶⁴¹ Jedna z mých informátorek v bakalářské práci.

J.K.: To se, myslím, vaří v každý rodině.

A.L.: Opravdu. A náš Slávek jak to má rád. Ona mu dělá nudle a on to má rád taky.

L.Š.: *Nosila jste ještě po vysídlení kroj? Vy jste říkala, že maminka nosila až do smrti.*

A.L.: Já ne, já jsem měla malej kroj, mám ho teda ještě někde schovanej, ale nevím ani, kde mám ty spodní sukničky, pak se to nějak vypralo... Já jsem měla malej kroj, po té válce potom, tak jsme v tom kroji... bylo nás pár... vím, že ta moja sestřenica byla aj u přijímání prvního v tom kroji, to měla bílý ty sukýnky. Naša dcera ještě ten můj kroj taky tady měla v Kuřimi, když ona chodívala říkat třeba na vítání občánků nebo za starýma lidma, když se chodilo, tak ona i v tom kroji. Ale od té maminky to už... něco jsem nechala tam v tom Radkově, ale moja maminka neměla takovej ten extra parádní, ale takovej docela pěkněj. Víím, že teda v tom Radkově to všecho posbírali někam, jestli do toho... jestli L...a⁶⁴² to sbíral nebo do toho muzea nebo kam se to dávalo.

A.L.: To se všechno šilo, to si všici šily jako samy, dřív, ještě kdysi, se to vyšívalo a ty lajblíky, jak se dělaly. To všechno si dělávaly tam ty ženský samy.

L.Š.: *Jak se uzavírání sňatků změnilo po tom vysídlení?*

A.L.: Jak myslíte? Jako s těma Čechama nebo takhle?

L.Š.: *Ano. Co byste mi o tom řekla? Jaké ty sňatky byly po vysídlení?*

A.L.: No tak, myslím normální, jak to bylo.

L.Š.: *Byly případy, že se brali ještě Chorvati?*

A.L.: Byly. Třeba v tom Radkově jo. Tam v tom Radkově tam ti J...i, ten pan J...č byl z Huzové a ona teda byla v Radkově, moja kamarádka teda, ona měla v Huzové tetičku, oni se tam s tím Jožkem poznali. A zase ten její brácha, K...ý, ten si vzal mou sestřenicu, to byla Slunská, oni byli vystěhovaní do toho Radkova, oni jsou taky Chorvati, se vzali. Oni se brali v tom osmapadesátým nebo tak nějak.

B.L.: Pak to porušila akorát Máňa, tvoja sestřenica, tys už si nevezala Chorvata.

A.L.: No a já. Pak už ani těch kluků...

J.K.: Už moc nebylo, že jo?

A.L.: A ti kluci si taky vzali třeba Čěšky potom.

B.L.: Ten Natravníčků měl taky Chorvatku, ne?

A.L.: No, ten si ju dovezl... Ten Natravníček jsme říkali, to byl Slunský. To bylo v Radkově, ale ti byli namluvení ještě z domu. Ti chodili doma ještě spolu.

⁶⁴² Moravský Chorvat, který utekl před vysídlením do Rakouska. Zapojuje do aktivit moravských i gradišćanských Chorvatů.

B.L.: Ale brali se v Radkově.

A.L.: V Radkově se brali.

B.L.: To pamatuju jako kluk, byli starší od nás.

A.L.: Ale pak už nevím, že by se byli... možná jestli... ani myslím v té Huzové se tam nikdo tak jako...

L.Š.: Začaly převažovat sňatky s Čechy.

A.L.: No, s Čechy, Češka nebo Čech. Tady ti, jak říkáte, ta C...á, to bylo taky z domu ještě, jak jste jedla tam tu polívku. Ti se tam potom taky jako vzali někde.

B.L.: ... Tam se taky ještě brali hodně Chorvati mezi sebou – Šternberk, Huzová, Skřípov...

A.L.: Ale to byli samý takový ti starší. Třeba ještě starší ročníky, třeba ta M...a C...á, ta je starší než já, ta jestli je třicátej, jednatřicátej... To byli jako tady ti. Ale my mladší už málo...

L.Š.: Kolik máte dětí?

A.L.: Dvě.

L.Š.: Kdy a kde se narodily? Kolik jim je?

A.L.: Dcera měla letos dvaapadesát a syn bude mít sedmačtyřicet. A narodili se tady v Kuřimi.

B.L.: V Brně v porodnici, ale v Kuřimi [*smích*].

L.Š.: A kde žijí?

A.L.: Ta dcera žije v těch Božicích.

B.L.: U Znojma.

A.L.: Ta dělala školu... ona je magistra farmacie. Dělala ji v Hradci Králové. Potom jí nabídli ve Znojmě, jako v lékárně tam byla, tam si našla toho manžela, kterej je z Božic. Oni potom se vzali, v osmaosmdesátým se brali, ona už byla taky starší... Ona zůstala v té nemocnici, tam se poznala s tím manželem, on tam byl doktor, tak se potom vzali a zůstali... oni mají barák velkej v Božicích, po rodičích, tak zůstala tam. Náš syn je tady.

B.L.: Bydlí naproti.

A.L.: Oni mají půdní vestavbu.

J.K.: Máte ho stále pod dozorem [*smích*].

A.L.: Ano. A náš syn má taky Chorvatku. Dalo by se říct – její babička byla, už teda umřela, má sestřenica. Taková míchanica... Ta maminka té jeho ženy si vzala z Radkova Čecha, manžela... takže ona už byla, dá se říct... maminka byla Chorvatka,

ale tatínek byl Čech, no a ona teda... najednou naša Jaruška, jak se vdávala, tak oni přišli sem, ta má sestřenica, přišla s tou Lenkou, s tou ženou toho našeho Slávka, to jí bylo patnáct, šestnáct let. Přišla na tu svatbu a ten náš syn byl na vojně a oni se do sebe zakoukali. A ona to teda vydržela ty dva roky a oni se potom vzali. Takže náš Slávek má taky, dá se říct, taky je to z té chorvatské... A zase ten tatínek té její babičky byl zase Čech.

B.L.: Uchytily.

A.L.: No, no... To je takový domíchaný. Ale ta babička té naší Lenky je moje setřenica, byla. Takže ona je taky trošku tady z toho chorvatskýho rodu, dá se říct.

B.L.: Stříknutá Chorvatama trochu, ale už mezi Čechama.

A.L.: No, tak vždycky dřív, kdyby byla moje maminka, tak by řekla – no tak to teda ne, to ne by řekla. To je rodina a to... Jenomže vzali se a děti mají dobrý, no. Víte, jak to bývalo dřív, vždycky se říkávalo, když to byla rodina, že to bylo špatný nebo tak.

B.L.: Degeneruje.

L.Š.: *Mluvila jste na děti chorvatsky?*

A.L.: Na ty naše? Jo, taky no.

L.Š.: *A oni Vám odpovídaly česky nebo chorvatsky?*

A.L.: Česky.

B.L.: Hlavně, když ju děcka naštvaly, tak chorvatsky nadala [*smích*].

A.L.: No, ale tak...

B.L.: Tak nemyslím, že by...

A.L.: Já jsem nějaký takový extra nadávky...

J.K.: Tak Chorvati žádný pořádný neměli [*smích*].

A.L.: Neměli ani, no.

L.Š.: *Vaše maminka s nimi mluvila chorvatsky?*

A.L.: Moja maminka mluvila na ně česky... Vám říkám – my jsme mluvily... oni to rozuměly všechno... Ale mluvily teda česky.

L.Š.: *Říkala jste, když jste nechtěly, aby vám rozuměly, tak jste mluvily německy.*

A.L.: No, tak my jsme mluvily s babičkou německy, jsme si to řekly a hotovo.

L.Š.: *To je chytrý.*

A.L.: [*Smích*].

L.Š.: *V jakých situacích to třeba bylo, kdy jste si povídala s maminkou německy?*

A.L.: Tak já nevím, když jsme nechtěly... co jsme nechtěly třeba?

B.L.: Třeba když měly být nějaký dárky na Vánoce, tak si to řekly německy.

A.L.: No, nebo tak něco.

B.L.: Nebo když... já nevím... my jsme neměli nějaký tajnosti mezi sebou, to se nedá říct. Ale něco si řekly německy, nemusel jsem všechno já vědět, to je jasné. Hlavně třeba ty ženské věci, tak si to řekly německy. Já to nemusel vědět všechno. Nevím, já jsem je nesondoval, ani jsem to nešel zjišťovat, co vlastně...

A.L.: Tys byl moc taky to... Ty ne *[smích]*.

J.K.: Ale u těch dáreků to bylo častý. Třeba moje tety s mamkou se taky bavily vždycky chorvatsky, když šlo o dárky, abych nevěděl...

B.L.: Když se něco mělo řešit, tak to řekly chorvatsky.

J.K.: Právě proto, že jsem býval u babičky a u dědy, oni mluvili mezi sebou pořád chorvatsky, tak jsem věděl, co to říkají *[smích]*.

L.Š.: Bez překvapení z dáreků – věděl, co dostane [smích]. A Vaše děti tedy nehovoří chorvatsky?

A.L.: Ne. Rozumí, ale nemluví.

L.Š.: Vyčítaly Vám někdy, že jste je nenaučila chorvatsky tak, aby mluvily?

A.L.: Mohly, kdyby byly chtěly *[odmítavě]*. Když to bylo úplně... to byla blbá doba, všechno to byla blbá doba. To byla hrozně blbá doba. Já Vám říkám – my jsme ani neřekli, co jsme tady. My jsme to neřekli, protože to ne, že by jsme se styděli nebo nějak, ale neřekli jsme to, protože to byla hrozně blbá doba. A vůbec něco říct, když... tak řekli – a proč je vystěhovali? Kdoví co, jak to bylo...

B.L.: Tady se to moc bralo po té politické stránce dost blbě.

A.L.: Ale v Radkově to všichni věděli, proč nebo jak jsme... A můžu říct, že teda v Radkově nikdo nevím, že by byl někdo řekl, že jsme byli takoví nebo takoví a tak nás všichni brali, i v těch Heřmanicích... Ale teďka ke konci se to nějak... třeba ta A...a B...á ... teď se to začalo tak nějak – blbí Chorvati, nic neměli, byli rádi, že přišli tam...

B.L.: Vždycky se někdo najde...

A.L.: A ta moja sestřenica potom jí řekla – víš co? Ty buď ticho... A ona se do ní pustila. My by jsme se vám tady na to tady byli vyprdli. Protože ona byla z Radkova, nějaká starousedlička, tak jí to tam pěkně, hezky... ale bylo to až po dlouhé době, taky to takhle vyplynulo. Ono toho zla je ve světě opravdu...

L.Š.: Víte, jak to bylo v těch jiných rodinách? Jestli rodiče svoje děti naučili chorvatsky, anebo to bylo podobně jak u Vás? Jak to bylo v rodině Vašich známých, kamarádů?

A.L.: No, tak taky všechno... Třeba u té M...i K...é to bylo tak....

B.L.: To samý u K...ch

A.L.: No, to bylo.

B.L.: M...l V...ů taky...

A.L.: Ne, tak ten nemohl, protože to byla Češka, ta Jana, to nemohl.

J.K.: Tam hodně záleželo, když byli oba dva Chorvati, tak mluvili...

A.L.: Ale když z nich byl jeden, tak to se nemluvalo...

B.L.: Takže vlastně J...é, K...í mohli mluvit chorvatsky. Oni byli oba dva Chorvati.

A.L.: Mohli, i ty děti.

B.L.: No, a pak už to bylo smíšený manželství.

A.L.: Ale když to bylo takhle míchaný, tak...

L.Š.: Tak neměl s kým mluvit, tím pádem se to děti nenaučily.

A.L.: Teďka, kdybych byla s těma dětma... oni rozuměly všechno, když my jsme... ale nemluvily.

L.Š.: Dodržovali jste s dětmi nebo obecně v té rodině nějaké chorvatské zvyky kromě toho jídla?

A.L.: Nevím ani. My jsme byli, když byli ty lidi, kde jich bylo víc... ale my jsme tady zůstali potom sami, takže to se ani jako...

B.L.: Aji v Radkově, když jich bylo víc, tak už potom přece ty chorvatsky zvyky tam už taky nebyly...

A.L.: Nebylo to už potom.

B.L.: Nebylo, už se zamíchali mezi nás... i když byly rodiny... ale to my už říct nemůžem, jak to potom doma nějaké ty svoje zvyky dodržovali, třeba ta M...a K...á, J...á ... Já jenom vím, že když jsme k ní třeba přišli, oni kamarádky – budem mluvit chorvatsky. Já říkám – klidně si mluvte chorvatsky, mě to nevadí. Já jsem stejně rozuměl, tak teď vykládal třeba pan K...ý, to byl zlatej člověk, tak nás tam vždycky ještě rozveseloval. A oni mluvili chorvatsky mezi sebou. Já jsem tam byl sám, oni byli čtyři Chorvati, nebudou mluvit česky kvůli tomu.

A.L.: No, ale vůbec jsme nemluvili, když jsme k nim přišli, že by jsme mluvili česky – normálně chorvatsky. A on [*manžel*] tam seděl a rozuměl tomu, sem tam něco švácnul taky [*smích*].

B.L.: Co jsem si zapamatoval. A jinak jest a pít, to mi taky šlo chorvatsky, to mi šlo dobře.

J.K.: To je všude stejné, že *[smích]*?

B.L.: To je stejné *[smích]*.

A.L.: Já nevím. A co Vám třeba řekli tam ti jiní, kde jste byla? Dověděla jste se tak něco?

L.Š.: *Taky v podstatě, že moc ne... Mně se hrozně líbil, co jsem v literatuře četla, zvyk vrabčí svatby. To jste třeba nedodržovali?*

A.L.: No... ale já si to pamatuju. Když se vrieenci ženili.

L.Š.: *To se mi opravdu líbilo.*

B.L.: To byl dobrej zvyk.

L.Š.: *A pro ty děti, jestli jste to třeba...?*

A.L. Ne, my už ne.

L.Š.: *To mě tak napadlo, když jsem to četla.*

A.L.: Ne. Já jako jo, já jsem to zažila. Na hrušce byla sklenička s vínečkem, to se vrieenci ženili. Ani nevím, kdy to bylo? To bylo zjara nějak.

B.L.: Na Velikonoce asi?

A.L.: Na Velikonoce ne. To bylo nějak zjara.

L.Š.: *To si taky nevzpomenu.*

B.L.: Vítání jara.

A.L.: Zjara to bylo.

L.Š.: *Vyprávěli jste dětem nějaké chorvatské pohádky nebo třeba zpívali jste jim chorvatské písničky?*

A.L.: Když my jsme nic neměli. My jsme neměli nic jako... zpěvníky jsme měli po potom až...

B.L.: Chorvatský otčenáš máte.

A.L.: Po té válce se modlilo v kostele chorvatsky, ten otčenáš. Jenže já už jsem ho zapoměla. A ty písničky, jak byly hody, tak se zpívala písnička *[nesrozumitelné]*. Ta se zpívala na hody. My jsme měli svého toho varhaníka, to byl hodnej pán, Sič...

L.Š.: *Ale dětem jste teda nezpívali chorvatsky?*

A.L.: Ne, ne.

J.K.: Ono hodně těch písniček, tak byly český nebo německý a Chorvati si to přeložili... to byly český nebo německý písničky přeložený do chorvatštiny.

A.L.: Marija, o mili glas jsme zpívali, to jako se zpívalo, někdy...

L.Š.: *Stýkaly se Vaše děti s dětmi z dalších chorvatských rodin?*

A.L.: Ne. Tady nebylo, tady jsme byli sami a potom, když jsme teda jeli, tak možná tam s těma z Radkova, s těma Jurdičovými dětma, ale to málo, protože jsme tam málo jezdili, to jako je daleko. Ale jinak...

L.Š.: *Mluvily mezi sebou česky?*

A.L.: Česky, no.

L.Š.: *Vyprávěli jste dětem něco o tom jejich chorvatském původu, o historii Chorvatů na Moravě?*

A.L.: No, tak oni to vijou, něco jo.

B.L.: Jo, řekli, babička to řekla. Začala u toho Franza Josefa a skončila potem...
[smích].

A.L.: Jo, tak oni vijou, jaký to bylo a co bylo, taky jsme jim řekli, jak to všechno bylo vůbec, jak to bylo dřív, jak to bylo

B.L.: Pak to skončilo tym stěhováním.

L.Š.: *Když to zhodnotíte zpětně, tak udělala byste třeba něco jinak pro ty děti? Jestli byste se je třeba snažila naučit chorvatsky nebo byste to už nezměnila?*

A.L.: Nevím *[potichu]*. Tak, kdyby to bylo jinačí, ale muselo by nás být víc a museli by jsme tak mezi sebou... a ne, když tady jste sama...

B.L.: Tak dneska jediná s těma mobilama se můžou spojit.

A.L.: Opravdu když přijdu do toho Vítkova, mám tam dvě sestřenice, tak ta jedna má teda manžela Čecha, ale ta teda česky. A já chorvatsky. A ona mě odpovídá česky. A ta její švica, ta je o pět let mladší ode mě, ta je čtyřicátej ročník, ona je prodavačka, ona prodávala v drogérii nebo kde, a když jsem přišla, ona mě uviděla – ježuš, ja te vitam! Tam mohlo být sto lidí, tak po chorvatsky!

B.L.: Ta se za to nestyděla a nebála se.

A.L.: No, opravdu, ta teda... a tam jsme si pošvandrčily po chorvatsky. Doposud, když voláme si telefonem, tak po chorvatsky. Ale Vám řeknu, že taky mě ledacos už nenapadne, jak to bylo, že už taky tam nacpu nějaký to český slovo...

B.L.: Ztrácí se to. Organismy, které se neužívají, zakrní *[smích]*. To víme podle sebe.

L.Š.: *Vy jste říkala, že máte vnučku, vnuka...*

A.L.: Máme dvě vnučky a dva vnuky.

L.Š.: *Jak jsou staří?*

A.L.: Elišce, ta je nejstarší, té je čtyřiadvacet, Pepíčkoví bude teď třiadvacet, letos, Terezce bude jednadvacet, to je tady zase *[ukazuje na protější část domu]* od syna a

Honzíkovi bude šestnáct. On je říjnověj, tak on ještě chodí do devítky. Terežka taky študuje, ta je taky na nějaké té... ona měla španělštinu na gymplu... A teďka si dělá ňákou... já nevím... a ještě si vloni... ona chtěla napřed na žurnalistiku, to nešlo, ale ona se teď tam dostala, ale dělá to dálkově. A ještě jednu teda má. A ten malej, on je velkej [*smích*], my říkám ten malej, ten půjde na gympl teďka.

L.Š.: *A na ně mluvíte chorvatsky?*

A.L.: Ne.

L.Š.: *Vůbec?*

A.L.: Ne, ne.

L.Š.: *A rozumí třeba?*

A.L.: Jo, oni taky rozumí.

B.L.: Rozumí všecko, ty děti rozumí.

B.L.: Se zasměje pod fousama temu, jak se říká [*smích*].

A.L.: Ten Honzík [*smích*].

J.K.: Myslím, že ho zrovna vidíme [*ukazuje na okno*].

B.L.: No, to je on.

A.L.: Teď se mazlí se psem. No, to je ten patnáctiletěj, bude mu šestnáct.

B.L.: V říjnu šestnáct.

L.Š.: *Stýkáte se s dalšími příbuznými?*

A.L.: S Chorvatama myslíte?

L.Š.: *No.*

A.L.: Jo. Tam v tom Radkově s těma K...a, J...a, ty sestřenice, mám v Radkově ještě další sestřenicu... Ta naša přízeň – my jsme všici jako v tom Radkově, na severní Moravě. Někteří zase byli v té Huzové, tam jich bylo strašně moc.

L.Š.: *A jak často se s nimi stýkáte? Při jakých příležitostech za nimi jezdíte?*

A.L.: Když jdeme na návštěvu, já nevím, to není jako že by jsme...

J.K.: Hodně lidí jezdí třeba na hroby.

A.L.: No, no. A my už ani jako... já mám tatínka tam doma [*v Jevišovce*]...když jsme třeba u té Jarušky a když chceme, tak tam zajedem, tam nás vezme třeba na ten hřbitov, ale jinak...

L.Š.: *Máte třeba nějaké zvláštní názvy pro své příbuzné? Jak jste jim říkali nebo říkáte?*

A.L.: No, měla jsem. Tak od maminky bratr byl ujac a ujna – tak se říkalo. Od tatínka sestra byla teta a tjetac.

L.Š.: To je podobné jako v chorvatštině.

A.L.: A potom byla od tatínkového bratra, to byla strina a stric. Tak se to říkalo. A kuma a kum – kdo mě křtil, tak byla kuma a kum.

L.Š.: A mamince jste říkala jak?

A.L.: Maja.

L.Š.: To je moc pěkný.

A.L.: Maja a čača.⁶⁴³ A djede a baba.

B.L.: A sestřenica byla jak?

A.L.: Sestřenica se říkalo a bratranac se říkalo, ale to už bylo taky takový český, dá se říct.

L.Š.: Když jezdíte na ty návštěvy, tak vždycky mluvíte chorvatsky?

A.L.: No, k Chorvatům, tak chorvatsky.

L.Š.: Jak jste udržovali po vysídlení ty kontakty? V té vesnici, kde vás bylo víc, tak jste se asi navštěvovali...

A.L.: Ano, no...

L.Š.: Psali jste si třeba s těmi, kteří byli jinde?

A.L.: Taky jsme si psali. Ale většinou – my jsme celá rodina, dá se říct, byla tam. Víím, že jsme potom kdysi přišli do té Huzové, tam to byli taky známí, co jsme se znali, vždycky jsme se podívali, jak to mají, jak bydlí, jak to je... jednou jsme byli teda v té Huzové, co si pamatuju, a pak jsem byla jednou ve Skřípově, tam jsem byla na svatbě. Tam se ženíl Tuome, Pastir jsme mu říkali, to byl Slunský taky, a bral si nějakou Lavičkovou, tak na té svatbě jsem já byla, za družičku... Ale to už je taky... to jsme ještě byla... já nevím, kolik mě bylo – osmnáct let nebo kolik? Ale jinak jako... Ve Vítkově, tam byli taky ti Chorvati, tak když jsme se takhle potkali, tak jsme po chorvatsky mluvili.

L.Š.: Jak často se stýkáte dnes s ostatními Chorvaty? Při jakých příležitostech?

A.L.: Akorát na kiritofu.⁶⁴⁴ Teďka, když jezdíme na kiritof, ale jinak... Jinak třeba jsme se sešli, když jsme chodili po těch restitucích, tak v té Břeclavi se nás dost sešlo, tak jsme se tak jako pozdravili. A mám... oni bydlí v Osové Bitýšce, ona je o rok mladší než já, ta V...á, taky tady z Brna, a se sestrou. Tenkrát v té Břeclavi jsme se tak sešly.

L.Š.: Kromě chorvatštiny a češtiny ovládáte i němčinu, jak jste říkala...

⁶⁴³ V dialektu moravských Chorvatů vysloveno jako *táta*.

⁶⁴⁴ Chorvatský den, konaný počátkem září v Jevišovce, převzal úlohu dřívějších hodů.

A.L.: Jsme se učili ruštinu...

L.Š.: *A třeba s těmi Chorvaty z Rakouska, když se sejdete, tak...*

A.L.: Jo, tak německy. Ale to víte jak je to, to není takový... co jsem si zapamatovala nebo tak... A tak s těma Rakušanama se taky málo vidíme, akorát na tom našem kiritofu, co se sejdeme, jinak jako ne...

L.Š.: *Zapojujete se do činnosti Sdružení občanů chorvatské národnosti?*

J.K.: No určitě, teďka minimálně tímhle rozhovorem [smích].

A.L.: No [smích].

B.L.: Jeden čas jste přece s panem Sičem jezdili do toho Frélichova.

A.L.: No, no. A zpívali jsme tam, jak to začalo [kiritof], tak jsme tam zpívali, aj chorvatský nějaký [nesrozumitelné]...

L.Š.: *Jezdíte na kiritofy?*

A.L.: Jo.

L.Š.: *Každý rok?*

A.L.: No, tak teďka jo.

B.L.: Jednou jsme nebyli.

A.L.: Jak ta Magda byla, to jsme byli, jak ta S...á ... za toho Sitka⁶⁴⁵ jsme nebyli. Teď jsme byli vloni, předloni, teď jsme byli.

J.K.: Musím Vás pochválit [smích].

L.Š.: *Správná docházka [smích]. Líbí se Vám to setkání?*

A.L.: Líbí.

B.L.: Je pěkný.

L.Š.: *Já si Vás takhle od vidění pamatuju.*

A.L.: Jo?

L.Š.: *Já jsem tam byla dvakrát teď.*

B.L.: Takový ty ksichty – to si lidi pamatují [smích].

L.Š.: *Navštěvujete ještě nějaká jiná setkání Chorvatů, třeba mimo Česko?*

A.L.: To ne. Byli jsme několikrát v Chorvatsku.

L.Š.: *Kde jste byli?*

A.L.: Byli jsme na ostrovu Krk, v Nivici...

B.L.: Pak jsme byli v Rabacu. Já jsem tam byl celkem, abych řekl, asi desetkrát.

⁶⁴⁵ Viz poznámka 5.

L.Š.: Čtete nějaké chorvatské knížky nebo třeba noviny?

A.L.: No, když jsme tam [na kiritofu], tak nám dají, ale já tomu nerozumím. Tam je to úplně jiný. Málo tomu rozumím. To je zas úplně jinačí.⁶⁴⁶

L.Š.: Vidím, že knížky asi ano, ty jste tady ukazovali.⁶⁴⁷

B.L.: To si vždycky dovezem z Jevišovky – ty Hrvatske novine... pak se to schová...

J.K.: Oni se tam teďka snaží dávat tu srbochorvatštinu.

B.L.: Ale jinak, když tam třeba píšou o Frielištofu, ten kiritof, tak to aj já temu rozumím.

A.L.: Jo, to jo. Někdy je ten článek o tom Frélichovu.

L.Š.: Ví Vaši sousedé o Vašem chorvatském původu?

A.L.: Jo, teď už jo.

B.L.: Dřív to třeba nevěděli.

L.Š.: Co na to říkali?

A.L.: Nic, divili se a nic. Tady naši sousedi a tady ti sousedi taky, ale tak dopodrobna ne. Jenom, že jsme jako Chorvati.

L.Š.: Řekli jste jim to sami, nebo jak to zjistili?

A.L.: No, řekli jsme jim to.

B.L.: Až po té sametové revoluci.

L.Š.: To museli docela koukat, když jste řekla, že jste Chorvatka.

A.L.: No jo, ale nevím, jak to brali nebo nebrali, ale jako nijak...

J.K.: Když Chorvat neřekne, že je Němec, tak je to dobrý [smích].

A.L.: [Smích].

L.Š.: Byl pro Vás ten chorvatský původ někdy výhodou?

A.L.: [Váhá].

B.L.: Výhody z toho žádné neplynuly, že? Tady v Kuřimi vůbec ne.

A.L.: Tady ne. Nevím no...

B.L.: Tady jsme zůstali sami...

A.L.: Možná, kdyby to bylo bejvalo, jak to bylo...

L.Š.: Jak myslíte, že se ke svým chorvatským kořenům staví nejmladší generace?

A.L.: Nevím...

⁶⁴⁶ Informátorka mi ukázala týdeník *Hrvatske novine*, který je částečně ve spisovné chorvatštině.

⁶⁴⁷ Informátorka má doma knihu *Spominanje na rodni kraj* od moravského Chorvata Bedřicha Siče, *Lipo naše selo* od Josefa Lawitschky a antologii *Moravští Charváti* od Richarda Jeřábka.

J.K.: Oni si řeknou občas, když se jim to nelíbí, politická situace – nejsou Čech, su Chorvat.

L.Š.: *To říkal...*

J.K.: Jo, to říkal Petr.⁶⁴⁸

L.Š.: *Jo, to přesně říkal Petr. Jak se mu to hodí, tak je zrovna Čech, někdy je zase Chorvat.*

J.K.: Ale to už se nějak moc nebere. Jakoby ti Chorvati tady se spíš vždycky považovali za ty moravský Chorvaty, než vlastně za Chorvaty z jihu.

L.Š.: *Bylo by podle Vás třeba dobré, kdyby tady pro ty nejmladší potomky byla možnost výuky v chorvatštině, jak to mají třeba v Rakousku?*

A.L.: Náš Pepík, ten měl chorvatštinu.

L.Š.: *Jo?*

A.L.: Ano.

J.K.: Jako myslíte vnuk?

A.L.: Ten, co je v tom Brně, tak měl chorvatštinu.

J.K.: A ten chorvatštinu přímo na....

A.L.: Na té škole, no.

J.K.: Teďka na té vysoké škole nebo na gymplu ve Znojmě?

A.L.: Na té vysoké škole.

B.L.: Na vysoké. Na gymplu měli němčinu.

A.L.: Ale teď on měl tu chorvatštinu. Je to zajímavé...

B.L.: Opravdu – Eliška s Pepíčkem, ti jo.

J.K.: Vlastně jak jsem Vás tam na tom Chorvatském dnu potkal, tak tam byl s Váma, že jo?

A.L.: No, no.

L.Š.: *Kdybyste zpětně měli tu možnost, že by to šlo, tak přihlásili byste svoje děti na chorvatštinu?*

A.L.: Jo, aji jo. Aj já bych se to šla ještě učit, trošku naučit.

B.L.: Jo, to by byla ta, jak to mají teď tu třetí generaci, jak tomu říkají?

L.Š.: *Univerzita třetího věku.*

B.L.: Jo, jo, tak.

⁶⁴⁸ Jeden z informátorů v rámci mé bakalářské práce.

A.L.: Protože opravdu – nerozumím tomu, když to tam píšou, to je úplně jiný zase.

B.L.: Tak něco si domyslíš.

A.L.: To už je taky tolik let, tam je tolik slov, který tam nepatří nebo se to předělalo nějak.

L.Š.: *Jaká je podle Vás budoucnost moravských Chorvatů?*

A.L.: Přála bych si, aby to aspoň zůstalo tak, aby se na ně myslelo, ale nevím, jak ti mladí [smutně].

J.K.: Jednoduše – udělá se muzeum jako pomník a tím to spíš hasne, protože těch lidí není moc.

A.L.: Protože teď ti mladí lidi... naši třeba jednou s náma [na kiritof], ale jsou, že ty děcka nemaj vůbec o to zájem.

J.K.: Tak oni tam vlastně ani nemají známý, že...

A.L.: No, známý, ale třeba i z toho Radkova – ti by přeci mohli jet, ti K...í, ty děcka by mohly jet, nebo ti J...i, ty děcka taky tam nebyly vůbec. Naše děcka přece jako, i ta naša Jaruška, i tady tito jedou, tak byli...

B.L.: Poznaj, odkad' babka pochází.

Přepis audionahrávky, 7. 2. 2013, Kuřim.

Rozhovor proběhl u paní Aleny a pana Boleslava doma. Rozhovoru se účastnil i pan Jan, předseda Sdružení občanů chorvatské národnosti.

13.2.2 Rozhovor s pětasedmdesátiletou paní Máriou, slovenskou Chorvatkou, a její vnučkou, devatenáctiletou slečnou Petrou.

L.Š.: *Vy jste tady z Jarovců?*

M.N.: Áno.

L.Š.: *Žijete tady celý život?*

N.M.: Áno, celý život.

L.Š.: *Jak jste se poznala se svým manželem?*

M.N.: Na zábave.

L.Š.: *On je Slovák nebo Chorvat?*

M.N.: On je Maďar. Túto pri Rakúsku bol taký majer tam robili tí Maďari, celý čas, vojna ako bola. No a potom v päťdesiatom druhom, totalita alebo ako to, tak ten majer zrušili. Tak tí, čo tam bývali, asi štyridsať rodín, sem do Jaroviec dali. A oni chodili k nám do školy do Jaroviec.

L.Š.: Takže vy jste se poznali už ve škole?

M.N.: Áno, pravdaže. Oni v tom majeri bývali, ako sa to volá – bažantnica. Do školy sme spolu chodili... No a potom na zábave, už ako dospelí...

L.Š.: Kolik Vám bylo let, když jste spolu začali chodit?

M.N.: Dvadsať tri. Dva roky sme chodili, tri či dva, a potom sme sa zobrali. Máme tri deti – syna, dcéru – jej mamu [ukazuje na vnučku] a ešte jedného.

L.Š.: Na to se Vás taky zeptám. Já nevím, jak to je tady, ale u moravských Chorvatů to dřív bývalo tak, že se hodně brali mezi sebou. Bývalo to tady podobně?

M.N.: No, pred námi, keď boli naši rodičia, áno. Ty sa museli takto brať a majetek aby mali, bohatstvo... Naša mama bola chudobnejšia, ne chudobnejšia, ale nebola až tak ako my, tento dom, to boli sedliaci. Ona sa potom do sedliackého domu vydala.

L.Š.: Bývalo to tak, že se ty sňatky uzavíraly spíše uvnitř jedné vesnice nebo i s Chorvaty z jiných vesnic? Třeba z té Devínské, Čunova.

M.N.: Áno, áno, aj z Maďarska, z tej Bezenye,⁶⁴⁹ to je taká chorvátska dedina, tam niektoré ženy došli do Jaroviec a vydali sa sem. Vtedy nebola možnosť do mesta... z dedín sme sa spoznali, aj tí starí ľudia, jeden s druhým sa...

L.Š.: Kdo vybíral nevěstu nebo ženicha? Vybírali je rodiče nebo si děti samy vybraly, koho chtějí?

M.N.: Vyberali si už sami. Ale tí starý boli na tom, aby len majetok ostal v tomto dome, tak chceli len...

L.Š.: Takže jim do toho mluvili.

M.N.: Áno, áno, trochu hovorili do toho.

L.Š.: Mívali rodiče nějaké námitky proti výběru partnera?

M.N.: No, niekedy áno, povedali – však ten nie je až tak bohatý, na čo s takým chodiť, radši takého zobrať si, čo má niečo.

L.Š.: Takže to bývalo hodně, když byly sňatky chudý – bohatá?

M.N.: Áno, áno.

⁶⁴⁹ Obec poblíž slovensko-maďarských hranic.

L.Š.: *Hlavně ty majetky hrály roli.*

M.N.: *Áno, áno. Niekedy povedali – to je Maďar, toho nie, z Maďarska...*

L.Š.: *Takže to bývalo i takhle.*

M.N.: *Áno, Maďar, keď došiel do chorvátskeho. Ale môj muž, on už zomrel, sa dal celkom do chorvátčiny... Moji rodičia žili, on tu býval, my sme len chorvátsky rozprávali, maďarsky ani nie.*

L.Š.: *Mohli třeba rodiče snoubencům bránit v té svatbě? Že by jim to zakázali?*

M.N.: *Tak u nás to moc nebolo, neviem či tak... nekad⁶⁵⁰ sme počuli – radšej keby si si toho zobrala lebo čo, ale u nás to nebolo tak, že...*

L.Š.: *Co na výběr Vašeho manžela říkali rodiče? Líbil se jim?*

M.N.: *No, páčil sa im, lebo bol dosť fešák [smích]. Však tam je on, na fotke [ukazuje na fotografii].*

L.Š.: *Takže si rozuměli?*

M.N.: *Áno, áno.*

L.Š.: *Dokážete říct, podle čeho si Chorvati nejvíce vybírali partnera? Podle toho, že byl Chorvat, podle majetku jste říkala a bylo to i podle víry?*

M.N.: *Aj podle viery, áno. Ale u nás boli všetko katolíci.*

L.Š.: *Takže tady nebylo moc na výběr.*

M.N.: *Nebolo.*

L.Š.: *A ještě podle něčeho? Bylo ještě něco důležité při výběru?*

M.N.: *Ani nie – aby mal, viera...*

L.Š.: *Co při výběru partnera bylo důležité pro Vás? Proč jste si vybrala zrovna svého manžela?*

M. N.: *No, lebo sa mi páčil, hovoril – ako ho prvýkrát zbadám, že budem jeho žena. Tak dobre [smích].*

L.Š.: *To je moc pěkný.*

M.N.: *Áno, áno, ako ma zbadal...*

L.Š.: *Když měli rodiče více dětí, mluvili do výběru partnera i těm dětem, které odcházely z domu?*

M.N.: *To nebolo tak...*

L.Š.: *Takže do výběru partnera mluvili všem stejně?*

⁶⁵⁰ Někdy.

M.N.: No.

L.Š.: *kdy byl takový obvyklý věk, kdy se snoubenci brali?*

M.N.: No, tak vždycky po tej dvadsiatke, dvadsať štyri, dvadsať päť.

L.Š.: *Měla na to nějaký vliv vojna? U Chorvatů u nás mi říkali, že se dodržovalo pravidlo, že se muži ženili až po vojně.*

M.N.: To bolo, áno. Niekedy sa stalo, že sa niektorí aj skorej oženil, ale najviac bolo po vojne.

L.Š.: *Dá se říci, kdy byli považováni za staré na svatbu? Že se třeba říkalo, že dívka už je stará na svatbu, že se třeba nevdá.*

M.N.: Áno, to hovorili, keď bola staršia – tá sa už nevydá...

L.Š.: *Třeba kolem třiceti?*

M.N.: Áno, potom áno. Ale predsa niekedy sa ešte podarilo...

L.Š.: *Kdo přebíral hospodářství? Byl to nejstarší syn nebo si synové to hospodářství nějak rozdělili?*

M.N.: Syn, môj brat, už tiež zomrel.

L.Š.: *Takže nejstarší syn?*

M.N.: Áno.

L.Š.: *A musel ten, kdo to hospodářství převzal, své sourozence nějak vyplatit?*

M.N.: Áno, trošku niečo... Aj sestra... tu vedľa nás si postavila dom, potom jej niečo dali... On potom zomrel, potom sme my dve ostali. Ona tu záhradu dostala, tak si tam postavila...

L.Š.: *Takže se nevyplácelo v penězích?*

M.N.: Áno, ale dostala tu záhradu. Potom aj dostala nejaké peniaze lebo on bol poistený, keď robil na družstve, tak potom dostala, tuším, dvadsať tisíc korún v tom čase. Tak potom sme jej polovicu dali, aby si tu mohla urobiť...

L.Š.: *Byly případy, kdy mohla dědit dcera?*

M.N.: Áno, mohla, keď nebolo iného majiteľa, tak mohla.

L.Š.: *Stávalo se, že se ženich přistěhoval k rodině nevěsty?*

M.N.: No, aj on [manžel] išiel k nám.

L.Š.: *Za jak dlouho po svatbě přiřazený převzal hospodářství?*

M.N.: On nemal hospodárstvo, ono bolo družstvo potom, nemali sme...

L.Š.: *Když ještě družstvo nebylo a ten přiřazený přišel do domu, na co všechno měl vliv? Rozhodoval pořád otec, anebo začal rozhodovat ten přiřazený?*

M.N.: Nie, vždycky, kým bol otec, tak otec – ideme sem, ideme tam, to urobíme, takže on vždycky poslúchal. Potom robil v Matadorke⁶⁵¹...

L.Š.: *Kdo býval u Chorvatů hlavou rodiny?*

M.N.: Otec.

L.Š.: *Existovaly rodiny, kde vládla žena?*

M.N.: Ani nie, v Jarovciach ani neviem, že by niekde vládla žena...

L.Š.: *Jak to bylo potom u Vás? Byla jste hlavou rodiny Vy nebo manžel?*

M.N.: Tak najviac on, ale potom aj ja, keď ma poslúchol, bolo niečo dobre, tak on to uznal.

L.Š.: *Takže manžel s Vámi žil u těch rodičů...*

M.N.: Áno, ja som ostala doma.

L.Š.: *Bylo to tehdy běžné, že ti novomanželé žili nějaký čas s rodiči po svatbě?*

M.N.: Áno, bolo. Však kde by sme boli išli? Jednu izbu sme mali, to bolo všetko.

L.Š.: *Kdy jste se osamostatnili? Za jak dlouho po svatbě?*

M.N.: No, keď poumierali rodičia. Potom boli zas deti už...

L.Š.: *V takové rodině tedy pořád rozhodoval Váš otec.*

M.N.: Áno, áno.

L.Š.: *Mluvili Vaši rodiče s Vaším manželem chorvatsky?*

M.N.: Áno, len chorvátsky.

L.Š.: *On jim odpovídal chorvatsky?*

M.N.: Áno, všetko chorvátsky normálne... Lebo oni chodili aj sem do školy, oni boli jak Chorváti, len materinský [jazyk] a národnosť bola maďarská...

L.Š.: *V literatuře se uvádí, že se nově příchozí do rodiny pochorvatštil. Dokážete mi popsat nějaký takový případ?*

M.N.: Tak u nás, iné ani neviem...

L.Š.: *Co vlastně znamená „pochorvatštil se“? Váš manžel se naučil chorvatsky. Převzal nějaké vaše chorvatské zvyky?*

M.N.: Áno, tie zvyky čo boli, to dodržiaval aj on, všetko.

L.Š.: *Sám se začal považovat za Chorvata nebo pořád za Maďara?*

⁶⁵¹ Matador – výrobce pneumatik.

M.N.: Ale povedal Maďar, keď mal trošku vypité – ja som Maďar. Maďarská národnosť, ale ináč len po chorvátsky hovoril. Bolo niečo také, že trošku mal vypité a že on je Maďar. Dobre, však...

L.Š.: Ovlivňovali príchozího do chorvatskej rodiny i tchýně a tchán?

M.N.: Áno, áno.

L.Š.: Jaké chorvatské zvyky od Vás manžel převzal?

M.N.: On to tiež tak... Ako od nás to počul, tak mal tie zvyky tiež, ale potom už ďalej neviem, či dával niekomu niečo také...

L.Š.: Nosívala jste nebo stále nosíte chorvatský kroj?

M.N.: Ne, ne. Ešte mama nosila tie staré sukne také chorvátske, ale to nebol až taký kroj, to také čierne sukne mali, no babke, čo ja viem... U nás neboli až také kroje, také čierne sukne, čierne kabáty, furtušku mali a to bolo všetko, nič takého...

L.Š.: Vaříte nějaká chorvatská jídla?

M.N.: No, áno.

L.Š.: Co vaříte?

M.N.: Žgance.

L.Š.: Co to je?

M.N.: Jé. To sa múka na sporáku upraží, potom zemiaky uvaríte, tým sa to zaleje. To sa najprv upraží tá múka a s tým sa zaleje. Potom horúcou masťou [*premyslí*]... jak sa to hovorí po slovensky...

P.N.: To je sladké.

M.N.: Nie je sladké, ale tomu podobné no.

P.N.: Neviem.

M.N.: A potom fenke, tie gule robili, fenke tomu hovoria.

L.Š.: Co to bylo?

M.N.: Gule z žemľového...

L.Š.: To je sladké?

M.N.: Ne, to bolo slané. Zemiakové gule urobili a potom zas žemľové – múka, žemľa, mlieko...

L.Š.: Pokud se do nějaké chorvatské rodiny přivdala třeba Slovenka, musela se ta chorvatská jídla taky naučit?

M.N.: No, keď niečo chutilo [smích]. Napríklad títo Maďari, ako môj muž, tí mali tie maďarské jedlá – slaná, osúch... A my sme to tak nevarili, my sme viac takéto – štrúdlly...

L.Š.: *To je zaujímavé. Dostávame sa k deťom – máte tedy tri. Kolik jim je let?*

M.N.: Jeden má päťdesiat jedna, mama [obrací se na vnučku] bude mať teraz päťdesiatku a ten najmladší štyridsať päť.

L.Š.: *Žijí tady všichni?*

M.N.: Áno.

L.Š.: *Mluvila jste se svými dětmi chorvatsky?*

M.N.: Chorvátsky, áno.

L.Š.: *Oni se tedy naučili a hovoří?*

M.N.: Oni normálne hovoria chorvátsky. Len títo nie [k vnučce]... My sme vyprávali chorvátsky a ona mi odpovie slovensky.

L.Š.: *Vnučce se moc nechce.*

P.N.: Ne že nechce, len neviem.... Nerozprávame spisovne a ja by som chcel vedieť spisovne rozprávať. S týmto sa nedohovorím v Chorvátsku.

M.N.: Čo by ne?

L.Š.: *Tak trochu ano. Co jsem slyšela od moravských Chorvatů, tak když tam byli, tak to pro ně bylo přeci jen snazší.*

P.N.: Áno, keď už prídem, tak sa rozrozprávam, ale tu doma ne.

M.N.: Trošku viem nemecky, tí starí ľudia vedeli nemecky, tam od tých som pochytila... No, trošku viem aj nemecky.

L.Š.: *To jste multilingvní – umíte slovensky, chorvatsky a německy...*

M.N.: A maďarsky.

L.Š.: *Čtyři jazyky. Používali jste před dětmi s manželem jiný jazyk, aby Vám nerozuměly?*

M.N.: Sem tam maďarsky niečo, keď...

L.Š.: *Co třeba jste si říkali?*

M.N.: No, len také... hovorím, keď mal niekedy vypité, potom som mu maďarsky mrmľala niečo... [smích]

L.Š.: *Vynadala jste mu maďarsky [smích]. Vaše děti dnes mluví chorvatsky i se svými protějšky?*

M.N.: Áno.

L.Š.: *Sami jste byli smíšené manželství, víte, jak to bylo v jiných takových manželstvích? Mluvil se v nich taky chorvatsky?*

M.N.: Moja sesternica⁶⁵² – tá musí len maďarsky, lebo on je, ako môj muž, Maďar, vedel maďarsky, tak ona musí maďarsky.

L.Š.: *On nechtěl mluvit chorvatsky?*

M.N.: Nie, nie. Hoci ona Chorvátka, s ním musí len po maďarsky, potom aj deti sa naučily. Naše deti maďarsky nevedia, lebo môj manžel chorvátsky vyprával s nima, a potom slovensky.

L.Š.: *Její děti uměly jenom maďarsky a chorvatsky vůbec?*

M.N.: Od sesternice? Vedia aj chorvátsky, áno, chorvátsky aj maďarsky. A naši – manžel sem tam s nimi hovoril, aby sa naučili niečo maďarsky, keď boli malí. Potom ten najstarší syn povedal, mal štyri roky – Tato, tak nevyprávaj, lebo to nie je pekná reč [smích]. On to nerozumel – To nije lipo,⁶⁵³ hovorí.

L.Š.: *Vyprávěla jste svým dětem třeba pohádky chorvatsky nebo zpívala jste jim nějaké chorvatské písničky?*

M.N.: Spievala, áno. Keď zaspávali, tak niečo áno. Hej, hej, Jurica, kade je tvoja [nesrozumiteľné] ? Šel sam uz Dunaj, pala mi je va Dunaj, šel sam po nju [nesrozumiteľné]...⁶⁵⁴

L.Š.: *Četla jste jim i z nějakých chorvatských knížek? Měli jste nějaké?*

M.N.: No, moc ne, len ty slabikáre, čo sme ešte do školy chodili, z tých trošku...

L.Š.: *Vy jste vlastně školu měli v chorvatštině jak dlouho?*

M.N.: Áno, dva roky chorvátske a potom jeden rok maďarsky a potom slovensky už. V štyridsiatom siedmom nás dostali Slovinci⁶⁵⁵ a potom už som päť rokov do slovenskej školy chodila. Tady bol prvý a druhý ročník, tretí už bol maďarský, aj štvrtý... Už za sa tu nikto neučil chorvátčinu, neviem, či ešte, možno jeden rok, potom už len slovensky.

L.Š.: *Stýkaly se Vaše děti s dětmi z dalších chorvatských rodin?*

M.N.: Áno, po dedine, pravdaže.

L.Š.: *A předpokládám, že mezi sebou mluvily chorvatsky.*

M.N.: Áno, áno. Aj teraz ešte len chorvátsky hovoria spolu...

⁶⁵² Další moje informátorka R.S.

⁶⁵³ To není hezké.

⁶⁵⁴ Hej, hej, Juro, kde máš [nesrozumiteľné]? Šel jsem podél Dunaje, spadla mi do něj, vrátil jsem se pro ni.

⁶⁵⁵ Dříve maďarské Jarovce byly v roce 1947, spolu s přilehlými obcemi Rusovce a Čunovo, na základě dohody s Maďarskem připojeny ke Slovensku.

L.Š.: *Vyprávěla jste něco dětem o historii Chorvatů na Slovensku?*

M.N.: Ani ne, lebo oni sa ma nikdy nič nepýtali.

L.Š.: *Chodily Vaše děti do nějakého chorvatského folklorního nebo pěveckého souboru?*

M.N.: Ne, ne, vtedy nebolo nič také, to boli len pionieri a Zvazarm,⁶⁵⁶ to nebolo nič také.

L.Š.: *Když to zhodnotíte zpětně, udělala byste pro ty děti něco jinak? Jestli byste na ně už nemluvila chorvatsky...*

M.N.: Ne, chorvátsky by som s nimi hovorila, pravdaže.

L.Š.: *Máte už vnuky? Tady je hned vnučka vedle Vás.*

M.N.: No [smích].

L.Š.: *Kolik máte vnoučat?*

M.N.: Pět – čtyři chlapcov a jednu túto [ukazuje na vnučku].

L.Š.: *Kolik jim je?*

M.N.: Denis bude mať dvadsať jedna, Mário je jak ona [devatenáct let].

P.N.: My sme spolu narodený v septembri. Janko má devätnásť a Daniel má pätnásť.

M.N.: Danielko je najmladší a tiež najvyšší [smích].

L.Š.: *Mluvíte s nimi chorvatsky, to už jsem tady slyšela.*

M.N.: Áno, chorvátsky, áno.

L.Š.: *Mluvíte na ně tak vždycky nebo třeba jen při nějakých příležitostech?*

M.N.: Vždycky chorvátsky, oni mi slovensky odpovedajú.

L.Š.: *A s tebou [k vnučce] mluví rodiče chorvatsky?*

P.N.: Ne.

L.Š.: *Už jenom slovensky?*

P.N.: No, mama niekedy, keď nechcem, aby nám niekto rozumel, tak hovoríme po chorvátsky, v autobuse alebo tak v meste [smích]. Ale tato vie iba po slovensky, takže po slovensky.

L.Š.: *On je Slovák?*

P.N.: Áno.

L.Š.: *A ty mamce odpovídáš jak?*

⁶⁵⁶ Zväz pre spoluprácu s armádou.

P.N.: Ako kedy, teraz som s tou chorvátčinou... keď sa rozprávame o niečom, že naozaj nechcem, aby nám rozumeli, tak rozprávam po chorvátsky celý čas. Ale takto doma moc nie, to skôr po slovensky.

L.Š.: *Jak je to u těch tvých ostatních bratranců? Mluví se s nimi rodiče chorvatsky?*

P.N.: Áno.

L.Š.: *Odpovídají jim ty děti chorvatsky?*

M.N.: Janko celkom chorvátsky.

P.N.: My ostatní ne.

M.N.: Ale títo už len slovensky, od najmladšieho syna, troch chlapcov má. Tí len slovensky.

L.Š.: *Zpívala ti mamka nějaké chorvatské písničky [k vnučce] nebo vyprávěla chorvatsky nějaké pohádky, když si byla malá? Vzpomínáš si na něco takového?*

P.N.: Nie. Ale spievajú určite, lebo oni stále spievajú po chorvátsky, takže to určite.

L.Š.: *Takže to si doma slýchávala.*

P.N.: Áno.

L.Š.: *Máte doma nějaké chorvatské knížky?*

P.N.: Tuším – nejakú mali sme, o Jarovciach po chorvátsky, nebolo to?

M.N.: Modlitby máme, také z Burgenlandu nám donesú, takže máme tie gradišćanské-chorvátske. Teraz mám akurát chorvátske noviny.

L.Š.: *To se Vás taky zeptám. Stýkáte se s těmi ostatními příbuznými? Vy tady vlastně máte celou rodinu – děti, vnoučata. Máte tady třeba ještě sourozence?*

M.N.: Áno, áno, všetko chorvátske.

L.Š.: *Mluvíte mezi sebou chorvatsky?*

M.N.: Áno.

L.Š.: *Jak často se s nimi stýkáte?*

M.N.: No, stále, v nedeľu najviac, potom sú všetci tu.

L.Š.: *Máte třeba nějaké speciální názvy pro příbuzné? Jak jste třeba říkala mamince?*

M.N.: Mejka.

L.Š.: *A tatínkovi?*

M.N.: Čača.⁶⁵⁷

L.Š.: *Jak jste oslovovala sourozence?*

⁶⁵⁷ Slovenští Chorvati, stejně jako Chorvati na Moravě, vyslovují ťa'ťa.

M.N.: Podle mena.

L.Š.: *U nás Chorvati ještě rozlišují strýce a tety podle toho, jestli jsou od matky a otce, to je u vás taky?*

M.N.: Áno, to je – stric a ujac, to je po mame...

L.Š.: *Jak často se stýkáte s ostatními Chorvaty mimo své rodiny?*

M.N.: Stále. Aj keď je niekde... chodíme do susedných tam na nejaké programy, keď sú nejaké estrády alebo všelijaké [přemýšlí]...

P.N.: Nevie nájsť slovenské pojmenovanie.

M.N.: Áno [smích].

L.Š.: *Mluvíte mezi sebou stále jen chorvatsky?*

M.N.: Áno.

L.Š.: *Nestává se, že by jste přešli do slovenštiny?*

M.N.: Nie. Len keď sú maďarská rodina, tak potom s nimi maďarsky. Do Maďarska ideme, tam maďarsky. Keď do slovenskej rodiny, tak slovensky vyprávame. A keď sme doma, tak chorvátsky.

L.Š.: *Zapojujete se nějak do činnosti Svazu Chorvatů?*

M.N.: Niekedy sme boli tam, ale to tiež zaniklo, to už nie je také...

L.Š.: *Jste členkou nějaké chorvatského pěveckého nebo folklorního souboru?*

M.N.: No, speváckeho, spievam.

L.Š.: *Jaké písničky zpíváte?*

M.N.: No, v kostole najviac. Chorvátské pesničky. A potom takto na zábavách chorvátske tieto.

L.Š.: *Jak se váš soubor jmenuje?*

M.N.: Jačkarice nám hovorili vždycky, jačkarice ako spevačky.

L.Š.: *Kolik vás je?*

M.N.: Bolo nás dvanásť, ale už poumierali, takže už teraz sme len tri, ale už teraz sú mladé také – jej mama [vnučce] a všetky tie... s nami trošku spievajú.

L.Š.: *To jsou všechno Chorvatky?*

M.N.: Áno, Chorvátky sú všetky, ale tiež majú mužov Slovákov, takže už je to také pomiešané.

L.Š.: *Aha. A jak dlouho takto zpíváte?*

M.N.: Šesťdesiat rokov, od kedy... [smích].

L.Š.: *Baví Vás to zpívání? Proč jste vlastně soubor založily?*

M.N.: Aj baví a aj je tu jeden kňaz. Mali sme tu učiteľa, čo v kostole hrával, a ten za totality potom odišiel do Maďarska a potom nebolo nikoho, kto by to všetko viedol. Tak ten farár zohnal také tie mladé dievčatá, ja som vtedy ešte nebola, ale moja sestra – tie boli. No a potom sestra hovorí, že... keď niekde ona odišla a nemohla ísť spievať, keď vystupovali niekde, tak potom – Ty vieš spievať, tak pod' s námi. Tak potom ja zobrala moje kamarátky a tak sa rozrástlo. Ale hovorím – teraz sme už len tri...

L.Š.: *To jsou stejně staré paní jako Vy?*

M.N.: Áno, sedemdesiat päť.

L.Š.: *To je pěkné, že tak zpíváte. Navštěvujete nějaká setkání Chorvatů? Tady jsou ty Chorvatské dny.*⁶⁵⁸

M.N.: Áno, do Devínskej⁶⁵⁹ chodíme, keď je...

L.Š.: *Pravidelně?*

M.N.: Áno. Aj do Čunova, keď sú... teraz zas niečo bude v Čunove, tak ideme tam. Potom do tých chorvátskych dedín...

L.Š.: *Libí se Vám tato setkávání?*

M.N.: Áno. Trošku sa vypije, trošku sa zje, povykládáme...

L.Š.: *Zpíváte třeba i na těchto srazech?*

M.N.: No, len potom, keď sa tak do kopy dáme, ale ináče... Niekedy sme spievali, ale hovorím – všetky zomreli skoro... Vystupovali sme, chodili sme spievať.

L.Š.: *Jezdíte i na nějaká setkání těch Chorvatů mimo Slovensko? Do Rakouska, Maďarska, Česka...?*

M.N.: Áno, vtedy sme aj v tej Jevišovke boli, tak sme tam spievali. Tri dni či dva dni, ten deň sme prišli, no, ani neviem... Dobré Pole a ešte niečo... tri oné tam boli...

L.Š.: *Ještě Nový Přerov.*

M.N.: Áno, áno, ešte to.

L.Š.: *Jezdíváte tam pravidelně?*

M.N.: Ako kedy.

L.Š.: *Čtete chorvatské knížky nebo chorvatské noviny?*

M.N.: Áno, áno [smích].

L.Š.: *Jaké máte knížky? Jaké noviny čtete?*

⁶⁵⁸ V Devínské Nové Vsi, Jarovcích, Čunovu a Chorvátskom Grobu se konají pravidelně každý rok Chorvatské dny.

⁶⁵⁹ V Devínské Nové Vsi se každoročně v červnu koná Festival chorvátske kultúry.

M.N.: Máme oné z Gradišća, Burgenlandu – Glasnik⁶⁶⁰ sa volá. A potom Hrvatske novine,⁶⁶¹ to sú teraz tu [ukazuje]. A potom nejaké sväté knihy, brožurky, čo nám dali farári alebo čo, to máme tiež.

L.Š.: Ukázaly byste mi nějaké knížky?

M.N.: No [smích].

L.Š.: Kdo sem posílá ty noviny?

M.N.: Z Burgenlandu.

L.Š.: Pravidelně?

M.N.: Áno, každý týždeň.

L.Š.: U moravských Chorvatů to přerušili a vůbec jim ty noviny nechodí...

P.N.: To ani nerozumiem tomu, lebo čo poznám takých Chorvátov a takých Srbov, tak oni doma vlajky polepované, oni sú strašní nacionalisti. Ja neviem, ako môžu oni zabudnúť, odkiaľ pochádzajú, lebo ja odtiaľ nepochádzám, alebo že by som mohla povedať... Moja mama má chorvatsku národnosť, oni všetci majú, iba že ja už mám slovenskú. My už máme všeci slovenskú.

L.Š.: Kdy tady bylo sčítání lidu? Nebylo to loni?

P.N.: Nevím.

L.Š.: Že bych se vás zeptala, jakou národnost si píšete. Tady není ta možnost, že můžeš mít dvě národnosti? U nás to totiž je.

P.N.: Nevím o tom. Asi by nám ju dali, neviem prečo mám slovenskú... Vtedy sa nepýtali. Mama mi hovorila tak, že oni sa nepýtali v nemocnici – narodili ste sa tu, tak máte slovenskú.

M.N.: Tu máte Hrvatsku rosu⁶⁶² [ukazuje noviny].

L.Š.: Jak třeba rozumíte spisovné chorvatštině?

M.N.: Rozumieme, ale niektoré veci nerozumieme, oni majú inak niečo.

L.Š.: Jezdívála jste nebo jezdíte do Chorvatska?

M.N.: Ja som raz len bola. Teraz som bola.

L.Š.: Kde jste byla?

M.N.: Sveti Filip a Jakov. Vinkovac, Benkovac a všetko také.

L.Š.: Líbilo se Vám tam?

⁶⁶⁰ Měsíčník, který vydává Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću se sídlem v rakouském Eisenstadtu.

⁶⁶¹ Týdeník, který vydává Hrvatsko štamparsko društvo v Eisenstadtu.

⁶⁶² Noviny, které vydává Chorvátsky kultúrny zväz na Slovensku.

M.N.: Dobré to bolo.

L.Š.: *Cítila jste se tam jako doma, když jste Chorvatka?*

M.N.: No, áno, áno.

L.Š.: *Říkala jste jim, že jste Chorvatka?*

M.N.: Áno, áno, však oni vedeli.

L.Š.: *Věděli, že tady žijí Chorvati?*

M.N.: Áno, vedeli, lebo oni sa tiež s Jankovičovými stretávajú.

P.N.: Tí starší to vedia. Od nás sa robia každoročne tábor, že chodíme do Chorvátska.

L.Š.: *Tys tam byla?*

P.N.: Ja som bola každý rok. Asi už štyri roky alebo... Chodíme každý rok, čiže už je to päť rokov, od pätnástich sme tam boli. Chodíme autobusom, tuto najbližšie jak je, Selce oproti ostrovu Krk. Je tam taký hostel, Karlovac sa to volá. A táto teta, čo nás tam sprevádza, tak ona tam pozná toho majiteľa tohoto hostela.

L.Š.: *Ona je Chorvatka?*

P.N.: Z Jaroviec, tiež Chorvátka.

M.N.: Chorvátka je, otec a mama sú Chorváti.

P.N.: Hej, a ona nás, čo sme odtiaľ z Jaroviec ako Chorváti, tak ona nás berie do Chorvátska.

L.Š.: *Kolik vás tam jezdí?*

P.N.: Najprv to bolo slabé, tak nás bolo iba na doplnenie autobusu nějakých možno dvanásť, trinásť alebo pätnásť. A teraz už sme boli celý bus.

L.Š.: *Kolik těm dětem je?*

P.N.: Boli tam niektoré, ktoré majú dvanásť alebo tak, ale väčšinou sme tam my tákto starší – sedemnášť, osemnášť.

L.Š.: *Co tam děláte? Učíte se tam chorvatštinu? Máte tam třeba nějaké kurzy?*

P.N.: Prve dva roky sme mali tak, že sme došli a dopoludnia sme mávali väčšinou chorvátčinu, že sme sa učili. Teraz tieto posledné roky ako že iba spieváme a vystupujeme tam pred nimi. To znamená, že napríklad na desať dní tam ideme a spievame a potom nejaký predposledný deň alebo tak vždycky to, čo sme si akože zopakovali, predvedzieme pred celým hostelom. To je úplne super, oni sú úplne superný, tešia se z toho. Ale všetko rozumieme by som povedala. Tu je aj doučovanie chorvátskeho jazyka.

L.Š.: *Já jsem o tom něco slyšela. Chodí tam hodně děti?*

P.N.: Teraz už ani neviem koľko, nebola som tam strašne dlho. Ešte mám aj knihu odtiaľ, čo som zabudla vrátiť *[smích]*. Niekedy si čítam, keď sa nudím, ale neviem teraz koľko...

L.Š.: *Nevíš, jak je to s tím financováním těch táborů? Platí to všechno rodiče nebo jsou na to nějaké příspěvky?*

P.N.: Na toto je príspevok, tuším. Teta Hilda to vybavuje, nejakého chorvátskeho.... neviem, niečo vybavuje, lebo inak by to stálo o dosť viac.

M.N.: To slovenský Zväz Chorvátov dáva. Toto ešte, to sú tie kostolné *[ukazuje zpěvník]*.

L.Š.: *To je všechno chorvatsky?*

M.N.: Áno. V kostole len chorvátsky spievame.

L.Š.: *Mše máte ve slovenštině nebo nějakou v chorvatštině?*

M.P.: Jedna je v nedeľu. Aj farár je teraz Slováč, ale my chorvátsky spievame a on slovensky slúži. Ale spievame chorvátsky. A v nedeľu je raná omša slovenská a veľká je chorvátska, o desiátej.

L.Š.: *Jak se na to dívají ti Slováci, co tu žijí?*

M.N.: Tak sú rôzni ľudia, niektorým sa to aj nepáči, že nič nerozumie alebo že nedobre rozumie a všeliaké také... A niektorím to zas nevaďí, chorvátčina, takže...

L.Š.: *Tady je asi hojná návštěvnost kostela.*

M.N.: Áno, áno.

L.Š.: *[K vnučce] a ty taky chodíš do kostela?*

P.N.: Áno.

L.Š.: *Za co se považujete? Jste Chorvatka nebo Slovenka nebo třeba obojí?*

M.N.: Chorvátka, Chorvátka, no, reč je chorvátska, tak...

L.Š.: *Tady sousedi ví, že jste Chorvatka?*

M.N.: No, určite. Tu *[ukazuje přes dvůr]* sú Slováci nejakí, kúpili tu ten pozemok, my sa s nimi ani...

L.Š.: *Nějak nebavíte. Ale asi se to tady obecně ví. Bylo pro Vás to, že jste Chorvatka, někdy výhodou?*

M.N.: Ani nie. Ta výhoda, keď bolo, že vyberali niekam do Chorvátska *[nesrozumitelné]*, tak sme mali výhodu, že zoberú najprv Chorvátov. Keď nebolo dosť Chorvátov, tých mladých, nebol záujem, tak potom zobrali aj iné, ale inak...

L.Š.: *A nevýhodou?*

M.N.: Ne, nemá to nevýhody...

L.Š.: *Chodí slovenští Chorvati na poutě?*

M.N.: Áno, áno.

L.Š.: *Chodíte Vy nebo chodila jste na poutě?*

M.N.: Chodím stále aj teraz.

L.Š.: *Kam chodíte?*

M.N.: Do Győru,⁶⁶³ tam je pre Chorvátov celý deň... Potom chodím do Koljnofu,⁶⁶⁴ to je v Maďarsku. A potom väčšinou tuto do Eisenstadtu...⁶⁶⁵

L.Š.: *Jak jsou ty poutě rozložené v roce?*

P.N.: A Mariazell?⁶⁶⁶

M.N.: A Mariazell. Prvá nedeľa v máji je teraz chorvátska púť do Győru, potom je celý deň chorvátska omša, všetko chorvátske. Potom chodíme do Marianky⁶⁶⁷ u nás, s deťmi, aj starí ľudia chodia, prvú nedeľu v auguste zase. Potom my chodíme Mariazell, poslednú sobotu u augustu, do Mariazell. Potom zas koncom septembra či začiatkom októbra chodíme do Loretta.⁶⁶⁸ Teraz bude v Čunove osemnásteho marca, tiež omše chorvátske a všetko, prídu z Burgenlandu nejaki...

L.Š.: *Jak dlouho už na poutě chodíte?*

M.N.: Celý život, odkedy som... keď sme boli mladí, bola totalita, sme nikde nemohli ísť, ale keď nebola tá totalita, odvtedy stále...

L.Š.: *Za totality jste mohli asi jen tady na Slovensku, že?*

M.N.: Nikde... Marianku áno a do Šaštína⁶⁶⁹ ešte...

L.Š.: *A do Maďarska?*

M.N.: No, raz do roka sme mohli. Hneď zo začiatku nie, ale potom už sa dalo, ale museli sme mať pasy a čo já viem čo... tak oni tam ani nechceli ísť, lebo vybavovačka...

L.Š.: *A do Rakouska se za totality nechodilo.*

M.N.: Nie, nie, vtedy ne, to sa nič nedalo.

L.Š.: *Jak pouť probíhá?*

⁶⁶³ Do sedmdesátých let 20. století spadala obec Jarovce pod biskupství v Győru.

⁶⁶⁴ Chorvati tak nazývajú maďarskou obec Kópháza poblíž maďarsko-rakouských hranic.

⁶⁶⁵ Hlavní město rakouské spolkové země Burgenland.

⁶⁶⁶ Významné poutní místo v rakouském Štýrsku.

⁶⁶⁷ Obec v okrese Malacky.

⁶⁶⁸ Obec poblíž Eisenstadtu.

⁶⁶⁹ Obec v okrese Senica.

M.N.: Svätou omšou to začína, potom je obed, niekedy nás pozvali na nejakú agapu tiež... A potom zas litánia je, po litanii zas má každý svoj program, kde chceli ísť alebo... tak kolem štvrtej sme sa už vracali domov.

L.Š.: *Ta pout' tedy netrvá celý den.*

M.N.: Pol dňa.

L.Š.: *Takže ten den se ještě vracíte domů. Myslela jsem, jestli nejsou i nějaké třeba dvou nebo třídenní, že někde přespíváte.*

M.N.: Nie, nie, vždycky ten deň se vraciame domov.

L.Š.: *Je to nějak organizované? Vypravují se autobusy?*

M.N.: Áno, autobus.

L.Š.: *Kdo to organizuje? Jakoby kostel nebo ten Svaz Chorvatů?*

M.N.: Zväz Chorvátov alebo... jej mama [k vnučce] tiež pozná šoférov, tak potom ona tých šoférov zavolá a tí prídu potom.

L.Š.: *Jsou poutě hodně navštěvované? Kolik třeba Chorvatů tady z Jarovců chodí na poutě?*

M.N.: No, teraz jeden autobus, lebo tí starí už poumierali a títo mladí už nechcú ísť.

L.Š.: *Z těch ostatních chorvatských vesnic jezdívají?*

M.N.: Áno, ale tiež len málo. Päť, šesť ľudí nazbieráme, v Čunově bolo... koľko... päť, šesť bolo...

L.Š.: *Chodí z Vaší rodiny někdo na poutě?*

M.N.: No, jej mama [k vnučce] a ja.

P.N.: Aj ja...

M.N.: Aj ona.

L.Š.: *Jo? Musí tě babička přemlouvat nebo jdeš dobrovolně [smích]?*

P.N.: Do Mariancov⁶⁷⁰ – tam idem väčšinou aj spolu zo sesternicami, čiže...

L.Š.: *Jak myslíte, že se k chorvatským kořenům staví nejmladší generace?*

M.N.: Tych vôbec už... odumrie to... nič sa neangažujú za to, aby...

L.Š.: *Myslíte si, že to tady...*

M.N.: Zanikne, zanikne. Áno, keď my poumieráme...

L.Š.: *Já bych to neviděla zase tak pesimisticky...*

M.N.: Teraz je ešte, je. Ale hovorím, títo mladí už...

⁶⁷⁰ Chorvati tak nazývajú Marianku, viz poznámka 17.

L.Š.: Co si o tom myslíš [k vnučce]?

P.N.: Nevím, čo mám k tomu povedať, lebo neviem... Akože keď sa pýtajú, odkiaľ... väčšinou v škole sa tak pýtajú, odkiaľ je naša rodina... Ja poviem vždycky, že z Chorvátska, lebo to je... A vždycky sa tak budem... lebo mama je ich krv, je to všetko pomiešané, ale vždycky budem mať chorvátsku krv, aj maďarskú, aj slovenskú. Ale to, že tu žijeme a vôbec ten jazyk nepoužívame, lebo tu nie je o ňo žiaden záujem a do Chorvátska chodíme na dovolenku, tak nepotrebujem ho. Potrebujem skôr také jako nemčina, angličtina a toto úplne zaniká.

L.Š.: Myslíte si, že by bylo dobré, kdyby tady pro ty nejmladší potomky byla výuka v chorvatštině?

M.N.: No, však začali učiť, ale dosť málo je záujem.

P.N.: Ale ona se pýtá že v škole.

M.N.: No...

L.Š.: V Rakousku se děti mohou učit v chorvatštině.

M.N.: To neviem, neviem, či tí rodičia by prihlásili tie deti.

L.Š.: Myslíš, že kdybys byla mladší, že by tě rodiče na chorvatskou výuku přihlásili [k vnučce]?

P.N.: Určite, veď ja som chodila na ten chorvátsky jazyk.⁶⁷¹

L.Š.: Kdybyste třeba měla zpětně tu možnost, měla byste malé děti a byla by možnost té výuky v chorvatštině, přihlásila byste je?

M.N.: No, pravdaže áno.

L.Š.: Jak myslíte, že vypadá budoucnost slovenských Chorvatů? To už jsme trochu nakously.

M.N.: Hovorím – to zanikne po čase. Keď starí poumierajú, tak už títo mladí sem tam niektorí, ale málo...

L.Š.: A co myslíš ty [k vnučce]?

P.N.: Aj ja si myslím, že to prestane, lebo predsa už je to veľmi veľa generácií, čo boli tí Chorváti. Už aj tak sa ten jazyk stále nejak menia, to znamená už to podľa mňa nebude... Jedine, že teraz by som došli autobusom, s troma, s Chorvátmi a tí by tu zasa začali žiť, tak vtedy by to určite mohlo nejak ešte...

⁶⁷¹ V Jarovcích probíhá od roku 1996 kroužek chorvátského jazyka.

Přepis audionahrávky, 1. 3. 2013, Bratislava–Jarovce.

Rozhovor proběhl u paní Márie doma. Do rozhovoru se zapojovala i vnučka paní Márie, slečna Petra. Během rozhovoru mi paní Mária ukázala množství publikací v chorvatštině a rodinné fotografie.

13.2.3 Rozhovor s potomky slovenských Chorvatů – s devatenáctiletou slečnou Petrou a stejně starým Janem ml. Rozhovoru se účastnil i otec Jana, padesátiletý pan Jan.

L.Š.: Jak často se tady [v Jarovcích] vídáš s ostatními Chorvaty?

J.N.ml.: S ostatními Chorvaty sa vídam dosť často, s niektorými dokonca aj každý deň. Chodíme spolu von, ideme si posedieť niekde alebo podobne.

L.Š.: Mluvíte mezi sebou chorvatsky?

J.N.ml.: Rozprávame sa medzi sebou chorvátsky, ale iba niektorí. S niekym sa rozprávam po slovensky, s niektorým po chorvátsky, s niektorými iba občas po chorvátsky – tak, ako to príde proste.

L.Š.: Tebe naučili rodiče chorvatsky?

J.N.ml.: Áno, s otcom sa rozprávam po chorvátsky stále.

L.Š.: Takže tatka je Chorvat.

J.N.ml.: Áno.

L.Š.: Mamka je Slovenka?

J.N.ml.: Áno.

L.Š.: Používáš třeba kromě slovenštiny a chorvatštiny ještě nějaký další jazyk? Už jsem tady slyšela, že lidé uměli maďarsky, německy...

J.N.ml.: Nemecky sa rozprávam s babkou, chorvátsky s otcom a druhou babkou a nemecky s mamou a s ďalšou babkou [smích].

L.Š.: Tady v některých rodinách je čtyři až pět jazyků normální [smích]. A zapojuješ se nějak do činnosti Svazu Chorvatů?

J.N.ml.: Zapojujem sa, lebo my máme taký sedemčlenný výbor, ktorý sa volí každý rok. Môže tam zahlasovať úplne každý člen Chorvátskeho klubu, každý, kto si zaplatí

členstvo, môže potom zahlasovať za svojho kandidáta, ktorého chce mať v tom chorvátskom výbore. A ten výbor chorvátsky potom organizuje rôzne akcie, pri ktorých sa samozrejme zapájam aj ja a ostatní mladí isto, aj tí, ktorí nie sú v tom výbore.

L.Š.: Jak jsou staří lidé v tom výboru?

J.N.ml.: V tom výbore sú ľudia od osemnásť do takých tridsať dva asi.

L.Š.: To je docela věkový rozdíl, nehádáte se někdy?

J.N.ml.: Tak ako... *[smích]*... niekedy je tam výmena názorov, ale stále je to také v rámci, že držíme viacmenej spolu.

J.N.st.: Tam ste klub starých i mladých, nie? Mladých i starých Chorvátov.

J.N.ml.: Nie, klub starých je iný...

L.Š.: Jak dlouho jsi ve výboru?

J.N.ml.: V tom výbore som teraz prvý rok.

L.Š.: Jsi členem nějakého chorvatského folklorního nebo pěveckého souboru?

J.N.ml.: Členom folklorného som sa teraz stal, pred nedávnom, asi mesiac dozadu. Hrajeme na také nástroje, nazýva sa to bisernica a brač.

L.Š.: To jsou druhy tambur, že?

J.N.ml.: Môžem vám to aj ukázať.

L.Š.: Jo, určitě, super. Můžeš mi i zahrát?

J.N.ml.: Hneď to prinesiem.

J.N.st.: On to nevie ešte.

J.N.ml.: Akurát som sa začal učiť.

L.Š.: Kde jsi tamburu koupil? To se dělá na zakázku?

J.N.ml.: To sa dá na zakázku v Chorvátsku.

L.Š.: Kolik to tak stojí?

J.N.ml.: Dost'.

L.Š.: Kolik odhadem?

J.N.ml.: Neviem.

L.Š.: Takže to je přímo z Chorvatska?

J.N.ml.: Hej, hej.

L.Š.: Vážně by mě zajímalo, kolik to stojí.

J.N.ml.: Ja som sa to tiež ešte nepýtal, koľko to tak stojí. Ale je to naozaj dost'.

J.N.st.: Tak okolo šesto euro stojí. Ževraj, rozprávali že šesto euro.

L.Š.: A to je brač nebo bisernica?

J.N.ml.: Toto je bisernica. Brač je o troška väčšia, to už je podobné tej gitare.

L.Š.: *Jak se jmenuje váš soubor?*

J.N.ml.: Tamburica Konjic.

L.Š.: *Kolik vás je?*

J.N.ml.: Pomerne dost'. Môžem ukázať na internetu fotku. Okolo tých pätnásť, šesťnásť.

L.Š.: *Jaký je věkový rozpětí? Kolik je těm dětem?*

J.N.ml.: Tam je im od šest' do dvadsaťdva asi.

L.Š.: *Máte to i nějak rozdělené podle toho věku? Nebo hraje nějak společně?*

J.N.ml.: Tí starší – len traja štyria sme tam. Ostatní sú len tie malé deti.

L.Š.: *Co hraje? Kde čerpáte tu inspiraci na to, co hrát?*

J.N.ml.: Čerpáme to od tých starších, čo hrajú na tieto tamburice.

J.N.st.: To je ten pán J...č.⁶⁷²

J.N.ml.: A jeho syn sa toho ujal, lebo on bol aj na zopár školách v Chorvátsku, kde ho na to učili hrať, takže on tým deťom to vie podať lepšie.

L.Š.: *Ale on je taky nějaký mladší, ne? Jemu ještě není ani dvacet.*

J.N.ml.: Nie je, on má šesťnásť, sedemnásť.

L.Š.: *Jezdíte už na nějaká setkání? Kde jste třeba vystupovali?*

J.N.ml.: Vystupovali sme napríklad... teraz tu bolo dôchodcovské posedenie, tak predtým hrali, teraz v Devínskej budú hrať... bude festival v lete a tento rok by mal byť aj veľký festival na hlavnom námestí v Bratislave. Tam to bude na hlavnom námestí na pódiu, tam budeme hrať.

L.Š.: *Jak se na ty akce dostáváte? Někdo se vám ozve nebo vy víte, že něco bude, tak se přihlásíte?*

J.N.ml.: Ne, lebo ten pán Jankovič je vlastne predseda...

L.Š.: *Takže přes něj.*

J.N.ml.: On to všetko vlastne organizuje spolu s ľuďmi z ambasády a tak.

P.N.: Ono, keď sa to organizuje, tak on to predá a všetkých zvolá.

J.N.ml.: Hej, hej.

L.Š.: *A kromě toho, že vystupujete tady na Slovensku, jezdíte i někam do zahraničí?*

J.N.ml.: Zatiaľ ne, ale tí starší... tí starí štyridsaťroční a viac... tak tí už chodia aj von [smích].

⁶⁷² Predseda Chorvátskeho kultúrneho zväzu na Slovensku.

J.N.st.: Starí [*smích*]?!

J.N.ml.: Nevedel som, ako to mám povedať [*smích*]. Tí chodia aj do Rakúska, do Maďarska, v Chorvátsku boli teraz nedávno, v Zagrebe a tak.

L.Š.: *Jak si vybíráte děti do toho souboru? Jak se k vám dostávají?*

J.N.ml.: Väčšinou tak, že jeho súrodenci už hrali predtým na to a proste sa to ako keby zdedí z generácie na generáciu a ostatné deti sa prihlásia, lebo sa im to páčia a chcú proste hrať.

L.Š.: *To jsou jenom chorvatské děti?*

J.N.ml.: Sú tam aj Slováci, slovenské deti.

J.N.st.: Ale teraz to zaniká... akože v škole sú a vedia, že to je, tak potom prihlásia mamy, či nemôžu...

L.Š.: *Kde cvičíte? Kde se scházíte?*

J.N.ml.: Tu v tom Chorvátskom klube, čo tu máme v Jarovciach. Tam ste už boli?

P.N.: Ne.

J.N.ml.: Neboli ste?

L.Š.: *To je jedno z mála míst tady, kde jsem zatím nebyla* [*smích*].

P.N. [*smích*].

L.Š.: *A ty [k P.N.] jsi v nějakém souboru?*

P.N.: Ne.

L.Š.: *Jakto?*

J.N.ml.: Nemáš talent alebo nechceš, možno že talent by si aj mala.

P.N.: [*Smích*].

L.Š.: *Po babičce má určitě, když ta zpívá v kostele. Ten kostel je tady takové centrum. Chodí mladí do kostela? Chodíš taky* [k J.N.ml.]?

J.N.st.: Chodia.

J.N.ml.: Ja chodím do kostola, áno.

P.N.: Celá rodina.

J.N.ml.: Sú aj takí, čo nechodia.

J.N.st.: Kedysi sme viacej chodili... Omše su dve – slovenská a chorvátska... Je to také, že keby bola jedna len, tak by bol kostol narvaný, ale že sú dve...

L.Š.: *Kolik mají Jarovce obyvatel?*

J.N.st.: Tisíc štyristo, teraz možno majú viacej...

P.N.: Teraz možno tisíc sedemsto môže byť...

J.N.ml.: Tisíc osemsto...

L.Š.: Víte, kolik tady žije Chorvatů z toho celkového počtu?

J.N.st.: Polovička možno...

L.Š.: To bude asi nejvíce chorvatská dědina z těch čtyř, že?

J.N.st.: V Čunove sú tiež, Devínska je slabšia...

L.Š.: Tam je spíš ta starší generace, to mi říkal pan Jankovič.

J.N.st.: Áno.

J.N.ml.: V Devínskej je to úplne zaniknuté skoro... Ale tiež sa to ešte drží...

J.N.st.: Sú tam súbory tanečné, spevácke, také súbory folklorné všelijaké, ale je to tiež ťažké... aj u nás je to... Kedysi sme sa kamaráti všetci rozprávali po chorvátsky. Dneska sa možno, ja neviem... s koľkými sa rozprávaš chorvátsky [*k synovi*]?

J.N.ml.: Zopár, ako kedy...

J.N.st.: S Petrou sa rozpráváš chorvátsky? No vidíš...

L.Š.: Peťa by se chtěla učit tu spisovnou chorvatštinu, jak jsem se dozvěděla... Bavila jsem se s A...i, že je to podobné, ale když jsme se pozastavili nad některými slovíčky, tak některá jsou úplně jiné.

J.N.st.: To je úplne iné, pravdaže.

L.Š.: Že to nemá ani žádný společný základ, že by to bylo podobné.

J.N.st.: Ja vám poviem, že keď dojdete do Srbska, tak v Srbsku se dorozumiete lepšie našou jarovskou chorvátčinou ako v Chorvátsku. Chodím do Tučepov na Makarskú riviéru a tam... napríklad oni, keď povedia... my povieme na zápalky štrafl a oni povedia šibice... Potom je veľa vecí, že myslíte, že naše je dobre a pritom je to viacej do slovenčiny...

L.Š.: Mě řekli někteří moravští Chorvati, že nejvíc rozumí na severu Chorvatska – kolem Krku a tak, tam nemají problém se domluvit.

P.N.: Ani my nemáme, my rozumieme, len oni nerozumejú nám niektoré slová.

L.Š.: Je to ovlivněné tím, že jste tady žili mezi Slováky a Maďary. Čtete v rodině nějaké chorvatské knížky nebo chorvatské noviny?

J.N.st.: Chorvátské noviny áno, čo máme.

L.Š.: Chodí sem ty Hrvatske novine?

P.N.: Tie, čo máme aj my.

L.Š.: Moravským Chorvatům tyhle noviny nechodí.

J.N.st.: Nevieľm prečo. My sme pri tom Eisenstadtu blízko a v takej komunikácii lepšej...

L.Š.: Asi ano, oni jsou víc izolovaní. A to chodí jednou týdně?

J.N.st.: Nie, to sú... neviem, to je mesačník?

J.N.ml.: To je mesačne.

L.Š.: Máte i chorvatské knížky?

J.N.ml.: Chorvátke máme, aj tie, čo napísal pán J...č, ak vám to neukazoval...

L.Š.: Nějakou sbírku písní mi dával. A třeba tady ti sousedi okolo, to jsou Slováci nebo to jsou taky Chorvati?

J.N.st.: Títo sú Slováci, tí došli, z Bratislavy sa prisťahovali.

L.Š.: Oni ví, že jste Chorvati?

J.N.ml.: Áno, oni vedia.

J.N.ml.: To je aj keď som s otcom na ulici, rozprávame po chorvátsky, ved' oni to počujú.

J.N.st.: Tí ďalší sú naši, Chorváti...

L.Š.: Jaké jsou tady vztahy?

J.N.st.: Napríklad prišiel jeden pako do kostola, teraz na chorvátsku omšu, a povedal farárovi že prečo, on chce, aby slovenská omša bola, on nerozumie. Tak chod' ráno do kostola o ôsmej, lebo o desiatej majú Chorváti omšu... Ale to sú takí, čo teraz došli, chvíľu, sú tu dva dni... Tí, čo sú tu normálne a dojdu, tak niektorí sa tešia, niektorým sa páči aj spev chorvátsky, lebo tam sa spieva chorvátsky, akurát kázne sú po slovensky, lebo pan farár tiež nevie chorvátsky dobre, teraz je nový, ale snaží sa to, čo má, prečítať... Tu sú Maďari, tu sú Nemci, tu sú Chorváti – nie je to problém.

J.N.ml.: Ale niekto sa vždycky nájde.

J.N.st.: Prečo hľadáš niečo, čo nie je, keď môžeš ísť ráno...

L.Š.: Navíc, když to říkají ti, co tady žijí pár let.

J.N.st.: Áno. Ale väčšinou to tak je že tí, čo prídu...

L.Š.: Bylo to pro vás někdy výhodou, že jste Chorvati?

J.N.ml.: Určite áno, lebo keď sme boli na dovolenke v Chorvátsku, tak sme určite viac rozumeli ako ostatní.

P.N.: A oni, aj keď viete niečo po chorvátsky, tak oni sa strašne tešia, tí Chorváti v Chorvátsku.

J.N.st.: My sme minulý rok išli z Makarskej, z tých Tučepov, tam my chodíme teraz osem alebo deväť rokov, zoznámili sme sa tam, lebo sme tam chodili aj do kostola, farár stále sa pýtal, odkiaľ sú ľudia a tak, tak že my sme z Bratislavy, od Bratislavy taká chorvátska dedina, tak sme sa dali dokopy a v novembri kedy to bolo... viacej rokov dozadu... tak potom prišli, celý autobus tu bol, ale oni boli úplne... v kostole videli po chorvátsky všetky nápisy, spievali sme chorvátsky, tak boli úplne... [smích].

L.Š.: A oni vedeli, že tady žijí Chorvati?

J.N.st.: Oni nevedia všetci, ale napríklad ten farár... on hľadá, kde žijú Chorváti... cez internet hľadá, oni by ráadi došli pozrieť do Jaroviec, jako tu Chorváti žijú, tak potom pan farár Chorvátom v kostole povedal, že prídu Chorváti, bude omša a môžete dojsť do kulturáku, aby sme sa rozprávali a tak... Tak sme popili víno, pospievali a dobre akože [smích].

L.Š.: Bylo to někdy nevýhoda, že jste Chorvati?

J.N.ml.: Myslím ne.

L.Š.: Ty jsi ze smíšené rodiny, táta je Chorvat – ty se považuješ za Chorvata nebo za Slováka nebo za obojí současně?

J.N.ml.: Považujem sa aj aj zároveň.

L.Š.: Chodíváte na poutě?

J.N.st.: Viete čo, chodíme... V Győru je... Janko, kedy to chodíme? To je v máji niekedy?

J.N.ml.: V máji.

J.N.st.: Tam je chorvátska púť, tak to chodíme. Tam je veľa tých ľudí.

L.Š.: Chodívají hodně mladí?

J.N.st.: Chodí, minulý rok napríklad spieval náš zbor, ten chorvátsky, tak vtedy bolo veľa...

L.Š.: Tak jste tam i vystupovali?

J.N.st.: Áno, spievali na omši, títo naši...

J.N.st.: Každý rok chodíme.

J.N.ml.: Väčšinou sa to stále organizuje, že ide autobus alebo tak...

J.N.st.: My ideme autom.

L.Š.: Ty autobusy asi využívají spíše ti starší.

J.N.st.: Tí starší, čo nemajú autá...

P.N.: A tí, čo chcú mať zábavu.

J.N.st.: A tí, čo chcú mať zábavu [smích]. Popijú aj nejaký... [smích].

L.Š.: [Smích]. *A to jste tam vlastně celý den a večer se vracíte domů?*

J.N.ml: Áno.

L.Š.: *Jak to vlastně probíhá?*

J.N.st.: O desiatej hodine začína omša. Okolo desiatej sme tam, začne omša, o druhej je litánia. Tá omša je väčšinou hodinu a pol, potom ideme každý... v Gyoru sú také malé krčmičky, tam ideme na obed, a potom na druhú hodinu sa vraciame do kostola, lebo je potom litánia taká... To trvá tak do pol tretej, aj viacej, do tretej hodiny, potom sa začneme lúčiť s tými Maďarmi, Chorvátmi, rakúskými Chorvátmi, s každým trochu porozprávate a potom pomaly... lebo už začíná futbal v Jarovciach [smích]. Tam máme tiež, futbalisti teraz nie, ale mali sme také obdobie, že keď vychádzali naši hráči von zo šatne, tak sme mali takú nahrátú – Igrači, igrejte! To sme im stále takú chorvátsku púšťali... to sme mali s tými tamburicami nahraté... Zabávame sa [smích]. A potom spievame s nimi po chorvátsky, tí, čo vedia, tiež všetci nevedia už, už je veľa chalanov mladých z Bratislavy, ale tým sa tu páči, tým, že sa tu chorvátsky rozpráva, oni sú úplne blázniví niektorí.

L.Š.: *To je otázka taky pro oba – jak myslíte, že se ke svým chorvatským kořenům staví úplně nejmladší generace?*

J.N.ml.: Ta moja generácia už viacmenej... ako keby sa im do toho nechcelo – sa učiť niečo nové alebo niečo, ale bolo by práve naopak dobre, že keby sa tí ľudia chceli učiť, aby sa tá tradícia udržala, tá reč a všetko.

L.Š.: *A co myslíte Vy [k J.N.st.]?*

J.N.st.: Je veľa tých... moji rovesníci ešte áno, tí pädesiatnici, ale nerozprávali s detmi. Napríklad moj brat má troch chalanov, rozpráva s nimi chorvátsky, ale všetci mu odpovedajú slovensky nazpät'. Ja neviem, Petra, jak sa rozpráváš s babkou [k P.N.]?

P.N.: Po slovensky tiež.

J.N.st.: A babka chorvátsky rozpráva?

P.N.: Hej.

J.N.st.: No vidíš. A Janko, keď príde k babke, tak rozprává s ňou chorvátsky...

L.Š.: [K P.N.] *ale když jsem u vás byla, tak si taky někdy něco odpověděla chorvatsky.*

P.N.: Niekedy áno.

L.Š.: Říkala jsi, že s mamkou taky někdy mluvíte, když nechceš, aby vám rozuměli. Ještě mě napadá – používal jste [k J.N.st.] někdy před Vašimi dětmi s manželkou nějaký jiný jazyk, aby Vám děti nerozuměly?

J.N.st.: Ja som veľakrát nejakú blbosť povedal po maďarsky, keď som nechcel, aby...

L.Š.: A manželka Vám rozuměla?

J.N.st.: Manželka rozumela.

L.Š.: Při jakých příležitostech to bylo?

J.N.st.: Tak ja neviem... keď sme deti chceli niečim prekvapiť, tak sme nepovedali nepovedz mu, ale povedal som ne mondjuk⁶⁷³ [smích]... lebo nevieme dobre maďarsky, možno kedysi som vedel maďarsky veľmi dobre, ako decko, a potom som začal chorvátsky rozprávať a prestal som maďarsky, ale veľa vecí rozumieme... keď som bol malý, keď sme chodili do školky, tak sa ma stále pýtali po maďarsky – Hogy hivnok? To je ako sa voláš po maďarsky. A ja som povedal - Joniko Neméth, tak som to povedal. Lebo vtedy len po maďarsky som počúval doma. Ale tej Lizy našej, sesternici, sa opýtali – Ako sa voláš? A ona stále povedala – Lizka Nováková. A keď mi povedali po slovensky ako sa voláš, ja som počul, že ona povedala Lizka Nováková, tak ja som nevedel a povedal – Lizka Nováková, lebo som nevedel, čo to je [smích].... A tieto babky po slovensky – Ako sa voláš? A ja – Lizka Nováková. To sa im páčilo, takú srandu si potom robili zo mňa [smích]. Až pokiaľ som nevedel, čo to je.

L.Š.: Myslíte si, že by bylo dobré, kdyby tady pro děti byla výuka v chorvatštině? Myslím přímo ve škole, třeba rakouští Chorvati to mají.

J.N.ml.: Bolo by to určite dobré.

L.Š.: Chodil bys na takovou výuku, kdybys byl mladší?

J.N.ml.: Keby som ešte bol v škole, tak by som bol napríklad veľmi rád, že by som sa spisovnú chorvátčinu naučil.

L.Š.: To je právě otázka – chtěli byste ve školách spisovnou chorvatštinu nebo to vaše nářečí?

J.N.ml.: Ja by som povedal, že spisovná radšej, určite je lepšia spisovná.

J.N.st.: Lepšia spisovná ako tá naša, to sa rozprávajú tu v dedine.

L.Š.: [K J.N.st.] a podle Vás by to bylo dobré, kdyby tady ta výuka byla?

J.N.st.: Oni tu mali takovú...

⁶⁷³ Neříkej.

L.Š.: *Já vím, ale to byl jen kroužek, mě jde o to, jestli by to bylo dobré, kdyby to bylo přímo ve školách.*

J.N.st.: *Možno že áno, možno že by viac ľudí chodilo...*

P.N.: *Neviem, či by sa to uchytilo, lebo tu v škole nie je ani jeden z Jaroviec skoro.*

J.N.st.: *Ale možno, že by dali ľudia, teda rodičia, deti...*

P.N.: *Kto vie...*

J.N.ml.: *Ta škola je vlastne oproti tomu Chorvátskému klubu, kde vyučujú tu chorvátčinu, kde aj skúšame tie skúšky, kde máme...*

L.Š.: *Na tu chorvatštinu jste chodili? [K P.N.] ty jsi říkala, že jsi tam chodila a ty [k J.N.ml.] jsi tam taky chodil?*

J.N.ml.: *Ja som tam chodil tiež jeden čas, ale potom už som nemal čas [smích].*

L.Š.: *To učila Chorvatka od vás nebo z Chorvatska?*

J.N.ml.: *Normálně zo Zagrebu lektorka.*

L.Š.: *Takže jste se učili spisovnou chorvatštinu.*

J.N.ml.: *Áno.*

J.N.st.: *Myslím, že v Bratislave robila.*

P.N.: *Ale oni ich menia. Teraz napríklad sme mali... to bola Davorka, tá tu bola dva roky...*

L.Š.: *Kolik vás tam tak bylo?*

J.N.ml.: *Už teraz tam väčšinou chodia samí dospelí a málo aj s detmi.*

L.Š.: *Já jsem myslela, že je to jen pro děti.*

P.N.: *Ne, tam chodí dospelí väčšinou, čo ja viem, takých osem, desať možno že bolo...*

L.Š.: *Platíte to sami nebo je to placené z nějakých dotací?*

J.N.st.: *Myslím, že z toho chorvátskeho, lebo máme dotáciu pre tieto menšiny čo sú, tak dostávame určite nejaké peniaze na to.*

L.Š.: *Ještě jsem se tebe chtěla zeptat [k J.N.ml.] – ty jsi taky jezdil na ty tábory do Chorvatska?*

J.N.ml.: *Áno, do Chorvátska do Selcov.*

L.Š.: *Jak se ti tam líbilo?*

J.N.ml.: *Dobře, zážitkov bylo veľa, za tie štyri roky, čo sme tam boli [smích].*

L.Š.: *To je také z nějakých dotací?*

J.N.ml.: *Áno, to je z dotacíí.*

J.N.st.: Dávajú tam aj rodiny, každý okolo päťdesiat' euro. Potom ostatné dopláca miestny úrad, niečo dá, a potom dáva ten Chorvátsky zväz.

L.Š.: Berou tam i slovenské děti?

J.N.st.: Brali aj slovenské, ale tiež si museli toto zaplatiť. Takisto ako Chorváti.

J.N.ml.: Takisto sa učili tam, aj spievali tie chorvátske piesne a tak.

J.N.st.: Podmienky tie isté ako pre Chorvátov.

L.Š.: Může se přihlásit kdokoli nebo se to nějak vybírá?

J.N.st.: Brali z Čunova decká, z Devínskej Novej Vsi, napríklad jeden autobus aby bol... narvaný bol.

J.N.ml.: Do plna.

J.N.st.: Keby bolo, že môžu ísť všetci, tak by nás bolo o veľa viac, musí povyberať... väčšinou čo sa nejak pričíní k niečomu, že pomáhajú... A potom tí, čo sú v tom chorvátskom spolku, nepôjde tam Slovák, čo v tom spolku není skôr ako ten, čo v tom spolku je, lebo on si platí členstvo aj všetko, takže najprv sa oslovia členovia a keď by ich bolo menej, tak...

L.Š.: Poslední otázka, pro oba – jaká je podle vás budoucnost slovenských Chorvatů?

J.N.st.: Myslím, že to pomaličky... Neviem, teraz sa to trošku chytilo, ale či to vydrží, no...

J.N.ml.: Bolo by dobré, keby sa to udržalo, určite.

J.N.st.: Čo Vám hovorím – moji rovesníci čo sú všetci, tak ja som s každým rozprával chorvátsky a oni zo svojimi detmi – málokedy počujem, že sa rozpráva niekto chorvátsky, všetci slovensky... lebo má Slovenku ženu už a už je to iné...

L.Š.: Dřív to ale třeba bylo tak, že když přišel Slovák do rodiny, tak se chorvatsky naučil.

J.N.st.: V Čunove mám kamaráta, on si zobral Slovenku a baba rozpráva, keď se so mnou stretne, po chorvátsky, s detmi všetko, úplne otočila stranu a úplne super.

P.N.: Ale oni sa môžu naučiť, oni rozumejú, ale nerozprávajú, oni rozprávajú po slovensky. Oni rozumejú, čo vy poviete, ale nerozprávajú.

J.N.st.: To je presne to, ako sa napríklad Petra rozpráva s babkou. Babka jej povie niečo po chorvátsky, ona jej odpovie slovensky naspäť.

P.N.: Tato je Slovák, akože on rozumie, ale nerozprávame sa spolu.

J.N.st.: No dobre, ale mama tvoja sa s tebou tiež nerozpráva chorvátsky ako ja s Jankom.

P.N.: No, nerozpráva.

J.N.st.: Slovensky rozpráva, no, vidíš to, to je ďalší dobrý príklad, že sme traja bratia a môj brat s detmi – na všetky tri rozpráva chorvátsky, všetci traja odpovedajú po slovensky, lebo jeho žena vie chorvátsky, ale ona slovensky rozpráva. Aj babka vedela, dedko, babka, celá rodina, ale rozprávali s detmi slovensky. Oni akože vedia, ale rozprávajú naspät slovensky.

Přepis audionahrávky, 9. 3. 2013, Bratislava – Jarovce.

Rozhovor proběhl u Jana ml. doma. Do rozhovoru se zapojovala slečna Petra a otec pana Jana Jan st. Jan ml. mi během rozhovoru ukázal bisernici – druh tambury, na kterou hraje v chorvatském folklorním souboru Tamburica Konjic.

13.2.4 Rozhovor se sedmadvacetiletým panem Lukasem, gradišćanským Chorvatem.

L. Š.: Ti si iz Trajštofa?

L. K.: Točno.

L. Š.: I živiš ovdje?

L. K.: Bio sam u Beču za vrijeme studija a prije godinu dana sam se vratio, jer sam uskoro završio moj studij i onda sam počeo raditi ovdje, nasreću sam našao nešto. Prije toga sam živio sedam godina u Beču, ali svaki vikend sam došao doma.

L. Š.: I oba roditelji su Hrvati?

L. K.: Točno, gradišćanski Hrvati.

L. Š.: Jesu li roditelji razgovarali s tobom hrvatski?

L. K.: Da.

L. Š.: Razgovaraju li hrvatski stalno?

L. K.: Da, nije bila nikad opcija da bi mi doma razgovarali standardno hrvatski, jer ja mislim da to su moji roditelji radili zbog toga da svaki jezik treba imati svoje sredstvo gdje se priča to, ako nije u obitelji, ako nije u svakodnevnom životu, onda nema sredstva, onda nema [nesrozumitelné]... će se izgubit...

L. Š.: Jesu li nekad tvoji roditelji razgovarali drugim jezikom da ne bi si im razumio?

L. K.: Da ne bih ja razumio?

L. Š.: *Da, naprimjer željeli reći nešto tajno i nisu željeli da bi si razumio.*

L. K.: Ne jer nema jezik koga oni pričaju koga ja ne znam [smích].

L. Š.: *To je jednostavno* [smích].

L. K.: Da, ali mislim da kod mojih roditelja to ne bi bio došlo u obzir, jer oni su... ne znam, oni ništa nisu tajali...

L. Š.: *Jeste li u obitelji održavali neke hrvatske običaje?*

L. K.: Da, ja mislim... što su tradicionalni gradišćansko-hrvatski običaji – škrebetanje, haljinu prosit... Što su još gradišćansko-hrvatski običaji.... [váhá]. To je problem, jer ja ne znam što su njemački običaji i za to ne znam koje su gradišćansko-hrvatske [smích]. To su naši običaji a ja nikad nisam bio izvan sela na svetke, blagdane i tako dalje i zato ne znam kako se slavi u tuđini... Imamo puno običaja iz okolice, od Nijemaca isto... Mi si idemo po haljinu na Sesvete, idemo na groblje, na Božić idemo svaki dan, ako je uzornice, idemo u crkvu, ali to su crkveni običaji ki imaju i drugi u Austriji. Mislim – težimo si, ako su gradišćansko-hrvatski običaji.

L. Š.: *Jesu li ti roditelji razgovarali nešto o tvojem hrvatskom podrijetlu, o povijesti gradišćanskih Hrvata? Jeste li o tome razgovarali?*

L. K.: [Váhá] da, ali kod mene tako bilo da smo mi to učili u školi. Možda da smo imali neko predavanje da smo o tome govorili i pričali poslije toga. Ali tako da bi bili rekli... da bi o tom ekstra pričali – mislim da ne, ali ako je netko nešto novo saznao onda su mi to rekli...

L. Š.: *Jesu li ti roditelji pripovijedali hrvatske bajke ili pjevali hrvatske pjesme ili nešto slično?*

L. K.: Naravno, to su bili moji najdraži... da, mi smo ih molili svaki dan ujutro i navečer... s roditeljima zajedno hrvatski i uspavanka je bila na hrvatskom kad sam bio mali. To bilo najbolje. A za bajke – ja mislim da smo čitali... to onda za vrijeme došlo kad smo počeli čitat, ali onda smo već dijelom njemački čitali i dijelom hrvatski. Ja sam se morao naučiti njemački. Kad sam došao u vrtić, nisam znao njemački, onda sam učio.

L. Š.: *Znaš li kakva je situacija u drugim obiteljima? Razgovaraju li u ovim obiteljima roditelji s djecom hrvatski?*

L. K.: Ne, to je relik, ćemo tako reći, to se zgubilo u prošle generaciji – generacija mojih roditelja, njihovih roditelja već. Ja mislim da nije bilo atraktivno, bila velika

propaganda i iz drugih razloga. Svi ljudi postali mobilni, došli su u škole u grad, u gimnaziju, i tamo su već, kako kaže moja stara majka, čuli – Ako ne znaš otčenaš na njemačkom izmolit, onda si manjevrijedan. A zbog toga su u onim selima isto... čim bliže si bio njemačkim selima, počeli ljudi razmišljavat i političari su rekli – Ako želite imati dobar posao, morate znati njemački. I tako je to bilo – čim bliže su naši stanovnici bili Donje Austriji, ona sela čime bliže su bili, tim više su ljudi išli preko granica radit, jer su... Gradišće, gdje sad živimo, uvijek bilo ekonomski manje razvijano i manje posla je bilo. Znači – čim bliže bili su ljudi granici, tim prije su oni išli u tuđinu, znači u Donju Austriju, radit. Ona sela, koja su bila bliža, su se zato brže asimilirala.

L. Š.: Jesu li s tobom razgovarali tvoj djed i baka hrvatski?

L. K.: Da, jer mama rekla da moraju. Ali naprimjer moja mama je iz sela koje je jedno od ovih sel koje se prije asimiliralo i gdje su baka i djed već međusobno pričali njemački. Ali to je bio slučaj reasimilacije... Kad je moj tata došao u obitelj, opet su počeli pričati hrvatski, jer je on to htio. S nama su oni morali pričati hrvatski, ali djecu, moju mamu, nisu naučili, ali s nama su onda opet morali, jer ne bi to moja mama dozvolila, ni moj tata, jer su oni imali jaki identitet, jaku svist da mora to biti i da je to potrebno inače se nećemo održati zbog toga.

L. Š.: Jesu li ti pripovijedali djed i baka neke hrvatske bajke ili pjevali su hrvatske pjesme?

L. K.: Ne znam, ne sjećam se.

L. Š.: I sada s njima stalno pričaš hrvatski?

L. K.: Da.

L. Š.: Jesi li se družio, kad si bio dječak, s djecom iz drugih hrvatskih obitelji?

L. K.: Da, moj najbolji prijatelj je bio iz hrvatske obitelji. Moji najbolji prijatelji uvijek su bili iz hrvatskih obitelji, ali bilo tako da kad smo počeli tamburat... bio sam s jednom djevojkom, bili smo najbolji prijatelji desetima godinama, ali mi smo pričali njemački. Mama nas počela nagovarati, tjerati – Pričajte hrvatski. Zašto ne pričati hrvatski? Oba dva znate hrvatski, materinski jezik vam je hrvatski. Ona bila čak iz Hrvatske. Onda smo nekad u osemnaest okrenuli i počeli razgovarat, onda je počeo naš identitet nekako...

L. Š.: ... se razvijati.

L. K.: Da.

L. Š.: Jesi li išao u dvojezičnu školu?

L. K.: Da, bio sam. Kod nas nema hrvatske škole, samo škole gdje je hrvatski kao strani jezik podučavan. Ali to nije uopće dobro rješenje. Išao sam četiri godina u osnovnoj školi, osam godina u gimnaziju. Učio sam gradišćansko-hrvatski osam godina u osnovnoj školi i u gimnaziji u donjim razredima a onda četiri godina do mature standardni hrvatski. Maturirao sam... imao sam mogućnost gradišćanski i standardni maturirat. Znači – to je jedan predmet, ali to možeš odlučit koje pitanje na kojem jeziku odgovorat.

L. Š.: I koji si izabrao?

L. K.: Jedno i drugo, imao sam dva pitanje i jedno bilo gradišćansko, drugo standardno hrvatski. I jer sam bio nervozan onda se mi miješao [*smích*]... Ako ne znaš riječ na hrvatskom jeziku onda nadomjestiš riječ srećom iz njemačkog jezika. Lakše je ako... to je kod nas uvijek tako. Ako ne znaš riječ na standardnom ili na gradišćanskom, onda uzmeš riječ iz njemačkog i dekliniraš ju hrvatskom jeziku.

L. Š.: Zašto su te roditelji odlučili prijaviti u dvojezičnu školu?

L. K.: Jer su htjeli da naučim moj materinski jezik pametno pisati, čitati, jer je to obavezna stvar koju moraš znat – materinski jezik pisati i čitati.

L. Š.: Kako često se susrećeš u sadašnjosti s drugim Hrvatima?

L. K.: Ja idem uglavnom na hrvatske fešte. To sve isto počelo... osamnaest godina, onda sam počeo izlaziti na hrvatske fešte, jer ih ima puno. Uopće u ljetu, u zimi manje. Ako su fešte negdje u nekom selu, onda se vozimo tamo i se družimo. Ako izlazim, onda uglavno na hrvatske fešte.

L. Š.: Razgovarate li hrvatski?

L. K.: Da, jako netko zna, onda razgovaramo na hrvatskom. Iako oni često ne odgovaraju, odvisi gdje smo, ali iako on ne odgovara na hrvatskom, ja odgovoram... Iako zna da on trenutačno ne govori...

*L. Š.: Trenutačno ne govori [*smích*]?*

L. K.: Da [*smích*]. Ima puno ljudi koji počnu razgovarat. Ima puno prijatelja koji uopće nisu pričali hrvatski... znali su, razumjeli su a onda po nekom času oni isto dobiju tu svist i se nekako poufaju, jer se prvo boje da ne znaju dosta dobro, onda se okrene i počnu razgovarati. Ima puno takvih slučajaja koji su rekli – Hej, zbog tebe sam počeo pričati hrvatski.

L. Š.: To je zanimljivo. Koristiš li osim hrvatskog i njemačkog neki drugi jezik?

L. K.: Engleski. Nažalost ne mađarski. Naučio sam mađarski, ali opet sam uspješno zaboravio jer je problem bio da nisam imao nikoga s kim pričati. Sad imam šogora koji je iz Mađarske. Imao bih mogućnost i planirao sam opet tečaj, samo problem – s njim nikad neću pričati mađarski, ali ima puno prijatelja u Mađarskoj, ali oni su svi Hrvati. Sad je pitanje – Što ćeš s njima? Što je važnije? Održati hrvatski jezik ili naučiti se mađarski? Planovi su puno naučiti strane jezike ali... Prvo diplomski završit i onda ćemo vidjeti.

L. Š.: Suraduješ li s nekom udrugom Hrvata?

L. K.: Prošli vikend smo igrali teatar. Tamburam, podučavam ples, podučavam tamburu. U Hrvatskom akademskom klubu sam bio godinama u odboru, sada sam u proširenom odboru. U crkvenom sboru sam...

L. Š.: Zašto si postao član ovih grupa?

L. K.: Zašto?

L. Š.: Da. Je li to bila tvoja ideja?

L. K.: Teatar sam počeo glumiti kad sam bio mali. Zanimalo me... U sboru sam rado pjevao, kod tamburice sam počeo, jer mama vodila grupu, još uvijek vodi grupu [smích]. To je bilo obavezno. Ali interes je uvijek bio ovdje – ako nije interes, onda ćeš prestat. Ali došao sam sve unutra kad sam bio mali. Kod sboru manje, tamo sam počeo kad sam imao osamnaest, jer me zanimalo pjevanje. Lijepo je ići među ljude i s njima nešto na noge postaviti kako se kod nas kaže. Organizirat kod Hrvatskog akademskog kluba sam počeo za vrijeme studija kad sam imao dvadeset i dvije.

L. Š.: koje podučavaš plesove?

L. K.: Gradišćansko hrvatske i standardne.

L. Š.: To je neka folklorna grupa?

L. K.: Da, to je folklorna grupa Poljanci u Vulkaprodrštovu, to je susjedno selo. To je rodno selo moje majke i tamo je ona osnovala pred trideset pet godina grupu s mojim tatom zajedno. Od onda postoji i tamo sam izrastao unutra, već kao malo dijete s tri godinama sam počeo svirati, tancati i onda sam počeo podučavati ples.

L. Š.: Imate li nošnje?

L. K.: Imamo nošnje.

L. Š.: Posuđene ili vlasne?

L. K.: Imamo naše nošnje, neposuđene, samo nisu uvijek originalni. Pokušimo držati se regionalnih običaja, regionalnih nošnja.

L. Š.: *Kolika ima grupa članova?*

L. K.: Osamdeset.

L. Š.: *To je dosta. Koliko imaju godina? Je li to nekako podijeljeno?*

L. K.: Imamo dječju grupu, to je uglavnom za to da se igra, pjeva, da se priča na hrvatskom – pričamo na hrvatskom jeziku. To je za čisto male... Imamo još i to... ali prije bilo više – bilo je obavezno za svako dijete, za puno djece da idu u tu grupu. To je sada manje. Sada dođu u grupu kad su već malo stariji, počnu tamburat, u optimalnom slučaju ostanu. Imamo tamburaški *[nesrozumitelne]* za mlade. Za velike imamo plesačke društvo, imali smo za male, onda su se spojili... kad su ti mali odrasli, postali su veliki, onda su se spojili. Možda ćemo opet imati jednu malu grupu, to je uvijek ciklus. Imamo onda sbor gdje su uglavnom stariji, tamburaše imamo od deset do šezdeset godina.

L. Š.: *Članovi su samo Hrvati ili jesu li to ljudi iz nekih miješanih ili drugih obitelji?*

L. K.: Kod nas skoro više nema čistih hrvatskih brakova.

L. Š.: *Onda više iz miješanih obitelji.*

L. K.: Jako puno je iz miješanih...

L. Š.: *Imate li čiste Austrijance?*

L. K.: Imamo i to. Imamo i Kineze dva *[smích]*. Ja mislim da nisu iz Kine ali... iz Tailanda? Mama i s cijelom obitelji – mama, tata i dvoja djeca. Ali to je mješavina – miješane brakove imamo uglavnom. Dosta puta su oni miješani brakovi jači, nego oni gdje su oba dva roditelji gradišćanski Hrvati. To je smiješna stvar. Imamo samo gradišćanskih brakova gdje bi se moralo misliti da će roditelji dalje dat obavezno jezik, ali tomu uopće nije tako. Dosta puta imaju Nijemci više razumljivanja za to da bismo se mi morali održati, naš identitet, nego naši ljudi, jer imaju naši ljudi problem malovrijednosti. Misle da je naš jezik manjevrijedan. Oni ne znaju pametno i tako dalje. Znači miješani brakovi dosta puta ne daje dalje jezik, to je problem. Ljudi su nesjvesni toga da čim više jezika znat, tim bolje.

L. Š.: *Posjećujete li s grupom neke sastanke Hrvata?*

L. K.: Ni samo Hrvatov. Mi idemo na festivale, to su dosta puta internacionalne festivale. Ovu godinu idemo k lužičkim Srbom, to je manjina kod Bautzena, tamo idemo. Oni su slični nam gradišćanskim Hrvatom po mentalitetu i kako slavu *[smích]*. Kako svećuju, mi velimo. Poznam ih već dugo i bili smo godinama na Junge

Europäische Kulturwoche.⁶⁷⁴ Svaku godinu idemo na neku turneu. Imali smo sada jednu godinu pauzu, prije toga smo bili u Kanadi, sljedeći godinu želimo ići u Afriku i tako dalje. Mi puno putujemo, druge grupe ne, jer se boje da ne bi bilo dosta koji bi išli. Ali mi nemamo problem, mi si posudimo iz drugih sela članove i oni idu s nama i se vesele, to nije problem.

L. Š.: Kako često i gdje imate probe?

L. K.: Probe imamo svaki tjedan ako nije nastup ili dva nastupa u tjednu. Ali uglavnom svaki tjedan imamo probu za ples ekstra, za sviranje ekstra.

L. Š.: Čitaš li hrvatske knjige ili novine?

L. K.: Hrvatske novine ali uglavnom gledam slike [*smích*]. Ali ako me nešto zanima, onda i čitam. Uglavnom čitam njemačke i hrvatske knjige, pokušim i engleske čitat. To znači – nema da kažem da sada uglavnom čitam hrvatske, ali prevlada njemačka literatura i onda dođu hrvatski i engleski. Puno literature, koju ja čitam, nema na hrvatskom jeziku – to je fantasy i tako nešto... Ako čitam, onda jednom hrvatski, jednom njemački, onda engleski jednom. Tako da nikad ne izgubim jezik.

L. Š.: Ideš li nekad na hodočašće?

L. K.: Da, idem.

L. Š.: Pravilno?

L. K.: Da, sada opet redovito. Išao sam, kad bio mali, u Cilje – Mariazell. To je najveće hodočašće, shodišće gradišćanskih Hrvatov. Idem u Lovrietu⁶⁷⁵ isto. Ako nemam neki drugi obavezni termin, pokušim ići... Ali to nije bilo uvijek tako da vjera mi uvijek bila tako, nego kad sam bio mlad, mene vjera nije tako zanimala. Sada, kad sam već star [*smích*]... kad sam bio otprilike dvadeset dva ili tri, me opet počela zanimati vjera i sada idem... Sada sam bio već dva puta po redu u Mariazelli. Ali prije nisam išao zbog toga jer nisam htio, nego više – ja sam uvijek bio na odmoru, kao student sam imao dva mjeseca praznike... Sada više nije tako i za to idem u Cilje.

L. Š.: Ide li na hodočašće također tvoja obitelj, rođaci ili prijatelji?

L. K.: Da. Moja teta organizira to sve, iz našega sela. Uglavnom su svi znanci, jer hodočašćenje ide iz mojega sela. Mi idemo svi iz svojega sela. Znači iz mojega sela idu svi ljudi i svis u meni poznati – svi su moji poznanici. Prijatelje nažalost ne mogu još

⁶⁷⁴ Mezinárodní festival.

⁶⁷⁵ Poutní místo Loretto poblíž Eisenstadtu.

motivirati ali ja se nadam da će mladi ovu godinu ići sa mnom, jer ja sam bio najmlađi zadnje godine i drugi je imao trideset pet godina. To je tužno.

L. Š.: *Moraš je nekako prisiliti* [smích].

L. K.: Prisiliti ne, motivirat [smích]. Ljepša riječ nego prisiliti [smích].

L. Š.: *Čime se smatraš? Jesi li Hrvat ili Austrijanac ili Hrvat i Austrijanac zajedno?*

L. K.: Ja sam gradišćanski Hrvat. Odvisi što me pitaš – pitaš za narodnost ili pitaš za državljanstvo?

L. Š.: *Pitam kako se ti osjećaš, čime se smatraš ti sam.*

L. K.: Ok, ako pitaš, kako se smatram, onda me pitaš vjerojatno o narodu komu pripadam. Ja pripadam gradišćansko-hrvatskom narodu, ali ja sam Austrijanac po državljanstvu.

L. Š.: *Je li bilo za tebe hrvatsko podrijetlo nekad nekad pogodnost?*

L. K.: Sigurno, uvijek! Mi smo gradišćanski Hrvati – mi znamo kako slaviti, mi znamo kako se razveseliti... Ako ideš na njemačku svadbu... Bio sam u Beču na dvjema svadbama, jedna je bila rodbina. Nitko nije plesao osim naše obitelji. U dvanaest je bilo gotovo! Drugi put sam bio kod prijatelja na svadbi. Super svadba ali u dva je bila gotova. To su mladi ljudi! U dva još nije skoro jelo gotovo na hrvatskoj svadbi kod nas! To je nešto drugo, sigurno. Mi znamo kako se razveselit. Izvan toga ja znam jedan jezik više nego oni. Ja se znam sporazumiti s pola Balkana i s cijelom, skoro, zapadnom Europom. Za mene to uvijek bilo nešto posebno i nešto dobro. Jesmo li zbog toga bolji? Da [smích].

L. Š.: [Smích]. *Je li to bila za tebe nekad nepogodnost? Jesi li nekad osjećao da nije dobro biti Hrvat?*

L. K.: [Váhá] ne osjećao, nego dosta puta naljutio na ljude. Puno ljudi to uopće nije mislilo tako, puno ljudi se s vama šalio... kako mi gradišćanski Hrvati sprogovaramo njemačke riječi, da to nekako na jugoslavensko načinu, na hrvatskom govorimo, da imamo neki dijalekt unutra, što uopće nije istina. To je samo šala bila a dosta puta sam se razljutio [smích], jer iako je šala ti znaš da nije istina što oni kažu. Zbog toga sam se razljutio. Oni su me jicali. Ali to je bila samo šala, mene malo razljutili u šali ali ništa ozbiljno... Jednom sam nešto doživio da mi je jedan rekao da je to manjevrjedno i tako dalje. To je bilo na nekoj fešti, on je nešto popio već, on je bio već pijan i ja isto nisam bio u najboljem stanju pa smo diskutirali... Ja mislim da istog tipa sam vidio kako priča hrvatski ove godine na nekoj fešti [smích]. Možna nije tako ozbiljno mislio, ne znam...

L. Š.: Kakav je prema tvojemu mišljenju osjećaj najmlađe generacije Hrvata prema svojem hrvatskom podrijetlu?

L. K.: Ja mislim da se to jako neutralizirao. Kod nas gradišćanskih Hrvata u Gradišću je bilo uvijek tako malo distancija prema Hrvatskoj, jer je Hrvatska bila komunistička zemlja, toga su se svi bojali prije. Nije bilo lako za naše stare da kažu da su Hrvati, jer Hrvatska bila loša, jer tamo bio komunizam. Sada se malo otvorila. Mi gradišćanski Hrvati sme se bojati toga da kažemo da smo jedna grana Hrvatov, toga se neki još uvijek boju a kažu – Mi ne mamoveze s Hrvatima, nego mi smo Hrvati koji žive u Austriji. Mi smo poseban narod i nemamoveze više s Hrvatima. Ova generacija koja je sada – tamo to više nije tako bitno da li smo sada jedna grana ili ne. Oni kažu – Mi imamovezu sa Hrvatima u Hrvatskoj i to je to. To nije ništa loše i veze s Hrvatima u Hrvatskoj su kod mladih bolji i bolji. Mi se družimo s mladima u puno selima u Hrvatskoj. To sada za nas bolje postane. Više se identificiramo s Hrvatskom. Kako je to uopće s identitetom kod naših mladih – sva slablje stanje. Čim manje *[nesrozumitelné]* naš jezik, tim manje se možeš identificirati s narodom, ti ne znaš identificirati bez jezika. To ide ali ne znam koji smisao ima to – što bi bili gradišćanski Hrvati bez jezika? Ne znam si predstaviti jednoga gradišćanskog Hrvata koji samo njemački priča ili jedan gradišćansko-hrvatski narod koji ne priča hrvatski. To nema onda smisla.

L. Š.: Što misliš o budućnosti gradišćanskih Hrvata?

L. K.: Pa ćemo vidjeti. Trenutačno ne izgleda dobro, ali pokazalo se već u povijesti da se može puno preokrenuti. To, što ja sada mislim, da naprimjer u Quebecu bilo tako da su Francuzi skoro umrli i došao je jedan političar koji je upoznao važnost i koji je htio nešto promijeniti. On je promijenio zakone i onda skoro nitko više ne priča engleski tamo. Znači da čekaš na nekog mesijaša, na nekog spasitelja... Kod nas možda će se okrenuti, da će postati cool, da će ljudi opet svist upoznat, da će opet djecama dati jezik... Trenutačno nije dobar trend i politička volja nije tu da se nešto poboljša jer morala bi sve ići u smjer ne dvojezične, nego jednojezične škole gdje je hrvatski predmet na kojem se podučava... Nemam isti vokabular, nešto mi fali – ja ne mogu hrvatski upotrijebiti u svakoj situaciji. To sigurno neće dobro pridoneti našem preživljenju ako jezik nema sredstvo u svakodnevnom užitku.

Přepis audionahrávky, 12. 4. 2013, Trausdorf an der Wulka. Rozhovor proběhl u pana Lukase doma.

13.2.5 Rozgovor s čtyřiašedesátiletým panem Karoljem, gradišćanským Chorvatem.

L. Š.: *Vi ste iz Trajštofa?*

K. P.: Rođen.

L. Š.: *I živite li ovdje cijeli život?*

K. P.: Ne... Do četrnaeste godine sam živio, onda sam se opet vratio kad sam imao trideset pet... sam si našao djevojku tu u selu... bio sam po cijelom svetu ali našao sam ju u susjedstvu. Od onog vremena živim stalno u selu.

L. Š.: *Je li Vaša supruga Hrvatica?*

K. P.: Da, iz istoga sela.

L. Š.: *Kako ste se upoznali?*

K. P.: Ja sam imao trideset pet a ona je imala osamnaest.

L. Š.: *Jeste li se upoznali na nekoj zabavi?*

K. P.: Ne, kroz neko vjersko naticanje. To je bilo nešto da se u vjeri... bila je neka predstava o Svetom pismu a ja sam bio isto puno zainteresiran, to bilo za vjersku tematiku, onda je ona bila isto tu a dosta kritično je vidjela tu situaciju a ja sam bio uvijek kritičan čovjek tako da sam si mislio ako ima ona tako kritično mišljenje tomu, onda imamo nešto slično. To je bio nekako početak da smo se upoznali. Za ono vrijeme sam već bio na sveučilištu asistent za umjetnost, za likovnu umjetnost, onda sam si rekao – Dobro, ona je mlada ali ipak mislim da je dosta zrela. Ako nešto nađe na meni, onda sam sretan a onda ćemo skupno dalje živjeti.

L. Š.: *Kada ste se vjenčali?*

K. P.: Osamdeset devete godine, pet godina poslije... Ja ne bih se uopće vjenčao, to za mene nije bilo važno, ali pokidob sam bio na selu a na selu je tradicija – ako živiš s nekom ženom, siguran si da ćeš biti s njom, onda mora biti svadba.

L. Š.: *Ja sam u stručnoj književnosti čitala da su se Hrvati vjenčali više manje među sobom, je li to bilo tako?*

K. P.: Da. Ali ako samo promislim sada na moju staru mejku koja je iz Gerištofa... Uvijek sme imali svetoga patrona petnaestog augusta. To je neki dan Divice Marije... Oni su se nekako družili Hrvati među sobom. Najviše što je bilo, kao zabava u cijeloj godina, je bio kiritof... To je patron sela, svako selo ima svojeg patrona i na ovog patrona imamo kiritof. To je veliki svetak za faru ali i za društvene ljude – ima muziku,

ima tanac i tako. Moje stara mejka je iz Gerištofa. Gerištof je možda šezdeset pet kilometrov odavde prema Gornjoj Pulji na jugu. Oni malo drugačije pričaju nek mi Poljanci. Moj stari otac je bio ovdje na nekom kiritofu i ondu ju upoznao. To su bile dvije sestre, dvojki – jedna izgledala kao druga. Jednoj je bilo ime Marija, drugoj je bilo ime Julijana. On je upoznao Maru i kad se vratio iz kiritofa, kazao je svojoj majki u Trajštofu⁶⁷⁶ – Slušaj, ja sam si našao ženu. Onda ona veli – Dobro, onda ju drugu godinu pozovi isto na trajštofski kiritof. Onda je došla na trajštofski kiritof, ali to nije bila Marija, nego Julijana [*smích*]. Slične su bile tako da je njegova mejka onda rekla – Sve jedno, ona je ovdje, sada ju uzajmi. Tako je došla moja stara mejka u Trajštof.

L. Š.: On je bio također Hrvat kao baka?

K. P.: Da. Mi imamo četrnaest generacija.

L. Š.: Onda su se Hrvati više manje vjenčali među sobom?

K. P.: Među sobom, ali poslije drugog svjetskog rata se počelo već miješati. Mene su kao školara uvijek mrzili Nijemci od Svete Margarete, to je samo pet kilometara... su nas Hrvate uvijek mrzili. Uvijek smo bili mi blöde Kroaten – glupi Hrvati.

L. Š.: Ali zašto?

K. P.: To je bilo, svaka manjina...

L. Š.: Jesu li bili među Hrvatima češći brakovi u jednom selu ili također među selima?

K. P.: Među selima. Naprimjer Uzlop i Trajštof su se uvijek skupljali. Ili Trajštof i Koljnof. Koljnof⁶⁷⁷ je preko granice. Prije dvadeset prve godine to se puno miješao – bilo je puno koljnofskih žena u Uzlopu ili neki Trajštofac u Koljnofu. Za ono vrijeme između dvadeset, trideset kilometara su se uvijek kako tako sretnuli tako da su se našli u braku.

L. Š.: Tko je birao u prošlosti mladoženju ili mladenku? Roditelji ili djeca?

K. P.: Ja mislim da sigurno mejka je bila važna u tom. Mi imamo sada služebnu rumunsku Hrvaticu koja je sada kod nas tri mjeseca. Čuva mamu, mama je malo dementna. Kod nje je još sada, ako ona nešto kaže, rumunska djevojka, ima dvadeset tri godina, mi kaže – Nemoj to reći mojoj zeti, mojoj Schwiegermutter⁶⁷⁸... Ona još uvijek redi prema njim...

L. Š.: Onda su djeca birali sami ali majka je korigirala...

⁶⁷⁶

⁶⁷⁷ Chorvatská obec Kópháza v Maďarsku.

⁶⁷⁸ Tchýně.

K. P.: Da, da. Otac je bio uvijek u pozadini.

L. Š.: *Jesu li imali roditelji neke prigovore protiv miješanog braka?*

K. P.: Gledalo se uvijek na to da li ima stan. Ako ima stan, to je bio najvažnije – kuću da ima.

L. Š.: *Kad ima kuću onda ne ovisi o tom da li je Hrvat?*

K. P.: Onda je svejedno da li je slab, da li ima jednu nogu ili pola noge ili da je Nijemac. Najvažnije bilo da je malo bogatiji...

L. Š.: *Jesu li mogli roditelji braniti djeci u braku naprimjer kad djevojka birala nekog muškarca koji bio siromašan?*

K. P.: To su sigurno roditelji mogli prebraniti.

L. Š.: *Znate li kako?*

K. P.: Da su rekli – Slušaj, ti nećeš ništa dobit od nas. Od sebe samo ništa nije imala, onda je bila nekako zahićena. Na materialnoj stranki to usko držalo... Ja sam bio prva generacije gdje se to nije korigirao... Kako gledam nazad, uvijek to odvisi o ličnosti čovjeka. Ako si dosta jak što hoćeš, uvijek ćeš naći svoje, neće mi nitko prebraniti. Da bi me netko prebranio, odmah bih otišao iz sela i nikad ne bih se vratio.

L. Š.: *Što su mislili Vaši roditelji o Vašoj supruzi?*

K. P.: Oni su bili sretni da sam si ji našao djevojku u takvoj starosti, kad nisu već mislili da ću se ženiti [*smích*]. Svi moji prijatelji s kojima sam bio u školi, na sveučilištu već su svi imali djecu, svoj stan i ja nisam imao ništa.

L. Š.: *Kakve su bile druge važne kriterije osim imovine za biranja partnera? Što je bilo važno – vjera, narodnost?*

K. P.: Za mene bila nekako ona sva kulturna povijest isto važna. Ja sam dosta bio po svijetu tako sam vidio... imao sam prijateljicu iz Kine, iz Australije ili iz Njemačkoga... Uvijek su bili neki problemi. Kad sam imao u svojoj kulturi nekoga, lakše mi je bio to. Mogao sam se više koncentrirati na druge stvari, kad mi nije trebalo energiju za one štrajke, za on karanje i tako dalje. To mi je nekako svist sada.

L. Š.: *Je li bila vjera važna?*

K. P.: To meni nije bilo važno. Ako bih možda zaljubio u neku ženu muslimanku ili tako... mislim, ne mogu sada odlučiti točno, nisam ovo iskustvo imao...

L. Š.: *Što je bilo važno za Vas kad ste birali svoju suprugu?*

K. P.: To sam ti već rekao – ona je bila dosta kritična, to mi se sviđalo... što je bilo još... ljepota mi uopće nije bila važna. Jedino, što mi je isto bilo važno, da je puno

mlađa od mene. To sam si mislio kad ja budem šezdeset, što sam sada, iam još ovu sreću da mogu nju pogledat *[smích]*. Neke optične stvari su sigurno bile važne i zbog toga da sam likovnu umjetnost studirao, možda i to nekako u vezi s tim.... Što je bilo još važno – istinitost, da ne vara... mora biti riječ riječi vrijedna, to znači da to mi je jako važno kad netko laže ili tako... To ima uzko s vjerom... To je bio uzrok zašto sme našu djecu dali u jednu privatnu školu, jer je vjera još važna. Poslije osnovnog razreda smo ih dali oba dva u onu gimnaziju gdje je nekako vjera isto važna. To znači jako ima netko svoju ličnost, kao ima li, gajit ju kad bude odrašćen. Ja sam mislio da je to nekako i uzak put, ako biraš danas djevojku ili suprugu, da nije lako se odlučit i svistan bit s dvadeset pet ili trideset da moraš ostat s njom cijeli život *[smích]*. To je možda za čovjeka, koji je izrastao u vjeri, malo lakše. Oba dva, ako je samo jedan, je sigurno problematično. Isto imaju bolji rat *[smích]*.

L. Š.: Dobro [smích]. Sada ćemo krenuti još u prošlost. Kad su roditelji imali više djece, savjetovali su kod biranja partnera također djeci koja su poslije braka otišla iz kuće?

K. P.: U prošlosti je sigurno tako bilo. To znam od svojeg pogleda na moju mejku. Na priliku ona je bila četvrto dijete a nju su šenkali tetki. Tetka nije imala djece. Ali tetka je imala stan, imali su vinograda, bili su dosta bogati. Stara mejka je bila sretna dat svoju kćer kad su imali svakako pet još nekomu drugomu a to je bila sestra mojeg starog oca – tetka. Ona nije imala djeca tako da su mamu uzeli kao za svoju. Danas bi rekli adoptirali. Ali ona nije bila sretna, za ono vrijeme je imala četrnaest godina – Promisli da jedno dijete daš od stana s četrnaest godina, to je stvarno teško bilo za nju. Ali kako tako se snašla, jako tvrdo to načinilo to da za to dobila jednu ličnost – nije se dala varat. Kad je tako daleko došlo da je morala birat svojega muža, dosta imala prijateljev koji su bili bogati, koji su bili mojoj tetki povoljniji, nego onoga koga si je stvarno iskala. Ona si iskala svojega muža, meni je to uvijek rekla – On mi je bio toliko lijep da bih bila dala nebo za njega *[smích]*. Tako si ga birala i s njim je ostala. Moj otac je možda bio do tridesete godine... on je bio isto iz jednoga stana koji bio siromašni stan. To znači da ona si je siromaha birala ipak da imala mogućnost bogatog dobit. Ali to je bio njezin način da si je rekla – Mene su već jednoć šenkali ali drugi put me ne moraju već varat, onda hoću ja što ja hoću. Ako mi ne daju ovoga muža za svojega supruga, onda idem iz stana. To znači da ona je bila dosta jaka da si rekla – Sa mnom ne morate već tako kad ste vi s vašom djecom radili. Moja mama je već bila u stanju, ali sigurno samo zbog

lične čvrstosti, da je zibrala jednoga koga je ona htjela a ne da su joj zibrali tetka ili stariji svojega muža.

L. Š.: To je jako zanimljivo. S kolika godina su se partneri obično vjenčali?

K. J.: Prije drugog svjetskog rata sigurno između dvadeset i dvadeset pet. Kasnije onda možda u istoj starosti sigurno, samo sadašnja generacija povuče to van [smích].

L. Š.: [Smích]. Je li nekako utjecao na ovo vjenčanje rat? Naprimjer da su se muškarci oženili tek poslije da su došli iz rata?

K. P.: I prije rata, ja mislim da puno prije rata. Za ono vrijeme kada su bili devetnaest ili dvadeset, dvadeset jedan ili dvadeset dva su se prije rata već vjenčali, ja sam više slika vidio u uniformi kad su se vjenčali... Žene su neke gledale na to da... možda su to vrijeme iskoristile... neke žene, koje ne bi bile našle svojega muža u civilnoj situaciji, nego u situaciji rata, su si možda boljega našli lakše i prije nego drugačije. Ja znam samo od moje mame – moja mama je bila isto u tom tvrda, kad je imala puno prijatelja koji su bili u ratu za ono vrijeme... za početak rata je bila devetnaest godina stara, to je najlepša starost za djevojku i dečka... imala je puno prijatelja i ona je meni uvijek rekla – Slušaj, puno su htjeli da ostanem s njima, da budem vjerna njima. Ona je uvijek rekla – Vjernost ću ti iskazati, ako se vratiš iz rata, prije ne. Ona je u tom bila stalna i sigurna da će se poslije rata udati.

L. Š.: Kada su bili ljudi smatrani starim za brak?

K. P.: Ako su bili blizu trideset, onda su bili već... imali su već inventarski broj [smích].

L. Š.: Shvaćam [smích]. Tko je naslijedo gospodarstvo? Najstariji sin ili svi istim dijelom?

K. P.: Mi smo imali deset hektara polja i tri hektara trslja tako da nije bilo za oba dva mogućnost da oстане u kući. Mi smo rekli da se dijeliti već neće, da oстане onaj kući koji se slablje uči, ki nije tako četvrt u glavi i to je bio moj brat. On je mlađi tri godine od mene. Ja sam išao na učnju a on je ostao kod kuće.

L. Š.: Onda su o tome, tko će naslijediti gospodarstvo, odlučili roditelji?

K. P.: Da, ali to je kod mene. Kod mene nije bilo tak da su rekli – Stariji će dobit. Kad sam ja imao mogućnost da studiram, onda su oni platili za mene toliko da su rekli da ima mlađi tu prednost da dostane sve poljodijelce i stan i tako dalje.

L. Š.: Jesu li postali slučajevi da je gospodarstvo naslijedila kćer?

K. P.: Ne lako. Ja znam samo sad od moje mame ali slično je bilo i kod drugih. Kad je bila moja tetka oko sedamdeset pet, uvijek ona je još imala sve od gospodarstva u svojem džepu *[smích]*. Kad je bila blizu smrti i bila je šansa da moje mama preuzme to...

L. Š.: Je li morao ovaj, koji je naslijedio gospodarstvo, isplatiti svoje bratove i sestre?

K. P.: Prije rata je bilo tako ali poslije se to isto mijenjalo tako da se reklo da roditelji odluču što će biti s gospodarstvom. Ako je sada jedan išao studirat, onda je on samo malo dobio tako kao u poznanstvo – Ako nekoga bolje poznaš, tomu imaš više povjerenje, njemu daš malo od tog... Ja sam malo polja dobio, sve drugo je dobio moj brat.

L. Š.: Jesu li mogli isplatiti samo imovinom, nego također novcom?

K. P.: Velikom dijelom to išlo sa poljem ili s nekim materijalima, novac se nikad nije imao.

L. Š.: Je li to morao biti odmah?

K. P.: To se dijelom moglo podužiti kroz pet, deset godina... Slušaj – Ja imam isto jednu lozu, moraš si tu lozu svaku drugu godinu povalit tako da imaš drva. Poslije deset godina mi dali ovu lozu...

L. Š.: Koliko dugo nakon braka je sin naslijedio gospodarstvo? Ili dalje je vladao otac?

K. P.: Ja mislim da to uvijek odvisilo od čvrstosti toga koji je vodio gospodarstvo. U mojoj kući je mama vodila gospodarstvo, bila je stroga žena, možda se kroz djetinjstvo odgojila na onaj način. Moj tata nije imao ćuda zagovoriti u gospodarstvo. Možda i to je bio uzrok da je počeo pit, bio je duga ljeta pijanac... Moja mama još danas malo je dementna... kada sve dođe što je bilo prije dvadeset, trideset godina, svaki dan me pita – Su svinje u livcu? Imaju krave svoju vodu? Imaju kokoše svoje gnijazdo? Pobrao si jaja? To sve ide... stalno bi željela vodit.

L. Š.: Onda je to ponovno ovisio o roditeljima...

K. P.: Ja mislim da to odvisio od toga koliko se čovjek kroz život sam morao skratit... Kad i ona je kasno dobila ono imanje od moje tetke, tako da nije imala toliko šanse da ima svoju slobodu napraviti nešto... To si držiš onda dugo vrijeme. Moj brat je imao teško s mojom mamom nekad. Ona je dosta pametna i znala je sve kako se mora i tako je ona uvijek korigirala mojega brata... Kad te uvijek neki korigira, onda nekad ne moraš iz tvoje kože van, si kažeš – Slušaj, idi svoj put, ja idem moj... *[smích]*.

L. Š.: [Smích]. *Kad je naslijedio sin gospodarstvo i otac ili mama su vodili gospodarstvo – na što je sin utjecao?*

K. P.: To je bilo uvijek tako da je onaj, koji je gospodario, gledao na svoje imanje da poveća nešto ili da zadržati to što ima. Onaj, koji je bio usput naslijednik – on je uvijek malo krao tamo, malo krao tamo da ima nešto isto za život... Ja znam to za vrijeme kad sme hteli mlatiti... kad se žito mora... onda se mlati... Svi ovi junaki, mlađi, koji nisu još imali tu slobodu u svojem stanu, su uvijek krali neke dve, tri vreće, su je primili u malin, u malinu su dobili pare, s parami možeš s djevojkom malo nekamo ići – na ples ili drugdje.

L. Š.: *Jesu li bili slučajevi kada su otišli stari roditelji nakon braka u neki drugi dio kuće? Ne znam hrvatski naziv za to, na njemačkom je Ausgedinge.*⁶⁷⁹

K. P.: Da, da, još na priliku stara mejka moje žene si napravila Ausgedinge. Ovo je bilo [ukazuje z okna]... to su bile dvije lapti, polje, imali smo onda krave i svinje u ovom stanu. Mi smo ovo novo gradili, samo ovo pozanajprđ je moj atelijer – tamo radim umjetničke stvari... sad moja mama spava dolje, to je bio prije škaranj za sijeno i slamu kad sme još imali krave i svinje. Ona si je još, kao Ausgedinge, napravila pozada na vrtu da tamo mora imati svoje drvo – da se mora napraviti drvo za nju. Da bude ona stara, da bude ona mogla si topiti, da bi je imala toplo u sobi i tako dalje... Mora se jelo dat i tako dalje. To se mora sve u testamentu popisat. To su oni stari, kao moja mama i moje žene stara mejka... ja sam jednu generaciju preskočio [smích].

L. Š.: *Kako je bilo kod Vas? Jeste li živjeli nakon svadbe s roditeljima?*

K. P.: Ja sam već imao u Beču svoj stan gdje sam živio, onda sam već kratko živio sa mojom prijateljicom, sadašnjom ženom. Ali to nekako nije bilo po volji mojej mami i svim drugim. Kad se ne smije u braku tako bez vjenčanja živjeti, onda sam si rekao – Poslije godine dana dobro, ćemo se vjenčat.

L. Š.: *Tko je bio kod Hrvata obično glava obitelji?*

K. P.: Mama, sigurno moja mama.

L. Š.: *I drugim obiteljima? Je li vladao muškarac ili žena?*

K. P.: Ne mogu reći da je to bilo u redu samo muškarac ili po redu samo žena. Neki su se snašli pol a pol, negdje je žena mislila – Dobro je, muškarac to vodi, on zna to, neka

⁶⁷⁹ Výměnek.

vodi. Kod moje mame je bilo tako da ona nikad nije dala neki posao mojem tati, kad si uvijek rekla – On ne zna to tako dobro, hoće mi sve pofušati, bolje da ja sama to radim.

L. Š.: Kako je to sada kod Vas u Vašem braku?

K. P.: Dijelom sam ja nasljedovao moju mamu [*smích*]. Ali ipak ima svaki svoju ličnost. Mi smo se dosta kasno našli, to sam ti na početku kazao, za to smo se i u smislu našeg stana smo si tako napravili da ima svaki svoju tijelovnu slobodu. Ako imaš tijelovnu slobodu, onda se povućeš nazad...

L. Š.: je li bilo nakon braka obično da su supruzi živjeli s roditeljima?

K. P.: Da, to je bilo često – do tisuć devetsto šezdesete godine otprilike bilo je to tako.

L. Š.: Kako dugo? Dok su sagradili kuću ili... ?

K. P.: Ako je bilo para, onda su gradili neku posebnu sobu da su kao naštukali jedno za drugim. Ali nikad nije bilo toliko para da su mogli napraviti čisto novu kuću.

L. Š.: Onda su većinom živjeli s roditeljima do njihovej smrti.

K. P.: Da...

L. Š.: Već smo o tome malo razgovarali – kad su živjele dvije generacije u jednoj kući, tko je odlučivao?

K. P.: Sigurno najstariji – dok su bili pri pameti. Sigurno najstariji sve odlučivali.

L. Š.: Jesu li razgovarali Vaši roditelji s Vašom suprugom hrvatski?

K. P.: Da. Oni su samo znali hrvatski i mađarski. U školi su učili mađarski a u stanu su bili Hrvati. Kad su išli u Eisenstadt na sajam da prodaju svoja jaja, da zadobu malo para, onda su se naučili njemački.

L. Š.: Čula sam da čovjek, koji nije bio Hrvat, se u hrvatskoj obitelji kroatizirao. Je li to bilo tako?

K. P.: Da.

L. Š.: Zna li neki slučaj?

K. P.: Od moje starosti bilo je još tako da smo imali tri ili četiri nimške obitelji. Djeca od njih su se na cesti naučila s nama hrvatski. Oni još danas pričaju hrvatski ipak nisu nikad imali roditelji Hrvate. To je danas obrnuto.

L. Š.: Što znači kroatizirao? Da je naučio hrvatski...

K. P.: Naučio hrvatski, tambure, naše pjesme...

L. Š.: Onda je također prihvatio hrvatske običaje.

K. P.: Sve običaje...

L. Š.: I počeo se smatrati Hrvatom?

K. P.: On nije imao drugačije šanse. Ako si s prijateljima ki su Hrvati, onda moraš s njima ići u svako društvo. Nije imao drugačije šanse... On je morao prihvatiti jezik...

L. Š.: *Čime su se ovi ljudi smatrali? Mislite li da se počeli smatrati Hrvatima? To je teško pitanje.*

K. P.: Ja znam da je teško pitanje ali ja mogu to sada reći samo po slučajima od kojih vidim... njeno ponašanje danas. Njeno ponašanje je danas tako da smo mi prošli vikend igrali kao kazališna grupa. Ja sam u kazališnoj grupi Trajštof gdje i moja mala igra, deset godina stara kćerka. I on, koji je s nama naučio još kao Nijemac hrvatski jezik, pokušuje napriliku kazališnu grupu. To znači, ako to sada radi, onda se identificira s tim...

L. Š.: *Možda se njihova djeca počnu smatrati Hrvatima?*

K. P.: Ako je dosta jak... To će se pokazati u drugoj generaciji.

L. Š.: *Je li u Vašoj obitelji neki slučaj da se netko kroatizirao?*

K. P.: U mojoj blizini, rodbini – ne, to sve išlo linearno.

L. Š.: *Mislite li da na ovo kroatiziranje utjecali također punica i punac?*

K. P.: Ne, mislim ne – da to nije bilo tako da bi su imali zanos zbog toga.

L. Š.: *Je li nosila Vaša supruga hrvatsku nošnju?*

K. P.: Samo kad je svirala tamburu ili kad smo imali neke predstave ili neku iznimku kao hrvatsko selo, onda da. Ali sada vidim moju malu – ona nosi nošnju samo kad mora. Ali da bi ona išla sada u nedjelju u crkvi u nošnji – to već ne. Možda kad bi prijateljice išle, onda bi išla. Ako ide cijela grupa, ako tamburaška grupa... Ali sama ne, nije još dosta jaka da bi rekla – To mi je vrijedno. Ja ne bih ju silio za to. Neka radi kad je slobodna, da ima svoju volju, svoju svist i svoju moć i neka odluči to.

L. Š.: *Kuha li Vaša supruga neka hrvatska jela?*

K. P.: Da, hrvatska jela su... ne znam da li su to sada samo hrvatska jela ali... sva hrvatska jela bila su isto siromašna jela, nije nikad bilo para za to, onda smo ostali kod fržuona – fržuonska supa, fenki... to je bilo u stanu i to nije ništa koštalo. Slanina bila je važna za nas, zelje je bilo važno za nas, to je bilo sve u stanu...

L. Š.: *Kuhate li ova jela u obitelji?*

K. P.: Da, napriliku sijernicu sa župnjom i sa zeljem – to je sigurno staro naše hrvatsko jelo.

L. Š.: *Što je to?*

K. P.: Sijernica? To je Kuchen.

L. Š.: Kolač?

K. P.: Kolač, da, ovo [ukazuje na talír]. Možeš probat – dolje još imamo [smích].

L. Š.: Već ste rekao da imate kćer. Imate li još neku djecu?

K. P.: Sina šesnaest, kćer deset. Oni su se rodili u Beču ali odmah drugi dan smo se vratili...

L. Š.: Razgovarate li s djecom hrvatski?

K. P.: Da, oni i među sobom. Meni je to dosta važno.

L. Š.: Jesu li razgovarali Vaši roditelji s djecom hrvatski?

K. P.: Da.

L. Š.: Jeste li nekad razgovarali sa suprugom nekim drugim jezikom da ne bi Vam djeca razumjela?

K. P.: Ne. Moguće da smo neke stvari tako usput rekli na njemačkom jeziku samo za one vrijeme kada su još nerazumjeli njemački jezik do treće godine, dok ne dođu u dječji vrtić.

L. Š.: Zna li kakva je situacija u drugim obiteljima? Razgovaraju li roditelji s djecom hrvatski?

K. P.: Dosta teško. Sedamdeset posto braka je već miješana.

L. Š.: Kako je to kod njih?

K. P.: Samo razumije i nije u stanju ili ne gura se da priča. Puno ljudi ovdje u selu razumije...

L. Š.: Ali ne pričaju.

K. P.: Mi imamo sad napriliku tri predstave kazališne grupe. Svaki put smo imali oko dvijesto pedeset ljudi koji su slušali i gledali. Ovih dvijesto pedeset je dvijesto koji potpuno razumije i onih pedeset – pola razumu i dođu da vidu samo sliku svojeg unuka ili tako nešto.

L. Š.: I kad su oba roditelji Hrvati, onda je obično da razgovaraju s djecom?

K. P.: Da, onda je sto posto. Ili ako je mejka, onda ide, ali ako je otac Hrvat i majka Nijemica – ona već ne ide. Ipak znam od prijateljev koji su bili dosta jaki kao ja u hrvatskom jeziku i nisu bili u stanju da nauču svoju dicu hrvatski... Oni sve razumu, oni će pročitati sve ali ne pričaju.

L. Š.: Jeste li održavali ili održavate neke hrvatske običaje s djecom?

K. P.: Puno običaja je veženo s vjerom kod nas gradišćanskih Hrvatov. Svi običaji, koji su nekako vjerski, su naši gradišćansko-hrvatski. To je nešto kao pečat od crkve. Posebne sigurno ima – ako se ide vjenčat, na Božić... to se opet poveže s vjerom...

L. Š.: Jeste li djeci pripovijedali hrvatske bajke, čitali iz hrvatski knjiga ili pjevali hrvatske pjesme?

K. P.: Mi stalno čitamo iz hrvatskih knjiga, puno imamo hrvatskih knjiga...

L. Š.: Druže li se Vaša djeca s djecom iz drugih hrvatskih obitelji?

K. P.: Da. Ali i to je već – preko sela možda više, nego u selu. Kad ona ide sad u gimnaziju u Željezno, u prvom razredu ima sada prijateljicu koja je iz Klimpuha, ona je isto Hrvatica, onda se ona možda s njom više druži, nego s nekim u selu. Distance već nisu nekako teške kao prije bile.

L. Š.: Zna li na kojem jeziku kćer s prijateljicom razgovara?

K. P.: Ako je Hrvatica, onda hrvatski. Ali problematika je samo, kad je ovdje jedna Nijemica... onda imaju uopće probleme – ako su tri Hrvatice a jedna je Nijemica, onda moraju po nimški razgovarat. To je dosta teško, uopće za mlade, za onu desetljetnu... Kako će ona odlučit? Kad je ona Nijemica, kao čovjek je stalno jedna dobra prijateljica... Ona sluša sada, ali ne razumije. Šta ćeš s njom? Nije lako. To se nije riješio ni još kod nas odrašćenih. Ja znam u selu isto – ako imamo neku sjednicu, imaš pet Hrvata a jednoga Nijemca, šta ćeš sada?

L. Š.: I u ovom slučaju razgovarate hrvatski ili nekako miješano?

K. P.: Ako razgovaram sa cijelim društvom, svi slušaju – pet Hrvata, jedan Nijemac, onda po nimšku. To su dosta teške situacije za nas odraščene.

L. Š.: Jeste li Vašoj djeci razgovarali nešto o njihovom hrvatskom podrijetlu, o povijesti gradišćanskih Hrvata?

K. P.: Da, da, stalno. Ja mislim da to je nešto što živi kroz cijeli život...

L. Š.: Jesu li Vaša djeca išla u dvojezičnu školu?

K. P.: One četire razrede u osnovnoj školi da, ali sada napriliku samo dečko – on nije imamo mogućnost dalje učit, on je sada na jednoj visokoj tehničkoj školi i nemaju hrvatskog. Mala ide u hrvatsko...

L. Š.: Zašto ste odlučili djecu prijaviti u dvojezičnu školu?

K. P.: Ja bih ih prijavio iako bi bila samo hrvatska škola, ne dvojezična. Ali to nema za to sam morao na dvojezičnu prijavit...

L. Š.: Jesu li Vaša djeca u nekoj hrvatskoj folklornoj i pjevačkoj grupi?

K. P.: Da, i Nikola je u kazališnoj grupi. On je bio isto kod tamburice, sada već nije – peljač kod tamburice je prestrog, dominantan, onda... Ali važno je samo da bio, da se naučio, da je vidio da imamo ovu kulturu. To je mi važno iako kasnije, poslije pet godina, nema više ga... Klara je više na muzički način talentirana, on je kao tehničar, toliko ga ne vuče muzika.

L. Š.: Je li to bila Vaša ideja prijaviti djecu u grupu ili djeca su sama željela?

K. P.: Ne, sigurno bila je moja želja – da ide u kazališnu grupu kćerka i sin. To je sigurno bila moja želja ali nekako se usput vidilo da se njima to sviđa tako kad smo nekih dvadeset pet ili trideset ljudi koji su zajedno svi Hrvati... vidu da to ima svoju prednost, isto i veselje, radost... Klara bi sada voljela učiti nešto drugo, ona uči tamburu, gitaru i frulu. Sada bi voljela učiti klavir, neće više tambure učiti... Ali ja ju silujem da ostane, ja velim – Pet godina najmanje moraš ostat a poslije pet godina si se toliko naučila da ti nekako korijene ostanu, onda mi je svejedno šta radiš.

L. Š.: Ako ćemo krenuti natrag – uradili biste za djecu nešto drugačije što se tiče hrvatskog jezika, njihovog hrvatskog odgoja?

K. P.: Ako moram živjeti u ovoj okolici, onda bih sve tako ostavio kao sam odlučio. Da bih bio negdje drugdje – da bih bio u okolici Gornje Pulje, dao bih je sigurno u dvojezičnu gimnaziju Gornje Pulje. Ali tu mogućnost ovdje nema, to mi je toliko vrijedno tako da moram pedeset kilometara svaki dan voziti, to nema smisla.

L. Š.: Kako često se suretavate s rođacima iz Vaše obitelji?

K. P.: Kod rođendana se uvijek sastanemo svi, ima drugih društvenih prilika... Ja sam u različnim društvima gdje smo zajedno. Napriličku imamo društvo od četrnaest ljudi koji su glavni, svih četrnaest govore hrvatski jezik. To je iznimka u jednom društvu već...

L. Š.: Kako često se susretavate s drugim Hrvatima?

K. P.: Stalno. Ja nemam drugih prijatelja nego Hrvata. Ima nekoga Nijemca u društvu ali... Ako neki ostane u društvu u razgovoru još dulje vrijeme, onda su to sigurno Hrvati. Nijemci brzo prođu – oni idu kući možda u deset a mi smo još do dvanaest u društvu. Kad je uvijek naša hrvatska riječ nekako simpatičnija za razgovor, ako u ovom jeziku razgovaramo...

L. Š.: Koristite li osim njemačkog i hrvatskog jezika neki drugi jezik?

K. P.: Engleski jezik stalno u svojem znanju... Ja sam se učio dvije godine mađarski, malo razumijem ali toliko ne koristim...

L. Š.: I kazališna grupa o kojoj smo govorili – to je ovdje u Trajštofu?

K. P.: Da.

L. Š.: *I to su svi Hrvati?*

K. P.: Svi.

L. Š.: *I kako dugo ste član?*

K. P.: Deset godina.

L. Š.: *Kakav je repertoar?*

K. P.: Repertoar su uvijek neki smišni kusići... Dosta u ovoj okolici, napriliku Uzlop, igraju neke iskrene, malo teške kusiće od Čehova ili Tolstoja i tako dalje. Mi pokusimo uvijek neke skeče napraviti...

L. Š.: *Neke viceve.*

K. P.: Neke viceve koje su nekako od sela za selo. To dijelom sami pišemo a onda i pokažemo.

L. Š.: *Jeste li član neke druge naprimjer pjevačke ili folklorne grupe?*

K. P.: Da, u sboru malo, ali to je samo mali sbor, gdje si samo gajimo svoje glase. Onda sam u [nesrozumitelné] društvu, to je neko poljodjelsko društvo, gdje ide skupčiti do laptov, kako će se obrađivati... Onda sam još u turističkom društvu, to je velikom dijelom dvojezično društvo...

L. Š.: *Nemožete imati slobodno vrijeme [smích].*

K. P.: Nemam slobodno vrijeme [smích]. Negdje moram i zaraditi za moju obitelj neki par [smích].

L. Š.: *Posjećivate li neke sastanke Hrvata?*

K. P.: Da, sve što je na hrvatskom jeziku i je u blizini i ako je nekako slobodno vrijeme – iskoristim to. Stalno idem u KUGU⁶⁸⁰ u Borištof, imam tamo puno prijatelja... Puno ima stvari da bih mogao svaki dan negdje ići što se tiče hrvatskog jezika.

L. Š.: *Vi ste rekao da ste u kontaktu s Hrvatima iz Hrvatske – posjećivate li neke njihove sastanke?*

K. P.: Da, nekad sam bio na jednom likovnom seminaru, nekad je bilo za jedno međunarodno društvo Hrvata u dijaspori...

L. Š.: *Čitate li neke hrvatske knjige ili novine?*

K. P.: Da.

L. Š.: *Koje?*

⁶⁸⁰ Organizace zaštiťující národnostní menšiny v Burgenlandu.

K. P.: Momentalno čitam Iva Andrića – Na Drini ćuprija.

L. Š.: *Da, znam, to je odlična knjiga.*

K. P.: I od Krležje imam...

L. Š.: *Krležja je za mene dosta teško čitanje.*

K. P.: Težak, da... Rado čitam povijest Hrvatske – kako je bilo... Redovito čitam naše Hrvatske novine, svaki petak dođu. To su najbolje novine Gradišća. Petar Tyrán je glavni urednik, isto tako prijatelj od mene koji je stvarno jako dobar i neodvisan. Sve drugo što dobiješ – sve je nekako političko pofarbeno...

L. Š.: *Idete li na hodočašća?*

K. P.: Stalo ne, tako dobar kršćan nisam. Ponekad idem.

L. Š.: *Kamo?*

K. P.: U Celje⁶⁸¹ i Lovreto.⁶⁸² To su naša gradišćanska.

L. Š.: *Idu li s Vama djeca?*

K. P.: Sigurno, idemo svi zajedno s djecom.

L. Š.: *Čime se danas smatrate? Kakav je Vaš osjećaj – jeste li Hrvat, Austrijanac ili zajedno Hrvat i Austrijanac?*

K. P.: Prvo sam gradišćanski Hrvat, onda sam Austrijanac.

L. Š.: *Je li bilo za Vas hrvatsko podrijetlo nekad pogodnost?*

K. P.: Sigurno. Ja sam uvijek vidio Hrvata kao nekoga tko je bio više objektivn nego Nijemac. To mi je bilo jako važno u svakom smislu.

L. Š.: *Je li to bila za Vas nepogodnost nekada?*

K. P.: Kao dijete, možda sam osjećao da bi bilo bolje biti Nijemac, da ne bih dobio toliko batica... Ali drugačije, kad sam odrastao, imao sam svoju ličnost, onda nisam se već bojavao toga.

L. Š.: *Kakav je prema Vašem mišljenju položaj najmlađe generacije Hrvata prema njihovom hrvatskom podrijetlu?*

K. P.: Mislim da će još dvije generacije preživjeti i onda će prestati. Nekad nekako vidim situaciju da politika ništa ne dijela tomu što je važno. Ako ti nemaš infrastrukture... Nemamo nikakvog podupiranja od politike. Sve si moramo nekako sami napraviti, onda imamo šansu multiplicirati mlade ljude ili da je nekako povučemo... Ako mi sami to ne radimo, nemaš šance...

⁶⁸¹ Poutní místo Mariazell ve Štýrsku.

⁶⁸² Poutní místo Loreto u Eisenstadtu.

L. Š.: Kakva je prema Vama budućnost gradišćanskih Hrvata?

K. P.: Ja nemam puno povjerenja u to da će se to zadržati više od dvije generacije. To znači pedeset godina. Ako ima u selu sada pedeset posto Hrvata, imat će za pedeset godina možda petnaest posto, više ne. Možda će biti ovih petnaest posto radikalnih koji nekako silu sve, ali neće nikad multiplicirat množinu – da će ih biti više. Ne vidim tu šansu.

Přepis audionahrávky, 12. 4. 2013, Trausdorf an der Wulka.

Rozhovor proběhl u pana Karolja doma. Po rozhovoru mi pan Karolj ukázal řadu chorvatských publikací, které vlastní.

13.2.6 Rozhovor se sedmapadesátiletou paní Ljubou, gradišćanskou Chorvatkou, ředitelkou dvojjazyčné základní školy v Oslipu.

L. Š.: Kako dugo učite u ovoj školi?

L. P.-W.: U ovoj školi ja podučavam trideset godina. Ja uopće podučavam trideset tri godina i trideset godina sam u ovom selu. To nije moje rodno selo.

L. Š.: Odakle ste?

L. P.-W.: Ja sam iz Klimpuha – Klingensbach, to je isto dvojezično selo hrvatsko.

L. Š.: Onda ste Hrvatica?

L. P.-W.: Sam.

L. Š.: Kakav izgleda sustav dvojezične nastave u Austriji?

L. P.-W.: Kod nas je tako da su dvojezična sela – ima dvojezične škole. To je tako automatično da se ponudi dvojezično podučavanje. Ali kod nas je i moguće da se u njemačkom selu, ako ima dosta roditelja ki imaju interese da se najavu... ako je najmanje sedam djece i roditelji, koji žele hrvatski jezik, onda se ponudi isto hrvatski u tim selima.

L. Š.: Onda mora biti sedam...

L. P.-W.: Sedam djece ukupno, najmanje, pa se otvori dvojezični razred.

L. Š.: Ovo je potrebno zahtijevati, zatražiti...?

L. P.-W.: Normalno je tako – u dvojezičnim selima je automatično dvojezično podučavanje. Samo u njemačkim selima trebaju oni prosići a onda se pak kontrolira pogleda da li je to za istinu želja roditeljev, je li u školi mogućnost da ima dosta hrvatskih učiteljev a onda im se dozvoli.

L. Š.: Ovdje postoji jedan hrvatski razred?

L. P.-W.: Ne, sve četiri razrede su hrvatske, dvojezične, svi četiri. Na dvojezičnoj školi su svi razredi dvojezični. Kod nas je tako da imaju djeca mogućnost... normal je tako kad se dođu zapisat, ko su svi dvojezični ali roditelji imaju mogućnost, ako dijete ne vlada dobro hrvatskim jezikom ili uopće nije... mama i tata su Nijemci, oni imaju mogućnost da dite odjavu... Dvije mogućnosti ima tu. Jedni velu – Moje dite, prosim, ništa po hrvatski, samo njemački i ono ne dostane u svjedodžbi... mi kažemo nutu.⁶⁸³ To je jedna vrst ali kod nas nije ni jedno dite čisto odjavljenog od hrvatskoga. Druga vrst je da roditelji veliju – Mi *[nesrozumitelne]*... pomoći ditetu, kad sme oba Nijemci, ali mi hoćemo da je naše dite pri hrvatskoj nastavi, da isto radi kao svi drugi ali mi ne trebamo da dite dostane nutu. Dite se hrvatski uči ali ne dostane jedinicu ili dvojicu ili... U dvojezičnim sela je najveći dio tako da se svi uče hrvatski. Ali *[nesrozumitelne]* roditelji koji to ne želu, da dite čisto odjavi od hrvatskoga ili velu – Hrvatsko da ali ne u svjedodžbi... Naravno je tako da sve svi javu, da je to obavezno za svako dite. Druga vrst je da je neobavezna – da dite pohodi hrvatsko ali za to nije u svjedodžbi nuta. A treća je čisto odjaviti. Te tri mogućnosti su u dvojezičnim školama.

L. Š.: Je li to često da roditelji djecu odjave iz hrvatske nastave?

L. P.-W.: Jako slabo, samo ovi čisto njemački... Ili ima Pandrof, ima dvoje, troje sela gdje ima puno Turaka... oni ne znaju njemački, oni ne znaju hrvatski, to je prepuno... mislim da oni odjavu od hrvatskoga... Ovdje su svi ali razlika je da ima djece ki vladaju jako dobro, izvrsno gradišćansko-hrvatskim jezikom, ima takvih ki razumu bake ali ne govori, u školi malo govori a ima takvih, ki potpuno ništa, ki su došli kao čisti Nijemci... Mi imamo dvojezičnu čuvarnicu tu. Oni znaju malo pjevati, oni znaju malo... ale tako razgovarati oni ne znaju... Kod nas je takva mogućnost da je nova sridnja škola. To je sad nešto novo, to bila prije glavna škola a sad je nova sridnja škola. Ima takvih kade se ponudi pak po četvrtom razredu osnovne škole hrvatski. Ima i gimnazije koje ponudu hrvatski.

⁶⁸³ Znamka.

L.Š.: U kojem razredu počnu djeca učiti hrvatski?

L. P.-W.: U prvom. U čuvarnici počnu malo – pjevaju, tancuju i tako.

L. Š.: Koliko godina uče hrvatski? Cijelu osnovnu školu?

L. P.-W.: Kod nas je osnovna škola samo četire godine. I poslije ima mogućnost da oni idu u tu sridnju školu, nova sridnja škola se zove, ili gimnazija.

L.Š.: Imate uopće drugačiji sustav nego mi.

L. P.-W.: Da, da. Četiri godine je osnovna škola, pak četiri godina je nova sridnja škola ili gimnazija, a onda možu odlučiti ili... devet godina škole je obavezno u Austriji, ona mogu u polytechnikum ili da idu četiri ili pet godina do mature. A onda možu študirati ili raditi nešto.

L.Š.: Jeste li se nekad sreli s time da roditelji, koji su Hrvati, ne žele da bi njihova djeca imala hrvatsku nastavu?

L. P.-W.: Ne, ne, ja sam trideset godina tu, to nije još bilo ni jedan put da jedno dite odjavili od hrvatskoga kade su roditelji oba dva Hrvati. Ako odjavu – to su njemačke obitelji kade su oba dva Nijemci... U Uzlopu čisto ne, u Gradišću odjavu ali u našem selu nije bilo dite... A da – to su djeca ka su integrirana... To su djeca ka se... ka nemaju normalno podučavanje, ka su jako slaba u učenju. Kad to su Hrvati – to nije problem ali kad to su Nijemci – ti si čisto odjavu od hrvatskoga ako se jako teško uče... Oni trebaju drugoga učitelja kad se...

L. Š.: Trebaju više brige nego...

L. P.-W.: Da, da.

L. Š.: Kad odjave roditelji djecu iz hrvatske nastave, onda su djeca stalno u tom istom razredu?

L. P.-W.: Stalno u tom razredu, da.

L. Š.: Kako to izgleda u praksi?

L. P.-W.: Kod nas nije tako... mi mammo samo jedno dijete koje je jako slabo. To je u razredu, ima posebnog učitelja i taj učitelj radi s tim djetetom na njemačkom. A one drugi – svi rade na hrvatski.

L.Š.: Znaju li djeca hrvatski već prije nastave ili se uče tek ovdje?

L. P.-W.: To je različno. Nekad se dica doma u familiji razgovaraju hrvarski, one su perfektne, one se samo uču pisati – pravopis i tako malo nove riječi. Drugi razumu a ne govoru. Treća grupa dođe prazna, tako rekuć – one su čisti Nijemci, one se od prvoga početka počnu u školi učiti. Mi imamo djece iz okoličnih njemačkih sel i oni maju

mogućnost da dođu simo... Normalno to nije tako – moraš va istom selu pojt u školu. Ali Nijemci imaju mogućnost da si ziberu dvojezičnu školu. Mi smo mali iz susjedskih sel dice... imamo dite iz Rušta, to je njemački varoš, susjedski... i roditelji *[nesrozumitelné]* da se uči hrvatski.

L. Š.: Znete li razloge zašto roditelji, ki nisu Hrvati, žele za svoju djecu hrvatsku nastavu?

L. P.-W.: Kad su oni vidili da je dvojezičnost jako dobra za dicu... u najvećem djelu su to akademičari, socijalno viši stavi ki si upoznale da je vridnost dvojezičnosti.

L. Š.: Da se djeca bolje razvijaju.

L. P.-W.: Mi mamu puno ljudi ki su se doselili iz Tirol, iz Koruške⁶⁸⁴ ki su Nijemci, nisu Slovenci, su Nijemci i došlu su simo da to je blizu Beča... Oni vidu da je to jako važno ako vladaju u dvojezičnim selu *[nesrozumitelné]* Oni žele da se njihova djeca isto nauču dvojezično. Oni vidu da je to jako dobro za dicu... djeca minja hrvatsko-njemački, njemačko-hrvatski... kad dođu u Eisenstadt, imaju mogućnost dvojezične gimnazije, maturiraju hrvatski... i sad kad Europa nema granice, je odprta, oni vidu da imaju ipak budućnost – čim više jezikov čovjek zna, tim bogatiji je... Prije to bilo tako da su se neki... samosvist bila je jako slaba. Ima ih još takvih roditeljev ki maju jako slabu samosvist, oni pričaju s njevom dicom njemački iako su mama i tata Hrvati. Mama i tata Hrvat i dite najveći dio govori njemački. Ali ki su malo naobrazovani, ti ženu da se njeva dica uču hrvatski. Tako je u našem selu.

L. Š.: Je li astava je na standardnom hrvatskom ili gradišćansko-hrvatskom jeziku?

L. P.-W.: Na gradišćansko-hrvatskom u osnovnoj školi.

L. Š.: I poslije?

L. P.-W.: Poslije u gimnaziji je na hrvatskom standardnom.

L. Š.: Nemaju djeca probleme?

L. P.-W.: Ne, ne, nemaju... *[nesrozumitelné]* Moja dica isto... Imam dvoju dicu, mi se se doma čisto po hrvatski pominamo, među sobom se hrvatski pominamo, oni su va čuvarnici bili, bila dvojezična čuvarnica u dvojezičnoj osnovnoj školi, pas su bili... to nije bila nova sridnja škola... oni su slobodnovolno prohajali... moja kćer maturirala u hrvatskom.

L.Š.: Standardnom?

⁶⁸⁴ Rakouská spolková země Korutany.

L. P.-W.: Standardnom. Ali možeš i na gradišćansko-hrvatskom studirati, ti si možeš birati. Ali uči se standardni jezik.

L. Š.: Kakve školske predmete djeca uče na hrvatskom?

L. P.-W.: Sve. To se mora razlikovat od jezičnog nivoa... sad u mojem razredu si četiri ki su super, ti govori izvrsno hrvatski. Jedan se narodio u New Yorku, roditelji su iz Hrvatske, bili izbjeglice, su došli u Uzlop, od Uzlopa u New York, tamo se narodio, on je šest godina tu. U porodici se standardni jezik...

L. Š.: Onda zna standardni...

L. P.-W.: Gradišćanski i engelski.

L. Š.: Uče li djeca prema austrijskim nastavnim planovima ili naprimjer se obrazuju...

L. P.-W.: Ne, ne, austrijskim. Mi imamo posebni nastavni plan za osnovne škole i dvojezične osnovne škole. Posebni plan za nas, ekstra. Mi nemamo u osnovnoj školi, kade se gradišćansko-hrvatski podučava, s matičnom zemljom uopće nikakve veze. I sadržaj je nek gradišćansko-hrvatski. Mi se učimo naprimjer kako se zovu dvojezična sela – oni se uči ka sela su dvojezična, njemački i hrvatski izraz.

L. Š.: Djeca ne znaju ništa o hrvatskoj kulturi ili...

L. P.-W.: Do deset godina ne. Oni, ki se stalno uči, oni se to pak uči u školi.

L. Š.: Koliko sati tjedno je na gradišćansko-hrvatskom jeziku?

L. P.-W.: Ne sve. Podučava se dvojezično, koliko se može, to odvisi koliko hrvatske djece imaš, ki vladaju čisto hrvatskim jezikom, kako je to razdijeljeno. Imamo jedan razred ki je jako slab a ipak se dvojezično podučava. Ali tri ure se podučava hrvatski jezik, to je na njemačkom Sprachlehre – kada se uči pravopis, gramatika. Tri ure su obavezne, čisto se po hrvatsku uči, hrvatski se govori puno. A pa je oš, kako se to kaže... jedna ura, to se vježba. Tri ure su se jezik uči a jedna ura se vježba... U jednom tjednu su četire ure, tri ure su svi skupa i va tu jednu uru se mijenjaju dica. Onda je jedna grupa ka bolje vladati hrvatskim jezikom, drugi su ti ki su malo slabi.

L.Š.: Uče li djeca neke realije, zemljopis ili povijest Hrvatske?

L. P.-W.: Hrvatske ne.

L. Š.: Tek poslije...

L. P.-W.: U gimnaziji i novoj srednjoj školi.

L. Š.: Kako je to s hrvatskim udžbenicima?

L. P.-W.: Ima ih puno... To su učitelji ki su to napravili, takve workshopy. I to se je pak kontroliralo i pa se probiralo i to se može naručiti za svaku godinu i svaki razred. To

možemo naručiti koliko hoćemo. Ima puno učiteljev ki su jako marljivi, oni naprave sami dvojezične pomoćne radne listi ili materijal.

L. Š.: Tko je izdavač ovih udžbenika?

L. P.-W.: To su učitelji. Naša inšpektorica, magistra Karin Vukman – ona to koordinira, ona gleda da se to kontrolira a probira da je to u redu pa se to tiska. Svaki učitelj može izabrati koju knjigu hoće, koliko hoće.

L. Š.: Izdavaju li se u Eisenstadtu?

L. P.-W.: Da, to je neka tiskara dvojezičnih knjiga.

L. Š.: Jesu li aktualne?

L. P.-W.: Da, jako aktualne. Svaku godinu nešto novo.

L. Š.: Onda autori udžbenika su učitelji...

L. P.-W.: Da, najveći dio su učitelji.

L. Š.: Jesu li to Hrvati?

L. P.-W.: Da, čisti Hrvati.

L. Š.: Samo gradišćanski ili također iz Hrvatske?

L. P.-W.: Gradišćanski, da... Znam da za viši škole rade kolegi iz Hrvatske ali za osnovnu školu, što je meni poznato, sami gradišćanski Hrvati.

L. Š.: Također imate čitanke, gramatike?

L. P.-W.: Da, imamo također jačkarne knjige, sve druge imamo...

L. Š.: Ima li u školi više djece iz čisto hrvatskih obitelji ili iz mješanih?

L. P.-W.: Najviše iz mješanih, žalibože. To je naš problem... Ima čisto hrvatskih obitelji ki pričaju s djecom njemački.

L. Š.: Ali zašto?

L. P.-W.: Kod nas je tako da su dvije velike stranke – narodna stranka⁶⁸⁵ i socijalistička stranka.⁶⁸⁶ I u Gradišću je bilo tako da socijalna stranka nije bila oduševljena od dvojezičnosti, uopće od dvojezičnosti i oni nisu bili... ja neću reći da su protiv Hrvata ali...

L. Š.: Nisu bili za to...

L. P.-W.: Da, da. U mojem rodnom selu bilo tako da djeca od socijalističke familije su se njemački učila. Od narodnjaka, ima iznimke, ali najveći do narodnjakov su se s djecom na hrvatskom...

⁶⁸⁵ ÖVP – Österreichische Volkspartei.

⁶⁸⁶ SPÖ – Sozialdemokratische Partei Österreichs.

L. Š.: *Dosta stvari ovisi o politici.*

L. P.-W.: Ne sve ali veliki dio. Sada to već nije tako točno – Ovo su socijalisti, ovo narodnjaki. Sad je to pomiješano, žalibože su ovdje već slabiji.

L. Š.: *To je jako zanimljivo.*

L.-P.-W.: Oni su se jako borili. Znam kad nisu znali njemački na radnom mjestu, pa su ih osmijehavali... ljudi rekli – Hrvatski jezik nije ništa vridan, to nema smisla...

L. Š.: *Da to je jezik za kuću.*

L. P.-W.: Da, da. Zašto ćete vašu dicitu... neka se dobro nauču njemački, to je važno, što ćete s hrvatskim jezikom? Katastrofa. Ja moram reći – sad se to nekako normaliziralo... [nesrozumitelno] sve manje ljudi ki govoru hrvatski a ako je svistan da je Hrvat, onda je miješano hižtvo i pomina se po njemački. Moja sestra ima Nijemca, ona je u Beču, ali dica se po gradišćansko-hrvatskom pominaju perfekt.

L. Š.: *I njezin suprug je naučio hrvatski?*

L. P.-W.: On samo njemački, on ne zna.

L. Š.: *On s njima govori njemački i oni odgovaraju hrvatski ili njemački?*

L. P.-W.: Mama je Hrvatica, tata je Nijemac. Oni se s tatom po njemačkom, s mamom po hrvatskom. On je tako prisutan da oni s mamom po hrvatskom. Kad su bili mali, moj muž išao sa šogorom i maloga je imao na rameni – priča tati hrvatski. On još nije znao tako razlikovat a tata kaže mojemu mužu – Pitaj mojega sina što kaže, ja ga ne razumim. Ali to su iznimki žalibože.

L. Š.: *Kako razgovaraju djeca među sobom u školi naprimjer preko odmora? Hrvatski ili njemački?*

L. P.-W.: Miješano ali ja mislim da najveći dio njemački. Oni su u čuvarnici naučili među sobom po njemačkom pominat. Znam da bi se moralo u čuvarnici malo već na to gledat da se hrvatska djeca po hrvatskom. Kad sam ja bila dite, onda se u našem selu svaki Nijemac naučio hrvatski kad sme se mi među sobom nek po hrvatskom. I svaki, ki u miješanom hižtvu bio, pa se naučio hrvatski. Kad si u crkvi – sve po hrvatskom. U krčmi, u seli, u cesti – sve. Sad, kad je sve odprto – televizija, radio, novine se po njemačkom... I oni automatično...

L. Š.: *Ne trebaju razgovarati na hrvatskom.*

L. P.-W.: Da, da.

L. Š.: *Je li za djecu teško mijenjati hrvatski i njemački?*

L. P.-W.: Ne, oni ki hrvatski govore – apsolutno ne. Oni mijenjaju bez problema. Slablji školari – ti se teško škole ali jezik nije problem. Ovo Gabrijel, što sam kazala, se rodio u New Yorku. Tamo ima problem. Pismeno je vrlo dobar na njemačkom, nego govoriti ne zna. On nema materinskoga jezika. Mi smo ga dali testati od psihologa a on je rekao – On nema materinskoga jezika. Kad bi... [*nesrozumitelj*] konsekventno standardni hrvatski s djetetom prve tri godine ali oni su ovo, ovo, ovo i to dite... Važno je konsekventno jezik govoriti. Ili majka ili otac ili oba dva a to konsekventno a ne još ovo, još ovo. To je problem ovoga djeteta.

L. Š.: *Koliko učitelja je u ovoj školi? Koliko od njih zna hrvatski?*

L. P.-W.: Svaki razredni učitelj zna hrvatski. Ima dozvole, ima ispite dvojezične na obrazbu hrvatsku. Imamo pet, to je sad premalo, sad je došla iz susjedskoj sela, ona je Nijemica. Ali drugačije svi znaju hrvatski.

L. Š.: *Jesu li to svi Hrvati iz Gradišća?*

L. P.-W.: Da, točno.

L. Š.: *Kakve to su ispite koje moraju učitelji položiti?*

L. P.-W.: Da. Sada je tako da moraju maturirati hrvatski. Onda mogu u pedagoškoj visokoj školi dodatno hrvatski jezik... Za dvojezično podučavanje moraju ispite položiti. I onda smiju podučavati.

L. Š.: *Oni imaju neku nastavu ili...?*

L. P.-W.: Da, imaju ekstra dodatnu hrvatsku nastavu.

L. Š.: *Kako dugo to traje?*

L. P.-W.: Tri godina ukupno. To je uz drugo... Pedagoška visoka škola traje tri godine i oni još tri godina hrvatski položi.

L. Š.: *Iz gradišćansko-hrvatskog.*

L. P.-W.: Da.

L. Š.: *Ništa iz standardnog?*

L. P.-W.: Onda se uče i standardni. Oni se uče povijest i tako. Morate više znati nego dijete ali polože ispite na gradišćansko-hrvatskom.

L. Š.: *Ima li također srednjih škola ili gimnazija s nastavom na hrvatskom? Već smo o tome razgovarale.*

L. P.-W.: *Ima.*

L. Š.: *I znate li koliko ima ovih srednjih škola ili gimnazija?*

L. P.-W.: To ja točno ne znam... Ja sam se pomerala s nadzornicom i tako pitanje, točno te brojeve, Vam zna ona dati... Ja znam da je ovdje u Željeznu, u Borti, u Pulji, Svetom Mihailu, Borištofi...

L. Š.: To je dosta. Ja mislila da ima naprimjer samo dvije ili tri.

L. P.-W.: To su gimnazije i tamo se dodatno ponudi standardni hrvatski. Imamo jednu dvojezičnu školu, to je u Velikom Borištofu, to je ta nova sridnja škola. To je hrvatska škola. U Svetom Mihalu je isto a sad je u Željeznu jedna gimnazija, najveća, ta isto nudi hrvatski jezik. I kad su moja djeca bila, to je privatna škola, to su časne sestre, ti isto ponudu nekoliko sati...

L. Š.: Polazu li studenti maturu iz standardnog jezika?

L. P.-W.: Oni mogu zibrati. Moja kćer je na gradišćansko-hrvatskom položila maturu, ali njena prijateljica na standardnom.

L. Š.: I moraju također iz njemačkog položiti?

L. P.-W.: Isto. Njemački je obavezno a ovo dodatno. Dvije mature su to...

L. Š.: Mogu li studenti poslije na nekom fakultetu studirati hrvatski ili gradišćansko-hrvatski jezik?

L. P.-W.: Da. Ja mislim da oba dvoje. Moja sestra studirala slavistiku u Beču. Ja mislim da je oba dvoje moguće, ali koncem koncu je ipak standardni jezik. Moja sestra je to isto napravila i sad ona radi... ona je bila u bivšoj Jugoslaviji, u Beogradu je bila. Ona je puno prevodila... kad su bile olimpiške igre, ona prevodila...

L. Š.: Zna li koliko ima otprilike u Austriji škola u kojima je dvojezična nastava?

L. P.-W.: To ne znam. Ja mislim da je to samo u Gradišću. To ću si zapisati i to ću pogledati...

L. Š.: Uče li djeca u školi engleski jezik?

L. P.-W.: Da.

L. Š.: Koliko sati tjedno?

L. P.-W.: Jedan sat.

L. Š.: Samo jedan sat?

L. P.-W.: Da, u osnovnoj školi samo jedan sat.

L. Š.: U kojem razredu počnu?

L. P.-W.: Od prvog razreda.

L. Š.: Sudjeluju li nekako roditelji ili bake ili djedovi na hrvatskoj nastavi?

L. P.-W.: Da kad imamo neku... kad čitamo ili nešto... onda nam neka baka ili majka kad zna hrvatski... ali to odvisi od učitelja razreda. To nije tako normalno, samo ponekad.

L. Š.: *Organizira li vaša škola neke jezične tečajeve?*

L. P.-W.: Tečajeve ne, ali radimo projekte, ti su dvojezični. Mi imamo školsku feštu, ta je dvojezična, to će biti u televiziji, to cijelo Gradišće vidi.

L. Š.: *Stvarno?*

L. P.-W.: Da. Svaku nedjelju je Dobar dan Hrvati,⁶⁸⁷ poslijepodne, i toto je prinos... to je za roditelje lipo da... Mi imamo jednog starog oca koji nam filma, mi imamo film.

L. Š.: *Sudjeluju u fešti sva djeca?*

L. P.-W.: Da, da, to je obavezno. Samo mi znamo, ako dijete teško govori, onda mu damo njemačku ulogu. Tako miješano – malo hrvatski, malo njemački, da je dvojezično.

L. Š.: *Organizirate li neke druge hrvatske priredbe? Naprimjer božićnu priredbu, priredbu za Uskrs?*

L. P.-W.: Da, imamo. Za majkin dan smo imali...

L. Š.: *I to je također dvojezično?*

L. P.-W.: Da, to je sve dvojezično. Sad imamo jedan projekt – Dan sunca, to će bit dvojezično. Odvisi o tom ka tema je aktulna. Ako imamo projekt, pa ide u javnost, sve je dvojezično.

L. Š.: *Ima li u Austriji također hrvatskih vrtića?*

L. P.-W.: Ima, da. Isto u dvojezičnim selima, ako je dvojezična škola, tako je dvojezični vrtić. Sad zadnji čas je tako da je malo djece, sad oni zatvori... Dvoja sela skupa – ovdje je čuvarnica, ovdje je dvojezična škola. A to u njemačkim selima isto tako.

L. Š.: *Znate li kolika je u njima djece?*

L. P.-W.: Broje ne znam.

L. Š.: *Za koju dobnu skupinu djece su ove vrtiće? Za djecu od dvije do šest godina ili od pet do šest godina ili za koju?*

L. P.-W.: Normalno djeca idu od tri do šest, ali je i mogućnost, ja mislim da to odvisi od sela... Ako dite nije [nesrozumitelne] ja mislim da dvije godine mora imati. To je

⁶⁸⁷ Televizni pořad pro Chorvaty z produkce rakouské státní televize ÖRF.

posebna grupa – oni mali ki imaju još plenice. Možda pitam – jedna kolegica ima dijete...

L. Š.: Što je prema Vašem mišljenju najveći problem dvojezične nastave?

L. P.-W.: Podupiranje roditeljev. Ako bi roditelji bili osvjedočeni i svisni toga. Ima nekih ki su, kako sam Vam kazala. A jak bih rekla – je jako važno da svist roditeljev se probudi, da se ljudim pokaže da je to vridno, sve više roditeljev to vidi, ali ima ih čuda ki to ne spoznaju.... Roditelji su jako... Engleski super, da, da, ali ako mi damo naprimjer zadaće na hrvatskom, prepuno... oni odmah – Zašto na hrvatskom? Važno je njemački, važno je engleski. Nije im to važno. Ne vidu vridnost dvojezičnosti. To bi bila važno da bi se samosvist dignula.

L. Š.: Što je prema Vašem mišljenju bolje? Kad djeca uče gradišćansko-hrvatski ili da bi su od prvog razreda učila standardni hrvatski?

L. P.-W.: Ja sam osvjedočena da se gradišćansko-hrvatski uči kad ljudi veli – To je naše. Kad sam ja bila u osnovnoj školi, onda su pokušili standardni jezik zapelati. Ja znam da su se roditelji zbunili – To nije naše, to mi ne kanimo. Ako kanite po jugoslavsku, pa mi ćemo po njemačkom. To je bio početak, kad su stari začali odbijati hrvatski jezik. Ako se u škole to uču, onda je bolje nimški učit, to nije naše. Tako sam ja to doživila i tako ja bih rekla... u Uzlopu je isto tako... nekad se uču po uzlopsku...

L. Š.: To je mišljenje većini gradišćanskih Hrvata u Austriji?

L. P.-W.: Da, to si mislim. Nekad se po našem uču, gradišćansko-hrvatski, nekad po uzlopsku. Svaki selo ima svoj dijalekt, to je malo drugačije. Nekoliko riči... Mi točno znamo neke riči – ovo je Uzlopac, ovo je Klimpušac, ovo je Trajštofac...

L. Š.: Kakva je prema Vašem mišljenju razina znanja hrvatskog jezika kod najmlađe generacije Hrvata?

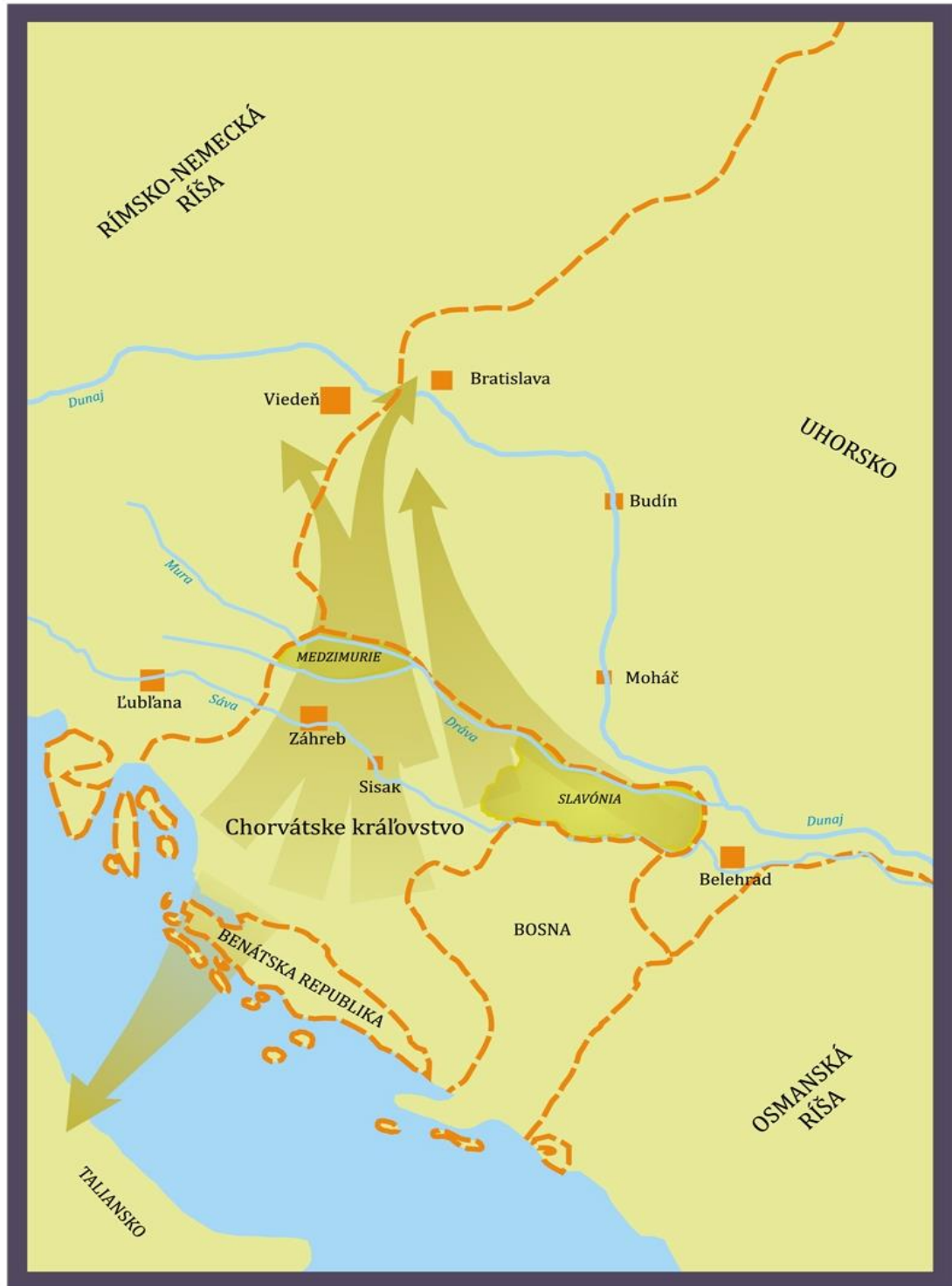
L. P.-W.: Žalibože sve slablja. Sve manje, sve manje. Jedan dječak u mojem razredu – mama je kolegica, tata je čisti Nijemac. Ona se pomina s jenom djecom čisto po hrvatski. To je ok, to je razina [nesrozumitelne]... miješano hižtvo. Ima takvih miješanih hižtva – djeca razumu ali takve djece je sve više. Ja sam ovdje prije trideset godina počela, bilo je čisto drugačije. Hižtvo, kad sam počela, bilo slabo, pa je bilo familijev više hrvatskih ki su se djecom po hrvatski... si mogao puno više podučavati na hrvatskom... Pa je bilo jako slabo, mi smo mislili da će hrvatstvo umrit u Uzlopu, pa se [nesrozumitelne] narasla i tako ide gore dole, gore dole. Ali ja mislim da će biti sve slablje.

Přepis audionahrávky, 12. 4. 2013, Osip.

Rozhovor proběhl na základní dvojjazyčné škole v Osipu, v níž je paní Ljuba ředitelkou. Během rozhovoru mi paní Ljuba ukázala několik dvojjazyčných i čistě gradišćansko-chorvatských učebnic a různé didaktické pomůcky, využívané pro školní výuku.

13.3 Mapy

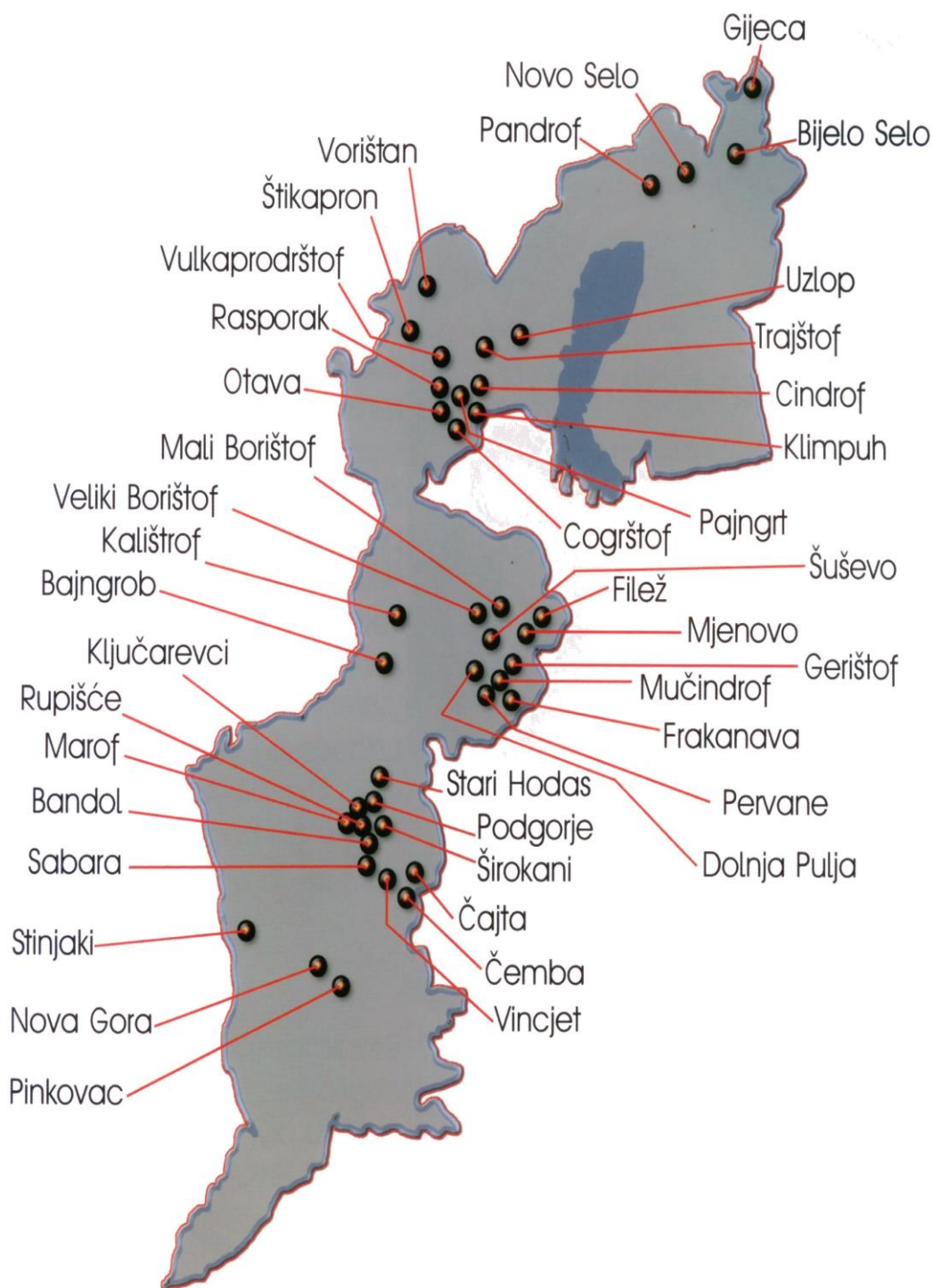
13.3.1 Směry chorvatské kolonizace v 16. století.

<http://www.snm-mkchs.sk/muzeum/stale-expozicie/> – 27. 6. 2013

12.3.2 Chorvatské obce v rakouské spolkové zemi Burgenland. Názvy obcí jsou uvedeny v chorvatštině.

Hrvatska sela u Gradišću

Didaktická pomůcka dvojjazyčné základní školy.

**13.3.3 Přehled chorvatských obcí podle okresů spolkové země Burgenland.
Názvy obcí jsou uvedeny paralelně v chorvatštině a němčině.**

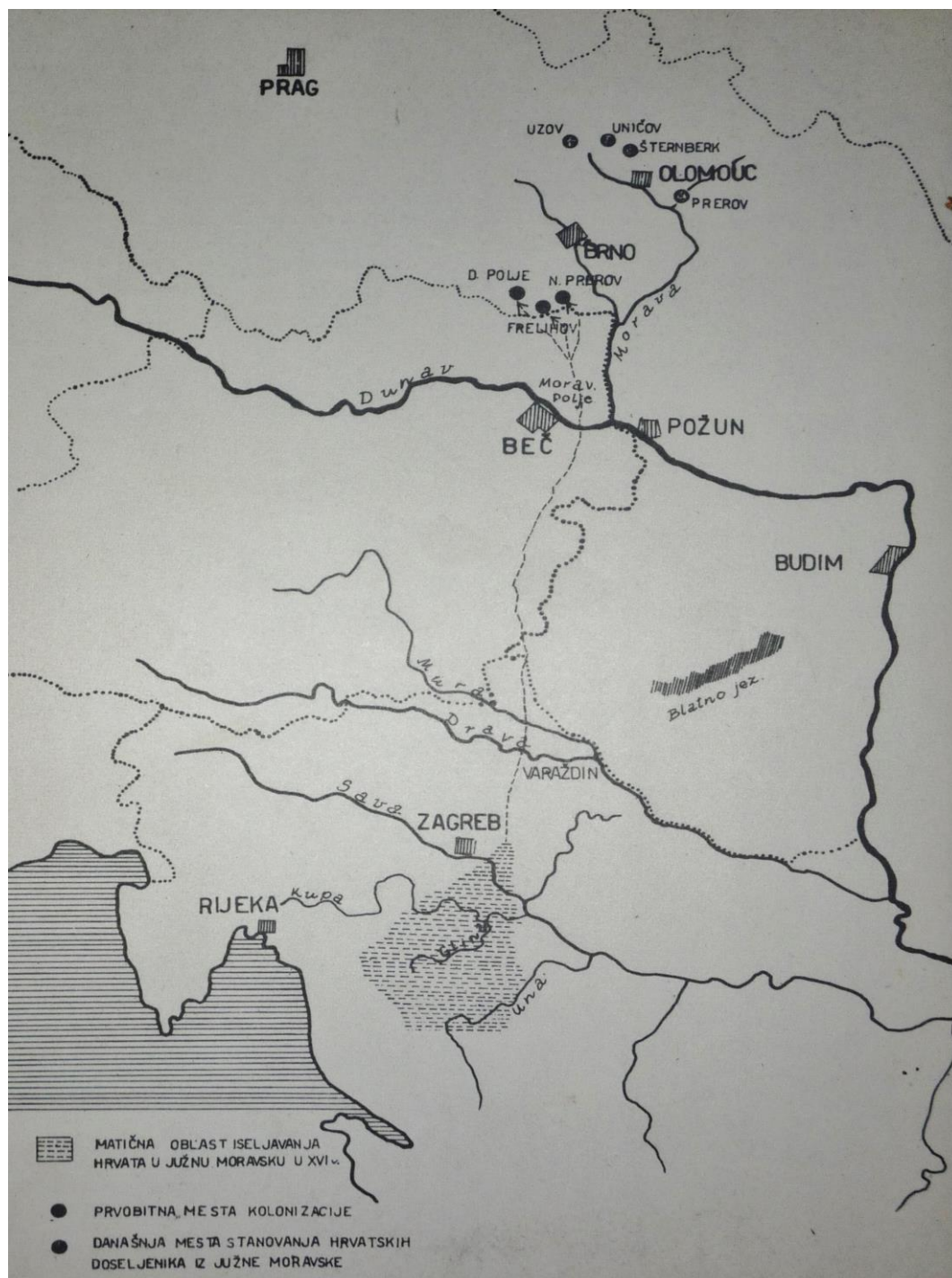
Chorvatské obce v Burgenlandu		
Okres	chorvatský název	německý název
Neusidel am See	Novo Selo	Neudorf
	Bijelo Selo	Pama
	Pandorf	Parndorf
Eisenstadt - Umgebung	Željezno	Eisenstadt
	Vorištan	Horstein
	Klimpuh	Klingenbach
	Oslip	Uzlop
	Cindrof	Siegenderf
	Štikapron	Steinbrunn
	Trajštof	Trausdorf an der Wulka
	Vulkaprodrštof	Wulkaprodersdorf
	Cogrštof	Zagersdorf
	Celindorf	Zillingtal
Mattersburg	Otava	Antau
	Pajngrt	Baumgarten
	Rasporak	Drassburg
	Cikleš	Sigless
Oberpullendorf	Frakanava	Frankenau
	Mučindrof	Grossmutschen
	Veliki Borištof	Grosswarasdorf
	Kalištof	Kaiserdorf
	Pervane	Kleinmutschen
	Mali Borištof	Kleinwarasdorf
	Gerištof	Kroatisch Geresdorf
	Mjenovo	Kroatisch Minihof
	Šuševo	Nebersdorf
	Filež	Nikitsch
	Gornja Pulja	Oberpullendorf
Dolnja Pulja	Unterpullendorf	
Bajngrob	Weingraben	
Oberwart	Ključarevac	Allersdorf
	Vincjet	Dürnberg
	Marof	Mönchmeierhof
	Podgorja	Podgorie
	Poljanci	Podler
	Rorigljin - Širokani	Rauhriegel - Allersgraben
	Rupišće	Rumpersdorf
	Čajta	Schachendorf
	Čemba	Schandorf
	Hrvatski Cikljin	Spitzzicken
	Bandol	Weiden bei Rechnitz
Sabara	Zuberbach	
Güssing	Jezero	Eisenhüttl
	Pinkovac	Güttenbach
	Stinjački vrh	Hackerberg
	Žarnovica	Heugraben
	Hrvatska Čenča	Kroatisch Tschantschendorf
	Nova Gora	Neuberg
	Zamar	Reinersdorf
Stinjaki	Stinatz	

12.3.4 Chorvatské osídlení na Slovensku v 16. a 17. století. Modře zakroužkovány obce v současnosti osídlené Chorvaty.

<http://www.snm-mkchs.sk/muzeum/stale-expozicie/> – 27. 6. 2013

12.3.5 Původní domovina chorvatských kolonistů, tři Chorvaty nejdéle kolonizované obce na jižní Moravě a dnešní bydliště moravských Chorvatů po násilném vysídlení.

JEŘÁBEK, Richard (ed): *Moravští Charváti – dějiny a lidová kultura. Antologie.* Brno 1991, s. 214.

13.4 Fotografie

Autorem fotografií 13.4.7–13.4.32. je Lenka Šmídková. Autorem poslední fotografie 13.4.33. je učitelka dvojjazyčné základní školy v Oslipu. Fotografie 13.4.1.–13.4.6. jsou historické fotografie přefocené z rodinných alb respondentů. Fotografie 13.4.7–13.4.32. je aktuální autorská dokumentace ze září 2012 a jara roku 2013.

13.4.1. Svatební fotografie paní Márie s manželem. Místo nezjištěno. Rok 1962.

13.4.2. Jarovské zpěvačky přezdívané *jačkarice* před jarovským kostelem – paní Mária třetí zleva. Jarovce. Nedatováno.

13.4.3. Slovenští Chorvatí jedou na pouť. Místo nezjištěno. Nedatováno.

13.4.4. Oslava 400. výročí příchodu Chorvatů na jižní Moravu. Dobré Pole. Rok 1934.

13.4.5. Strýc paní Marie. Dobré Pole. Nedatováno.

13.4.6. Matka paní Marie. Dobré Pole. Nedatováno.

13.4.7. Paní Mária s vnučkou, slečnou Petrou. Jarovce. Březen 2013.

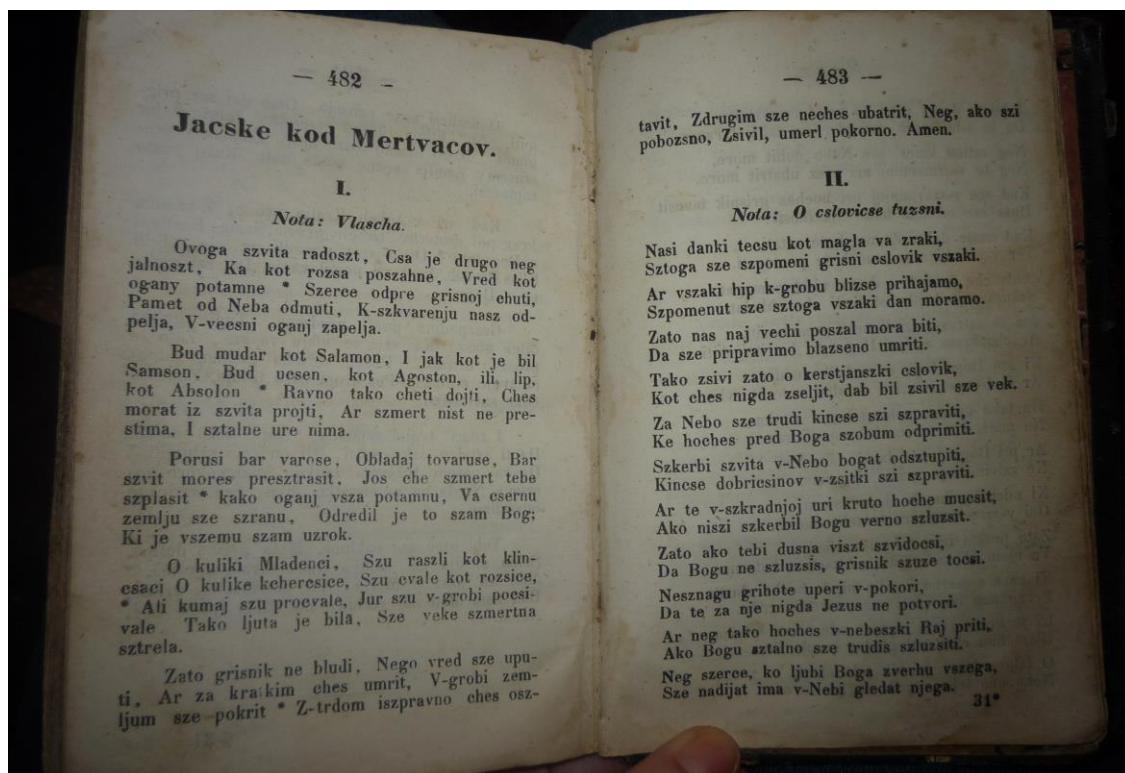
13.4.8. Paní Mária s paní Rozálií. Jarovce. Březen 2013.

13.4.9. Paní Magdalena se svým manželem, panem Štefanem, dcerou Magdalenou ml. a zetěm Františkem. Jarovce. Březen 2013.

13.4.10. Druh tambury zvaný *bisernica*. Jarovce. Březen 2013.

13.4.11. Modlitební knížka v chorvatštině z roku 1864. Jarovce. Březen 2013.

13.4.12. Kuchyňská prkénka s vyřezávanými příslovími slovenských Chorvatů v Múzeu kultúry slovenských Chorvatov. Devínska Nová Ves. Březen 2013.

13.4.13. Ukázka výšivek v Múzeu kultúry Chorvátov na Slovensku. Devínska Nová Ves. Březen 2013.

13.4.14. Svatební oděv slovenské Chorvatky v Múzeu kultúry Chorvátov na Slovensku. Devínska Nová Ves. Březen 2013.

13.4.15. Kostel v Jarovcích – na klenbě chorvatský nápis *Ja sam put, istina i život*.⁶⁸⁸ Jarovce. Březen 2013.

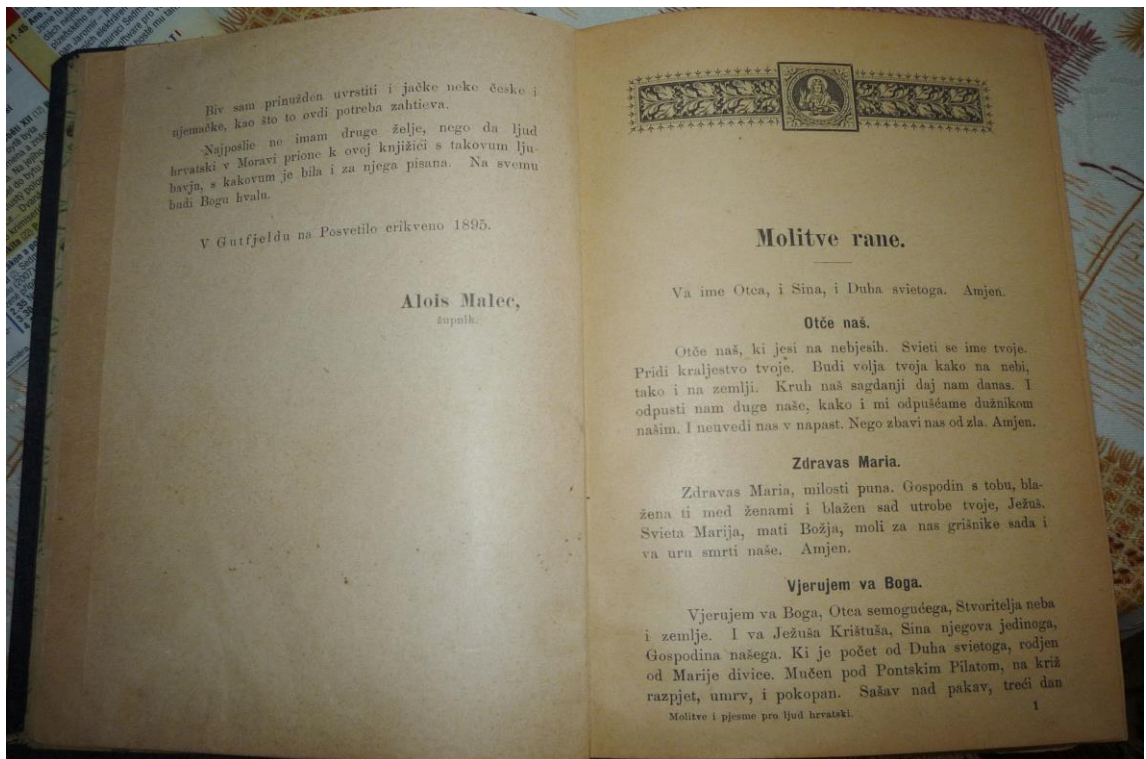

13.4.16. Obrazy s chorvatskými nápisy v jarovském kostele. Jarovce. Březen 2013.

⁶⁸⁸ Já jsem cesta, pravda a život.

13.4.17. Paní Alena se svým manželem, panem Boleslavem. Kuřim. Únor 2013.

13.4.18. Modlitební knížka chorvatských modliteb, kterou vydal koncem 19. století doprobovolský kněz Alois Malec. Česká. Únor 2013.

13.4.19. Mše v kostele svaté Kunhuty při příležitosti chorvatského kiritofu. Jevišovka. Září 2012.

13.4.20. Ženy a muž v kroji moravských Chorvatů na kiritofu. Jevišovka. Září 2012.

13.4.21. Krojovaný průvod na chorvatském kiritofu. Jevišovka. Zář 2012.

13.4.22. Kiritofský kozel. Jevišovka. Zář 2012.

13.4.23. Žena v kroji moravských Chorvatů na kiritofu. Jevišovka. Září 2012.

13.4.24. Dvojjazyčné značení chorvatské obce Trausdorf an der Wulka/Trajštof v rakouském Burgenlandu. Trausdorf an der Wulka. Duben 2013.

13.4.25. Pan Petar s manželkou Julií. Trausdorf an der Wulka. Duben 2013.

13.4.26. Paní Zlatka ukazuje sukně ke kroji gradišćanských Chorvatů z Trausdorfu. Trausdorf an der Wulka. Duben 2013.

13.4.27. Dvojjazyčné značení obce Oslip/Uzlop v rakouském Burgenlandu. Oslip. Duben 2013.

13.4.28. Dvojazyčná základní škola v Oslipu. Oslip. Duben 2013.

13.4.29. Děti ve dvojazyčné základní škole. Oslip. Duben 2013.

13.4.30. Gradišćansko-chorvatské učebnice pro dvojjazyčné základní školy. Oslip. Duben 2013.

9 **Instrumente bauen und spielen**
Napraviti instrumente i igrati

Diese Instrumente kannst du leicht selbst bauen:
Ove instrumente možeš tako i sam/a napraviti:

ORFF-Instrumentarium

Schlaghölzer
štopici

Triangel
trokutić

Becken
činele

Handtrommel
mali bubanj

22

9 **Martini/Martinja**

Ki mi moje guske krade Narodna

Ki mi mo - je gus - ke kra - de ta je pra - vi tat,
a ki mi je naj - zad da - de to - ga i - mam rad.
Ti si mo - je gus - ke kra - o, ti si pra - vi tat:
Das Capo
Čas - ti - tam ti na - toj čas - ti,
do - bro znaš ti gus - ke kra - ti.

Ki mi moje guske krade
ta je pravi tat,
a ki mi je najzad dade
toga imam rad.

Ti si moje guske krao,
ti si pravi tat:
čestitam ti, na toj časti,
dobro znaš ti guske krasti.
Ki mi moje ...

23

13.4.31. Dvojjazyčná učebnice hudební výchovy pro dvojjazyčné základní školy. Oslip. Duben 2013.

13.4.32. Výzdoba ve dvojjazyčné třídě. Oslip. Duben 2013.

13.4.33. Autorka diplomové práce s ředitelkou a žáky dvojjazyčné základní školy v Oslipu. Foto učitelka školy. Oslip. Duben 2013.